

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR)
ANA BİLİM DALI**

**“KRAL VE PEYGAMBER OLARAK DÂVÛD (A.S.) VE
SÜLEYMAN (A.S.) KISSALARIYLA VERİLMEK İSTENEN
MESAJLAR”**

Yüksek Lisans Tezi

Bilal ATİK

Ankara-2008

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR)
ANA BİLİM DALI**

**“KRAL VE PEYGAMBER OLARAK DÂVÛD (A.S.) VE
SÜLEYMAN (A.S.) KISSALARIYLA VERİLMEK İSTENEN
MESAJLAR”**

Yüksek Lisans Tezi

Bilal ATİK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İdris ŞENGÜL

Ankara-2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR)
ANA BİLİM DALI

“KRAL VE PEYGAMBER OLARAK DÂVÛD (A.S.) VE
SÜLEYMAN (A.S.) KISSALARIYLA VERİLMEK İSTENEN
MESAJLAR”

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: **Prof. Dr. İdris ŞENGÜL**

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Salih AKDEMİR

.....

Doç. Dr. Eyüp BAŞ

.....

Tez Sınav Tarihi

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ.....	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	2
B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE METODU.....	3
C. KISSALARLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	5
1. Kıssaların Genel Özellikleri ve Kur’ân’da Kıssalar.....	5
2. Kıssa Kelimesinin Lügatteki ve Kur’ân’î İstilahtaki Manaları.....	10
a. “Kıssa” İle “Hikâye” Arasındaki Farklar.....	13
b. “Kıssa” ile Nebe’, Haber ve Mesel Arasındaki Farklar.....	14
3. Kur’ân Kıssalarının Tarihi Gerçekliliği.....	16
4. Kur’ân Kıssalarının Gayeleri.....	25
D. DÂVÛD (A.S.) VE SÜLEYMAN (A.S.) KISSALARI İLE İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR.....	29

BİRİNCİ BÖLÜM

“İSRAİLOĞULLARI TARİHİNDE DÂVÛD (A.S.) VE SÜLEYMÂN (A.S.)”

A. İSRAİLOĞULLARI TARİHİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE KUR’ÂN’DA İSRAİLOĞULLARI	34
1. İsrailoğulları Tarihine Genel Bir Bakış.....	34
2. Genel Olarak Kur’ân’da İsrailoğulları.....	47
a. Kur’ân’ın İnanç Açısından İsrailoğullarına Bakışı.....	48
b. Kur’ân’ın Karakter Açısından İsrailoğullarına Bakışı.....	50
c. Kur’ân’ın Tarihî Bilgi Açısından İsrailoğullarına Bakışı.....	54
B. TARİHTE DÂVÛD (A.S.) VE SÜLEYMAN (A.S.).....	55
1. DÂVÛD (A.S.).....	55
a. İsrailoğulları Tarihinde Dâvûd (a.s.).....	55

b. Hz. Dâvûd'un Kral Oluşu ve Bu Dönemde İsrailoğulları.....	60
c. Hz. Dâvûd'un Peygamberliği ve Kendisine Zebur'un Verilmesi.....	65
d. Hz. Dâvûd'un Şahsiyeti ve Hususiyetleri.....	67
2. SÜLEYMAN (A.S.).....	72
a. Hz. Süleyman'ın Şahsiyeti ve Hususiyetleri.....	72
b. Hz. Süleyman'a Bahşedilen Hasletler.....	75
c. Hz. Süleyman'ın Krallığı ve Bu Dönemde İsrailoğulları.....	78
C. KİTAB-I MUKADDES'TEKİ ŞEKLİYLE DÂVÛD (A.S.) VE SÜLEYMÂN (A.S.) KISSALARI.....	82
1. Kitab-ı Mukaddes'te Dâvûd (a.s.) Kıssası.....	82
2. Kitab-ı Mukaddeste Süleyman (a.s.) Kıssası.....	88

İKİNCİ BÖLÜM

“KUR'ÂN'DAKİ ŞEKLİYLE DÂVÛD (A.S.) VE SÜLEYMAN (A.S.) KISSALARI”

A. DÂVÛD (A.S.) KISSASI.....	93
B. SÜLEYMAN (A.S.) KISSASI.....	106

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“KRAL VE PEYGAMBER OLARAK DÂVÛD (A.S.) VE SÜLEYMAN (A.S.) KISSALARIYLA VERİLMEK İSTENEN MESAJLAR”

A. HÜKÜMDARIN ÖZELLİKLERİ VE UYGULAMALARINA DAİR VERİLEN KUR'ÂN'Î MESAJLAR.....	120
1. Adaletle Hükmetmek.....	120
2. İlim Sahibi Olmak.....	123
3. Toplumsal Dengeyi ve Düzeni Gözetmek.....	127
4. Hükümdarın Uygulamaları ve Tebaası ile İlişkileri Hakkında Verilen Diğer Kur'ân'î Mesajlar.....	128
a. Aceleci Olmamak Metodik Hareket Etmek.....	128

b. Geçerli Mazeretleri Kabul Etmek.....	131
c. Şûrâ Prensibi Üzerine Verilen Mesajlar.....	132
d. Doğruluğunda Şüphe Olmayan Haberleri Hükümdara İletmek ve Bu Anlamda İhbar Sorumluluğu.....	134
B. ŞÜKÜR BAHSİ HAKKINDA VERİLEN KUR'ÂN'Î MESAJLAR.....	136
C. TEVBE BAHSİ ÜZERİNE VERİLEN KUR'ÂN'Î MESAJLAR.....	139
D. DUA BAHSİ ÜZERİNE VERİLEN KUR'ÂN'Î MESAJLAR.....	142
E. GAYBA DAİR BİLGİLERİN GİZLENMİŞ OLMASI.....	145
F. DÜNYA-AHİRET DENGESİ VE MAL-MÜLK SEVGİSİ HAKKINDA VERİLEN KUR'ÂN'Î MESAJLAR.....	147
G. İNSANIN YERYÜZÜNDE ALLAH'IN HALİFESİ OLDUĞU GERÇEĞİ	153
H. DÂVÛD (A.S.) VE SÜLEYMAN (A.S.) KISSALARIYLA VERİLMEK İSTENEN DİĞER KUR'ÂN'Î MESAJLAR.....	155
1. Allah'ın İnayetinin İman Edenlerle Olması.....	155
2. Helal Kazancın Övülmesi.....	156
3. Ortaklıktaki Güçlükler Hakkında Verilen Dersler.....	158
4. İlmî Anlamda Geleceğe Dair Verilen İpuçları.....	160
5. Hayvan Sevginin Önemine Dair Verilen Dersler.....	160
SONUÇ	162
ÖZET	165
BİBLİYOGRAFYA	167

KISALTMALAR

A.e.	: Aynı eser
A.e.a.y.	: Aynı eser aynı yer
a.g.e.	: Adı geçen eser
A.m.	: Aynı makale
A.m.a.y.	: Aynı makale aynı yer
(a.s.)	: Aleyhisselam
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
Mat.	: Matbaa
Neş.	: Neşriyat
(s.a.v)	: Sallallâhu aleyhi vesellem
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.D.V	: Türkiye Diyanet Vakfı
t.y.	: Tarih yok
Üny.	: Üniversite
vb.	: ve benzeri
Yay.	: Yayınevi

ÖNSÖZ

Kur'ân kıssaları; Kur'ân'ın temel gayesi olan insanları doğru yola iletmek, onlara Allah'ı ve ahireti tanıtmak, adaleti tahakkuk ettirmek ve bu şekilde insanları hem dünyada hem de ahirette mutluluğa kavuşturmak gayesiyle zikredilmişlerdir. Dolayısıyla Kur'ân, insanlığa hangi gayelerle gönderilmişse, Kur'ân'ın en önemli anlatım şekillerinden birisi olan kıssaların da Kur'ân'da zikrediliş gayesi aynıdır. Öyleyse Kur'ân mesajını en doğru şekilde anlayıp hayata tatbik edebilmek için, Kur'ân muhtevasında önemli bir hacmi kaplayan kıssalar ile verilmek istenen mesajları anlamak gerekmektedir.

Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları, Kur'ân'ın farklı bölümlerinde farklı yönleri öne çıkarılmak suretiyle işlenmiş olan önemli Kur'ân kıssalarındandır. Şüphesiz bu kıssaları önemli kılan hususların en başında, Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'ın hem kral hem de peygamber olmaları dolayısıyla örnek bir şahsiyeti temsil etmeleri gelmektedir. Bu anlamda onların kıssalarıyla verilmek istenen mesajların bizce hususî bir yeri söz konusudur.

Çalışmamızda, öncelikle konumuza temel teşkil etmesi bakımından Kur'ân kıssaları hakkında genel bilgilere yer verdik. Daha sonra Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları hakkında sağlıklı neticelere varabilmek için, İsrailoğulları tarihi hakkında genel bilgiler verirken Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) dönemlerini mercek altına aldık. Bu aşamada Kur'ân'da İsrailoğulları hakkında çizilen genel çerçeveye de değinmeyi ihmal etmedik. Daha sonra hem Kitab-ı Mukaddes'teki şekliyle hem de Kur'ân'daki şekliyle Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarını anlatmaya çalıştık ve bu anlatım esnasında doğru neticelere varabilmek için yeri geldikçe İsrailiyyat kabilinden rivayetlerin altını çizdik. Neticede de Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarıyla verilmek istenen Kur'ân'î mesajları imkânlarımız ölçüsünde ele almaya çalıştık.

Çalışmamızı hazırlarken, başta Kur'ân-ı Kerîm ve en temel tefsir kaynakları olmak üzere, genel anlamda Peygamberler Tarihi ile ilgili kaynaklardan ve konumuz ile alakalı müstakil eserlerden yararlandık.

Birbirinden önemli konuları ihtiva eden ve Kur'ân muhataplarına çarpıcı mesajlar veren Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları hakkında bir fikir verebilmek çalışmamızın temel gayesidir.

Gerek konunun tespiti ve gerekse de çalışmamızın hazırlanışında kıymetli yardım ve önerilerini esirgemeyen saygı değer Hocam, Prof. Dr. İdris ŞENGÜL'e teşekkürü bir borç bilirim.

Bilal ATİK

Ankara 2008

GİRİŞ

A) ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Kur'ân-ı Kerîm, insanlık tarihi boyunca Allah tarafından, peygamberler aracılığıyla insanlara gönderilen vahiy silsilesinin son halkası olmasıyla birlikte, inzal edildiği dönemden itibaren tüm zamanlara hitap eden, insanlara yolların en doğru ve sağlamını bildiren, kendisine bağlananları Yaratıcı'ya ulaştıran ve her türlü tahriften uzak olan İlâhî Kitap'tır. Dolayısıyla Kur'ân, "Allah'ın halifesi" olarak nitelediği insanın her iki dünya saadetini temin edecek ilkeleri ihtiva etmektedir. İşte bu ilkeler Kur'ân muhataplarına sunulurken, anlamayı kolaylaştıran etkili üsluplar kullanılmaktadır. İlâhi mesajların eşsiz bir anlatımla Kur'ân muhataplarına sunulduğu bu üsluplardan bir tanesi, hatta en önemlisi de kıssalardır.

Kıssalarda canlı bir anlatım tarzı ile olaylar gözler önüne serilerek, insan bilinci sürekli olarak anlamaya açık tutulmaktadır. Bu şekilde Kur'ân muhatabının, ilâhi hitaptan en iyi şekilde istifade etmesi sağlanmaktadır. Çoğunluğu, peygamberlerin başından geçmiş ve kitlelerin zihninde önemli yer tutmuş olaylardan ibaret olan kıssalar ile ya düşülen hatalar gözler önüne serilerek bunlardan dersler çıkarılması amaçlanmış veya güzel davranışlar dikkatlere sunularak adeta bir yol haritası çizilmiştir. Bunun neticesinde de Kur'ân ahlakının yörüngesine girmiş müslüman şahsiyetinin inşa edilmesi hedeflenmiştir. Kıssaların ne kadar önemli bir Kur'ân üslûbu olduğunu ortaya koyan bir diğer unsur da Kur'ân muhtevası içerisinde geniş bir hacim kaplamalarıdır. Öyleyse insanın her iki dünya saadetini temin eden Kur'ân'ın doğru anlaşılıp hayata tatbik edilmesi, büyük oranda kıssaların satır aralarında anlatılmak istenen Kur'ân'î ilkelere muttali olmakla mümkündür. Bu anlamda Kur'ân kıssalarıyla verilmek istenen mesajların doğru bir şekilde anlaşılması, Kur'ân'ın bütününe anlaşılması noktasında atılması gereken büyük bir adımdır. İşte bu anlayıştan yola çıkıldığında, Kur'ân'da zikredilen önemli kıssalardan olan ve çarpıcı mesajlar ihtiva eden Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarının, ibret nazarıyla incelenmesi gereken kıssalardan olduğu anlaşılmaktadır. Bu meyanda çalışmamızda; ***"Kral ve Peygamber Olarak Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) Kıssalarıyla Verilmek İstenen Mesajlar"*** adı altında, bu kıssalarla verilmek istenen mesajları ortaya koymayı hedeflemekteyiz.

Netice olarak diyebiliriz ki, Kur'ân kıssalarının, hem Kur'ân muhtevasında geniş

yer kaplaması, hem de kıssalar yoluyla çarpıcı mesajların verilmesi, Kur’ân kıssalarının ibret nazarıyla incelenmesinin son derece önemli olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Kur’ân’da zikredilen her bir kıssayı bu anlayışla ele almak gerektiği düşüncesinden hareketle, Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarını ele alıyor olması, çalışmamızın önemini ortaya koymaktadır.

B) ARAŞTIRMANIN AMACI VE METODU

Kur’ân kıssaları, geçmiş milletlerin düştüğü hataları ve bu hatalardan dolayı başlarına gelenleri ve diğer vuku bulan olayları anlatırken maksat, sadece ve sadece Kur’an muhataplarının bu kıssalardan ibret alıp, çıkarılması gereken mesajları doğru bir şekilde anlayarak hayatına tatbik etmesidir. Dolayısıyla Kur’ân’da anlatılan kıssalarla verilmek istenen mesajları ortaya çıkararak ibret nazarıyla incelemek, Kur’ân mesajını anlayabilmek için bir gerekliliktir. İşte bu bağlamda biz de bu çalışmamızda, Kur’ân’da zikredilen önemli kıssalardan olan ve çarpıcı mesajlar içeren, Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarını olabildiğince derinlemesine irdelleyerek, bu kıssalarla verilmek istenen mesajları ortaya koymayı hedeflemekteyiz.

Çalışmamızı ele alırken asıl kaynağımız Kur’ân olmakla birlikte gerek müstakil olarak Kur’ân kıssaları hakkında kaleme alınmış eserlere gerekse de Kur’ân tefsirlerine başvurmaya gayret ettik. Ayrıca ele alacağımız kıssanın muhteva itibarıyla tarihi yönü bulunduğundan bu alanla ilgili eserlere de başvurma ihtiyacı doğmuştur. Bu yüzden İsrailoğulları ve tarihleri ile alakalı, başta Kitab-ı Mukaddes olmak üzere bu alanla ilgili kaynaklara da başvurduk. Tüm bu kaynaklardan elde edilen veriler ışığında konumuz, giriş ve üç ana bölüm halinde işlenmiştir.

Giriş bölümünde; konumuz özelde “Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları ve bu kıssalarla verilmek istenen mesajlar” olmasına rağmen, zihinlerde bir bütünlük oluşması ve ele alacağımız kıssalar hakkında yapılacak değerlendirmelerin sağlam bir zemine oturması amacıyla, genel anlamda kıssaların Kur’an bağlamında bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Birinci bölümde; öncelikle İsrailoğulları dini hakkında genel bilgilerin yanı sıra, İsrailoğullarının tarihi serüvenine kısa bir bakışın ardından; asıl konumuz, “Kral ve

Peygamber Olarak Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s) Kıssalarıyla Verilmek İstenen Mesajlar” olduğu için, Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman’ın İsrailoğulları tarihindeki yeri ve önemi, hem kral hem de Peygamber olarak hayatları ve sahip oldukları özellikler, krallık ve peygamberlik gibi iki önemli görevi nasıl icra ettikleri ve insanlara nasıl yön verdiklerine değinilmiştir. Ayrıca Hz. Dâvûd ve Süleyman (a.s.) kıssaları Kitab-ı Mukaddes’teki şekliyle ortaya konmuştur. Kısacası çalışmamızın omurgasını oluşturan I. Bölümde, konumuzun alt yapı bakımından alakalı olduğu bütün ayrıntılar ele alınmıştır.

II. Bölümde, Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları, tefsir ve hadis kaynaklarından da yararlanmak suretiyle Kur’ân’daki şekliyle anlatılmıştır. Böylece Kur’ân’î anlatımdan yola çıkarak bu kıssalarla verilmek istenen mesajlara ulaşmak adına bir altyapı oluşturulmuştur.

III. Bölümde, başlangıçta belirlemiş olduğumuz hedeflere yönelik olarak, önceki bölümlerde işlenen hususlardan hareketle, Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarından çıkarılması gereken Kur’ân’î mesajlar üzerinde durulmuştur.

C) KISSALARLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1. KISSALARIN GENEL ÖZELLİKLERİ VE KUR'ÂN'DA KISSALAR

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki, Kur'ân-ı Kerîm; Allah Teâlâ tarafından gönderilen ve tüm insanlığın hidayetini, her iki dünya saadetini amaç edinen bir kitaptır. Kur'ân'ın ele aldığı konu insandır. O, insanı zarara ve helaka götüren hayat tarzlarını anlatırken, diğer taraftan kurtuluşa giden yolları da ortaya koymaktadır. Kur'ân'daki her ayetin zikredilişindeki temel amaç insanın kurtuluşunu temin etmek ve hidayete giden yolları göstererek yaratanın dünyadaki halifesini helâk olmaktan kurtarmaktır. İşte bu sebeple Kur'ân, mesajını farklı anlayış seviyesindeki insanlara en etkili ve anlaşılır biçimde aktarmak için farklı üslûplar kullanmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in kullandığı bu üslûplardan birisi ve hatta en önemlisi de "Kıssalar" dır.¹

Kur'ân'ın pek çok ayetinde çeşitli ibretli kıssalar anlatıldıktan sonra “...biz ayetleri işte böyle değişik biçimlerde açıklıyoruz”² gibi ifadelerle “kıssa” üslûbuna işaret edilmektedir. Hatta bu noktada şunu da ekleyebiliriz ki; Allah (c.c.) kıssalar yoluyla mü'min şahsiyetini inşa etmektedir. Çünkü tarihte yaşanan her olay kendi bağlamında ders verici konuları ihtiva etmektedir. Çoğunluğu, peygamberlerin başından geçmiş ve kitlelerin zihninde önemli yer tutmuş olaylardan ibaret olan kıssalar ile ya düşülen hatalar gözler önüne serilerek bunlardan dersler çıkarılması amaçlanmış veya güzel davranışlar dikkatlere sunularak adeta bir yol haritası çizilmiştir. Bunun neticesinde de Kur'ân ahlakının yörüngesine girmiş Müslüman şahsiyetinin inşa edilmesi hedeflenmiştir. İşte Kur'ân böylesine can alıcı bir öneme sahip olan kıssalar diliyle muhataplarına hitap ederken, insanın özündeki sosyal ve psikolojik durumları da göz önünde tutarak, anlatım ve ifadede daha cazip, daha canlı bir üslûp kullanmıştır.³

Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok cüzî hâdisе vardır ki, her birisinin arkasında küllî bir düstur saklanmış ve umumi kanunun ucu olarak gösterilmiştir.⁴ Bu anlamda kıssalar, toplumsal kuralları gözlerimizin önüne serer. Belki bu kanunlar soyut olarak da ele

¹ Şengül, İdris, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, Işık Yay., İzmir 1994, s. 27.

² En'am, 6/65, 105; A'raf, 7/58; Kehf, 8/54.

³ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 28.

⁴ Sağlam, Bahaeddin, *İlmî ve Edebî Yönleriyle Kur'ân Kıssaları*, Tebliğ Yay., İstanbul, 1985, s. 30.

alınabilirdi. Ancak bir kıssa çerçevesinde toplumlara uygulanmış olarak anlatılmaları, hem daha etkili ve hem de insanın eğitilmesi noktasında neticeleri bakımından daha kalıcı olmaktadır.⁵

Günümüzde, toplumların sosyal yapılarında bir takım değişiklikler olduğu inkâr edilemez bir gerçek olsa da insan, her zaman aynı insandır. İlahi hitabın, tarih boyunca savunucuları ve muhalifleri kendi içinde hep aynı karakteristik özelliklere sahip olagelmıştır. Bu günkü münkirlerin ruh yapıları ve hayat felsefeleri, dünkü münkirlerin ruh yapısı ve hayat felsefeleriyle temelde aynıdır.⁶ Bu noktadan hareketle ele alındığında kıssalar, tarihin farklı zamanlarında, farklı şekillerde ve farklı sosyal yapılardaki toplumlarda vuku bulan olaylar olmalarına rağmen, neticeleri açısından pek çok benzerlikler ihtiva etmeleri hasebiyle, toplumsal değişimin ilkelerini ve dinamiklerini açıklayan Sünnetullah’a işaret etmektedirler.⁷ Bunun neticesinde de diyebiliriz ki; Kur’ân kıssaları, o günün toplumuna çizdiği yolu ve onlarda uyandırdığı ibreti bu gün de aynen uyandırmaktadır. Dolayısıyla; “Kur’ân kıssaları, insanlara hükmeden ilahi kanunların icraatından ibaret olan birtakım hareketler, sesler ve görüntüler halindeki tarih manzaralarıdır.”⁸

Kıssalarda canlı bir anlatım tarzı ile olaylar gözler önüne serilerek, insan bilinci sürekli olarak anlamaya açık tutulmaktadır. Bu şekilde Kur’ân muhatabının, ilahi hitaptan maksimum düzeyde istifade etmesi sağlanmaktadır.

“Gerçekten de insan, fitratı itibariyle soyut ve kuru fikirleri dinlemekten ziyade, müşahhas fikirlere mütemayildir. Devamlı çıplak hakikatlerden, soyut manalardan bahsetmek, bir yerde dikkatleri dağıtabileceği için Kur’ân, olayları insanların zihnine yaklaştırabilmek, hakikatleri daha kolay ve kalıcı bir şekilde aktarabilmek için başta kıssalar olmak üzere daha cazip ve canlı üslûplara başvurmuştur. Kıssalarda olaylar adeta bir sinema şeridi gibi aktarılır ve ana gayeye uygun bir şekilde ibret alınması gereken noktalar adeta gözlere seyrettirilir.”⁹ Bu nokta bir hususa özellikle dikkati çekmek gerekir.

⁵ Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, s. 28.

⁶ *A.e.*, s. 136.

⁷ Bkz. *A.e.*, s. 89-90, 336.

⁸ Bkz. *A.e.*, s. 71, 94-95; Şimşek, Mehmet Sait, *Kur’ân Kıssalarına Giriş*, Yöneliş Yay., İstanbul 1998, s. 71.

⁹ Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, s. 28.

Kur'ân kıssaları anlatılırken, Kur'ân'ın bir tarih kitabı değil, hidayet kitabı olması hasebiyle ana gayeye hizmet etmeyen gereksiz teferruatlara inilmemiştir. Örneğin çoğu kez olayın kahramanları, zaman ve mekân gibi unsurlara yer verilmemiştir. Bunun yerine olayların, verilmek istenen mesaja hizmet eden yönleri ön plana çıkarılmıştır.¹⁰ Bunun yanı sıra örneğin; herhangi bir kıssada şahıs vasıtasıyla muhataba tesir etmek hedefine yönelinmiş ise, şahıs unsuru bütün açıklığıyla kendini gösterir. Kıssa bu unsuru hayırda örnek alınacak veya şerde uzak durulacak bir model olarak muhataba sunar.¹¹ Kıssalardaki şahsiyet unsuru, peygamberler, milletler, erkekler, kadınlar, melekler, cinler ve hayvan türlerinden bazıları olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde, eğer bir kıssada asıl gaye uyarma ve korkutma ise, anlatılan kıssada olay unsuru ön plana çıkmaktadır. Örneğin Semûd kavmi ile ilgili kıssada, risâleti yalanlayan ve Allah'ın ayetlerini inkâr edenleri korkutmak anlamında, Semûd kavminden deveyi kesen şahsın ismi verilmeden “en azılı” tabiri kullanılarak, azgınlara çekinmeden işledikleri suç karşısında verilen ceza olayı belirginleştirilmiştir.¹² Yine aynı şekilde kıssalarda zaman ve mekân unsuru, irşad ve tebliğ açısından önemi varsa zikredilmektedir. Bunun dışında zaman açısından “geçmiş” tabiri dışında mutlak tarihlere¹³ veya ‘Ashâbu’-l Khef¹⁴ ve ‘Ashâbu’l-Karye’¹⁵ kıssalarında olduğu gibi, mekân tariflerine veya tasvirlerine rastlamak imkânsızdır. Bu bağlamda diyebiliriz ki, Kur'ân, ne bir tarih kitabı ne de tarihi olayları aktaran bir hikâye kitabıdır. Dolayısıyla kıssalardaki olaylar da bu doğrultuda, Kur'ân'ın ana gayesi olan, muhataplarını hidayete ulaştırmak hedefine uygun bir anlatım şekliyle dile getirilmiştir.

İşte Kur'ân en üstün davet metodunu kullanarak, bir taraftan ilim ehline yüksek hakikatleri ve mücerret manaları sunarken, diğer taraftan çoğunluğu teşkil eden avamı da nazara alarak, daha kolay anlaşılır bir tarzda – teşbihler, istiareler, meseller gibi- kıssalar yoluyla da en güzel şekilde irşad eder.¹⁶

¹⁰ Bkz. Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 77-78.

¹¹ Güler, Mehmet Nuri, *Kıssa ve Hukuk*, Kur'ân Kıssalarının Anlam ve Değeri IV. Kur'ân Sempozyumu, Fecr Yay., Ankara 1998, s. 118.

¹² Şems, 91/11-15.

¹³ Güler, Mehmet Nuri, *Kıssa ve Hukuk*, IV. Kur'ân Sempozyumu, s. 119; Ayrıca bkz. Görgün, Tahsin, *Kur'ân Kıssalarının Neliği(Mahiyeti) Üzerine*, IV. Kur'ân Sempozyumu, s. 19-40.

¹⁴ Khef, 18/9.

¹⁵ Yâsîn, 36/13.

¹⁶ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 29.

Kur'ân-ı Kerîm muhtevası içinde önemli bir yer tutan ve geçmiş milletler, peygamberler ve tarihi olayları anlatan kıssalar, hacim itibariyle bazı müfessirlere göre Kur'ân'ın üçte birini, bazı müfessirlere göre de üçte ikisini teşkil ederler. Bu tür tespitler tamamen kesin olmamakla birlikte nısbî bir gerçeği ifade eder.¹⁷ Ancak asr-ı saadette vuku bulan bazı olay ve harplerle ilgili haberleri de kıssalara ekleyecek olursak, bu takdirde kıssaların, Kur'ân'ın yarısını teşkil ettiğini söylemekle yaklaşık bir gerçeği ifade etmiş oluruz.¹⁸

İnananların kendilerine örnek alacakları şahsiyetler, hiç şüphesiz peygamberler ve ona tâbî olanlardır. O halde onların mücadelelerini, hayata bakışlarını, meseleler karşısında takındıkları tavırları öğrenmeleri önemli bir konudur ve bütün bunlar, genellikle kıssalarda dile getirilmiştir.¹⁹ Bu anlamda, çoğunlukla Kur'ân kıssalarına peygamberlerin hak davaları konu olmuştur. İman edenler ile inkâr edenler arasındaki evvelden beri varolan mücadele muhataplara sunulmuş ve insanların aynı hatalara düşmemeleri istenmiştir.

O halde Kur'ân hem davet kitabı hem de onun tarihini anlatan ilahi bir kitaptır. Dolayısıyla Kur'ân bu günün insanına, insanlığın tarihi ile ilgili özet bilgileri en güvenilir kaynaktan aktarmaktadır.²⁰ Özet bilgiler diyoruz, çünkü Kur'ân, kıssaları doğru olarak fakat şeklî bir tasarrufla nakletmektedir. Bunun sebebi Kur'ân'ın bir tarih kitabı olmaması ve bütün zamanlara hitap eden, insanların tümünü ilgilendiren ilahî bir hitap oluşudur. Bu şeklî tasarruf, amaca hizmet etmeyen gereksiz teferruattan öte, Kur'ân'ın evrensellik ilkesi doğrultusunda, herkesin ortak ilgi duyabileceği noktaların, canlı, edebî ve çarpıcı bir üslûpla sunulması şeklinde olmuştur.²¹

Kur'ân-ı Kerîm'de tarihi bir olay anlatılmış veya tarihi haberlere yer verilmişse, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bu, sadece ve sadece ibret içindir. Çünkü Kur'ân kıssalarında hiçbir zaman bir olayı tarih mantığıyla anlatma gayesi yoktur. Zaten Kur'ân bir tarih kitabı da değildir. Bu nedenle aynı kıssanın birkaç defa tekrar edildiği, fakat tekrar edilen yerlerde aynı olay örgüsünün kullanılmadığı görülmektedir. Mesela bir yerde özet

¹⁷ Yıldırım, Suat, *Kur'ân-ı Kerîm'de Kıssalar (makale)*, Atatürk Ünv. İslamî İlimler Fakülte Dergisi, Sevinç Mat., Ankara 1979, S. 3, s. 37.

¹⁸ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 26-27.

¹⁹ *A.e.*, s. 277-334.

²⁰ Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, IV. Kur'ân Sempozyumu, s. 170.

²¹ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, T.D.V Yay., Ankara 2001, s. 171-172.

olarak anlatılan kıssa, başka bir yerde tafsilatlı bir şekilde anlatılmaktadır.²² Bu noktadan hareketle, aynı kıssanın Kur'ân'ın farklı yerlerinde tekrar edilmesinin keyfiyeti anlaşılmaktadır. Kur'ân bir kıssayı hangi amaçla anlatıyorsa yaşanan olayların, bu amaca hizmet eden yönünü muhataplarına sunmaktadır. Bu anlamda aynı kıssanın Kur'ân'ın farklı yerlerinde, olayın farklı noktalarının öne çıkarılmak suretiyle anlatılması, Kur'ân'da kıssaların zikrediliş sebebine farklı bir açıdan ışık tutmaktadır. Netice olarak; Kur'ân kıssalarındaki tekrarlar, aynı konu veya meselenin salt tekrarından ibaret değildir. Her tekrarda yapılan bir anlam ilavesi, meseleye değişik bir bakış açısı kazandırmaktadır.²³

Ayrıca şu noktayı da kesinlikle gözden kaçırmamak gerekir: Kur'ân'ın anlattığı tarihi her olay ve haber gerçekten tarihte yaşanmış, meydana gelmiş gerçeklerden ibarettir. Bu konuda çok açık Kur'ân ayetleri olduğu gibi²⁴ değişik açılardan, Kur'ân'ın temel esprisi göz önünde tutularak ilmî bir değerlendirme yapıldığında da varılacak sonuç aynı olacaktır.²⁵

Nitekim tarihî araştırmalar sonucunda Kur'ân'da zikredilen kıssaların doğruluğu tasdik edilmiştir. Bunlardan en çarpıcı olanlarından biri de şudur: Kur'ân-ı Kerîm'de açıkça, Hz. Musa'yı takip ederken boğulan Firavun'un cesedinin muhafaza edileceği bildirilmiştir.²⁶ Tevrat'ta bulunmayıp Kur'ân'a mahsus olan bu haber, Kur'ân'ın inişinden on dört asır sonra gerçekleşmiştir.²⁷

Açıktır ki, tarihî ve arkeolojik araştırmalar Kur'ân'ın haber verdiği birçok şeyi asırlar sonra ulaştığı verilerle tasdik etmektedir. Bu da Kur'ân'ın her yönüyle gerçekleri ihtiva eden ilahi bir hitap olduğunu kanıtlamaktadır.

Bütün bu gelişmelere rağmen, kıssaların gerçekliliği noktasındaki tarihî deliller ve Kur'ân ayetleri hiçe sayılarak, Kur'ân kıssaları için; “gerçekte vukû bulmamış hayalî hikâyelerin, edebî bir sanatı ortaya koyma ve sadece terbiye maksadıyla Kur'ân'da

²² Şimşek, *a.g.e.*, s. 114.

²³ Bkz. Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 259-264.

²⁴ Bakara: 2/178-179; Al-i İmrân: 3/3, 44, 62; Nisâ, 4/87; Maide, 5/27, 32, 42-50.

²⁵ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 51.

²⁶ Yunus, 10/92.

²⁷ Şengül, İdris, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri (makale)*, Diyanet İlmî Dergi, Gaye Mat., Ankara 1996, 4.Sayı, 32/82.

zikredilmesinden ibarettir”²⁸ şeklinde görüşler ortaya atılmıştır. Ancak bu görüşlerin ilmîlikten uzak, kasdî iddialardan ibaret olduğu açıktır.²⁹

Gerçekten Kur’ân kıssaları gerek konusu, gerek arz edilişi, gerekse de olayları ele alış itibariyle çok farklıdır. Kıssalar, Kur’ân’ın dini maksatlarını gerçekleştirmede kullandığı en önemli vasıtalarından bir tanesidir. Kur’ân muhtevası içerisinde önemli bir hacmi kaplayan ve son derece önemli bir yere sahip olan kıssaların, gerçek dışı olaylardan ibaret olup, sadece edebî bir söyleyiş olması Kur’ân’ın özüyle bağdaşmayan bir durumdur. Böyle bir görüş belirtmek, İlahî hitapla, sıradan bir roman kitabını gerçeklik bakımından aynı kefeye koymak demek olur ki bu, kabûl edilebilir cinsten bir şey değildir. Bu sebeple kıssaların gerçek dışı olaylar olduğunu söylemek, Kur’ân’a iftira etmekten başka bir şey değildir.³⁰

Kıssalarla ilgili bir takım şüphelerin ortaya çıkması, kıssa kelimesinin asıl yapısında bulunmayıp, sonradan anlam kayması sonucu, hikâye kelimesiyle eş anlamlı düşünülmesinden kaynaklanmıştır.³¹ Bu sebeple bu noktada, “kıssa” kelimesinin lügatte ve Kur’ân’î istilahta ne gibi manalar ihtiva ettiğini ve hikâye kelimesiyle aralarındaki farkı ortaya koymak faydalı olacaktır.

2. KISSA KELİMESİNİN LÜGATTEKİ VE KUR’ÂN’Î ISTILAHTAKİ MANALARI

Kur’ân-ı Kerîm asıl vermek istediği ilahî mesajı ve ondaki temel espriyi muhataplarına ulaştırmak için geçmiş peygamberler ve ümmetlerin önemli tarihî yanlarını gerçeğe uygun olarak nakletmiştir. İşaret edilen kategoriye giren kısım için Kur’ân-ı Kerîm, bizzat kendisi Arapçada “KSS” kökünden türetilmiş “kasas” tabirini kullanmıştır.³² K-s-s kelime kökünün muhtelif türevleri Kur’ân’ın yirmi bir ayetinde

²⁸ Bkz. Halefullah, Muhammed Ahmed, *Kur’ân’da Anlatım Sanatı*, çev. Şaban Karataş, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002, s.221, 378-379.

²⁹ Geniş bilgi için bkz. Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, s. 27, 108-136 v.d.

³⁰ A.e., s. 50.

³¹ A.e., s. 48.

³² A.e., s. 43.

toplam yirmi beş kez geçmektedir. Bunların yirmisi fiil formunda, diğerleri ise isim ve mastar kalıbındadır.³³ Kelimenin fiil formları, iki ayet dışında “anlatmak, haber vermek, açıklamak”;³⁴ söz konusu iki ayette ise “bir şeyin izini takip etmek, peşinden gitmek”³⁵ anlamında kullanılmıştır.³⁶

Kur’ân muhtevastaki geçmişe ait olayların “KSS” kökünden gelen “kasas” tabiriyle isimlendirilmesi rastgele ya da boşuna değildir. Çünkü bu isim, ihtiva ettiği anlam nedeniyle anlatılan olayların gerçekliliğini, içeriğini ve hatta kıssaların anlatılış gayelerini belirtmek açısından en uygun isimdir. Arapçada “KSS” kökünden türeyen kelimelerin lügat manalarına baktığımızda dört farklı anlam karşımıza çıkmaktadır.³⁷

Bunlardan birincisi; bir kimsenin izini sürüp ardınca gitmektir.³⁸ “*Hemen geldikleri yolda izleri üzerine geri döndüler.*”³⁹, “*Musa ’nın annesi, Musa ’nın kız kardeşine, onu izle, dedi.*”⁴⁰ ayetlerinde bu kullanımı görmekteyiz.

Bu kelimenin bir başka manası da; bir adama bir sözü veya haberi bildirmektir.⁴¹ Kelimenin bu anlamı da Kur’ân’da birçok yerde geçmektedir. “*(Habibim) Biz sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz.*”⁴², “*Biz sana onların haberlerini (hak ile gerçek olarak) anlatıyoruz.*”⁴³, “*Sen onlara bu kıssayı anlat, belki üzerinde düşünürler.*”⁴⁴ gibi ayetler bunlardan bir kaçını teşkil eder.

Aynı kökün üçüncü manası ;“Bir şeyi makasla kesmek, kırmak” anlamlarını

³³ Öztürk, Mustafa, *Kur’ân ve Aşırı Yorum*, Kitabiyât Yay., Ankara 2003, s. 368.

³⁴ Nisa, 4/164 ; En’âm, 6/57, 130 ; A’raf, 7/7, 35, 101, 176 ; Hûd, 11/120 ; Yusuf, 12/3, 4 ; 16. Nahl, 118 ; Kehf, 18/13 ; Tâhâ, 20/99 ; Neml, 27/76 ; Kasas, 28/25 ; Ğâfir, 40/78.

³⁵ Kehf, 18/64 ; Kasas, 28/11.

³⁶ Öztürk, a.g.e., s. 368.

³⁷ Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, s. 48.

³⁸ İbn Manzûr, Ebu’l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mukrim, *Lisanu’l- Arab*, Dâru Lisani’l-Arab, Beyrut, t.y., III/102.

³⁹ Kehf, 18/64.

⁴⁰ Kasas, 28/11.

⁴¹ İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, III/102; El-Cevheri, İsmail bin Hammâd, *es-Sihah*, Daru’l-Kutubi’l-‘Arabî, Mısır 1956, III/1051.

⁴² Yusuf, 12/3.

⁴³ Kehf, 18/13.

⁴⁴ A’raf, 7/176.

taşıır.⁴⁵ Arapların “saçı ve tırnağı kesti” ibaresinde de bu üçüncü mana kastedilmiştir. İslam Ceza Hukukunda önemli bir hüküm olan ve bir eyleme, ona denk bir eylemle karşılık vermek anlamını taşıyan “kısas” da ismini aynı kökten almıştır.⁴⁶ Bu anlam Kur’ân’da dört yerde karşımıza çıkmaktadır.⁴⁷

Bu kökün dördüncü anlamı olarak; aslında isim olup, mastar anlamında kullanılan “Kasâs” veya “Kass” kelimelerine baktığımızda da; göğüs, sadr, göğsün başı, ortası veya göğüs kemiği, bir şeyin önemli bir kısmı, belli bir bölümü, parçası anlamlarına geldiğini görmekteyiz.⁴⁸

Kıssa kökünde mevcut tabii dört manaya uygun olarak, Kur’an’î ıstılahta “Kasâs” veya aynı anlamda “Kıssa” denildiğinde şunu anlamaktayız: Allah (c.c)’ın insanlara gönderdiği en son ve en mükemmel ilahî mesajı ihtiva eden Kur’an-ı Kerim’in; “*Andolsun ki peygamberlerin kıssalarında akli olanlar için ibretler vardır. Kur’an uydurulabilen bir söz değildir. Fakat kendinden önceki kitapların tahrif edilmemiş noktalarını tasdik eden, inanan millete her şeyi açıklayan, doğru yolu gösteren bir rehber ve rahmettir*”⁴⁹ mealindeki ayetiyle yalan olma ihtimali olmayan ve hayalin karışması mümkün olmayacak bir tarzda, tarihin derinliklerinde kaybolmuş unutulmuş veya bazı izleri insanlığın hafızalarında varlığını koruyabilmiş hadiselerin; muhataplara, olaylara adeta yeniden bir canlılık verilerek anlatılması, beyan edilmesidir.⁵⁰ Başka bir tanımda da şöyle denilmektedir: “İnsanların ibret almalarını ve hidayete ulaşmalarını sağlamak amacıyla, çoğunlukla zaman ve mekândan soyutlanmış, geçmiş peygamberler ve kavimleri ile veya geçmiş toplumlarla ilgili Kur’an-ı Kerim’de anlatılan olaylara “Kıssa” denir. Kıssalarla, tarihin derinliklerinde kalan ibret yüklü olayların izi sürülmekte ve bu olaylarla ilgili bilgi verilmektedir.”⁵¹

⁴⁵ İbn Manzur, *Lisanu’l- Arab*, III/101; Ayrıca bkz. El-Cevheri, *es-Sihah*, III/1052.

⁴⁶ Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, s.45.

⁴⁷ Bakara, 2/178,179,194 ; Maide, 5/45.

⁴⁸ El-Cevheri, *es-Sihah*, III/1052; Isfahanî, Rağib, *Mufredâtu Elfazi’l-Kur’an*, thk. Safvan Adnan Davudî, Daru’ş-Şamiyye, Beyrut 1992, s. 671-672.

⁴⁹ Yusuf, 12/111.

⁵⁰ Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, s. 46.

⁵¹ Yıldırım, Suat, *Kur’ân-ı Kerim’de Kıssalar*, s. 38. ; Kılıç, Sadık, *Tarih Felsefesi Açısından Kur’ân Kıssaları*, I. Kur’ân Sempozyumu Tebliğler- Müzakereler, Bilgi Vakfı Yay., Ankara 1994, s.88-89; Görgün, Tahsin, *Kur’ân Kıssaları’nın Neliği (Mahiyeti) Üzerine*, IV. Kur’ân Sempozyumu, s. 29; Şengül, İdris,

Kıssa kelimesinin zamanla anlam kaymasına maruz kalarak, hikâye kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılması sonucu ortaya çıkan yanlış kanaatler olmuştur.⁵² Bu bakımdan Kur'an kıssalarının isimlendirilmesindeki incelikleri ve kıssaların hikâyelerden, mesellerden vb. farklı olduğunu ortaya koymak faydalı olacaktır.

a. “Kıssa” ile “Hikâye” Arasındaki Farklar

“Kıssa” kelimesinin lügat ve ıstılâhî manasıyla ilgili yukarıdaki açıklamalardan Kur'an kıssalarına, niçin ilk bakışta daha uygun gibi gelen, “Hikâye” denilmediğini anlamak mümkündür. Çünkü hikâye kelimesi lügatte “Bir şeyin mislini ve benzerini getirmek”⁵³ anlamına gelir. Yine Arapça’da hikâye denilince; “ister vukû bulsun, ister hayalî olsun, anlatılan her şeye hikâye denir ki, bu mana Kur'an kıssalarının mahiyet ve keyfiyeti ile hiçbir şekilde bağdaşmaz.”⁵⁴ Çünkü hikâye, meydana gelmiş olsun veya olmasın anlatılan tüm olaylar için kullanılırken, ‘kıssa’da vakıa ile örtüşme, olmuş olayların anlatımı gibi özellikler vardır. Dolayısıyla kıssalarda, meydana gelmemiş olayların tasviri veya kurguya dayalı olayların anlatımı söz konusu değildir.⁵⁵

Kur'ân kıssalarının anlatılmasındaki en önemli maksat, anlatılan şeyden ders çıkarılması ve ibret alınmasıdır. Bu sebeple kıssalarda çoğu kez, zamanın, mekânın ve şahısların üzerinde ya çok az durulmuş ya da hiç durulmamıştır. Kıssalarda yerine göre zaman kısaltılmış, amaca göre ayrıntılar seçilmiş ve belirginleştirilmiştir. Gerektiğinde ilişkiler basitleştirilmiş ve olaylara yeni anlamlar yüklenmiştir.⁵⁶ Dolayısıyla Kur'ân kıssalarında amaca hizmet etmeyen gereksiz ayrıntılara girilmemiştir. Bu yönüyle de Kur'ân Kıssaları edebî bir anlatım türü olan hikâyeden ayrılmaktadır. Hikâyelerde zaman, mekân ve şahıslar her zaman önemle üzerinde durulan noktalardır. Bunun doğal bir sonucu olarak hikâyelerde gereksiz birçok teferruata rastlamak mümkündür. Ancak Kur'ân

Kur'ân Mesajını Ulaştırmada Kıssaların Önemi, I. Kur'ân Sempozyumu Tebliğler-Müzakereler, Bilgi Vakfı Yay., Ankara 1994, s. 134-135.

⁵² Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s.48.

⁵³ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, I/690.

⁵⁴ Şengül, İdris, *Kur'ân Mesajını Ulaştırmada Kıssaların Önemi*, I. Kur'ân Sempozyumu, s.135.

⁵⁵ Yıldırım, Suat, *Kur'ân-ı Kerîm'de Kıssalar*, s.38; Kılıç, Sadık, *Tarih Felsefesi Açısından Kur'ân Kıssaları*, I. Kur'ân Sempozyumu, s. 89.

⁵⁶ Paçacı, Mehmet, *Kur'ân'a Giriş*, İsam Yayınları, İstanbul 2006, s. 97.

Kıssaları, Kur’ân’ın bir tarih kitabı olmaması hasebiyle ve bazı mesajların muhataplarına ulaştırılmak istenmesi sebebiyle böyle değildir. Çünkü böyle bir anlatımın tercih edilmesi durumunda asıl verilmek istenen mesaj gözlerden kaçabilirdi. Bu yüzden kıssalarda birinci derecede mühim olan çıkarılacak derstir. Bu sebeple kıssaların anlatımında temas edilen noktalar bu hedefi gerçekleştirmeye yönelik olarak seçilmiştir diyebiliriz. Ancak bu demek değildir ki Kur’ân, kıssaları, böyle bir üslupla muhataplarına sunarken, gerçeklikten uzak bir şekilde amacına uygun olarak olayları kurgulamıştır. Gerçeğe uygun olmayan kurgusal bir şeyden ders çıkarılıp ibret alınması, insan fitratı ile çelişen bir durumdur. Bu noktada Kur’ân kıssalarının gerçekten vuku bulmasının gerekmediğini ve önemli olanın bu kıssalardan çıkarılacak dersler olduğunu düşünerek yanılğıya düşen kimi âlimlerin yaklaşımının kasdî olduğunu söylemekten başka çare yoktur. Bu noktanın üzerinde “Kur’ân Kıssaları’nın Tarihi Gerçekliliği” başlığı altında tekrar duracağımız için şimdilik teferruata girmiyoruz.

b. “Kıssa” ile Nebe’, Haber ve Mesel Arasındaki Farklar

Kur’ân-ı Kerîm, kıssalar konteksti içinde, geçmiş tarihi olaylar hakkında “Kasas” kelimesi dışında Nebe’ (çoğulu *Enba’*), Asr-ı Saadet’te vuku bulan hadiseler için Haber (çoğulu *Ahbâr*) kelimelerini de kullanmıştır.⁵⁷

Nebe’ kelimesi lügat anlamı olarak; kendisiyle bir ilim veya galip bilgi (zann-ı galip) hâsıl olan, fayda temin eden, büyük öneme haiz haber anlamındadır.⁵⁸ Bu anlamda kendisine Nebe’ denilen haberin yalandan âri olması gerekir.⁵⁹ Nebe’ kelimesi Kur’ân Kıssaları bağlamında düşünüldüğünde, genellikle zaman ve mekân itibariyle tarihin derinliklerinde vuku bulmuş ve tarih sayfaları arasında gizlenmiş, kaybolmuş olayların haber verilmesinde kullanılmaktadır.⁶⁰ Kıssa’nın tanımı yapılırken özetle; tarih sahnesinde vuku’ bulmuş ve insanların zihinlerinde varlığını korumakta olan veya insanlar tarafından tamamen unutulmuş izleri kalmamış olayların Kur’ân’ın o vecîz üslûbuyla haber verilmesi

⁵⁷ Şengül, İdris, *Kur’ân Mesajını Ulaştırmada Kıssaların Önemi*, s. 135.

⁵⁸ El-İsfahânî, Râğib, *Mufredât*, s.481, İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, III/561-562.

⁵⁹ Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, s.53.

⁶⁰ *A.e.*, s.52; Ayrıca ayetler için bkz. Âl-i İmrân, 3/44; Maide, 5/27; En’am, 6/34; A’raf, 7/101; Tevbe, 9/70; İbrahim, 14/9; Kehf, 18/13; Hüd, 11/49, 100, 120; Yusuf, 12/102; Tâhâ, 20/99.

denilmişti. Bu bağlamda Nebe' kelimesini kıssalar konteksti içerisinde şöyle ifade etmek kanaatimizce mümkündür; Kur'ân'da kıssalar kategorisi içerisinde mütalaa edilen⁶¹ ve insanların zihinlerinde izleri kaybolmuş, tarih sayfalarından neredeyse yitip gitmiş olayların, Kur'ân Kıssaları bağlamında olaylara yeniden canlılık kazandırılmak suretiyle zikredilen ve kendisiyle kesin veya galip bilgi (zann-ı galip) hâsıl olan önemli haberlerdir.⁶²

Kur'ân-ı Kerîm “Haber” ve çoğulu olan “Ahbâr” kelimelerini de; vukuu itibariyle yakın zamanda meydana gelen ve izleri henüz yok olmamış, görünen olayları anlatmak, ibret maksadıyla hatırlatmak için kullanmaktadır.⁶³ Bu açıdan Kur'ân'da daha ziyade Asr-ı Saadet döneminde cereyan eden olaylar için “Haber” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Bu kısma giren anlatımların kıssalar içerisinde mütalaa edilip edilmeyeceği hususunda ihtilaflar bulunsa da⁶⁴ gaye ve üslup itibariyle diğer kıssalardan hiçbir farkı bulunmamaktadır. Asr-ı saadetteki olaylar o devrin Kur'ân muhatapları için tam manasıyla kıssa anlamı taşımasa da daha sonraki asırlar için tam anlamıyla birer kıssa mahiyetini almışlardır.⁶⁵

Netice itibariyle, kıssa kategorisinde değerlendirilen, Nebe' ve Haber kelimeleri ve bunların türevleriyle ifade edilen olaylar, Kur'ân'ın üstün i'cazının birer yansıması şeklinde, farklı ifade şekilleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun haricinde yapı ve mahiyet itibariyle kıssalardan farklı değerlendirilebilecek bir özelliğe sahip değildir. Yani “Haber” ve “Nebe'” kelimeleriyle ifade edilen olaylar da tıpkı kıssalarda olduğu gibi gerçekten vuku bulmuşlardır, içlerine herhangi bir hayal mahsulü karışmamıştır veya temsîlî değildir. Gaye itibariyle de “Haber” ve “Nebe'” kelimeleri ile ifade edilen olaylar, kıssaların anlatılış gayeleriyle tamamen özdeşirler.

Kur'ân'da sıklıkla başvuru yapılan anlatım yöntemlerinden biri de ‘Meseller’dir. Kur'ân, iletmek istediği mesajı çoğu zaman dikkat çekici örnek veya öykü formunda “Meseller” eşliğinde vermektedir. Örneğin amelleri boşa giden kişinin durumu, suyun

⁶¹ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 53.

⁶² Bkz. A.e., s. 52-54.

⁶³ Abdi Rabbih, *Bühûs fî Kasasi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-Lubnanî, Beyrut 1972, s. 45. (Nekleden: İdris Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 52)

⁶⁴ Abdi Rabbih, *Bühûs*, s. 45-47. (Nekleden: İdris Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 54)

⁶⁵ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 54.

üzerinde oluşan ve çok kısa sürede yok olan köpük örneğiyle anlatılmış⁶⁶; benzer şekilde örümcek evi⁶⁷; sivrisinek⁶⁸ ve merkep sesi⁶⁹ örneklerinden de yararlanılmıştır.⁷⁰

“Mesel” kelimesi lügatte; bir şeyin benzeri, aynı şey, delil, hüccet, bir nesnenin sıfatı, ibret ve ölçü manalarına geldiği gibi; kıssa, hadis ve destan manalarını da taşımaktadır.⁷¹

Meseller ibret ve dersleri ihtiva etmesi yönüyle adeta kıssaların bir uzantısı gibi görünse de⁷² aslında başlı başına (kıssalardan farklı) bir Kur’ân üslûbudur. Kıssa, tarihte gerçekten vuku bulmuş veya bulmuş olması mümkün (gelecekte, mesela ahirette olacak olan) olayları dile getirir. Buna karşılık ‘mesel’de böyle bir şart yoktur; mesel olmamış veya olması âdeten mümkün olmayı dile getirebilir.⁷³ Genel itibariyle mesellerde aktörler belli değildir ve bu tür anlatımlarda herhangi bir peygamberin adından söz edilmez.⁷⁴

Kur’ân-ı Kerîm’de mesel tarzındaki anlatımlara çokça rastlamak mümkündür. Örneğin; *“Allah hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köle ile; kendisine güzel rızık verdiğimiz, o rızıktan gizli ve açık harcayan kimseyi misal olarak anlattı. Hiç bunlar bir olurlar mı? Hamd Allah’a mahsustur, fakat çokları bilmezler. Ve Allah şu iki adamı da misal olarak anlattı: Birisi dilsizdir, hiçbir şey yapamaz, efendisinin üzerine bir yüküdür. Onu nereye gönderse olumlu bir sonuç getirmez. Şimdi bu (adam), doğru yolda giderek adaleti emreden kimse gibi olur mu?”*⁷⁵

Bu durumda diyebiliriz ki; meseller bağlamında anlatılan şeylerin gerçekten yaşanmış olma zorunluluğu yoktur. Bu yönüyle meseller kıssalardan ayrılmaktadır.⁷⁶ Çünkü kıssalar daha önce de ifade ettiğimiz gibi, tarihte gerçekten vuku bulmuş, içerisine

⁶⁶ Ra’d, 13/17.

⁶⁷ Ankebût, 29/41.

⁶⁸ Bakara, 2/26.

⁶⁹ Lokman, 31/19.

⁷⁰ Paçacı, Mehmet, *a.g.e.*, s. 98.

⁷¹ El-İsfahânî, Rağıb, *Mufredât*, s. 462; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, III/437.

⁷² Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, s. 55.

⁷³ Görgün, Tahsin, *Kur’ân Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine*, IV. Kur’ân Sempozyumu, s. 30.

⁷⁴ Demir, Şehmus, *Mitoloji, Kur’ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yay., İstanbul 2003, s. 74.

⁷⁵ Nahl, 16/75-76.

⁷⁶ Geniş bilgi için bkz. Eren, Şâdi, *Kur’ân’da Teşbih ve Temsiller*, Yeni Akademi Yay., İstanbul 2006.

yalan, hayal ve benzeri şeylerin hiçbir şekilde karışmadığı gerçek kesitlerdir. Kur'ân'da bu durum açıkça beyan edilmektedir. Örneğin; Âl-i İmran sûresinde Hz. İsa'nın kıssası anlatıldıktan sonra; “*Şüphesiz bu (İsa hakkındaki) gerçek (hak) bir kıssadır...*”⁷⁷ denilmekte ve bu kıssanın tarihte gerçekten vuku bulduğuna kesin olarak işaret edilmektedir. Bu şekilde “hak” ve “kıssa” ifadelerine Kur'ân'ın birçok yerinde birlikte rastlamak mümkündür. Durumun böylesine açık olmasına rağmen, özellikle son yüzyılda, çeşitli gerekçeler uydurulmak suretiyle (bunlardan birisi de kıssaların meseller kapsamında değerlendirilmesidir) kıssaların, aslında vuku bulmamış olaylar olabileceği veya içerisine mitoloji türündeki unsurların karışmış olabileceği⁷⁸ vs. şeklinde kasdî ve vehmî görüşler ortaya konmuştur. Aslında bu tür vehimlerin ortaya konması çok daha öncelere dayanmaktadır. Daha Kur'ân'ın nüzul döneminde bile kıssalara, müşrikler tarafından, eskilerin masalları (esâtîru'l evvelîn) denilmiştir ve Kur'ân bu iddiaları birçok ayetinde kesin bir dille yalanlamıştır.⁷⁹ Daha sonra zaman içerisinde gelişen şartlar sonucunda da kıssaların gerçekliği tekrar tekrar kanıtlanmıştır, ortaya çıkmıştır.⁸⁰ Bu noktada Kur'ân kıssalarının gerçek dışı olduğu/olabileceği iddiaları hakkında ortaya konmuş vehimlerin dayandırılmaya çalışıldığı noktaları saptamak ve bunlara verilen en güzel cevapları ortaya koymak adına “Kur'ân Kıssaları'nın Tarihi Gerçekliliği” konusuna kısaca değinmenin gerekli olduğuna inanıyoruz.

⁷⁷ Âl-i İmran, 3/62.

⁷⁸ Bkz. Halefullah, *a.g.e.* s. 221, 378-379... ; Watt, W. Montgomery, *Kur'ân'a Giriş*, çev. Süleyman Kalkan, Ankara Okulu Yay., Ankara 2006, s. 55-71.

⁷⁹ Mü'minûn, 23/81-83; Neml, 27/67-68; Ahkaf, 46/17; Muttaffifin, 83/11-13; En'am, 6/25; Enfâl, 8/31-32; Nahl, 16/24; Furkân, 25/5-6; Kalem, 68/15.

⁸⁰ Bkz. Şengül, İdris, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri (makale)*, 32/82.

3) KUR'ÂN KISSALARININ TARİHÎ GERÇEKLİLİĞİ

Batı dünyasında, aydınlanma sonrası salt akılcılık fikrinin gelişmesiyle, öteden beri tahrifâta uğramış ve mitolojik unsurların içerisine karıştığı Kitab-ı Mukaddes'i, akılla bağdaşmayan bu mitolojik unsurlardan arındırma çabasının İslam dünyasına yansımaları kıssalar alanında olmuştur. Bu çerçevede, İslam dünyasında özellikle son yüzyıl içerisinde, Kur'ân kıssalarını veya bu kıssalardan bazılarını farklı bir yaklaşımla ele almayı ve yorumlamayı öneren ilim adamları olmuştur. Bu yaklaşımlarla, Kur'ân kıssalarında anlatılan olayların gerçekten tarihte meydana geldiği ve tarihle mutabakat içerisinde olduğu fikri sorgulanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla kıssalar bağlamında anlatılan olayların gerçekten vuku bulmamış olabileceği veya vuku bulmuş olsa bile, Kur'ân'da, aslında olduğundan daha farklı anlatılmış olabileceği gibi yaklaşımlar gündeme getirilmiştir.⁸¹

Modern dönemde müsteşriklerin hemen hepsi, Kitab-ı Mukaddes için geliştirilen tenkit yöntemlerinin Kur'ân'a da uygulanmasının gerektiğini söylüyorlardı ve bu fikir çoğunluğun görüşüydü.⁸² Çünkü onlara göre, tıpkı Kitab-ı Mukaddeste olduğu gibi Kur'ân'ın da içerisinde, akılla bağdaşmayan mitolojik efsaneler vardı. Bu bağlamda pek tabiidir ki üzerinde durulacak nokta, muhtevasında tarihi unsurları barındıran Kur'ân kıssaları olmuştur.⁸³

Neticede müsteşrikler, Kur'ân kıssalarının kaynağı konusunda çeşitli görüşler ortaya koyarak, kıssaların mitolojik efsaneler olduğunu kanıtlamaya çalışmak suretiyle, Kur'ân'ı, tahrif edilmiş Kitab-ı Mukaddes seviyesine indirerek, Kitab-ı Mukaddes'e uyguladıkları tenkitleri Kur'ân üzerinde de uygulamayı ummuşlardır. Böylece tarih boyunca devam eden iman-küfür mücadelesinde öne geçmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda müsteşriklerin ortaya koyduğu iddia, Kur'ân kıssalarının kaynağının Kitab-ı Mukaddes

⁸¹ Demir, Şehmus, *a.g.e.*, s. 72.

⁸² Bkz. Watt, W. Montgomery, *İslamî Hareketler ve Modernlik*, çev. Turan Koç, İz Yay., İstanbul 1997, s. 127; Watt, *Kur'ân'a Giriş*, s. 55-71; El-Behiy, Muhammed, *İslamî Düşüncede Oryantalist Etki*, çev. İbrahim Sarıms, Ekin Yay., İstanbul 1996, s. 33; Paret, Rudi, *Kur'ân Üzerine Makaleler*, çev. Ömer Özsoy, Bilgi Vakfı Yay., Ankara 1995, s. 55-85, 95-116, 116-138.

⁸³ Demir, Şehmus, *a.g.e.*, s. 72

olduğu şeklindedir.⁸⁴

Kitab-ı Mukaddes'in, tarih boyunca çok fazla tahrifata uğramasına rağmen, onda anlatılan bazı kıssalarla Kur'ân'da anlatılan bazı kıssalar arasında benzerliklerin olduğu gerçektir. Ancak buradan anlaşılması gereken şey olsa olsa, ilahi vahyin kaynağının tek olan Allah olduğudur. Fakat müsteşrikler, bu benzerliklerden faydalanarak Kur'ân Kıssaları'nı kaynak olarak Kitab-ı Mukaddese dayandırmaya çalışmışlardır.⁸⁵ Bunu söylerken de Hz. Muhammed (s.a.v)'in bazı bilirkişilerden (örneğin Varaka b. Nevfel gibi), Kitab-ı Mukaddesteki geçmiş peygamber kıssalarını en ince ayrıntılarına kadar öğrendiğini ve daha sonra bu öğrendiklerini İslam akidesine uygun şekilde değiştirmek suretiyle Kur'ân'da kullandığını iddia etmişlerdir.⁸⁶ Dikkatlerden kaçmayacağı üzere bu vehim, Kur'ân'ın, Hz. Muhammed (s.a.v)'in ortaya koyduğu bir eser olduğu şeklindeki yaygın müsteşrik imanına dayanmaktadır. Ancak Kur'ân'ın insan mahsulü olamayacağını açıkça ortaya koyan birçok delil vardır. Kısaca birkaçına değinecek olursak örneğin; eğer iddia edildiği gibi Kur'ân Hz. Muhammed (s.a.v)'in zihninde geliştirdiği bir eser olsaydı, vahiy, onun arzu etmeyeceği şekilde gelmezdi ve en ufak bir hatada tenkid ihtiva eden Kur'ân ayetleriyle karşı karşıya kalmazdı.⁸⁷ Aynı şekilde asırlar sonra gerçekleşecek gaybî haberleri yüzyıllar önce dile getiremezdi⁸⁸ ya da kendisini ve çevresindekileri olumsuz etkileyen olaylar vuku bulduğunda, durumu savuşturacak savunmayı yapmak yerine, günler, geceler ve hatta aylarca ilahî vahyin gelmesini beklemezdi.⁸⁹ İfk hâdisesi buna en güzel örnektir. Zira Rasûlullah bu olay karşısında gaybî bilmeyen beşer sözünden başka bir şey söyleyememiştir.⁹⁰ Bunlar ve benzeri daha birçok delili, Kur'ân'ın, Rasûlullah'ın

⁸⁴ Bkz. Watt, W. Montgomery, *İslamî Hareketler ve Modernlik*, çev. Turan Koç, İz Yay., İstanbul 1997, s. 127; Watt, *Kur'ân'a Giriş*, s. 55-71; El-Behiy, Muhammed, *İslamî Düşüncede Oryantalist Etki*, çev. İbrahim Sarmış, Ekin Yay., İstanbul 1996, s. 33; Paret, Rudi, *Kur'ân Üzerine Makaleler*, çev. Ömer Özsoy, Bilgi Vakfı Yay., Ankara 1995, s. 55-85, 95-116, 116-138.

⁸⁵ Bkz. Paret, Rudi, *a.g.e.*, s. 55-72, 95-116, 116-138.

⁸⁶ Paret, Rudi, *a.g.e.*, s. 70.

⁸⁷ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 150; Örnek olarak Peygamberimizin hanımlarıyla ilgili mesele için bkz. Tahrîm, 66/1; Zeynep (r.a) ile evlenmesi meselesi için bkz. Ahzâb, 33/77; Tevbe savaşı öncesi özür uydurarak izin isteyen münafıklara müsaade etmesi meselesi için bkz. Tevbe, 9/42-52.

⁸⁸ Firavunun cesedinin yüzyıllar sonra Kur'ân'ın belirttiği gibi muhafaza edilmiş şekilde bulunması gibi. Bkz. Yûnus, 10/92.

⁸⁹ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 149.

⁹⁰ *A.e.*, s. 150. Ayrıca İfk hâdisesi için bkz. Nûr, 24/11-18.

bir eseri olmadığı hususunda dile getirmek mümkündür.⁹¹

Gerçekten de insaf sınırlarını zorlayan iddialar karşısında, Kur'ân ve tarih adeta el ele vererek Kur'ân Kıssaları'nın gerçekliğini haykırmaktadır. Hatta bunun yanı sıra gelişen bilimsel imkânlar neticesinde yapılan arkeolojik çalışmalar, Kur'ân-Tarih bütünlüğüne iştirak etmekte ve her geçen gün Kur'ân Kıssalarının tarihî gerçekliğini kanıtlayacak yeni bulguları gözler önüne sermektedir. Fakat görmeyen gözler, işitmeyen kulaklar ve mühürlenmiş kalpler için bunların pek de bir önemi olmasa gerektir. İşte İslam âlimleri çeşitli vesilelerle, ön yargılı müsteşriklerin ortaya koyduğu ilmîlikten uzak, kasdî iddiaları çürütecek kanıtları ortaya koymuşlardır. Kısaca bunlara değinmenin gerekliliğine inanıyoruz.

Kur'ân Kıssalarının kaynağının Kitab-ı Mukaddes olamayacağı gerçeğini çeşitli noktalardan hareketle ispatlamak mümkündür. Bunlardan ilki ve en önemlisi de Kitab-ı Mukaddes'in tahrif edilmiş olmasıdır.

Kur'ân'ın ifadesiyle ilahi vahye dayalı hak bir kitapta ihtilafın, tenakuzun yeri yoktur.⁹² İhtilaf ve tenakuz ancak insan elinin değdiği yerlerde görülebilir.⁹³ Gerçekten de bakıldığında bugün Hristiyanlarca muteber kabul edilen İncillerin dört nüshası olan Matta, Markos, Luka ve Yuhanna farklı rivayetlere göre Hz. İsa'dan sonra 37 ila 98 seneleri arasında kaleme alınmıştır.⁹⁴ Bu sebeple bugün Hristiyanlar bile İncilleri, yazarına atfederek anmakta ve onlardaki bilgileri Hz. İsa'nın hayatının birer yorumu olarak görmektedir.⁹⁵ Bu da bizlere, günümüzdeki İnciller'in sahih bir kaynak olarak görülemeyeceği gerçeğini göstermektedir.

Hiz. Musa'yı, Tevrat'ın yazarı sayan, hatta bizzat Tanrının, kelimesi kelimesine bir defada Tevrat'ı Hiz. Musa'ya yazdırmış olduğuna inanan Yahudiler, Hiz. Musa'nın on emri içeren taş tabletlerin dışında 13 Tevrat nüshası yazdığını, bunların on ikisini İsrailoğulları boylarına dağıttığını, sonuncusunu ise taş levhalarla birlikte Ahit Sandığı'nın içerisine koyduğuna inanırlar. Ahit Sandığı içerisine konulan bu nüshaların Tevrat'ın orijinal

⁹¹ Geniş bilgi için bkz. İdris Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, 144-185.

⁹² Nisa, 4/82.

⁹³ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 174.

⁹⁴ A.e., s. 172.

⁹⁵ El- Gazalî, Muhammed, *Nazarât fî'l-Kur'ân*, Kahire 1962, s. 50.

nüshası olduğu düşünülür.⁹⁶ Ancak Eski Ahit olarak bilinen bu nüshalar tarih boyunca defalarca kaybolmuş, çeşitli savaşlarda imha edilmiş, farklı kültür ve dinlerle girilen etkileşim sonucunda tahrif edilmiş, içerisindeki sahih bilgiler değiştirilmiştir. Buna örnek olarak Tevrat kıssalarının anlatımında görülen pagan kültüne ait çeşitli unsurları örnek olarak verebiliriz.⁹⁷

Tarih boyunca Eski Ahit'in maruz kaldığı değişiklikleri, tek tek tarihleri ve yaşanan olayları zikretmek suretiyle açıklamak mümkündür. Fakat bu uzun serüveni işlemek, çalışmamızın sınırlarını aşacağı için bu teferruatlara girmiyoruz.⁹⁸

Netice olarak; sahih bilgi açısından objektif bir bakış açısıyla konu irdelendiğinde, Kitab-ı Mukaddes'in Kur'an kıssalarına kaynaklık edemeyeceği açıktır. Çünkü Kur'an, ne yukarıda Kitab-ı Mukaddes için zikredilen tahriflere, ne de bunlardan daha başka tahriflere maruz kalmaksızın günümüze kadar son derece sahih bir şekilde gelmiştir. Zaten Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'i bizzat kendisinin koruyacağını yine Kur'an'da vaad etmiştir.⁹⁹

Kitab-ı Mukaddes'in, Kur'an Kıssalarının kaynağı olamayacağı gerçeğini ispat eden diğer bir nokta da, Kur'an Kıssalarının bazıları ile Kitab-ı Mukaddesteki kıssalar arasında şekli bir benzerlik olmasına rağmen, temel vurgu, anlatım biçimi, yapı ve muhteva açısından çok derin farklılıkların olmasıdır.¹⁰⁰

Söz gelimi Tevrat incelendiğinde, tarih bilgisini ön plana çıkaran ve detaylı tarih bilgilerine yer veren bir metin olduğu göze çarpacaktır. Tevrat'taki kıssalarda sunulan bilgilerin en belirgin özelliği, tarih, yer, şahıs gibi unsurların bütün detaylarının verilmesi ve adeta hiçbir tarihi teferruatın kaçırılmamasıdır.¹⁰¹ Örneğin Nuh (a.s.) ve Tufan olayının anlatımında en ince ayrıntılara girilmekte, Nuh (a.s.)'ın gemiyi nasıl yapacağı bütün

⁹⁶ Adam, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Seba Yay., Ankara 1997, s. 78.

⁹⁷ Bkz. Gündüz, Şinasi, *Kur'an Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit Mi?*, IV. Kur'an Sempozyumu, s. 41- 75.

⁹⁸ Geniş bilgi için bkz. Gündüz, Şinasi, *Kur'an Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit Mi?*, IV. Kur'an Sempozyumu, Fecr Yay., Ankara 1998, s. 41-75; Adam, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Seba Yay., Ankara 1997; Şengül, İdris, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, Işık Yay., İzmir 1994; Kılıç, Sadık, *Tarih Felsefesi Açısından Kıssalar*, I. Kur'an Sempozyumu, Bilgi Vakfı Yay., s. 87-98.

⁹⁹ Kıyâme, 75/16-17.

¹⁰⁰ Gündüz, Şinasi, *Kur'an Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit Mi?*, IV. Kur'an Sempozyumu, s. 75; Ayrıca Bkz. Şengül, İdris, *Kur'an Kıssalarının Tarihî Değeri*, IV. Kur'an Sempozyumu, s. 169-184; Kılıç, Sadık, *Tarih Felsefesi Açısından Kıssalar*, I. Kur'an Sempozyumu, s. 87-98.

¹⁰¹ Demir, Şehmus, *a.g.e.*, s. 89.

detaylarıyla aktarılmaktadır. Bunun yanı sıra Tufan esnasında ve sonrasında meydana gelen olaylar ve nihayetinde de Nuh (a.s.)'ın soyundan türeyen insanların listesi verilmektedir.¹⁰²

Hâlbuki Kur'ân kıssaları, Tevrat'taki kıssaların aksine, muhataplarına tarih bilgisi vermek gibi bir gayeye sahip değildir. Kur'ân kıssaları, muhataplarını inşa sürecinde önemli bir üslup çeşididir ve Kur'ân'ın temel gayesi gereği ders ve ibret vermek maksadıyla zikredilmiştir. Bunun için kıssaların anlatımında gereksiz tarihî teferruatlara girilmemiş ve verilmek istenen mesajlar doğrultusunda kesitler sunulmuştur.

Bu noktada zikredilebilecek diğer bir farklılık da Tevrat'a hâkim olan tarih kitabı görünümünün 'İsrailoğulları' merkezli bir yapı arz etmesidir. Başka bir ifadeyle Tevrat, seçkin bir kavim olduğu kabul edilen İsrailoğullarını konu alan bir siyer kitabı görünümündedir.¹⁰³ Buna karşılık Kur'ân'da, belirli bir kavim veya topluluk öne çıkarılmamakta, bütün kıssalar tevhid ekseninde ve hidayet amaçlı olarak işlenmektedir.¹⁰⁴

Muhteva açısından değerlendirildiğinde Tevrat kıssaları ile Kur'ân kıssaları arasında ilk bakışta göze çarpan bâriz farklılıklardan bir tanesi de; Tevrat'taki kıssalarda, Allah (c.c.)'a beşerî sıfatların isnâd edilmesinin yanı sıra, peygamberlere de onların şanına ve ismet sıfatına yakışmayan fiillerin, günahların isnâd edilmesidir¹⁰⁵. Örneğin; Tevrat'a göre Yüce Allah, Tûfan hadisesinden sonra (hâşâ) pişmanlık duymuş ve bir daha böyle bir şey yapmayacağını vaad etmiştir.¹⁰⁶ Yine aynı şekilde Tevrat'ta anlatılan 'Talût' kıssasında Allh-u Teâlâ'nın Talût'u kral yaptığına pişman olduğu iddia edilmektedir.¹⁰⁷ Oysaki Kur'ân'ı baştan sona tetkik edecek olursak bütün ayetlerde her vesile ile Allah'ın, bütün noksan sıfatlardan, şirkten, ehl-i dalâletin her türlü isnad ve tavsiflerinden tenzih edildiğini¹⁰⁸ ve pişmanlığa yer olmayacak şekilde her şeyi mükemmel yaratıp, mükemmel yaptığını¹⁰⁹ görmekteyiz.¹¹⁰ Ayrıca peygamberlere atfedilen çirkin eylemler hususunda,

¹⁰² Tekvin, 6. Bölümden 11. Bölüm'e kadar.

¹⁰³ Gündüz, Şinasi, *Kur'ân Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit Mi?*, IV. Kur'ân Sempozyumu, s.53-56.

¹⁰⁴ Demir, Şehmus, *a.g.e.*, s. 90.

¹⁰⁵ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 180-185.

¹⁰⁶ Tekvin 9/11-17.

¹⁰⁷ I. Samuel, 15/10-11.

¹⁰⁸ Enbiya, 21/22,26; Saffât, 37/159-180; Bakara, 2/116; Nisâ, 4/171; İsrâ, 17/43; Rûm, 30/40...

¹⁰⁹ Bakara, 2/32; Âl-i İmrân, 3/6, 62; En'âm, 6/18, 73; Enfâl, 8/63; Fetih, 48/4, 7.

yine Tevrat'ta anlatılan kıssalara baktığımızda; Lût (a.s.)'ın, kavmi helâk olduktan sonra çekildiği mağarada iki kızıyla zina ettiği ve onları hamile bıraktığı¹¹¹; Nûh (a.s.) ile ilgili olarak, oğlu Hâm'ın babasını sarhoşken avret mahalli açık olduğu halde gördüğü ve kardeşlerine durumu haber verip onların babalarını bir elbise ile örttükleri¹¹² gibi ve buna benzer daha birçok olayda, peygamberlere isnad edilemeyecek çirkin günahların veya durumların onlara isnad edildiğini görmekteyiz. Hâlbuki Kur'ân, peygamberlerin istisnasız tümünü en güzel sıfat ve özelliklerle¹¹³ tanıtmaktadır.¹¹⁴

Bütün bu açıklamalardan sonra anlaşılacağı üzere; Kitab-ı Mukaddes'in Kur'ân kıssalarının kaynağı olduğu iddiası tamamen asılsızdır. Tabii ki Kur'ân kıssaları ile Kitab-ı Mukaddeste anlatılan kıssalar arasında benzerlikler vardır. Fakat bu benzerlikler Kur'ân'ın son kitap olduğunun ve İslam'ın, Hz. Âdem ile birlikte Cenab-ı Hakk'ın insanlara bildirdiği prensiplerle başladığının ve Hz. Muhammed(s.a.v)'e gönderilen Kur'ân'daki hakikatlerle kemale erdiğinin bir göstergesidir. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm'in, tahrif edilmiş Kitab-ı Mukaddes'teki bazı hakikatleri dile getirmesi; Kitab-ı Mukaddes'in, Kur'ân kıssalarının kaynağı olması gibi bir vehmin değil, tahrif edilmeden önce semavî kitaplardan bir tanesi olduğunun delilidir. Bu akıl ve i'zan sahibi herkesin anlayabileceği apaçık bir gerçektir.¹¹⁵

Bütün bu açıklamalara rağmen, müsteşriklerin kasıtlı iddiaları karşısında, bazı müslüman âlimler, Kur'ân kıssalarının tarihi gerçekliliğinin bir gereklilik olmadığını ve kıssaları, tarihi bir gerçeklik açısından değerlendirmenin yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yerine kıssaların edebî bir tasvir metodu ve Kur'ân üslûbu olarak değerlendirmek gerektiğini, asıl olanın onlarda verilmek istenen mesajlar olduğunu dile getirmişlerdir.¹¹⁶ Böylesine vehme dayalı yaklaşımların birçok açıdan yanlışlığı yadsınamaz bir gerçektir.

¹¹⁰ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 181.

¹¹¹ Tekvin, 19/30-38.

¹¹² Tekvin, 9/20-24.

¹¹³ Bkz. Bakara, 2/130; Âl-i İmrân, 3/39, 46; En'âm, 6/85, 87-90.

¹¹⁴ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 183.

¹¹⁵ Geniş bilgi için bkz. Gündüz, Şinasi, *Kur'ân Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit Mi?*, IV. Kur'ân Sempozyumu, Fecr Yay., Ankara 1998, s. 41-75; Adam, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Seba Yay., Ankara 1997; Şengül, İdris, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, Işık Yay., İzmir 1994; Demir, Şehmus, *Mitoloji, Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yay., İstanbul 2003; Kılıç, Sadık, *Tarih Felsefesi Açısından Kıssalar*, I. Kur'ân Sempozyumu, s. 87-98.

¹¹⁶ Halefullah, Muhammed Ahmed, *a.g.e.*, s. 221, 378-379.

Kur’ân kıssalarının vakıaya uygunluğu, herhangi bir hayalin karışmaması gerçeği, kıssaların, muhataplarına ders ve ibret vermeyi gaye edinmesi açısından önemli bir unsurdur. Aynı zamanda insan psikolojisiyle de tam uyum arz eden bir özelliktir. Çünkü muhatabın, Kur’ân kıssalarında zikredilen olaylardaki örnek şahsiyet ve hareketlerden etkilenip taklit edebilmesi, hayatında müspet yönde ı ışık tutması için bu olayların insanlık tarihinde gerçekten vukû bulmuş olaylar olduğuna inanması gerekir. Gerçekliğinden şüphe edilen bir kıssanın, olay veya haberin akl-ı selimi müspet yönde etkilemesi, kötülükten caydırıcı veya örnek şahsiyetlere ve tavırlara özendirici rol oynaması insan tabiatı için pek mümkün görünmemektedir. En azından etkili bir yol değildir ki, böyle bir yolun, üslûbun seçilmesi Kur’ân’ın îcaz ve belâgatına tamamen aykırıdır.¹¹⁷

Kur’ân genelinde önemli bir hacme sahip olan kıssaların bir an için de olsa gerçek tarihî olaylar olmadığı kabul edilse, bu görüşün, Kur’ân’ın asıl gaye ve hedefine ters bir durumu kabul etmemizi zarûrî kılacağını düşünmemek mümkün değildir. Bu durumda sadece kıssalar için değil, Kur’ân’ın tamamını ilgilendirecek şekilde O’nu okuyan ve dinleyen için ders ve ibret bakımından inandırıcı olmaktan çıkar. Bu şekilde Kur’ân, hayalî romanlardaki asılsız olaylar, mübalağalı filmlerdeki gerçek dışı sahneler seviyesine düşmüş olur ki, kuru, geçici bir zevk ve eğlence vasıtası olmaktan öteye geçemeyen özellikteki bir üslûbun, ilahi beyan mucizesi olan Kur’ân-ı Kerîm’de yer alması mümkün değildir. Bu, her yönüyle Kur’ân gerçeğini inkâr etmek demektir.¹¹⁸

Kur’ân ayetlerine baktığımızda da böyle bir kabullenmenin hiçbir şekilde mümkün olmayacağını ortaya koyan ifadelere sıkça rastlamak mümkündür. Örneğin; “*Biz sana onların kıssalarını doğru olarak naklediyoruz*”¹¹⁹, “*Sana Musa ile Firavun kıssasından bir kısmını, iman edecek topluluğa ibret olsun diye, bütün gerçeği ile okuyacağız*”¹²⁰ gibi ayetlerde “gerçek” ve “doğru” kelimelerine özellikle vurgu yapılmakta ve Kur’ân kıssalarının gerçeğin ta kendisi olduğu defalarca dile getirilmektedir. Bütün bu ayetlerin, kıssaların gerçekliği hakkındaki açık ve net ifadelerinden sonra netice olarak şunu söyleyebiliriz ki; Kur’ân kıssaları, tarihte yaşanmış olayların, ilahî bir üslupla, muhataplara

¹¹⁷ Sağlam, Bahaeddin, *İlmî ve Edebî Yönleriyle Kur’ân Kıssaları*, s. 27; Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, s. 50.

¹¹⁸ Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, s. 51.

¹¹⁹ Kehf, 18/13.

¹²⁰ Kasas, 28/3.

ders ve ibret almaları maksadıyla intikal ettirilmesidir.¹²¹

4) KUR'ÂN KISSALARININ GAYELERİ

Temel olarak Kur'ân kıssalarının gayesi, Kur'ân'ın temel gayesi olan, insanları doğru yola iletmek, onlara Allah'ı ve âhireti tanıtmak, adaleti tahakkuk ettirmek ve bu şekilde insanları hem bu dünyada hem de ahirette mutluluğa kavuşturmaktır. Dolayısıyla Kur'ân insanlığa hangi gayelerle gönderilmişse, Kur'ân'ın en önemli anlatım şekillerinden birisi olan kıssaların da Kur'ân'da zikrediliş sebebi aynıdır. Bu anlamda kıssalardaki gayeleri bütün teferruatıyla saymak mümkün değildir. Fakat ilk bakışta öne çıkan bazı noktalardan hareketle, kıssaların gayelerini özetlemek, çalışmamızın kapsamı açısından daha doğru olacaktır.

Kur'ân kıssalarının gayelerinden biri ve belki de en önemlisi; peygamberleri teselli edip onların irade ve azmini dinç tutmakla birlikte, insanın düşünüp ibret almasını sağlamaktır. Peygamberimiz irşad vazifesini yerine getirirken birçok meşakkatlerle karşı karşıya gelmiştir. Bütün peygamberlerin başından da benzeri olaylar geçmiştir. Geçmiş peygamberlerin başından geçen olaylar Allah (c.c) tarafından Kur'ân'da anlatılmak suretiyle O'na teselli verilmiş ve Peygamberimizin iradesi takviye edilmiştir.¹²² Çünkü kıssalar yoluyla Allah (c.c), peygamberlerine yardım edip, yüz çevirenleri helak edeceğini beyan etmektedir. Bu gaye çerçevesinde peygamber kıssalarının çoğunluğu, topluca ve peygamberleri yalanlayanların mahvolduğu sahnelerle sona erdirilmek suretiyle zikredilmişlerdir.¹²³

Peygamberimizi teselli eden kıssalar aynı zamanda imanları nedeniyle zulme maruz kalan mü'minleri de teselli etmektedir. Zira Kur'ân kıssalarında kendilerinden önce de zulme maruz kalıp sabreden mü'minlerin hikâyeleri anlatılmış ve bu yolda Kur'ân

¹²¹ Albayrak, Halis, *Tefsir Usûlü*, Şûle Yay., İstanbul 1998, s. 47.

¹²² Kutub, Seyyid, *Kur'ân'da Edebî Tasvir*, çev, Süleyman Ateş, Hilal Yay., Ankara 1967, s. 230 ; Şimşek, a.g.e., s.74.

¹²³ Kutub, a.g.e., s. 230.

muhatapları da teselli edilmiştir.¹²⁴

Kıssaların, müslümanları teselli etme hedefinin yanı sıra en temel hedeflerinden bir tanesi de düşündürmek ve ibret vermektir. Kıssaların bu yönü Kur’ân-ı Kerîm’de açıkça zikredilmektedir.

“Hiç yeryüzünde gezmezler mi ki (kendilerinden önce mahvolanların yerlerini görsünler de) düşünecek kalpleri, işitecek kulakları olsun (akılları başlarına gelsin, hak sözünü işitsinler). Zira gözler kör olmaz (çünkü gözlerin körlüğü, geçici görme yetersizliğidir) fakat (asıl) göğüslerdeki kalpler kör olur”¹²⁵, “Elbette bunda işaretten anlayanlara nice ibretler vardır.”¹²⁶ Bu ayetler Hz. Lût’un kavminin kıssaları anlatıldıktan sonra zikredilmektedir. Hz. Yusuf’un kıssası anlatıldıktan sonra da şöyle buyurulmaktadır: “Elbette onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır.”¹²⁷

Bu ayetler ışığında örnek olarak diyebiliriz ki; Müslümanlar, Mekke döneminde inen ayetlerdeki Hz. İbrahim’in kıssasıyla¹²⁸ bir kişi ile de ümmet olunabileceğini, kâfir ebeveynleri ve kavimleriyle nasıl mücadele edeceklerini, Allah’ın ayetlerini okumayı ve onlara sıkı sıkıya bağlanmak gerektiğini; Hz. Yunus kıssasıyla¹²⁹ yılmamayı; Hz. Nûh kıssasıyla¹³⁰ sabrı, taviz vermemeyi, mücadelede sürekli direnişi ve sonucu Allah’a havale etmeyi; Ashâb-ı Kehf kıssası¹³¹ ile tâğuta baş eğmemeyi, sadece Allah’a havale etmeyi; Ashâb-ı Uhdûd kıssası¹³² ile gerekirse Allah için canını verebilmeyi; daha birçok kıssa ile Kur’ân’î ahlakı edinmeyi; Âd,¹³³ Semûd¹³⁴ (vb.) kavimlerinin kıssaları ile de bu kavimlerin hangi davranışları sebebiyle ilâhî azaba duçar olduklarını ve bu bağlamda hangi

¹²⁴ Bkz. Kutub, a.g.e., s. 230-232.

¹²⁵ Hacc, 22/46.

¹²⁶ Hicr, 15/75.

¹²⁷ Yusuf, 12/111.

¹²⁸ Meryem, 19/41-50; Şu’arâ, 26/69-89; En’am, 6/74-83; Sâffât, 37/83-99; Zuhurf, 43/26-28; Enbiyâ, 21/51-73; Ankebût, 29/16-27.

¹²⁹ Yûnus, 10/98; Sâffât, 37/139-148; Kalem, 68/48-50.

¹³⁰ Kamer, 54/9-16; A’râf, 7/59-64; Furkân, 25/37; 26/105-122; Hûd, 11/25-49; Zâriyât, 51/46; Nûh, 71/1-28; Enbiyâ, 21/76,-77; Mü’minûn, 23/23-30; Hâkka, 69/11-12; Ankebût, 29/14-15.

¹³¹ Kehf, 18/9-22, 25-26.

¹³² Burûc, 85/4-9.

¹³³ Kamer, 54/18-21; A’râf, 7/65-72; Şu’arâ, 26/123-140; Hûd, 11/50-60; Fussilet, 41/14-16; Ahkâf, 46/21-26; Zâriyât, 51/41-42; Hâkka, 69/4-8.

¹³⁴ A’râf, 7/73-79; Şu’arâ, 26/141-159; Neml, 27/45-53; Hûd, 11/61-68.

davranışlardan kaçınmak gerektiğini öğrenmişlerdir. Dolayısıyla düşündürme ve ibret verme gayesi, kıssaların en bariz ve en temel gayesidir. Çünkü her kıssa birçok tâlî gayenin yanı sıra bir gerçeği, Kur'ân'î bir prensibi ortaya koymak için zikredilmiştir.

Kıssaların gayelerinden bir diğeri de; Kur'ân'ın Allah Teâlâ'dan gelen vahiy, Hz. Muhammed (s.a.v)'in de onun tebliğcisi olduğunu ispat etmektir.¹³⁵ Hz. Peygamber okuryazar değildi. O'nun Yahudi ve Hristiyan din adamlarıyla temasları da olmamıştı.¹³⁶ İçinde yetiştiği durumlarda geçmiş milletlerin durumunu tahkik ederek doğru bir biçimde bildirmesi imkânsızdı. Böyle olduğu halde, geçmiş milletlerin kıssalarını Kur'ân vasıtasıyla doğru bir tarzda anlatması, Allah'ın vahyine mazhar olduğunu gösterir.¹³⁷ Hz. Peygamber'in bu kıssaları başka hiç kimseden değil, sadece kendisine gelen vahiyden öğrendiği Kur'ân'da çeşitli ayetlerde dile getirilmektedir. *“Bunlar sana vahyettiğimiz, görünmez âlemin haberleridir. Meryem'e hangisi kefil olacak diye kalemlerini atarken sen onların yanında değildin, çekiştikleri zaman da sen yanlarında değildin”*¹³⁸, *“Bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Ne sen, ne de kavmin daha önce bunları bilmiyordunuz”*¹³⁹ Bu ayetler ışığında anlaşılmaktadır ki; kıssaların Kur'ân'da yer alması, Kur'ân'ın Yüce Allah'tan gelen bir vahiy ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in de onun tebliğcisi olduğunu ispat etmektedir.

Kur'ân kıssalarının en önemli gayelerinden biri de Hz. Âdem'den Hz. Muhammed (s.a.v)'e kadar, bütün peygamberlerin tebliğ ettikleri dinin tek olduğunu, hepsinin insanları aynı prensiplere çağırdıklarını açıklamaktır.¹⁴⁰ Bu nedenle kıssaların tümü tevhid ekseninde etrafında dönmektedir. *“ Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki O'na; ‘Benden başka tanrı yoktur, bana kulluk edin!’ diye vahyetmiş olmayalım.”*¹⁴¹ Bu ayetten de anlaşılabacağı üzere, tevhid konusu tüm peygamberler açısından merkezî bir konudur.

¹³⁵ Yıldırım, Suat, *Kur'ân-ı Kerîm'de Kıssalar (makale)*, s. 40.

¹³⁶ Kutub, Seyyid, *a.g.e.*, s.221.

¹³⁷ Yıldırım, Suat, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, Ensar Neş., İstanbul 2000, s. 108.

¹³⁸ Âl-i İmrân, 3/44.

¹³⁹ Hûd, 11/49.

¹⁴⁰ Abay, Muhammed, *Kur'ân Kıssaları*, Ensar Neş., İstanbul 2007, s. 35.

¹⁴¹ Enbiya, 21/25.

Kur'ân'ın en önemli konusu olan tevhid konusu, kıssalar vasıtasıyla Kur'ân'da işlenirken tarihî gerçeklik içinde, tecrübî bir şekilde anlatılır.¹⁴²

Öyleyse bütün peygamberlerin insanlara iletmiş mesajın tek ve ortak kaynağı, tek olan Allah'tır. Bunun için Hz. Âdem'i veya Hz. İsa'yı kabul eden bir insanın, Hz. Muhammed'i kabul etmemesi mantık çerçevesinde izah edilemez.¹⁴³ İşte kıssalar bu yönüyle insanları, tüm zamanların ortak çağrısının (tevhid çağrısının) muhatapları olarak bir çatı altında toplamaktadır.

Özetle, kıssaların Kur'ân'da zikredilmesinin en temel gayesi, tarihteki örneklerini ortaya koyarak müminlerin daha önceden tecrübe etmedikleri olaylarla karşılaştıklarında nasıl davranacaklarını mesaj olarak vermektir. Kıssalardaki ana fikir anlaşıldıktan sonra her mü'min, başına gelen değişik olaylarda kıssaların yardımını kullanabilir. Böylece Kur'ân top yekûn olarak İslam toplumunu Allah'ın rızasına uygun düsturlar çevresinde toplamakta ve insanlığı kurtuluşa erdirmektedir. Bu bağlamda Kur'ân kıssalarının amacı, Kur'ân'ın genel amacı ile paraleldir. Başka bir ifadeyle; Kur'ân-ı Kerîm'in amacı ne ise, kıssalarla gerçekleştirilmek istenen de odur.¹⁴⁴

¹⁴² Şengül, İdris, *Kur'ân Mesajını Ulaştırmada Kıssaların Önemi (makale)*, s. 137.

¹⁴³ Yıldırım, Suat, *Kur'ân-ı Kerîm'de Kıssalar (makale)*, s. 42.

¹⁴⁴ Şengül, İdris, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 278.

D. DÂVÛD (A.S.) VE SÜLEYMAN (A.S.) KISSALARI İLE İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarını ele alırken gördük ki bu kıssalar hakkında akademik düzeyde yazılmış müstakil bir eser bulmak neredeyse mümkün olmamıştır. Ancak Tefsir kaynaklarının yanı sıra Peygamber kıssalarını ele alan eserlerin hemen hemen hepsinde Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarına yer verilmiştir. Tefsir kaynaklarında bu kıssalar ile ilgili ayetler değerlendirilirken teferruatlı açıklamalara yer verilmiştir. Bu bakımdan öncelikli kaynak olarak tefsir kitapları karşımıza çıkmaktadır. Tarih kitaplarında ise genellikle Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları birer bölüm olarak işlenmiştir. Bunların yanı sıra Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarını roman tarzında ele alan kitaplar da mevcuttur.

1) Tefsir Kitapları

Muhammed b. Cerîr et-Taberî, (H. 224-310) *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*.

Ebu İshâk es-Sa'lebî, (H. 427) *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân*.

Fahrüddîn er-Râzî, (H.544-604) *Mefâtihu'l-Ğayb*.

İbnu'l-Cevzî, (H. 508-597) *Zâdu'l-Mesîr*.

Ebu Hayyan el-Endelûsî, (H. 745) *Bahru'l-Muhîd*.

Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, (H. 701-774) *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*.

Celaleddin es-Suyûtî, (H. 849-911) *ed-Durru'l-Mensûr fî't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*. v.d.

2) Peygamber Kıssalarını Ele Alan Kitaplar

Taberî, *Tarîhu'l-Umem ve'l-Muluk*. Bu eser M. Faruk Gürtunca tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.

İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Tarih*.

İbn Asâkir, *Tarih*.

Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*.

İbn İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Nisâburî Es-Sa'lebî, *Arâisu'l-Mecâlis fî Kasâsi'l-Enbiyâ*.

İbn Kesîr, *Kasâsu'l-Enbiyâ*.

Ebu'l-âlâ el-Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi*.

Muhammed Ali Es-Sâbûnî, *En-Nübüvvetu ve'l-Enbiyâ*. Bu eser, “*Peygamberlik ve Peygamberler*” ismiyle Suat Cebeci ve Bilal Delice tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Abdülvehhâb en-Neccâr, *Kasâsu'l-Enbiyâ*.

Afif Abdülfettah Tabbâra, *Ma'al Enbiyâ fî'l-Kur'âni'l-Kerim*. Bu eser “*Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*” adıyla Ali Rıza Temel ve Yahya Alkın tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Ahmet Cevdet Paşa, *Kısâs-ı Enbiyâ*.

İsmail Yiğit, *Peygamberler Tarihi*.

M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*.

Ahmet Lütü Kazancı, *Peygamberler Tarihi*.

Mehmet Solmaz-İsmail Lütü Çakan, *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Peygamberler ve Tavhid Mücadelesi*.

Mehmet Dikmen, *Peygamberler Tarihi*.

Abdullah Aydın, *Tam Peygamberler Tarihi*.

M. Faruk Görtunca, *Peygamberler Tarihi*.

Abdullah Aydemir, *İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler*.

Abdullah Aydemir, “*Hz. Süleyman*” (makale). D.E.Ü.İ Fak. Dergisi I. Sayı.

Süleyman Ateş, *Kur’ân’da Peygamberler Tarihi*.

Selman Yusifoğlu, *Kur’ân’daki Peygamberler*.

Fahrüddîn er-Razi, “*Peygamberlerin Masumiyeti*” adıyla Hasan Fehmi Ulus tarafından Türkçeye çevrilen eser.

3) Genel Anlamda Yahudiler ve Yahudi Tarihi Hakkında Olup Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman ve Onların Dönemleri Hakkında da Bilgi Veren Eserler

Muhammed Seyyid Tantâvî, *Benû İsrâîl fi’l-Kur’ân ve’s-Sünne*.

Ahmed Şelebî, *Mukârenetu’l-Edyân (el-Yahudiyye)*.

Afif Abdülfettah Tabbârâ, *el-Yehûd fi’l-Kur’ân*. Bu eser “*Kur’ân Açısından Yahudi Menşei ve Karakteri*” ismiyle Mehmet Aydın tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Fuat Aydın, *Yahudilik*.

M. Fatih Kesler, *Kur’ân’da Yahudiler ve Hristiyanlar*.

Hayrullah Örs, *Musa ve Yahudilik*.

Mustafa Baş, *Yahudilik ve Hristiyanlık*.

Salih İnci-Erdoğan Baş, *Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam*.

Yusuf Besalel, *Yahudi Tarihi*

4) Roman veya Hikaye Tarzında Yazılmış Kitaplar

Ahmet Cemil Akıncı, *Peygamberler Tarihi*.

Fatih Okumuş, *Süleyman ile Belkıs*.

Christian Jacq, *Hiram Usta ve Süleyman Peygamber*.

Gerald Messadié, *Davud*, çev. Ali Cevad Akkoyunlu.

Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, çev. Filiz Orman.

Rabi Benjamin Blech, *Yahudi Tarihi ve Kültürü*, çev. Estreya Seval Vali,

5) Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) Kıssaları ile Bağlantılı Konuları Ele Alan Tez Çalışmaları

Hafsa Fidan, *Kur'ân-ı Kerim'de Sebe' Melikesi Kıssası*.

Tahir Kaymak, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kitab-ı Mukaddes'e Göre Hz. Dâvûd*.

Neslihan Calasın, *Yahudi ve İslam Geleneginde Hz. Dâvûd*.

Mehmet Saklan, *Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'de Hz. Süleyman*.

Hayri Erenay, *Hz. Süleyman Kıssası ve Sosyo-psikolojik Açıdan Tahlili ve Değerlendirilmesi*.

Ekrem Yücel, *Kutsal metinlerde ve rivayetlerde Hz. Süleyman*.

BİRİNCİ BÖLÜM
“İSRAİLOĞULLARI TARİHİNDE DÂVÛD (A.S.) VE SÜLEYMAN (A.S.)”

A. İSRAİLOĞULLARI TARİHİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE KUR'ÂN'DA İSRAİLOĞULLARI

1. İSRAİLOĞULLARI TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

İsrailoğulları tarihi ile ilgili bilgilerin önemli bir kısmı Kitab-ı Mukaddes'e dayandığından, İsrailoğullarının tarihi ile dininin zaman içerisinde birbiriyle özdeşleştiğini söylemek mümkündür.¹⁴⁵ Bu anlamda İsrailoğullarının dinini, onların tarihinden ayırmak mümkün olmadığına göre, İsrailoğulları Tarihini Kitab-ı Mukaddes'e başvurmaksızın ele almak da mümkün görünmemektedir. Bu yüzden İsrailoğulları tarihi hakkında bir değerlendirme yapmadan önce, onların dini yapısı hakkında genel hususlara değinmek yerinde olacaktır.

İsrailoğulları dini (Yahudilik),¹⁴⁶ yaşayan ilahi kaynaklı dinlerin en eskisi ve mensubu en az olanıdır.¹⁴⁷ Bugün yeryüzünde Yahudiliği din olarak benimseyenlerin sayısı 18-20 milyon civarındadır.¹⁴⁸ Yahudilik 'ahde' dayanan ve yaşayan ilahi kaynaklı dinlerden sayılmaktadır. Yahudiliğin en önemli özelliklerinden birisi İsrailoğulları ile Allah(c.c) arasındaki ahde kutsal kitaplarında çok geniş yer ayırmasıdır. Dolayısıyla bu din bir ahit dini, İsrail halkı da "ahit cemaati" olarak bilinmektedir.¹⁴⁹ İsrailoğullarının başlarına gelen bütün sıkıntıların onların bu ahde uymamaları ve verdikleri sözü yerine getirmemelerinden kaynaklandığı hem kendi kutsal kitaplarında hem de Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilmektedir.¹⁵⁰

Yahudiliğin kutsal kitabı Tevrat'tır. İbranice bir kelime olan Tevrat, lügatte "şeriat ve namus" manalarına gelir. Yahudi ıstılahında ise, Hz. Musa'nın bizzat kendi eliyle

¹⁴⁵ Bkz. Baş, Mustafa, *Yahudilik ve Hristiyanlık*, Rüya Mat. Ankara 2001, s. 25.

¹⁴⁶ Yahudi dininin aslında belli bir ismi yoktur. "Emunat Yisrael" (İsrailin İnancı), "Dat Moşe ve Yisrael" (Musa'nın ve İsrail'in dini) gibi isimler kullanılır. Bkz. Adam, Baki, *"Yahudiliğin Hristiyanlığa ve İslam'a Bakışı"* Dinler Tarihi Araştırmaları I, T.D.V. Yay., Ankara 1998, s. 150.

¹⁴⁷ Sarıkçıoğlu, Ekrem, *Dinler Tarihi*, Fakülte Yay., 5. Baskı, Isparta 2004, s. 243.

¹⁴⁸ Tümer, Günay – Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2002, s. 204.

¹⁴⁹ Eisenberg, Josy-Kaufmann, Francine, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik (makale)*, çev. Mehmet Aydın, A.Ü.İ.F Dergisi, A.Ü. Basımevi, Ankara 1987, 29/272.

¹⁵⁰ Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 204; Ayrıca bkz. Âl-i İmrân, 3/77; Levililer, 26:14 - 46.

yazdığı, Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye adında beş kitaptan oluşan kutsal kitaptır.¹⁵¹ Tevrat, Yahudi geleneğinde Eski Ahit olarak bilinen, içerisinde diğer Peygamberlerin hikâyelerinin ve daha başka olayları anlatan bölümlerin de bulunduğu çok şümüllü kutsal kitabın ilk bölümüdür. Dolayısıyla Yahudi geleneğinde, yaygın olarak bilinenin aksine, kutsal kitap denildiğinde, Tevrat'tan başka daha birçok bölümü ihtiva eden geniş bir kutsal kitap anlayışı akla gelmektedir ve bunlara topyekûn Eski Ahit denilmektedir. Eski Ahit olarak isimlendirilen, Tevrat'ın da içinde bulunduğu kutsal kitap (Tanah), Hristiyanlara göre 39 kitaptan oluşmaktadır. Yahudiler ise Tanah'ı, bazı kitapları birleştirerek 24 kitap olarak kabul ederler. Yahudilerin tasnifi; Tevrat (Tora) 5 kitap, Peygamberler (Nebîim) 8 kitap, Kitaplar (Ketuvim) 11 kitap şeklindedir.¹⁵²

Yahudiliği Yahudilik yapan unsurlardan bir tanesi ve belki de en önemlisi, İsrailoğullarının, Allah'ın seçilmiş halkı olduklarına inanmalarıdır.¹⁵³ Aslında Tevrat ile İsrailoğullarının seçilmiş halk anlayışı arasında sıkı bir bağ vardır. Çünkü onlar, Allah'ın, Tevrat'ı vermek için diğer milletler arasından İsrailoğullarını seçtiğini ileri sürmüşlerdir. Yahudilere göre Allah, Tevrat'ı tüm dünya kavimlerine sunmuş, ancak onlar Tevrat'ı istememiştir. Sonunda Allah, Tevrat'ı İsrailoğullarına teklif etmiştir ve onlar da hiç itiraz etmeden kabul etmişlerdir. Böylece İsrailoğulları, Allah katında seçkin bir kavim olmuştur.¹⁵⁴ Yaygın inanç olarak kabul gören bu iddialara karşılık 'Babil Talmudu'nda, İsrailoğullarının Tevrat'ı kabul etmede zorluk çıkardığını belirten rivayetler bulunmaktadır.¹⁵⁵ İsrailoğullarının seçilmiş halk anlayışı, Yahudiliği sadece İsrailoğullarına gönderilen bir din olarak algılamalarını beraberinde getirmiştir. Tevrat'ta yazılanlar, Yahudiliğin sadece Yahudilere ait bir din, Rabb'in de yine onlara ait bir tanrı

¹⁵¹ Eş-Şeybe, Abdülkadir, *Çağdaş Dünya Dinleri ve Mezhepleri*, çev. Osman Cilacı, Umut Mat., İstanbul 1995, s. 31.

¹⁵² Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 221.

¹⁵³ Aydın, Fuat, *Yahudilik*, İnsan Yay., İstanbul 2004, s. 20.

¹⁵⁴ Bkz. Adam, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Pınar Yay., İstanbul 2002, s. 76-77.

¹⁵⁵ Çıkış, 19:17; Bu bölümün yorumu yapılırken şöyle denilmiştir: "Kutsal Bir, Hamd O'na, dağı bir kapak gibi kaldırdı ve onlara dedi: 'Tevrat'ı kabul ederseniz ne âlâ, yoksa burası size mezar olacak.'" Bu ifadelerden yola çıkarak İsrailoğullarının Tevrat'ı kabul etmede zorluk çıkardıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca söz konusu ifadelerle benzerlik gösteren Kur'ân ayetleri için bkz. Bakara, 2/63; A'râf, 7/171; Geniş bilgi için bkz. Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, s. 78-100.

olduğu fikrini teyit etmektedir.¹⁵⁶ Yahudilerin bu bencillik ve kendilerini üstün görme duyguları, Yahudiliği kendilerine tahsis etmeleri, başka milletlerin bu dine girmelerine karşı çıkmaları neticesini doğurmuştur.¹⁵⁷ Ayrıca Yahudilerin kendilerini üstün görme karakteri, onlara bir gurur ve güven vermiş, farklı oluşlarının verdiği cesaretle de hayata sıkı sıkıya bağlanmışlardır.¹⁵⁸ Böylece çok defa sürgünlere, esarete ve zulümlere maruz kalmalarına rağmen tarih boyunca ayakta kalabilmişlerdir.¹⁵⁹

Yahudiliği Yahudilik yapan unsurlardan bir diğeri de ‘kutsal toprak’ ve ‘mabed’ anlayışıdır. Vaad edilen toprakların Yahudi inanç sistemimdeki önemi, Tevrat’ın emirlerinin büyük bir kısmının vaad edilen topraklarla ilişkilendirilmiş olmasındandır. Yahudiler, Tanrı’nın kendileriyle yaptığı ahdin bir sonucu olarak, Tevrat’ın bütün emirlerini hakkıyla yerine getirmek zorundadırlar. Tevrat’taki emirleri hakkıyla yerine getirmek için ise vaad edilen topraklarda bulunmak gereklidir.¹⁶⁰ Bugün dahi Yahudilere özgü “vaad edilmiş toprak ideolojisi” İsrail’in, kendi Yahudi vatandaşları arasında propagandasını yaptığı bir konudur.¹⁶¹

Vaad edilen toprakların çok önemli olmasının altında yatan sebeplerden bir tanesi ve en önemlisi, yerini Tanrı’nın belirlediği ve Hz. Süleyman tarafından yaptırılan mabedin burada bulunmasıdır. Onlara göre “aron ha-kodeş” denilen ve mabedin içerisinde bulunan bölümde Tanrı her zaman hazır bulunmaktadır. Dolayısıyla Yahudi ibadet sisteminde mabed, son derece önemlidir. Bazı ibadetler (örneğin kurban ibadeti), sadece mabette Tanrı’ya sunulabilir. Bu yüzden mabed, Yahudi inancı ve ritüelleri için vazgeçilmez bir unsurdur. Mabed, İsrailoğulları tarihinde iki kez (M.Ö. 586 ve M.S. 70) yıkıldıktan sonra, tekrar inşa edilemediği için kurban ibadeti de son bulmuştur. Bu yüzden Yahudilere göre, mabed olmadığı vakit Yahudiliği tam olarak yaşamak mümkün değildir. Yine bu yüzden mabedin tekrar inşa edilmesi Yahudiler için her zaman bir amaç olarak geçerliliğini

¹⁵⁶ Şelebî, Ahmed, *Mukârenetu'l-Edyân el-Yahudiyye*, Mektebetu'n-Nahdati'l-Mısriyye, Mısır 1966, s. 163; Cevad, Ali, *Tarihu'l-Arab Kable'l-İslam*, Matbûatu'l-Cemu'l-İlmiyyu'l-Irakî, Bağdat 1956, VI/346. Ayrıca bkz. Çıkış, 10:3; II.Krallar, 5:15.

¹⁵⁷ Bkz. Kesler, M. Fatih, *Kur'an'da Yahudiler Ve Hristiyanlar*, Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1993, s. 14-16.

¹⁵⁸ Sayar, Süleyman, *Yahudi Karakteri*, Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Furkan Mat., Bursa 2000, IX/320.

¹⁵⁹ Aydın, Fuat, *Yahudilik*, s. 20-21.

¹⁶⁰ *A.e.*, s. 23.

¹⁶¹ Shahak, Israel, *Yahudi Tarihi Yahudi Dini*, çev. Ahmet Emin Dağ, Anka Yay., 3. Baskı, İstanbul 2004, s. 27.

korumuştur ve eski ihtişamlı günlere dönüşün simgesi olmuştur. Ancak Yahudilere göre mabedin yeniden inşası Mesih'in gelişine bağlıdır. Çünkü onlara göre Mesih geldiğinde mabedi yeniden inşa edecek ve İsrailoğullarını Hz. Dâvûd ve Süleyman (a.s.) dönemindeki ihtişamlı günlerine yeniden kavuşturacaktır.¹⁶²

Genel bir çerçeveden bakıldığında; Yahudi inanç sisteminde “vaad edilmiş toprak”, “Mabed” ve “Mesih” inancının birbirine derinden bağlı ve birbirini tamamlayan unsurlar olduğu dikkati çekmektedir. Yani vaad edilmiş topraklar, Yahudi inancının ideal bir şekilde yaşanabileceği kutsal mekân olmasından ve en önemlisi de kutsal mabed orada bulunduğundan çok önemlidir. Mabed ise ibadet hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır ve Tanrı'nın her zaman hazır bulunduğu mekân olması hasebiyle merkez konumundadır. Dahası bazı ibadetlerin yapılması sadece mabedin var olması ile mümkündür. Mabedin yıkılmış olması ise ihtişamlı günlere geri dönüşün simgesi olacağı için, yeniden inşa edilmesi gayesini oluşturmuştur ki bu da ancak Mesih'in gelişiyile gerçekleştirebilecek bir durumdur. Görüldüğü üzere Yahudilerin bu üç temel inancını anlayabilmek ve Yahudi karakterinin hangi dinamiklerle şekillendiğini görebilmek için genel bir perspektiften bakmak gerekmektedir. Bu durumda bu üç temel yapı taşının ne denli birbirine bağlı ve birbirini tamamlayıcı olduğu görülecektir.

Genel yapısı hakkında bilgi vermeye çalıştığımız bu dinin mensuplarına Yahudi, İbrânî, İsrailoğulları ve Hz. Musa'ya nisbetle Mûsevî denilmekte ve bu isimlerden yola çıkılarak da bu dine “Mûsevîlik”, İbrânîlik veya Yahudilik denilmektedir. Ayrıca Kur'ân'da, Yahudilerin yanı sıra, Hristiyanları da kapsayacak şekilde Ehl-i Kitap kavramı kullanılmaktadır.¹⁶³ Yahudilik hakkında daha detaylı hususlara girmek, çalışmamızın sınırlarını aşacağı için, buraya kadar vermiş olduğumuz özet bilgilerle yetiniyoruz.

En başta da zikredildiği üzere, İsrailoğulları tarihi ile ilgili bilgilerin önemli bir kısmı Kitab-ı Mukaddes'e (Eski Ahid'e) dayanmaktadır.¹⁶⁴ Bu yüzden İsrailoğullarının dinini, onların tarihinden ayırmak mümkün değildir. Dolayısıyla Yahudi Tarihini Kitab-ı

¹⁶² Bkz. Aydın, Fuat, *Yahudilik*, s. 23-26; Sarıçioğlu, Ekrem, *Dinler Tarihi*, s. 270; Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 253-256.

¹⁶³ Harman, Ömer Faruk, *Tefsir Geleneğinde Yahudilere Bakış*” Dinler Tarihi Araştırmaları IV, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yay., Ankara 2004, s. 119.

¹⁶⁴ Baş, Mustafa, *Yahudilik ve Hristiyanlık*, s. 25.

Mukaddes’e başvurmaksızın ele almak mümkün görünmemektedir. Aslında bir tarihi kendi kaynaklarından, kendi literatüründen yola çıkarak ele almak ve değerlendirmek belki daha doğru ve sağlıklıdır. Fakat Kitab-ı Mukaddes’in tarih boyunca çok defa tahrifata uğratıldığı gerçeği, bu konuyu ele alırken ihtiyatlı davranmayı gerekli kılmaktadır.

İsrailoğulları kendi tarihlerini Hz. İbrahim’le başlatırlar. Hz. İbrahim, Keldanilerin Ur şehrinde doğmuş ve oradan ailesiyle birlikte Harran’a gelmiş, sonra da ilahî emir gereği Ken’an (Filistin) diyarına göç etmiştir.¹⁶⁵ Bu noktada bir parantez açmak gerekir. Zira Hz. İbrahim sadece Yahudiliğin kurucusu ve Yahudilerin atası değildir. Hz. İbrahim, “İbrahimî” dinlerin dayandığı ve bu dinlerin mensuplarınca büyük değer atfedilen merkezî bir şahsiyettir. Hem İsmailoğulları hem de İsrailoğullarının büyük atasıdır.¹⁶⁶ Kur’ân’ın ifadesi ile O, putperest kavmini Allah’a inanmaya çağıran seçkin bir peygamber, bir tevhid mücadelesi önderidir. Hz. İbrahim, Yahudi veya Hristiyan olmadığı gibi, müşriklerden de değildir. Aksine “Hanif bir Müslim”dir.”¹⁶⁷

Hz. İbrahim, eşi Sara ve kardeşinin oğlu Lût’u da yanına alarak Ken’an diyarına vardıktan sonra Rabbi O’na, burasını kendisinden gelenlere vereceğini vaad eder.¹⁶⁸ Hz. İbrahim’in, ilerlemiş yaşına rağmen mucizevî bir şekilde İsmail ve İshak adında iki çocuğu olur.¹⁶⁹ Bunlardan Hz. İsmail’in zürriyeti Arab ırkını teşkil ederken, Hz. İshak’ın zürriyeti de İsrailoğullarını teşkil etmiştir.¹⁷⁰

Yahudilerin gerçek tarihini Hz. Yakub ile başlatmak gerekir. Onların atası olan ve “İsrâîl” lakabıyla anılan Yakub Peygamber, Hz. İshak’ın iki oğlundan biri, Hz. İbrahim’in

¹⁶⁵ Sayar, Süleyman, *Yahudi Karakteri*, IX/315; Kesler, M. Fatih, *Kur’ân’da Yahudilik ve Hristiyanlık*, s. 18; Ayrıca bkz. Tekvin, 11:31, 12:1-7.

¹⁶⁶ Sayar, Süleyman, *Yahudi Karakteri*, s. 315.

¹⁶⁷ Bakara, 2/124, 258; Âl-i İmrân, 3/33-34, 67; En’âm, 6/80-83; Meryem, 19/41-48; Enbiyâ, 21/51-70.

¹⁶⁸ Tekvin, 12. ve 13. Bablar.

¹⁶⁹ Hûd, 11/69-76.

¹⁷⁰ Eş-Şehristânî, Ebu’l Feth Muhammed b. Abdülkerîm, *el-Milel ve’n-Nihal*, çev. Mustafa Öz, Litera Yay., İstanbul 2008, s. 189.

de torunudur.¹⁷¹ Hz. Yakub'un on iki tane oğlu olmuştur.¹⁷² Bu on iki oğul ve onlardan gelen kuşaklar on iki İsrail kabilesini oluşturmuştur.¹⁷³

Yakub (a.s.)'un on iki oğlundan biri Hz. Yusuf'tur. Ağabeylerinin Yusuf'u kıskanmasıyla başlayan serüven belki de tüm zamanların en ünlü öykülerinden birini oluşturur. Bu kıssaya Kur'ân-ı Kerîm'de de Yusuf sûresinde genişçe yer verilmektedir. Bu noktada Yusuf kıssasının içeriğini aktarmak konumuzun sınırlarını aşacağı için, Yusuf Peygamberin uzun ve meşakkatli bir süreç sonrasında Mısır yönetiminde mali işlerden sorumlu, yüksek mevki sahibi bir yönetici olduğunu belirtmekle yetiniyoruz.¹⁷⁴

Ken'an diyarında uzun süren şiddetli kuraklık sonrası, Hz. Yakub'un diğer oğulları, Mısır'a çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla giderler ve burada kardeşleri Yusuf(a.s.) ile karşılaşırlar. Bu olayı takip eden zaman içerisinde Hz. Yusuf'un, babası Yakub(a.s.) da dâhil olmak üzere İsrailoğullarını Mısır'a getirttiği ve buraya yerleştirdiği Kur'ân'da beyan edilmektedir.¹⁷⁵

İsrailoğulları Hz. Yusuf döneminde, O'nun saygınlığı sebebiyle Mısır'da rahat bir hayat sürmüşler ve hızla çoğalmışlardır. Ancak Yusuf (a.s) sonrası, yönetimin de değişmesiyle birlikte İsrailoğullarının Mısır'daki esaret hayatı başlamıştır. İsrailoğullarına baskı ve zulüm yapılmasının sebebi şudur ki; onlar Hz. Yusuf döneminde bolluk ve refah içinde yaşamışlar ancak Hz. Yusuf'tan sonra şartlar değişmeye başlayınca, bu değişen şartlara razı olmayarak idarecilere karşı ayaklanmışlardır. Neticede de bu idareciler, onlara baskı ve zulüm yapmaya başlamışlardır.¹⁷⁶ Dört asır kadar sürdüğü belirtilen¹⁷⁷ bu baskı döneminin izlerini İsrailoğulları tarihinde her zaman belirgin olarak görmek mümkündür.¹⁷⁸

İsrailoğulları tarihini dönemlere ayırmak gerekirse, buraya kadar anlatılanları “Birinci Dönem” olarak isimlendirmek mümkündür. “İkinci Dönem” ise; İsrailoğullarının

¹⁷¹ Sayar, Süleyman, *Yahudi Karakteri*, s. 315.

¹⁷² Şelebî, Ahmed, *Mukârenetu'l-Edyân (el-Yahudiyye)*, Mektebetu'n-Nahdati'l-Mısıriyye, Mısır 1966, s. 35.

¹⁷³ Besalel, Yusuf, *Yahudi Tarihi*, Gözlem Gazetecilik Basın Yay. Aş., İstanbul 2003, s. 34.

¹⁷⁴ Yusuf kıssasının Kur'ân'daki anlatımı için bkz. Yusuf, 12/1-111.

¹⁷⁵ Yusuf, 12/99; Ayrıca bkz. Şelbî, Ahmed, *Mukârenetu'l-Edyân el-Yahudiyye*, s. 39.

¹⁷⁶ Şelebî, *Mukârenetu'l-Edyân (el-Yahudiyye)*, s. 39.

¹⁷⁷ Çıkış, 12:40.

¹⁷⁸ Sayar, Süleyman, *Yahudi Karakteri*, s. 316.

Hız. Musa önderliğinde Mısır'daki esaretten kurtulmalarından, kendi krallıklarını kurdukları Hız. Dâvûd ve Süleyman (a.s.) dönemine kadar uzanır (M.Ö. 1645-1080).¹⁷⁹

Hız. Yusuf'tan sonra Mısır'da zulüm ve baskıya maruz kalan İsrailoğulları, kendilerine peygamber olarak gönderilen Hız. Musa'nın önderliğinde, içinde bulundukları kötü durumdan Allah'ın yardımıyla kurtulmuşlardır.¹⁸⁰ Yahudilik geleneğinde "Çıkış" diye adlandırılan bu olay, İsrailoğulları tarihinin çok önemli bir dönüm noktasını teşkil eder.¹⁸¹ Kur'ân- Kerîm'de de bu mucizevî çıkış olayı anlatılmaktadır.¹⁸²

İsrailoğulları, Mısır'dan çıktıktan sonra Hız. Musa ve kardeşi Harun Peygamber önderliğinde Ken'an diyarına doğru ilerlerken, Mısır'da esaret hayatı yaşamalarına rağmen çöldeki yoksulluğu kınayarak o günlere geri dönmeyi isteyecek kadar nankörlük gösterebilmişlerdir. Zira Hız. Musa ve Harun'a; " Keşke Mısır'da et kazanlarının başında otururken ölseydik. Siz bu kadar cemaati öldürmek için mi bu çöle getirdiniz"¹⁸³ diyerek çıkmışlardır. Doğrusu bu durum Yahudi karakteri hakkında bir ipucu vermektedir.

Hız. Musa ve İsrailoğulları "Tur-i Sîna" dağına geldiklerinde, Allah'ın emriyle Musa (a.s.), Rabbiyle buluşmak üzere bu dağı çıkmıştır.¹⁸⁴ Hız. Musa kırk gün süreyle oruç ve diğer ibadetlerle dağın yükseklerinde beklemiş ve Allah'ın emir ve yasaklarını almıştır.¹⁸⁵ Yahudi geleneğinde "On Emir" adıyla yaygın olarak bilinen¹⁸⁶ ve Kur'ân'da da taş tabletlere yazıldığı zikredilen vahiy,¹⁸⁷ Hız. Musa'ya bu esnada indirilmiştir.

İsrailoğullarının çoğunluğu, Hız. Musa'nın dağda kalış süresi uzayınca yine eski adetlerine meyletmeye başlamışlardır. Kur'ân'a göre Samirî adında bir yahudi önderliğinde,¹⁸⁸ ellerindeki bütün altınları birleştirmek suretiyle, altından bir buzağı yapmışlar ve buna tapmaya başlamışlardır. Kur'ân'a göre Hız. Harun bu olaylara engel

¹⁷⁹ Kesler, M. Fatih, *Kur'ân'da Yahudiler ve Hristiyanlar*, s. 20.

¹⁸⁰ Şu'arâ, 26/61-67; Ayrıca bkz. Kesler, M. Fatih, *Kur'ân'da Yahudiler ve Hristiyanlar*, s. 17-26.

¹⁸¹ Baş, Mustafa, *Yahudilik ve Hristiyanlık*, s. 28; Ayrıca bkz. Çıkış, 14: 1-31.

¹⁸² Yûnus, 10/90.

¹⁸³ Çıkış, 16:2-3.

¹⁸⁴ A'râf, 7/143.

¹⁸⁵ Sarıkcıoğlu, Ekrem, *Dinler Tarihi*, s. 248.

¹⁸⁶ Çıkış, 20. Bab.

¹⁸⁷ A'râf, 7/145.

¹⁸⁸ Tâhâ, 20/87.

olmak istemiş, fakat başarılı olamamıştır.¹⁸⁹ Hz. Musa, kavminin yanına geri döndüğünde kardeşi Harun(a.s.)’u azarlamış,¹⁹⁰ elindeki, on emrin yazılı olduğu tabletleri yere atarak kızmıştır. Kur’ân ayetleri, Hz. Musa’nın tabletleri öfkeyle yere attığını, ancak öfkesi geçtikten sonra onları geri aldığını bildirmektedir.¹⁹¹ Bu çirkin davranışları İsrailoğullarının, Allah’ın gazabına uğramalarına sebep olmuştur. Tövbelerini Allah (c.c.) kabul ettiyse de bu sefer kavmin ileri gelenleri, Hz. Musa’nın vaad edilen topraklara girme isteğine itiraz etmişlerdir. Çünkü Hz. Musa İsrailoğullarına, Ken’an diyarına girebilmek için oradakilerle mücadele etmeleri gerektiğini söylemiştir. Oysa İsrailoğulları böyle bir şeye girişmek istememiştir. Hatta Kur’ân’ın ifadesiyle; “*Sen ve Rabbin gidin onlarla savaşın. Biz burada oturacağız*”¹⁹² demişlerdir. Bunun üzerine Musa(a.s.) Rabbi’ne dua etmiş ve kendileriyle fasıkların arasını ayırmasını istemiştir.¹⁹³ Allah (c.c.) da: “*Muhakkak orası kendilerine kırk yıl haram kılınmıştır. Onlar oldukları yerde sersem sersem dolaşacaklardır. Artık o fâsıklar gürûhu için tasalanma.*” diye buyurmuştur.¹⁹⁴ Bu isyan, İsrailoğullarının kırk yıl süre ile çöllerde sıkıntı içinde dolaşmaları neticesini doğurmuştur.¹⁹⁵ Yine bu kırk yıllık süreç içerisinde Hz. Musa ve Harun(a.s.) vefat etmişlerdir. Hz. Musa’nın ne şekilde vefat ettiği hususunda çeşitli rivayetler olsa da 120 yaşındayken vefat ettiği hususunda genel bir kanaat mevcuttur.¹⁹⁶

Hz. Musa ve Harun(a.s.)’un vefatından sonra İsrailoğulları, Yûşâ b. Nûn önderliğinde kırk yıllık sürenin geçmesinin ardından, Ken’an diyarına girmişlerdir.¹⁹⁷ Kitab-ı Mukaddes’teki bilgilere göre Yûşâ b. Nûn, Hz. Musa’nın en yakın dostlarından biridir ve Hz. Musa ölmeden önce O’nu başkan olarak seçmiştir.¹⁹⁸

¹⁸⁹ Tâhâ, 20/90.

¹⁹⁰ Tâhâ, 20/88-97; A’râf, 7/150.

¹⁹¹ A’râf, 7/150-154.

¹⁹² Maide, 5/24.

¹⁹³ Maide, 5/25

¹⁹⁴ Maide, 5/26.

¹⁹⁵ Sarıkçıoğlu, Ekrem, *Dinler Tarihi*, s. 248.

¹⁹⁶ Geniş bilgi için bkz. Et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Tarihu’l-Umem ve’l-Mulûk*, çev. M. Faruk Görtünca, Sağlam Yay., İstanbul t.y., I/471-473.

¹⁹⁷ Tantâvî, Muhammed Seyyid, *Benû İsrâîl fi’l-Kur’ân ve’s-Sünne*, ez-Zehrâu li’l-i’lâmi’l-Arabî, Mısır 1987, s. 29; Ayrıca bkz. Bakara, 2/58.

¹⁹⁸ Sayılar, 28:15-20.

Yûşâ b. Nûn, Filistin topraklarını her bir yahudi kabilesine eşit olacak şekilde 12 bölgeye ayırmıştır. Böylece İsrailoğulları tarihinde “Hâkimler Devri” diye adlandırılan dönem başlamıştır.¹⁹⁹ Bu dönemde İsrailoğullarının yöneticileri, halkın ileri gelenleri tarafından seçilmiştir. Yine bu dönemde İsrailoğulları on iki kabile halinde yaşamış ve bu kabilelerde aşiret idaresi hâkim olmuştur. Bu yönetim tarzının uygulandığı dönemde, yolsuzlukların hat safhaya çıkması, komşu ülkelerin baskısı ve harplerin doğurduğu problemler üzerine, İsrailoğulları da mutlak emir ve komuta sahibi bir hükümdar istemeye başlamışlardır.²⁰⁰ Kur’ân’da da İsrailoğullarının hükümdar talep ettikleri zikredilmiş ve devamında da onlara Tâlût’un kral olarak gönderildiği anlatılmıştır.²⁰¹ Böylece İsrailoğulları tarihinin en parlak dönemi olan “Krallar Dönemi” başlamıştır.

Krallar döneminde (M.Ö.1080-950) ilk olarak Tâlût’un önderliğinde, İsrailoğulları, Câlût’a karşı savaşmışlardır.²⁰² Bu savaşta Hz. Dâvûd’un kahramanlıkları ve Allah’ın izniyle Câlût’u öldürmesi dillere destan olmuştur. Daha sonraki dönemde Allah (c.c.), Hz. Dâvûd’a hükümdarlık ve peygamberlik vermiştir. Dâvûd (a.s), Kudüs’ü alıp merkez yapmış ve İsrailoğullarını bir çatı altında toplamıştır.²⁰³ İsrailoğulları bu dönemde bolluk içinde yaşamışlardır.²⁰⁴ Dâvûd(a.s.)’dan sonra, tıpkı babası gibi hem kral hem de peygamber olan ve Allah tarafından olağanüstü güçlerle donatılan Hz. Süleyman zamanında İsrailoğulları, adeta en ihtişamlı dönemlerini yaşamışlardır. Bu dönem istikrar ve refahın zirvesidir.²⁰⁵ Yahudilikte dini yaşantının temel yapı taşlarından birisi olarak görülen ‘Mabed’ de Süleymân Peygamber tarafından bu dönemde yaptırılmıştır. O dönemden günümüze kadar ‘Mabed’, Yahudiler için dini hayatın merkezi ve özgürlüğün simgesi olmuştur. Mabedin inşası aynı zamanda İsrailoğulları tarihinde “I. Mabed Dönemini” de başlatmıştır.²⁰⁶

¹⁹⁹ Kesler, M. Fatih, *Kur’ân’da Yahudiler ve Hristiyanlar*, s. 21.

²⁰⁰ Sarıkçıoğlu, Ekrem, *Dinler Tarihi*, s. 250.

²⁰¹ Bakara, 2/246-252.

²⁰² Aydın, Fuat, *Yahudilik*, s. 37.

²⁰³ Baş, Erdoğan-İnci, Salih, *Ana Hatlarıyla Yahudilik Hristiyanlık ve İslam*, Erkam Yay., İstanbul 2006, s. 59.

²⁰⁴ Tantâvî, *Benû İsrâîl fi’l-Kur’ân ve’s-Sünne*, s. 38.

²⁰⁵ A.e., s. 38; Şelbî, *Mukârenetu’l-Edyân el- Yahudiyye*, s. 54.

²⁰⁶ Geniş bilgi için bkz. Aydın, Fuat, *Yahudilik*, s. 39-40.

Kur'ân-ı Kerîm'in değişik bölümlerinde pek çok ayette, Hz. Dâvûd ve Hz. Süleymân dönemlerine ve yaşadıkları bazı olaylara geniş bir şekilde yer verilmektedir.²⁰⁷ Asıl konumuz çerçevesinde Dâvûd (a.s.) ve Süleymân (a.s.) dönemlerini ve onların kıssalarını enine boyuna ele alacağımızdan, şimdilik bu özet bilgilerle yetiniyoruz.

Hz. Süleyman sonrası İsrail krallığı güney-kuzey yönünde bölünmüş, böylece M.Ö. 722'de yıkılan 'İsrail Krallığı' kuzeyde, M.Ö. 586'ya kadar varlığını devam ettirmiş olan 'Yahuda Krallığı' ise güneyde, Kudüs çevresinde kurulmuştur.²⁰⁸

İsrail Krallığı, Asur kralı II. Sargon tarafından ortadan kaldırılmıştır (M.Ö. 719).²⁰⁹ II. Sargon, İsrail'in on kabilesinden oluşan bu krallığın halkının büyük bir kısmını Asur'a esir olarak götürmüştür. İsrail'deki hâkimiyetini devam ettirmek amacıyla da Asur'dan insanlar getirip bu bölgeye yerleştirmiştir. Daha sonraki dönemlerde buraya gelen Asurlular Yahudi inançlarını kabul etmişlerdir. Ancak Yahudiler onları hiçbir zaman hakiki bir yahudi olarak kabul etmemiştir. Günümüzde çok az miktarda olsa da varlığını devam ettirmekte olan bu grup Sâmirîler olarak bilinmektedir.²¹⁰ Öte yandan Asurlular tarafından götürülen on İsrail kabilesinin akıbetinin ne olduğu hususunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır.²¹¹

Güneyde kalan ve Kudüs'ü merkez edinmiş olan "Yahuda Krallığı" ise Babil kralı II. Buhtunnasr (Nebukadnezar) tarafından yerle bir edilmiş, Mabed tahrip edilmiş ve Babil'e sürülen Yahudiler'in esaret dönemi başlamıştır (M.Ö. 587).²¹² Bu tarih, İsrailoğulları Tarihi açısından I. Mabed Dönemi'nin sonunu işaret etmektedir²¹³ ve kesin bir dönüm noktasıdır.²¹⁴ Bu tarihten 70 yıl sonra²¹⁵ Babil, Pers ve Medie kralı Cyrus

²⁰⁷ Bakara, 2/102, 251; Enbiya, 21/78-82; Neml, 27/15-44; Sebe', 34/10-14; Sâd, 38/17-40.

²⁰⁸ Eisenberg, Josy-Kaufmann, Francine, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik*, 29/269.

²⁰⁹ Sayar, Süleyman, *Yahudi Karakteri*, s. 316.

²¹⁰ Aydın, Fuat, *Yahudilik*, s. 39.

²¹¹ A.e., s. 39.

²¹² II. Krallar kitabında Nebukadnezar'ın hâkimiyeti içerisinde M.Ö.597 ve 587 yıllarında iki kez sürgün olayının gerçekleştiği dile getirilmektedir. Bu sürgünlerde ne kadar insanın Babil'e gittiği ne kadarının geride kaldığı hakkında muğlâk ifadeler söz konusudur. Bkz. II. Krallar 25. Bab. Geniş bilgi için bkz. Kurt, Ali Osman, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2007, s. 41-48.

²¹³ Sayar, Süleyman, *Yahudi Karakteri*, s. 316.

²¹⁴ Eisenberg, Josy-Kaufmann, Francine, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik*, 29/ 279.

(Kurus, Koreş, Kirus) tarafından fethedilmiş ve sürgünde olan Yahudilere dönüş izni verilmiştir. İsrailoğullarından küçük bir grup²¹⁶ Kudüs'e dönüp mabedi yeniden inşa etmişlerdir.²¹⁷ Fakat bir kısmı da Babil'de kalarak Diaspora'yı oluşturmuştur.²¹⁸ İsrailoğulları tarihinde ilk "diaspora" anlayışı bu dönemde ortaya çıkmıştır. Daha önce de ifade edildiği üzere, Yahudilikte dini yaşantının merkezi Mabel'dir. Din adına yaşanan her şey Mabel ile özdeşleşmiştir. Hatta kurban gibi bazı ibadetlerin yapılabilmesi sadece mabelin var olup olmasına bağlıdır. Dolayısıyla Mabel'den uzakta, Yahudi dinini tam olarak yaşamak mümkün değildir. Oysa Babil sürgünü sonrası ortaya çıkan 'Diaspora' anlayışı, dini yaşantıya yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu tarihten sonra artık, ya Kudüs etrafında ikamet etmek suretiyle Mabel etrafında merkezîleşen eski dini hayatı devam ettirerek ya da bir Sinagog etrafında teşkilatlanmış Diaspora cemaatine ait olunarak iki ayrı şekilde Yahudi olunacaktır. İşte günümüze kadar bu iki din duygusu, birlikte yaşayarak ve paralel bir şekilde gelişerek gelmiştir.²¹⁹

Babil sürgününün derin izlerini İsrailoğullarının tarihinde, kültüründe, siyasi yaşamında ve hatta dini yaşantılarında görebilmek mümkündür. İsrailoğulları sürgünle birlikte siyasî bağımsızlıklarını yitirdikleri gibi, maddi ve manevi olarak da büyük bir çöküntü yaşamışlardır.²²⁰ Sürgünle birlikte Kudüs'ün ve mabelin tahrip edilmesi, İsrailoğulları tarihinde çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu anlamda Kudüs'ün ve Mabel'in yıkılmasıyla birlikte Dâvûd (a.s.)'un krallığının sona ermesi, ciddi kültürel ve teolojik sarsıntı meydana getirmiştir.²²¹ Çünkü yahudi inancında o zamana kadar var olan; Kudüs'ün, Mabel'in ve Dâvûd'un krallığının ebedî olarak korunmuşluğu ve fethedilmezliği inancı yıkılmıştır.²²²

²¹⁵ Bu zaman dilimi hakkında farklı yorumlara rastlamak mümkündür. Buna göre İsrailoğullarının Babil'de kalış sürelerinin 70 veya 50 yıl olduğu belirtilmektedir. Karşılaştırmak için bkz. Eisenberg, Josy-Kaufmann, Francine, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik*, 29/279; Tantâvî, *Benû İsrâîl fi'l-Kur'ân ve's-Sünne*, s. 47.

²¹⁶ Aydın, Fuat, *Yahudilik*, s. 42.

²¹⁷ Eisenberg, Josy-Kaufmann, Francine, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik*, 29/279; Sayar, *Yahudi Karakteri*, s. 316; Aydın, Fuat, *Yahudilik*, s. 42-43; Kesler, M. Fatih, *Kur'ân'da Yahudiler ve Hristiyanlar*, s. 23.

²¹⁸ Eisenberg, Josy-Kaufmann, Francine, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik*, 29/279.

²¹⁹ *A.m.a.y.*

²²⁰ Kurt, Ali Osman, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 48.

²²¹ *A.e.*, s. 49.

²²² Bkz. I. Krallar, 9:5; II. Samuel, 7:4-17; Kurt, Ali Osman, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 49-50.

İsrailoğulları Babil’de yaklaşık 70 yıl kalmışlardır. Bu dönemde Babillilerin gelenek, görenek ve adetlerinden etkilenmişlerdir.²²³ Bu anlamda İsrailoğulları, Babil sürgününden sadece dini anlamda değil, sosyal ve kültürel anlamda da etkilenmişlerdir. Babil sürgünü hakkında bazı tarihçiler şu yorumu yapmışlardır: “İsrailoğulları kendi peygamberlerini öldürüyorlardı. Allah onları cezalandırmayı dilediği için Babil kralı Nebukadnezar’ı İsrailoğullarına musallat etmiştir.”²²⁴

İsrailoğullarına M.Ö. 516’da Kudüs’e dönüş izninin verilmesi ve bunun akabinde Mabet’in tekrar inşa edilmesinden sonra, İsrailoğulları tarihinde “II.Mabet Dönemi” ismiyle anılan dönem başlamıştır. Ne var ki, bu kez de Büyük İskender’in Filistin’i zaptetmesiyle Yunan hâkimiyetine giren İsrailoğulları (M.Ö.332), Romalılarla işbirliği içinde kısa süreli bir bağımsızlık döneminin ardından, aralarındaki bitmek tükenmek bilmeyen kavga ve isyanlar sonucu, Romalı Pompeus tarafından dağıtılmışlardır (M.Ö. 63). Bir süre sonra yine bağımsızlık için isyan eden, ihtilâller çıkaran bu topluma Roma imparatoru Titus son darbeyi vurarak, Kudüs’ü ve Mabet’i yakıp yıkmış, Yahudilerin bir kısmını öldürmüş, çoğunluğunu da Akdeniz esir pazarlarında sattırarak ve sürmüştür. Bu olay, İsrailoğullarının sosyal bütünlüklerini koruyamayarak yeryüzüne dağılmalarına sebep olmuş ve İsrailoğulları tarihinde ‘II. Mabet Dönemi’ni sona erdirmiştir.²²⁵

Mabedin yıkılmasıyla dini bağımsızlıklarını da kaybeden İsrailoğulları, bundan sonraki uzun tarihleri boyunca, Romalıların, M.S. 132-135 yıllarında kanlı bir şekilde bastırdıkları iki yıllık bağımsızlık isyanı dışında, 1948’e kadar hep sürgün ve esaret hayatı yaşamışlar ve zulüm görmüşlerdir.²²⁶ Ancak Müslümanlar, fethettikleri Roma topraklarında Yahudilere iyi davranmışlardır. Müslümanların hâkimiyeti altında olan Bağdat’ta, Kahire’de, Kurtuba’da ve diğer İslâm topraklarında çok rahat yaşayan İsrailoğulları, çoğunlukla ticaretle uğraşmışlardır.²²⁷

²²³ Tantâvî, *Benû İsrâîl fî l-Kur’ân ve’s-Sünne*, s. 47.

²²⁴ *A.e.*, s. 50.

²²⁵ Sayar, Süleyman, *Yahudi Karakteri*, s. 317.

²²⁶ Bkz. Sayar, Süleyman, *Yahudi Karakteri*, s. 115-117; Kesler, M. Fatih, *Kur’ân’da Yahudiler ve Hristiyanlar.*, s. 17-26; Aydın, Fuat, *Yahudilik*, s. 41-46; Eisenberg, Josy-Kaufmann, Francine, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik*, 29/279-283.

²²⁷ Kesler, M. Fatih, *Kur’ân’da Yahudiler ve Hristiyanlar*, s. 24.

Netice olarak İsrailoğulları, uzun tarihi serüvenlerinin çok az bir kısmı haricinde, hep sürgün hayatı yaşamışlar ve zulüm görmüşlerdir. Ancak bu zulüm ve baskıların daha çok kendilerinden kaynaklandığı da yadsınamaz bir gerçektir. Başlarında kendi peygamberleri olduğu zamanlarda dahi, çok ihtişamlı bir hayat sürmelerine rağmen, bunun değerini bilmeyerek basit istekler peşinde koşmaları nedeniyle sahip oldukları imkânları kaybetmişlerdir.²²⁸ Siyasi güç ve bağımsızlıklarını elde edemeyen İsrailoğullarının çoğunluğu, mesailerini fikrî ve iktisadî alanlara yöneltmiş, her türlü entrika ve hile ile büyük bir ekonomik güce ulaşmış ve bu yolla siyasi güç dengelerini bozmaya çalışmışlardır. Bu sebeple İsrailoğulları, diğer milletlerin nefretini kazanmışlar ve bu nefret de onların hor görülmelerine neden olmuştur. Buna karşılık İsrailoğulları, karşı nefret ve ihtirasla, üstün ırk idealiyle ayakta kalmayı başarmışlardır.²²⁹

Kur'ân-ı Kerîm'in İsrailoğulları hakkında çizmiş olduğu tabloda da aynı manzarayı görmek mümkündür. Kur'ân'ın pek çok ayetinde İsrailoğullarına verilen sayısız nimetlere ve güzelliklere karşın, onların nasıl asilikler yaptıkları, yeryüzünde fitne çıkarıp bozgunculuk yaptıkları ve bu yaptıkları yanlışlarda ısrar etmeleri sebebiyle de lanetlendikleri beyan edilmektedir.²³⁰

²²⁸ Örnek olarak; Yahudilerin kendilerine indirilen bildiricin eti ve kudret helvasına razı olmayarak durumu Hz. Musa'ya şikâyet etmeleri ve daha değersiz şeyler istemeleri hususunda bkz. Bakara, 2 / 61

²²⁹ Sayar, Süleyman, *Yahudi Karakteri*, s. 318.

²³⁰ Bkz. Bakara, 2/57, 59, 61, 64, 65, 83, 85, 87, 88, 93; Âl-i İmrân, 3/2, 24, 65, 67, 94, 98, 111, 112, 181; Nisâ, 4/8, 46, 48, 155, 156; Maide, 5/13, 18, 22, 24, 43, 70, 78; A'râf, 7/9, 138; Tevbe, 9 / 30, 31; Nahl, 16/124; Hadîd, 57/16.

2. GENEL OLARAK KUR'ÂN'DA İSRAİLOĞULLARI

Kur'ân-ı Kerîm Hz. Musa'nın ümmetinden bahsederken, “Benî İsrâîl”, “Yehûd” ya da “Hûd” ve “Ehl-i Kitap” terimlerini kullanmaktadır.²³¹ Bunlardan “Benî İsrail” terimi, bir kavmin ismidir ve diğer adı da İsrail olan Hz. Yakub'un soyundan gelenler anlamına gelmektedir. “Yehûd” terimi ise; Hz. Yakub'un dördüncü oğlunun adı olan ‘Yuda’ veya ‘Yahuda’ ismine nisbetle kullanılmış ve buna binaen İsrailoğullarına Yahudi denilmiştir.²³²

İslamî kaynaklarda “Benî İsrâîl”, daha çok soy ve ırkı, “Yehûd” ise ırk şartı aranmaksızın yahudi dininden olanları ifade etmekte ve kapsamına, Araplar da dâhil olmak üzere başka ırklardan olup Yahudiliği benimseyenler girmektedir.²³³

Ehl-i kitap terimi ise; kutsal kitap sahipleri veya kendilerine kitap verilenler manasına gelmektedir. Kur'ân'da ve İslam terminolojisinde bu terim, daha önceki vahiylerin muhataplarını ifade etmektedir.²³⁴

Ehl-i Kitap tabirinin kapsamı hakkında farklı yaklaşımlar söz konusu olsa da²³⁵ En'âm suresi 156. ayeti bu husustaki yaygın yaklaşımı destekler niteliktedir. Buna göre; Kur'ân-ı Kerîm Ehl-i Kitap terimini, vahiy yoluyla nazil olmuş (Tevrat, Zebur ve İncil gibi) kitapları bulunan Yahudi ve Hristiyanları, müşriklerden ayırt etmek için kullanmıştır.²³⁶ Dolayısıyla Kur'ân, Yahudi ve Hristiyanlara müşriklerden daha imtiyazlı bir mevki tanımıştır.²³⁷ Bunun sebebi Yahudi ve Hristiyanların Allah'a isyan etmemeleri veya O'na şirk koşmamaları değildir. Çünkü bu fiiller Yahudi ve Hristiyanlar tarafından tarih boyunca tekrar edilememiştir.²³⁸ Bu yüzden Kur'ân'ın Ehl-i Kitap tabirini kullanmasının en önemli sebeplerinden birisi; vahiy geleneğini tanıyan ve bilen, dolayısıyla Kur'ân vasıtasıyla gönderilen en son ve en doğru vahyi, daha kolay anlayabilme potansiyeline sahip olan bu insanları, İslam çatısı altında tevhid ekseninde bir

²³¹ Aydın, Fuat, *Yahudilik*, s. 14; Harman, Ömer Faruk, *Tefsir Geleneğinde Yahudilere Bakış*, s. 119.

²³² Tantâvî, *Benû İsrâîl fî'l-Kur'ân ve's-Sünne*, s. 19.

²³³ Harman, Ömer Faruk, *Tefsir Geleneğinde Yahudilere Bakış*, s. 119.

²³⁴ Eş-Şehristânî, *El-Milel ve'n-Nihal*, s. 189.

²³⁵ Geniş bilgi bkz. Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'ân*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2005, s. 237-247; “Kur'ân-ı Kerîm'de Ehl-i Kitap”, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, Ensar Neş. İstanbul 2007.

²³⁶ Harman, Ömer Faruk, *Tefsir Geleneğinde Yahudilere Bakış*, s. 119-120.

²³⁷ T.D.V. İslam Ansiklopedisi, *Ehl-i Kitap Mad.*, T.D.V Yay., İstanbul 1994, X/517.

²³⁸ Bakara, 2/116; Yûnus, 10/68; Meryem, 19/88-92; Enbiyâ, 21/26; Furkan, 25/2.

araya getirmektir. Yoksa “Ehl-i Kitap şemsiyesi altında olmak, beğenilen bir inanır olmak demek değildir.”²³⁹ Netice olarak İsrailoğulları, Kur’ân’ın Ehl-i Kitap olarak isimlendirdiği grubun içerisine girmektedir ve bu terimin kullanıldığı ayetlerde ifade edilen hususların birinci derecede muhataplarındandır diyebiliriz.

Kur’ân-ı Kerîm, nüzulü döneminde yeryüzünde pek çok din olmasına rağmen Arap yarımadasında bulunan müşriklerin yanı sıra, Ehl-i Kitap olarak takdim ettiği Yahudi ve Hristiyanlar üzerinde durmuş, fakat İsrailoğullarına daha geniş yer vermiştir. Kur’ân’ın geçmiş milletler içinde kendilerinden en çok söz ettiği, önemli şahsiyetlerini ve özelliklerini ayrıntılı bir şekilde anlattığı kavim İsrailoğullarıdır. Kur’ân’da isimleri bildirilen peygamberlerin çoğu İsrailoğullarıdır. Bakara suresinin 40-141 ayetleri ağırlıklı olarak İsrailoğullarından bahsetmektedir. Kur’ân’ın üçüncü suresinin adı olan Âl-i İmrân, İsrailoğullarından bir ailenin ismidir. İsrâ suresinin bir ismi de Benî İsrail’dir. Ayrıca Kur’ân surelerinin birçoğunda İsrailoğullarının kıssaları tekrarlanmaktadır.²⁴⁰ Hal böyle olunca Kur’ân-ı Kerîm’de, İsrailoğulları hakkında detaylı bilgilere ulaşmak mümkündür.

Kur’ân-ı Kerîm’in, İsrailoğullarını konu alan bölümleri incelendiğinde; onların inanç sistemlerini,²⁴¹ karakter yapılarını²⁴² ve tarihe dair bilgilerini değerlendirerek²⁴³ tashih ettiği²⁴⁴ ve İsrailoğullarının düştükleri yanlışları gözler önüne serdiği görülmektedir.²⁴⁵

a. Kur’ân’ın İnanç Açısından İsrailoğullarına Bakışı

Kur’ân’a göre İsrailoğulları tam bir Tevhid akidesine sahip olamamışlardır. İsrailoğullarının (tahrife uğramış olsa bile) kutsal kitabı olan Tevrat’ta Rabb’in tek

²³⁹ Kesler, M. Fatih, *Kur’ân’da Yahudiler ve Hristiyanlar*, s. 72.

²⁴⁰ Harman, Ömer Faruk, *Tefsir Geleneğinde Yahudilere Bakış*, s. 119-120.

²⁴¹ Örnek olarak; İsrailoğullarının buzağıya tapmaları hakkındaki ayet için bkz. Bakara, 2/50-54; Tâhâ, 20/87-91; Üzeyr (a.s.)’ın Allah’ın oğlu olduğu hakkındaki iddialarını beyan eden ayet için bkz. Tevbe, 9/30.

²⁴² Örnek olarak; İsrailoğullarının, kendilerini Firavun’un zulmünden kurtaran Hz. Musa’ya yaptıkları eziyetler ve taşkınlıklar hakkındaki ayetler için bkz. Bakara, 2/47, 75.

²⁴³ Örneğin; İsrailoğullarının, peygamber olarak kabul etmedikleri, Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman’ın peygamber olduğunu belirtip, İsrailoğullarının tarihi hakkında doğru malumatları ortaya koyan ayetler için bkz. İsrâ, 17/55; Neml, 27/15, Nîsâ, 4/163.

²⁴⁴ Âl-i İmrân, 3/3-4.

²⁴⁵ Bkz. Baş, Mustafa, *Yahudilik ve Hristiyanlık*, s. 72-78.

olduğunu belirten cümleler bulunmaktadır.²⁴⁶ Fakat tarih boyunca ortaya atılan iddialar, peşine düşülen inanışlar bu ifadelerle bağdaşmayan sayısız unsurları ihtiva etmektedir.

Kur'ân'da, İsrailoğullarına tek Tanrı inancı öğütlenmiş olduğu,²⁴⁷ fakat buna rağmen onların Allah inancı konusunda yanlış davranışlarda bulundukları, Allah'a fakirlik ya da cimrilik isnadında bulundukları bildirilmiştir.²⁴⁸ Ayrıca İsrailoğullarının, Allah'a çocuk isnad ettikleri ve Uzeyr'in Allah'ın oğlu olduğunu, kendilerinin de Allah'ın çocukları olduklarını iddia ettikleri, bunun yanı sıra buzağıya taptıkları, din adamlarını ve bilginlerini Rab edindikleri Kur'ân'da beyan edilmiştir.²⁴⁹

Kur'ân-ı Kerîm peygamberler konusunda da İsrailoğullarına ciddi tenkitler yönelmiştir.²⁵⁰ Bu bağlamda Kur'ân; İsrailoğullarının, peygamberlerin bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr ettiklerini ve onlara iftiralarda bulunduklarını, peygamberlere muhalefet edip bazılarını öldürdüklerini belirtmektedir.²⁵¹

Kur'ân, İsrailoğullarının, kendilerine verilen kutsal kitapları tahrif ettiklerini, bir kısmını unuttuklarını, elleriyle yazdıklarını Allah'ın kitabı diye takdim ettiklerini ve manayı çarpıttıklarını haber vermektedir.²⁵²

Kur'ân, İsrailoğullarının ahiret hayatı ile ilgili çeşitli iddialarını dile getirerek, "ateşin kendilerini ancak sayılı günler yakacağı" şeklindeki inanışlarını reddetmiştir.²⁵³ Ayrıca Kur'ân'da, İsrailoğullarının bazı meleklerle düşman olması hakkında; *"De ki, 'Cebrail'e düşman olan kimse Allah'a düşmandır', çünkü O, Kuran'ı Allah'ın izniyle kendinden öncekini tasdik ederek, yol gösterici ve inananlara müjdeci olarak senin kalbine indirmiştir. Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikail'e düşman olan*

²⁴⁶ Tesniye, 6:4.

²⁴⁷ En'âm, 6/51-152; Yûnus, 10/84; Tâhâ, 20/98.

²⁴⁸ Âl-i İmrân, 3/181; Maide, 5/64.

²⁴⁹ Bakara, 2/113; Maide 5/18, 138; Tevbe, 9/30-31.

²⁵⁰ Harman, Ömer Faruk, *Tefsir Geleneğinde Yahudilere Bakış*, s. 122.

²⁵¹ Bakara, 2/61; Âl-i İmrân, 3/21, 112, 181; Nisâ, 4/155; Maide, 5/70; En'âm, 6/91.

²⁵² Bakara, 2/75, 79, 146, 159, 174; Âl-i İmrân, 3/78; Nisâ, 4/46; Maide, 5/13.

²⁵³ Bakara, 2/80.

kimse inkâr etmiş olur. Allah şüphesiz, inkâr edenlerin düşmanıdır. Andolsun ki, sana apaçık ayetler indirdik. Onları sadece yoldan çıkmışlar inkâr eder.”²⁵⁴ buyurulmaktadır.

Kur’ân’dan idrake yansıyan bu veriler ışığında İsrailoğullarının, temel imanî konular olan; tevhid inancı, peygamberlere iman, meleklerle iman, kitaplara iman ve ahirete iman konularını tam anlamıyla baltalayan anlayışlar içerisine girdikleri veya bu konularda ciddi yanlışlara düştükleri söylenebilir. Aslında İsrailoğullarının bu denli yanlışlar içerisine girmelerinin, onların karakter yapılarıyla yakından alakalı olduğunu, Kur’ân’ın, onların karakter yapıları ile ilgili ortaya koymuş olduğu verilerden kolayca anlamak mümkündür.²⁵⁵

b. Kur’ân’ın Karakter Açısından İsrailoğullarına Bakışı

Kur’ân ayetleri İsrailoğullarının ya da daha genel bir ifadeyle Yahudilerin karakterleri hakkında bazı bilgiler vermiş ve onların içinde bulundukları gayri ahlakî tavırları ortaya koymuştur. Zaten Kur’ân-ı Kerîm, Yahudileri, inançlarından ziyade ahlakî davranışlarını ve Allah’ın emirlerine uymayarak ahdi bozmalarını gündeme getirerek tenkit etmektedir.²⁵⁶ Yahudilerin karakteristik özellikleri, Kur’ân’ın inşa etmeye çalıştığı mü’min şahsiyetin gerektirdiği ahlakî ilkelerin hemen hepsinin karşısındaki olumsuz örneği teşkil etmektedir. Buna göre; Yahudilerin ilk bakışta göze çarpan en önemli karakteristik özellikleri inkârcı olmaları ve farklı dönemlerde, pek çok şekillerde Allah’a şirk koşmalarıdır. Bu hususa dair Kur’ân’ın zikrettiği örneklerle daha önce kısaca değinmiştik. Bunun yanı sıra Yahudilerin karakteristik özelliklerinden diğer bir tanesi de Müslümanlara aşırı düşmanlık beslemeleridir.²⁵⁷ Bu husus hakkında Kur’ân’da şöyle buyrulmaktadır;

²⁵⁴ Bakara, 2/97-99.

²⁵⁵ Geniş bilgi için bkz. Tantâvî, Muhammed Seyyid, *Benû İsrail fi'l-Kur’ân ve's-Sünne*, ez-Zehrâu li'l-i'lâmi'l-Arabî, Mısır 1987; Kesler, M. Fatih, *Kur’ân’da Yahudiler ve Hristiyanlar*, s. 180- 214; Harman, Ömer Faruk, *Tefsir Geleneğinde Yahudilere Bakış*, s. 119-126; Sayar, Süleyman, *Yahudi Karakteri*, 320-324; Baş, Mustafa, *İslam’ın Doğuş Döneminde Hicaz Bölgesinde Yahudilik ve Hristiyanlık*, s. 72-80; Baş, Erdoğan-İnci, Salih, *Ana Hatlarıyla Yahudilik Hristiyanlık ve İslam*, 85-184.

²⁵⁶ Harman, Ömer Faruk, *Tefsir Geleneğinde Yahudilere Bakış*, s. 123.

²⁵⁷ Kesler, M. Fatih, *Kur’ân’da Yahudiler ve Hristiyanlar*, s. 199; Harman, Ömer Faruk, *Tefsir Geleneğinde Yahudilere Bakış*, s. 123.

*“İnsanlar içerisinde inananlara en yaman düşman olarak Yahudileri ve (Allah’a) ortak koşanları bulursun...”*²⁵⁸

Müslümanlara karşı aşırı bir düşmanlık beslemeleri Yahudilerin, Müslümanların dinine, yani İslam akidesine de düşmanlık beslemeleri ve hiçbir şekilde O’nu kabule yanaşmamaları neticesini doğurmuştur. Bu yüzden Yahudilerin saptıkları her yol, peşine düştükleri her inanış “Sırât-ı Müstakîm”in yegâne habercisi olan Kur’ân’dan bir sapış olduğu için Yahudiler, genellikle hak-batıl terazisinin, batıl kefesinde yer almışlardır.

Yahudilerin karakteristik özelliklerinden bir diğeri de düştükleri hatalarda ısrar etmelerinden dolayı kalplerinin katılaşmış olmasıdır. Nitekim Kur’ân’ın bu noktayla alakalı ayetinde; “...Sonra bunun ardından yine kalpleriniz katılaştı, şimdi onlar taş gibi hatta daha da katıdır”²⁵⁹ ifadelerine yer verilerek Yahudilere işaret edilmekte ve kalplerinin katılığıının ne boyutta olduğu haber verilmektedir. Bu şekilde Yahudiler, insan olma özelliklerini kaybetmişler ve hayvanlardan bile aşağı seviyeye düşmüşlerdir.²⁶⁰

Kur’ân’ın Yahudi karakteri hakkında verdiği bilgilerden, onların kibirli ve gururlu bir yapıya sahip olduklarını anlamaktayız. Zira Yahudi dininin temel inanışlarından biri de, daha önce zikredildiği üzere, Yahudilerin üstün bir toplum olduğu ve diğer milletlerle eşit sayılamayacakları iddiasıdır. Bu hususla ilgili Kur’ân ayeti şu şekilde nazil olmuştur: “Hz. Peygamber Yahudilerden bir topluluğu İslam dinine çağırmış ve Allah’ın cezasıyla korkutarak uyarmıştı. Buna karşılık; “Bizi bununla mı tehdit ediyorsun, biz Allah’ın oğulları ve sevgilileriyiz” demişlerdi.”²⁶¹ Bunun üzerine Mâide sûresi 18. ayet nazil olmuş ve şöyle buyrulmuştur; “Yahudiler ve Hristiyanlar, “Biz Allah’ın oğulları ve sevgilileriyiz” dediler. De ki, o halde niçin günahlarınızdan dolayı (Allah) size azab ediyor. Doğrusu siz O’nun yarattıklarından bir beşersiniz. Dilediğini bağışlar, dilediğine azab eder.”²⁶² Bu ifadelerle Yahudilerin öteden beri iddia ettikleri üstün toplum anlayışı

²⁵⁸ Maide, 5/82.

²⁵⁹ Bakara, 2/74.

²⁶⁰ Tabbârâ, Afif Abdülfettah, *el-Yehûd fi’l-Kur’ân – Kur’ân Açısından Yahudi Menşei ve Karakteri-*, çev. Mehmet Aydın, Rabita Yay., İstanbul 1978, s. 93.

²⁶¹ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu’l-Ğayb*, Dârü’l-Fikr, Beyrut 1981, XI/197; Yahudilerin üstünlük iddiaları kendi kutsal kitaplarında da açıkça dile getirilmektedir. Bkz. Tesniye. 7:6-7.

²⁶² Maide, 5/18; Ayrıca geniş bilgi için bkz. Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, Akçağ Yay., Ankara t.y., III/124-146.

Kur'ân tarafından reddedilmiş ve kınanmıştır. Hatta Yahudilerin kibir ve gururları yüzünden ilahî azaba duçar olacakları pek çok kez haber verilmiştir.²⁶³

Yahudilerin diğer bir karakteristik özellikleri de yeryüzünde bozgunculuk yapmalarıdır.²⁶⁴ “... (Onlar) Yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar. Allah da bozguncuları sevmez.”²⁶⁵ Bu ayetle işaret edilenlerin Yahudiler olduğunu, ayetin baş tarafında onların Allah hakkında uygunsuz konuşmalarından bahsedilmesinden anlıyoruz. Yahudiler kendilerinden olmayan insanların arasını bozmak için sihir yapmak dâhil her türlü yola başvurmuşlardır. Ayrıca bu gaye ile şeytanlara tevessül fikri de yine Yahudilere aittir. Bu durum Yahudi inancının ve geleneklerinin ortaya çıkardığı ve doğru gördüğü bir olaydır.²⁶⁶

Kur'ân-ı Kerîm Yahudileri bütün bu hareketlerinden dolayı milletler arasında harp kundakçılığı yapmak ve fitne çıkarmak gibi çirkin sıfatlarla tanıtmaktadır.²⁶⁷ Çünkü bu sıfatlar bütün beşeriyete intikam hisleriyle dolu, azgın bir ruhun sıfatıdır. Yahudiler bütün bu sıfatlarının arkasında sadece kendi şahsi menfaatini temine yönelmiştir.²⁶⁸

Yahudilerin karakterinin bir başka özelliği de dünya ve mal düşkünlüğünün yanı sıra cimri olmaları ve cimriliği emretmeleridir. Kur'ân-ı Kerîm Yahudilerin dünya düşkünlü olmalarını şöyle anlatır; “*Andolsun ki onların hayata diğer insanlardan ve Allah’a eş koşanlardan daha düşkün olduklarını görürsün. Her biri ömrünün bin yıl olmasını ister. Oysa uzun ömürlü olması onu azaptan uzaklaştırmaz. Allah onların yaptıklarını görür.*”²⁶⁹

Yahudiler dünya malına karşı olan hırslarını, sanki iyi bir şeymiş gibi başka insanlara da aşlamak istemişlerdir. Mekkeli Müslümanlar Medine’ye hicret ettikleri zaman, oradaki Müslümanlar, muhacirlere çok büyük yardımlar yapmışlardır.²⁷⁰ Müslümanların bu davranışlarını gören Yahudiler; “Mallarınızı infak etmeyiniz.

²⁶³ Bakara, 2/57.

²⁶⁴ Sayar, Süleyman, *Yahudi Karakteri*, s. 322-323; Harman, Ömer Faruk, *Tefsir Geleneğinde Yahudilere Bakış*, s. 123; Kesler, M. Fatih, *Kur’ân’da Yahudiler ve Hristiyanlar*, s. 203.

²⁶⁵ Maide, 5/64.

²⁶⁶ Tabbârâ, Afif Abdülfettah, *Kur’ân Açısından Yahudi Menşei ve Karakteri*, s. 80-82.

²⁶⁷ Sayar, Süleyman, *Yahudi Karakteri*, s. 322-323; Harman, Ömer Faruk, *Tefsir Geleneğinde Yahudilere Bakış*, s. 123; Kesler, M. Fatih, *Kur’ân’da Yahudiler ve Hristiyanlar*, s. 203.

²⁶⁸ Tabbârâ, Afif Abdülfettah, *Kur’ân Açısından Yahudi Menşei ve Karakteri* s. 77; Ayrıca Müslümanların, Yahudilerin bu hareketleri karşısında takınmaları gereken tavrı belirten ayet için bkz. Âl-i İmrân, 3/100.

²⁶⁹ Bakara, 2/96.

²⁷⁰ Kesler, M. Fatih, *Kur’ân’da Yahudiler ve Hristiyanlar*, s. 211.

Korkuyoruz ki fakir düşeceksiniz” diyerek nasihat etmişlerdir. Bunun üzerine Allah (c.c.), Nisa sûresi 37. ayeti inzal ederek, hem Yahudilerin cimriliklerini hem de bu davranışlarından dolayı akıbetlerinin ne olacağını Kur’ân muhataplarına bildirmiştir.²⁷¹ *“Onlar hem cimrilik yapan, hem de insanlara cimriliği emredenler, Allah’ın lütf-u inayetinden kendilerine verdiğini gizleyenlerdir. Biz o kâfirlere hakir düşürücü bir azab hazırlamışızdır.”*²⁷²

Bütün bu aktardıklarımızın yanı sıra Kur’ân-ı Kerîm; yalanlama ve yalancılık (‘tekzib’ ve ‘kezib’),²⁷³ cinayet,²⁷⁴ döneklilik (‘tevellî ve i’râd’),²⁷⁵ aşağılık duygusu ve korkaklık,²⁷⁶ hainlik ve iki yüzlülük,²⁷⁷ isyan ve serkeşlik,²⁷⁸ kıskançlık,²⁷⁹ cehalet ve beyinsizlik (‘cehl’ ve ‘sefeh’),²⁸⁰ hakkı gizleme,²⁸¹ gazap ve lânet²⁸² gibi sıfatlarla Yahudi karakterini tasvir etmiştir.

Netice olarak; Kur’ân’ın İsrailoğulları ile ilgili değerlendirmeleri ve tenkit noktaları onlara karşı bir haksızlık ve iftira olmadığı gibi, onları peşinen ve ebedî olarak mahkûm etme anlamına da gelmemektedir. Zaten bu ilahî adaletle de bağdaşmayan bir şey olur. Kur’ân’ın mahkûm ettiği İsrailoğulları ırkı değil, sergilenen ahlak ve karakter yapısıdır.²⁸³ Yukarıda da zikrettiğimiz gibi bu karakterin en belirgin özellikleri; Allah’a verdikleri sözü tutmamaları, yaptıkları ahitleri bozmaları, başka inanışların ve ilahların peşine düşmeleri, ırk ve şekilciliği ön plana çıkararak öz ve ruhu ihmal etmeleridir ki bu hususlar, Yahudilerin Kutsal kitabı Kitab-ı Mukaddes’te de ağır bir şekilde tenkit edilen hususlardır.²⁸⁴

²⁷¹ Bkz. Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, II/521-522.

²⁷² Nisa, 4/37.

²⁷³ Bakara, 2/87; Âl-i İmrân, 3/24, 94; Nisâ, 4/48; Mâide, 5/70; Cumâ, 62/5.

²⁷⁴ Bakara, 2/61, 84-85, 87, 91; Âl-i İmrân, 3/21, 112, 181; Nisâ, 4/155; Mâide, 5/70.

²⁷⁵ Bakara, 2/64, 83, 246; Âl-i İmrân, 3/23; Mâide, 5/43.

²⁷⁶ Bakara, 2/61, 248-249; Âl-i İmrân, 3/111-112; Mâide, 5/22-24.

²⁷⁷ Bakara, 2/75-76, 100; Mâide, 5/13, 61.

²⁷⁸ Bakara, 2/61, 65, 93; Âl-i İmrân, 3/112; Nisâ, 4/46; Mâide, 5/78, A’râf, 7/166.

²⁷⁹ Bakara, 2/89-90, 109.

²⁸⁰ Bakara, 2/130, 142; A’râf, 7/138, 139, 155.

²⁸¹ Bakara, 2/58-59, 75, 104; Nisâ, 4/46; Mâide, 5/13, 41; A’râf, 7/161-162.

²⁸² Bakara, 2/146.

²⁸³ Harman, Ömer Faruk, *Tefsir Geleneğinde Yahudilere Bakış*, s. 124.

²⁸⁴ Çıkiş, 32:9; Tesniye, 9:6, 31:27; Yeremya, 3:8-10.

c. Kur'ân'ın Tarihi Bilgi Açısından İsrailoğullarına Bakışı

Kur'ân-ı Kerîm, kendinden önce gönderilmiş vahiylerin tahrif edilen kısımlarını tashih ederek tasdik eden son ilahi mesajdır. Bu anlamda Kur'ân, İsrailoğullarının tahrif ettiği Tevrat içerisindeki yanlışlıkları düzelterek hem tarihi bilgi açısından doğru bilgiyi muhataplarına sunmakta hem de o ilahi vahiyleri özüne döndürmektedir.²⁸⁵ Bu açıdan bakıldığında Kur'ân, Yahudilerin inanç ve karakter açısından eksikliklerini ve yanlışlıklarını ortaya koyduğu gibi, tarihi bilgi açısından da Tevrat'taki yanlışlıkları dile getirmiştir.

Bu konuya en güzel örneği, peygamberlere yapılan iftiraların Kur'ân tarafından düzeltilmesi teşkil etmektedir. Örneğin; tahrif edilmiş Tevrat'ta İsrailoğullarının taptığı buzağıyı Hz. Harun'un yaptığı bildirilmiştir.²⁸⁶ Hâlbuki Kur'ân, Hz. Harun'a yapılan bu iftirayı reddetmiş ve buzağı heykelini yapanın Samirî isimli birisinin olduğunu bildirmiştir.²⁸⁷ Bu misalde olduğu gibi Kur'ân onların yanlış bilgilerini düzelterek doğru bilgiyi ortaya koymuştur.²⁸⁸ Benzer şekilde Bakara ve Tâhâ sûrelerinde, Hz. Musa'nın tevhid mücadelesi ve onların Mısır'dan çıkışları, Yusuf sûresinde Hz. Yusuf ve Hz. Yakub, Neml sûresinde de Hz. Süleyman ve Hz. Dâvûd ile ilgili doğru bilgileri Kur'ân gözler önüne sermektedir.

Netice olarak Kur'ân; muhtevasında İsrailoğullarına geniş bir yer ayırırken, bir yandan onlara verilen nimetleri hatırlatmakta, diğer yandan da onların, verilen bu nimetlerin kıymetini bilmeyerek nasıl yanlışlara düştüklerini ve bu sebeple gazaba uğrayacaklarını ibret nazarıyla bakan muhataplarına seyrettirerek mü'min şahsiyetini inşa etmektedir.

²⁸⁵ Âl-i İmrân, 3/3-4.

²⁸⁶ Çıkış, 32:1-6

²⁸⁷ Tâhâ, 20/85-98.

²⁸⁸ Baş, Mustafa, *Yahudilik ve Hristiyanlık*, s. 89.

B. TARİHTE DÂVÛD (A.S.) VE SÜLEYMÂN (A.S.)

İsrailoğulları Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman zamanında ilk kez bağımsız bir devlete kavuşmuşlardır. Daha önce de kısaca değinildiği üzere İsrailoğulları, Hz. Dâvûd ve Süleyman (a.s.) döneminde bolluk içinde yaşamışlar,²⁸⁹ özellikle Dâvûd (a.s.)’dan sonra, tıpkı babası gibi hem kral hem de peygamber olan ve Allah tarafından olağanüstü güçlerle donatılan Hz. Süleymân zamanında adeta en ihtişamlı dönemlerini yaşamışlardır. Bu anlamda Hz. Süleyman dönemi, “istikrar ve refahın zirvesidir”²⁹⁰ diyebiliriz. Bu noktada hem kral hem de peygamber olan Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.)’ın şahsiyetleri ve hususiyetleri ele alınırken, İsrailoğullarının, bu en ihtişamlı dönemlerine de ışık tutulmuş olacaktır. Böylece asıl konumuz olan, “Kral ve Peygamber olarak Dâvûd (a.s.) ve Süleymân (a.s.) Kıssalarıyla Verilmek İstenen Mesajlar” konusuna temel teşkil eden bir giriş yapmış olacağız.

1. DÂVÛD (A.S.)

a. İsrailoğulları Tarihinde Dâvûd (a.s.)

Hz. Dâvûd dönemi hakkında tarihsel anlamda doğru bir çerçeve çizebilmek için biraz geriye gidip, Hz. Musa sonrası İsrailoğullarının, Yûşâ b. Nûn önderliğinde Filistin’e girmesinden başlayarak, sonrasında yaşanan karışıklıkları ve esarete geri dönüşü, nihayetinde de Dâvûd (a.s.) ile birlikte yeniden toparlanışı ve yükselişi resmetmek gerekir.

Hz. Musa’nın vefatından sonra İsrailoğulları yedi yıl daha çölde kalmışlardır. Kırk yılın tamamlanmasıyla birlikte Allah (c.c.), Yûşâ b. Nûn’a peygamberlik vermiştir.²⁹¹ Yûşâ b. Nûn İsrailoğullarını toplayarak Filistin’e girmek için hareket ettiğinde, Hz. Musa’nın Filistin’e girip oradakilerle savaşarak şehri almayı teklif etmesine karşılık, “*Ey Musa! Sen ve Rabbin gidip savaşın. Biz burada oturup duracağız.*”²⁹² diyen kişilerden kimse

²⁸⁹ Tantâvî, *Benû İsrâîl fi’l-Kur’ân ve’s-Sünne*, s. 38.

²⁹⁰ A.e., s. 38; Şelebî, *Mukârenetü’l-Edyân el- Yahudiyye*, s. 54.

²⁹¹ Es-Sa’lebî, İbn İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Nisâburî, *Arâisu’l-Mecâlis fi Kasâsi’l-Enbiyâ, Mektebetu’s-Saidiyye*, Mısır t.y., s. 240-241.

²⁹² Maide, 5/24.

kalmamıştı.²⁹³ Dolayısıyla Allah (c.c.)'ın Filistin'e girme emrine karşı çıkan nesil ortadan kalkmış, yeni bir nesil ile yola çıkılmıştır. Kaynaklarda Yûşa b. Nûn önderliğindeki İsrailoğullarının ilk olarak Eriha şehrini aldıkları bildirilmektedir.²⁹⁴ Daha sonra şiddetli çatışmaların akabinde Kudüs şehrini almayı başarmışlardır. Yûşâ (a.s.)'nın Filistin'i bütünüyle fethettikten sonra, araziye on iki kabileye taksim ettiği ve vefatına kadar onları Tevrat'a göre yönettiği bildirilmektedir. Böylece Yûşa b. Nûn'un, Hz. Musa'dan sonra 27²⁹⁵ ya da 28²⁹⁶ yıl yaşadığı ve 127 ya da 128 yaşında vefat ettiği bildirilmektedir.

Yûşâ (a.s.)'dan sonra İsrailoğulları tarihinde "Hakimler Devri" olarak bilinen dönem başlamıştır. Bu dönemde İsrailoğulları, on iki kabilenin ileri gelenleri tarafından idare edilmiştir. Fakat bu durum İsrailoğullarının zayıflamasına, güç ve kuvvetlerini kaybetmelerine sebep olmuştur. İsrailoğulları arasında ihtilaflar çıkmış ve ayrıca ahlakî çöküntü de had safhaya ulaşmıştır.²⁹⁷ Dahası İsrailoğulları bu dönemde kendilerine gönderilen peygamberleri öldürmek de dâhil her türlü büyük günahları işlemişlerdir. Bunun sonucunda da Allah (c.c.), İsrailoğullarının başlarına zalim hükümdarları ve komşu milletleri musallat etmiştir. Bunlardan bir tanesi olan, Mısır ve Filistin arasındaki bölgede yaşayan Amâlika Arapları, M.Ö. 1000 yıllarında kralları Câlût komutasında İsrailoğullarına karşı saldırıya geçerek, onları yurtlarından sürüp çıkarmış, kadın ve çocuklarını esir almışlardır. Ayrıca İsrailoğulları için kutsal değeri çok fazla olan "Ahid Sandığı" da onların ellerine geçmiştir.²⁹⁸

İsrailoğulları için büyük bir yıkım demek olan bu olaylardan sonra, on iki kabilenin ileri gelenleri, o dönemde yaşı ilerlemiş bir peygamber olan, fakat Kur'an'da açıkça ismi zikredilmeyip kendisine işaret edilen Samuel (Şemuyel)'e gelerek kendilerine bir komutan tayin etmesini ve onun önderliğinde Câlût'a karşı savaşacaklarını söylemişlerdir.²⁹⁹ Kur'an

²⁹³ Et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Tarihu'l-Umem ve'l-Mulûk*, I/474.

²⁹⁴ Bkz. Taberî, *Tarih*, I/474; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Matbaâtu's-Saâde, Mısır 1932, I/323.

²⁹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, I/325.

²⁹⁶ Taberî, *Tarih*, I/482.

²⁹⁷ Yiğit, İsmail, *Peygamberler Tarihi*, Kayıhan Yay., İstanbul 2007, s. 499.

²⁹⁸ Sa'lebî, *Arâis*, s. 255, 256, 259.

²⁹⁹ Taberî, *Tarih*, I/490-491; En-Neccâr, Abdülvehhâb, *Kasâsu'l-Enbiya*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1934, s. 304; Sa'lebî, *Arâis*, s. 260; Tabbârâ, Afif Abdülfettah, *Kur'an'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, çev. Ali Rıza Temel-Yahya Alkın, Gonca Yay., İstanbul 1982, s. 337; Es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Kur'an'ın Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, çev. Suat Cebeci-Bilal Delice, Dilek

bu konuya şu ayetlerle işaret etmektedir: “Musa'dan sonra İsrailoğullarının ileri gelenlerini görmedin mi? Peygamberlerinden birine, "Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım" demişlerdi. "Ya savaş size farz kılındığında gitmeyecek olursanız?" demişti. "Memleketimizden ve çocuklarımızdan uzaklaştırıldığımıza göre niye Allah yolunda savaşmayalım?" demişlerdi. Ama savaş onlara farz kılınca, az bir kısmı müstesna yüz cevirdiler. Allah zalimleri bilir. Peygamberleri onlara "Allah size şüphesiz, Tâlût'u hükümdar olarak gönderdi" dedi. "Biz hükümdarlığa ondan daha layık iken ve ona malca da bir bolluk verilmemişken bize hükümdar olmağa o nasıl layık olabilir?" dediler, "Doğrusu Allah size onu seçti, bilgice ve vücutça gücünü artırdı" dedi. Allah mülkü dilediğine verir. Allah her şeyi kaplar ve bilir. Peygamberleri onlara, "Onun hükümdarlığının alameti, size sandığın gelmesidir, onda Rabbinizden gelen gönül rahatlığı ve Musa ailesinin ve Harun ailesinin bıraktıklarından kalanlar var; onu melekler taşır, eğer inanmışsanız bunda sizin için delil vardır" dedi.”³⁰⁰ Bu Kur’ân ayetlerinden de anlaşıldığı üzere Allah (c.c.), İsrailoğullarına Tâlût'u hükümdar olarak göndermiş ve bunu kanıtlayan delil olarak da, Câlût'un elinde bulunan ve İsrailoğulları için son derece önemli olan Ahid Sandığı'nın melekler tarafından getirilmesini göstermiştir.

Tâlût yüksek bir soya mensup değildir. Halk tabakasından gelen Bünyamin oğullarındandır ve fakirdir.³⁰¹ Rivayetlerde Tâlût'un debbaglık, çobanlık ya da sakalık yaptığı ve bu şekilde geçimini kazandığı bildirilmektedir.³⁰² Bu yüzden İsrailoğulları daha baştan Tâlût'un, kendilerine hükümdar olmaya layık olamayacağını ileri sürmek suretiyle bu duruma karşı çıkmışlardır. Ancak Allah (c.c.), Tâlût'un hükümdarlığını desteklemek için zalim hükümdar Câlût'un elinde bulunan Ahid Sandığını (Tâbut'u) İsrailoğullarına geri verince, İsrailoğulları Tâlût'un hükümdarlığını kabul edip onun etrafında toplanmışlardır.

Mat., İstanbul t.y., s. 355; Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007, II/166; Yiğit, İsmail, *Peygamberler Tarihi*, s. 500; Kazancı, Ahmet Lütfi, *Peygamberler Tarihi*, İpek Yay., İstanbul t.y., s. 494.

³⁰⁰ Bakara, 2 / 146-148.

³⁰¹ Tabbârâ, Afif Abdülfettah, *Kur’ân’da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 338.

³⁰² Taberî, *Tarih*, I/491.

Tâlût, kavmini Allah yolunda cihada çağırarak, kendilerini zillate atan düşmanlarına karşı savaşa teşvik etmiştir.³⁰³ Rivayete göre İsrailoğulları, Ahid Sandığı (Tâbut) geri gelince zafer için ümitlenmişlerdir ve bu yüzden orduya büyük bir katılım olmuştur.³⁰⁴ Tâlût bu kuvvetli orduyla³⁰⁵ Câlût'un karşısına çıkmak için yola çıkmış³⁰⁶ ve uzun bir mesafe kat etmiştir.³⁰⁷ Bu yolculuk esnasında yaşanan bir olay Kur'ân'da şu şekilde dile getirilmiştir: *"Tâlût orduyla birlikte ayrıldıktan sonra, "Doğrusu Allah sizi bir ırmakla deneyecektir, ondan içen benden değildir, onu tatmayan eliyle sadece bir avuç avuçlayan müstesna şüphesiz bendendir" dedi. Onlardan pek azı hariç, sudan içtiler. Kendisi ve kendisiyle olan inananlar ırmağı geçince, "Bugün Câlût ve ordusuna karşı koyacak gücümüz yok" dediler. Kendilerinin Allah'a kavuşacağını bilenler ise: "Nice az topluluk çok topluluğa Allah'ın izniyle üstün gelmiştir, Allah sabredenlerle beraberdir" dediler."*³⁰⁸ Ayette de ifade edildiği üzere Allah (c.c.), İsrailoğullarını itaat ve sabırla imtihan etmiş ve bu imtihanı kaybedenler, içlerine düşen korku sebebiyle savaştan geri durmuşlardır. Oysa bu imtihanda itaat ve sabır gösterip ırmaktan bir avuç su içenlerin hem susuzlukları ortadan kalkmış, hem de bu güzel davranışları sebebiyle cesaretleri ve güçleri takviye edilmiştir. Rivayetlere göre, çok kalabalık olan İsrailoğulları ordusundan bu imtihan sonrasında çok az kişi Câlût'un karşısına çıkabilecek cesareti gösterebilmiştir.³⁰⁹ Kur'ân'da bildirildiğine göre bu azınlık Allah'a şöyle duada bulunmuştur: *"Ey Rabbimiz! Üzerimize (yağmur gibi) sabır yağdır. Ayaklarımıza sebat ver. Bu kâfirler gürûhuna karşı bize yardım et."*³¹⁰ dediler."

Câlût ve ordusu, Tâlût ve ordusu ile karşılaşarak³¹¹ birbirleriyle çarpışmaya hazırlandıkları zaman³¹² Câlût Tâlût'a; *"Benim kavmim ve senin kavmin niçin öldürülsün? Ya sen karşıma çık benimle çarpış! Ya da istediğin başka herhangi bir kimse karşıma çıkıp*

³⁰³ Tabbârâ, Afif Abdülfettah, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 338.

³⁰⁴ Yiğit, İsmail, *Peygamberler Tarihi*, s. 502.

³⁰⁵ Taberî'nin naklettiğine göre bu ordu 90.000 kişiden müteşekkildir. Bkz. Taberî, *Tarih*, I/495.

³⁰⁶ Es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Kur'ân'ın Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, s. 355.

³⁰⁷ Yiğit, İsmail, *Peygamberler Tarihi*, s. 502.

³⁰⁸ Bakara, 2 / 249.

³⁰⁹ Taberî'nin bildirdiğine göre 90.000 kişiden geriye 4000 kişi kalmıştır. Onların bir kısmı da Câlût'u görünce kaçmıştır ve en son 313 kişi kalmıştır. Bkz. Taberî, *Tarih*, I/495; Diğer bir rivayete göre Câlût'un karşısına çıkanların Ashâb-ı Bedir kadar (yani 310 küsur) olduğu bildirilmektedir. Bkz. Sa'lebî, *Arâis*, s. 269.

³¹⁰ Bakara, 2 / 249-250.

³¹¹ Sa'lebî, *Arâis*, s. 261.

³¹² Taberî, *Tarih*, I/497

benimle çarpışsın. Eğer ben seni öldürürsem, senin mülk ve saltanatın benim olsun. Eğer sen beni öldürürsen, benim mülk ve saltanatın senin olsun” diye haber göndermiştir.³¹³ Tâlût bunun üzerine ordusuna seslenerek; *“Kim Câlût’u öldürürse kızımı onunla evlendireceğim.”*³¹⁴ *Mülk ve saltanatımın yarısını ona bırakacağım.*³¹⁵ *Mülkümde onun mührünü de geçerli kılacağım”* diyerek vaatte bulunmuştur.³¹⁶ Fakat Câlût ile çarpışmaktan herkes korktuğu için (çünkü Câlût çok heybetli ve savaş konusunda tam bir uzmandı), Tâlût’un bu sözlerine kimse cevap vermemiştir. İşte Hz. Dâvûd’un, tarih sahnesine tam bu esnada çıktığını söylemek çok da yanlış olmayacaktır.

Hz. Dâvûd Yahuda b. Yakub’un soyundan, Beytullahim’de oturan Îşâ (Yesse) b. Obad’ın oğludur. Hz. Dâvûd’un en önemli meziyeti çok iyi sapan kullanabilmesidir.³¹⁷ Dâvûd (a.s.)’ın kaç kardeşi olduğu hususunda farklı yaklaşımlar bulunsa da³¹⁸ O’nun ilk anda savaş meydanında hazır bulunmadığı hususunda fikir birlikteliği vardır. Çünkü Hz. Dâvûd kardeşlerine göre daha kısa boylu ve zayıf olması hasebiyle babası O’nu insanların içine çok fazla çıkarmaz, koyun güttürürdü.³¹⁹ Ancak savaş günü diğer oğullarından haber almak maksadıyla babası Dâvûd (a.s.)’u, kardeşlerinin yanına savaş meydanına göndermiştir.³²⁰ Dâvûd (a.s.) savaş meydanına vardığında Câlût’un meydan okuduğunu, fakat insanların, onun heybetinden korktukları için sessiz kaldıklarını görmüştür. Çünkü onunla çarpışacak her kim olursa olsun yenilip helak olacağı öngörülmekteydi. Bu esnada Dâvûd (a.s.) çevresindekilere; *“Bu Filistinliyi öldürene ne vaat ediliyor?”* diye sormuş, Tâlût’un neler vaat ettiği kendisine söylenmiştir.³²¹

³¹³ A.e., I/490; Sa’lebî, *Arâis*, s. 261.

³¹⁴ Taberî, *Tarih*, I/496.

³¹⁵ A.e., I/496-497; Sa’lebî, *Arâis*, s. 261.

³¹⁶ Taberî, *Tarih*, I/496-497.

³¹⁷ A.e., I/495; En-Neccâr, Abdülvehhâb, *Kasâsu’l-Enbiyâ*, s. 303.

³¹⁸ Taberî, Dâvûd (a.s.)’ın kendisinden başka on bir kardeşi daha olduğunu bildirmektedir. Bkz. Taberî, *Tarih*, I/495; Râzî, Mefatihü’l-Ğayb’ında Dâvûd (a.s.)’ın kendisinden başka yedi kardeşi olduğunu ve bunların Tâlût’un ordusunda bulunduğunu haber vermektedir. Kıtâb-ı Mukaddesteki ifade de bu şekildedir. Bkz. I.Samuel, 17:12; Bkz. Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihi’l-Ğayb*, VI/202-203; Aynı hususta Abdülfettâh en-Neccâr, Dâvûd (a.s.)’ın üç kardeşinin savaş meydanında Tâlût’un ordusunda bulunduğunu haber vermektedir. Bkz. En-Neccâr, Abdülvehhâb, *Kasâsu’l-Enbiyâ*, s. 305. Sa’lebî’ye göre ise Dâvûd (a.s.)’ın kendisinden başka on iki kardeşi daha olduğunu bildirmektedir. Bkz. Sa’lebî, *Arâis*, s. 261.

³¹⁹ Taberî, *Tarih*, I/496; En-Neccâr, Abdülvehhâb, *Kasâsu’l-Enbiyâ*, s. 305; Sa’lebî, *Arâis*, s. 261.

³²⁰ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihi’l-Ğayb*, VI/203; En-Neccâr, Abdülvehhâb, *Kasâsu’l-Enbiyâ*, s. 305.

³²¹ En-Neccâr, *Kasâsu’l-Enbiyâ*, s. 306.

Hız. Dâvûd savaş meydanına savaşmak için değil, kardeşlerinden haber alıp babasına iletmek için gelmiştir. Savaş konusunda da hiçbir tecrübesi yoktur. Fakat O, Tâlût'un yanına giderek, Câlût ile çarpışmak istediğini söylemiştir. Tâlût, Hız. Dâvûd hakkında, gencecik olmasının yanı sıra cüsse itibariyle de zayıf olması hasebiyle endişelenmiş ve O'nu geri çevirmiştir. Bunun üzerine Dâvûd (a.s.) Tâlût'a, sürüsüne saldıran kurtları ve aslanları, sapanıyla öldürebildiğini anlatıp, Câlût'u da öldürebileceğini söylemiştir.³²²

Dâvûd (a.s.)'un Câlût ile dövüşe çıkmasından sonra yaşananlar çeşitli kaynaklarda şöyle dile getirilmektedir: "Dâvûd (a.s.) Câlût ile dövüşmeye giderken üç taşa rastladı. Bu taşlar ona lisan-i hâl ile: "Ey Dâvûd bizi de yanında götür; çünkü Câlût'un ölümlü bizim elimizdendir" dediler. Sonra Dâvûd (a.s.) Câlût ile mübarezeeye çıkınca, o taşlardan birisini sapanıyla Câlût'a fırlatmıştır. Câlût'un iki kaşının arasına isabet eden taş,³²³ onu delip geçmiştir.³²⁴ Sonra Dâvûd hemen Câlût'un kafasını kılıcıyla keserek öldürmüştür.³²⁵ Heybetli hükümdarlarının öldüğünü gören Filistinlilerin ordusunun dağılmaya başlaması üzerine, Tâlût'un ordusu saldırıya geçerek onların çoğunu öldürmüş ve muzaffer olmuşlardır.³²⁶ Bu olaydan sonra Dâvûd (a.s.) İsrailoğulları arasında büyük bir ün sahibi olmuş ve takdir toplamıştır. Tâlût'un kızıyla evlenmiş, orduların başına geçmiş ve İsrailoğulları arasında hüküm sahibi olmuştur."³²⁷

b. Hız. Dâvûd'un Kral Oluşu ve Bu Dönemde İsrailoğulları

Hız. Dâvûd'un kral oluşu ve sonrasında yaşadıkları şeyler hususunda çeşitli kaynaklarda pek çok rivayete rastlamak mümkündür. Özellikle de Hız. Dâvûd'un, zalim hükümdar Câlût'u öldürmesiyle birlikte, doğal olarak İsrailoğulları'ndan çok fazla takdir toplaması ve daha henüz Tâlût'un sağlığında saltanatın yegâne sahibi olarak düşünölmesi sonucu, Tâlût'un kıskanılıkla başvurduğu entrikalar ve O'nu öldürmek istemesi hakkında

³²² En-Neccâr, *Kasâsu'l-Enbiyâ*, s. 306.

³²³ T.D.V. İslam Ansiklopedisi, *Dâvûd Mad.*, T.D.V Yay., İstanbul 1994, IX/21.

³²⁴ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâthu'l-Ğayb*, VI/203.

³²⁵ En-Neccâr, *Kasâsu'l-Enbiyâ*, s. 306.

³²⁶ Taberî, *Tarih*, I/498.

³²⁷ Taberî, *Tarih*, I/498; En-Neccâr, *Kasâsu'l-Enbiyâ*, s. 306.

çok çeşitli ve teferruatlı haberlere ulaşmak mümkündür. Ancak bu haberlerin çoğu Kitab-ı Mukaddes kaynaklıdır³²⁸ ve dolayısıyla sahihliği tartışılır durumdadır.³²⁹

Oysa Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Dâvûd'un nasıl kral olduğu hususuyla ilgili çok özet bilgilere ulaşabilmekteyiz. Zaten bu üslup Kur'ân kıssalarının anlatılış gayesi ile de tam olarak örtüşmektedir. Çünkü Kur'ân eğer bir kıssayı anlatıyorsa bu, sadece ve sadece muhataplarına ders vermek içindir. Bu yüzden tıpkı bu kıssada olduğu gibi Kur'ân kıssalarının tamamında zihni bulandıracak, Kur'ân'î gayeye hizmet etmeyen lüzumsuz ayrıntılara girilmemiştir. Bu sebeple Kur'ân, Tâlût ve Câlût'un karşılaşmasını anlattıktan sonra özet bir şekilde Dâvûd (a.s.)'a hükümlerlik ve hikmet verildiğini beyan etmektedir. *“Onları Allah'ın izniyle bozguna uğrattılar; Dâvûd Câlût'u öldürdü, Allah Dâvûd'a hükümlerlik ve hikmet verdi ve ona dilediğinden öğretti...”*³³⁰

Hz. Dâvûd, Câlût ile yapılan savaştan sonra Tâlût'un ölümüne kadar orduda görev almış ve başarılı bir komutan olarak hizmet etmiştir. Rivayetlere göre Tâlût ve oğulları katıldıkları bir savaşta ölmüşlerdir.³³¹ Bu olaydan sonra, zaten İsrailoğulları tarafından çok sevilen ve takdir edilen Dâvûd (a.s.), yönetimin tamamını ele almıştır.³³²

Kitab-ı Mukaddeste ise Hz. Dâvûd'un, Tâlût'un ölümünden sonra Hebron şehrinde Yahuda boyu tarafından kral seçildiği bildirilmektedir.³³³ Bu esnada Kudüs'de ise Tâlût'un oğlu “İş-Boşet” krallığa getirilmiştir. Bu iki başlılık İş-Boşet'in öldürülmesine kadar devam etmiştir. Onun ölümünden sonra ülkenin tek kralı olan Hz. Dâvûd, 40 yıl devam eden saltanatının 7 yıl 7 ayını Hebron' da geri kalanını ise İsrail kralı olarak Yerusalemler/Kudüs'de geçirmiştir.³³⁴

³²⁸ Örnek olarak bkz. I. Samuel, 18-31. Bölümler.

³²⁹ Aydemir, Abdullah, *İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler*, T.D.V Yay., Ankara 2006, s. 180.

³³⁰ Bakara, 2/251.

³³¹ Geniş bilgi için bkz. I. Samuel, 18-31. Baplar; Taberî, *Tarih*, I/498-501; Sa'lebî, *Arâis*, s. 262-265.

³³² Taberî, *Tarih*, I/501; Sa'lebî, *Arâis*, s. 265.

³³³ Ancak Hz. Dâvud (a.s.)'ın, daha Tâlût'un sağlığında ve onun Câlût ordusunu yenmesinden önce, peygamber Samuel'in duasını kabul eden Allah tarafından İsrailoğullarına kral seçildiğini bildiren rivayetler de vardır (I. Samuel, 16:1-13).

³³⁴ II. Samuel, 2:3-4, 11; 5:3-4; I. Krallar, 2:10-11.

İsrailoğullarının tarihinde peygamberlik ve hükümdarlık ilk defa Hz. Dâvûd'un şahsında bir araya gelmiştir.³³⁵ Hz. Dâvûd henüz yaşı otuz bile değilken³³⁶ İsrailoğullarına hükümdar olmuş, yeryüzünde halife kılınmış, saltanatı güçlendirilmiş ve adaletle hükmetmesi emredilmiştir. Bu anlamda Kur'ân'daki; “ *O'nun hükümrânlığını kuvvetlendirmiştik. O'na hikmet ve anlaşmazlıkları giderme (yeteneği) vermiştik* ”³³⁷ ayeti ile Hz. Dâvûd'un hükümdarlığının güçlendirildiğine işaret edilmektedir. O'nun döneminde İsrailoğullarının tam anlamıyla yerleşik medeniyete geçip devletlerini güçlendirdikleri, Hz. Dâvûd'un, gerek kendi evini gerekse krallığın idaresini belli bir düzene koyduğu, ibadetleri sistemleştirdiği, sürekli bir ordu kurduğu Kitâb-ı Mukaddes'te ayrıntılı şekilde anlatılmaktadır. Buna göre Dâvûd (a.s.), Allah'ın kendisine verdiği görevi sadakatle yerine getirmiş, krallığına Allah (c.c.)'ın, İbrahim (a.s.) nesline vaat ettiği genişliği kazandırmıştır. Dâvûd (a.s.) Filistinlileri kesin mağlubiyete uğrattıktan sonra güneyde Mısır, kuzeyde Asur krallıklarının zayıflıklarından istifade ederek topraklarını genişletmiş³³⁸ ve böylece O'nun hükümdarlığı Fırat sahillerinden Kızıldeniz kıyılarına kadar yayılmıştır.³³⁹ Ayrıca İsrailoğulları dini yaşantısı adına son derece önemli olan ve yapımı Hz. Süleyman tarafından tamamlanan mabedin temelleri de Hz. Dâvûd'un hükümdarlığının son dönemlerinde atılmıştır.³⁴⁰ Dâvûd (a.s.), krallığı zamanında kılık değiştirerek halk arasına karışmayı ve kendisinin icraat ve gidişatı hakkında soruşturma yapmayı adet edinmiştir.³⁴¹ Bu şekilde Allah'ın kendisine vermiş olduğu hükümdarlık görevini layıkıyla yerine getirmeye çalışmıştır. Doğrusu bu davranışın tüm zamanlardaki yöneticilere yol gösterecek örnek bir davranış olduğu kanaatindeyiz.

Hz. Dâvûd gerçek bir devlet başkanı ve ehliyetli bir yöneticiydi. Kudüs'ü başşehir yapmak suretiyle iktidarı merkezîleştirmiş, askerî teşkilâtını geliştirmiştir. Devleti

³³⁵ İbn Keşîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, II/10.

³³⁶ Es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Kur'ân Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, s. 357.

³³⁷ Sâd, 38/20.

³³⁸ Besalel, Yusuf, *Yahudi Tarihi*, s. 43.

³³⁹ II. Samuel, 8:3; I. Tarihler, 18:3.

³⁴⁰ Taberî, *Tarih*, I/509.

³⁴¹ Sa'lebî, *Arâis*, s. 268.

yönetirken adaleti öncelikle kendisi icra etmiş, davalara bizzat bakmıştır.³⁴² Baktığı davalardan özellikle iki tanesi Kur'ân'da zikredilmiştir.³⁴³

Dâvûd (a.s.)'un hüküm verdiği ve hakkında çok çeşitli fikirlerin beyan edildiği davalardan bir tanesi Kur'ân'da şöyle zikredilmiştir: *"Sana davacıların haberi ulaştı mı? Mabedin duvarına tırmanıp Dâvûd'un yanına girmişlerdi de, o onlardan ürkmüştü. Şöyle demişlerdi: "Korkma, birbirinin hakkına tecavüz etmiş iki davacıyız; aramızda adaletle hükmet, ondan ayrılma, bizi doğru yola çıkar." "Bu kardeşimin doksan dokuz dişi koyunu, benim de bir tek dişi koyunum vardır; O'nu da bana ver dedi ve tartışmada beni yendi." Dâvûd: "Andolsun ki, senin dişi koyununu kendi dişi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlıkta bulunmuştur. Doğrusu ortakçıların çoğu birbirlerinin haklarına tecavüz ederler. İnanıp yararlı iş işleyenler bunun dışındadır ki sayıları da ne kadar azdır!" demişti. Dâvûd, Kendisini denediğimizi sanmıştı da, Rabbinden mağfiret dileyerek eğilip secdeye kapanmış, tövbe etmiş, Allah'a yönelmişti. Böylece onu bağışlamıştık. Katımızda onun yakınlığı ve güzel bir geleceği vardır."*³⁴⁴

Bu kıssa ile ilgili aktarılan Ehl-i Kitap kaynaklı rivayetlerde Hz. Dâvûd'a, zina suçunun yanı sıra ordu komutanlarından birisinin ölümüne sebebiyet vermek suçu da isnad edilmektedir.³⁴⁵ Yahudi efsanelerinden kaynaklanan bu mitolojileri bir parça hafifletmeye çalışan rivayetler dahi dolaylı da olsa benzer iddialara dalmışlardır. Ancak bu rivayetler ile yukarıda zikrettiğimiz Kur'ân ayetleri arasında herhangi bir bağlantı kurmak mümkün olmadığı gibi, bu rivayetleri sahih nakillere dayandırmak da mümkün görünmemektedir.³⁴⁶

Mezkûr ayetlerin açıklaması ve bu konuda zikredilen görüşler hakkında teferruatlı değerlendirmeleri ilerleyen bölümlerde yapacağız. Fakat açık olan şudur ki; Kur'ân'da

³⁴² II. Samuel, 8:15, 14:4-22, 15:2-6; I. Tarihler, 18:14.

³⁴³ Enbiyâ, 21/78; Sâd, 38/21-25.

³⁴⁴ Sâd, 38/21-25.

³⁴⁵ Aktarılan rivayetlerin değişik varyasyonlarına rastlamak mümkündür. Biz burada hadisenin ne olduğunu en kısa şekliyle anlatabilmek maksadıyla en özet şeklini tercih ettik. Farklı anlatımlar için bkz. II. Samuel, 11. Bab. ; Taberî, *Tarih*, I/503-507; Sa'lebî, *Arais*, s. 269-275; İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, İdâretü't-Tıbbâtu'l-Müniriyye, Mısır 1929, I/125-127; Ateş, Süleyman, *Kur'ân'da Peygamberler Tarihi*, Yeni Ufuklar Neş., İstanbul 2004, s.217-218; Günaltay, Şemsettin, *İbraniler*, Akşam Mat., İstanbul t.y., s. 18; Lembel, Boger, *Yahudi Tarihi ve Siyon Önderlerinin Protokolları*, çev, Sami Sabit Karaman, Yeni Cezaevi Mat., Ankara 1943, s. 13.

³⁴⁶ Bkz. Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, çev. Bekir Karlığa bşk. komisyon, Hikmet Yay., İstanbul t.y., XII/384-385.

kendisinden birçok defa övgüyle bahsedilen,³⁴⁷ Hz. Muhammed (s.a.v)’e ve ümmetine birçok konuda örnek olarak gösterilen³⁴⁸ Dâvûd(a.s.)’un, büyük günahlar işlediğini fakat daha sonra Allah tarafından affedildiğini ifade eden iddialar, İslam akaidi ile bağdaşmayan şeyler olmasının yanı sıra gerçeği de yansıtmamaktadır. Dolayısıyla bu türden iddiaların tamamen İsrailiyyat kaynaklı, derin bir yanılgı olduğu veya maksatlı olarak dile getirilen iftiralar olduğu anlaşılmaktadır.³⁴⁹ Ayrıca Hz. Dâvûd, İsrailoğulları tarihinde bir peygamber değil, kral olarak kabul edilmektedir.³⁵⁰ İşte bu yüzden peygamberlere ve hatta Allah’a iftira atmaktan geri durmayan İsrailoğullarının, peygamber olarak tanımadıkları ve sadece kral olarak kabul ettikleri Hz. Dâvûd’a da çirkin iftiralarda bulunmuş olmaları, onlar açısından çok sıradan bir durum olsa gerektir.

İslam âlimlerinin çoğunluğu da bu rivayetlerin top yekûn İsrailiyyat olduğunu ve itimat edilecek bir yanının olmadığını çeşitli delillerle, pek çok sahih kabul edilen kaynaklarda zikretmişlerdir.³⁵¹ Buna göre; “Küçük olsun, büyük olsun Dâvûd (a.s.)’a izafe edilen günahlar, hatalar batıl şeylerdir. Kıssacıların uydurmasıdır. Hepsi Ehl-i Kitap’tan aktarılmış veya uydurulmuş dedikodulardır.”³⁵² Hatta Hz. Ali; Dâvûd (a.s.) kıssasını, kıssacıların anlattığı (uydurma) şekliyle kabul ve nakledenlere 160 sopa vuracağını söylemiştir.³⁵³

Netice olarak Hz. Dâvûd, hükümdarlığı süresince Allah’ın kendisine verdiği görevi sadakatle yerine getirmiş, halk arasında adaletle hüküm vermiş, hepsine eşit davranmış ve Tevrat’ın hükümlerini tatbik etmiştir. O’nun döneminde İsrailoğulları tek çatı altında toplanmış ve belki de daha önce hiç olmadığı kadar bolluk ve refah içerisinde yaşamışlardır. İsrailoğulları, önceki perişanlık ve zilletlerinden kurtulup, ilkel bir toplum

³⁴⁷ Neml, 27/15; Sebe’, 34/10; Bakara, 2/251

³⁴⁸ Sâd, 38/17-20

³⁴⁹ Aydemir, Abdullah, *İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler*, s. 176-177.

³⁵⁰ Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 229.

³⁵¹ Er-Râzî, Fahrudin, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXVI/198; ez-Zemahşerî, Ebu’l-Kâsım Muhammed b. Ömer, *Tefsîru’l-Keşşâf*, Mektebetu’l-Abikân, Riyad 1998, V/252-161; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VI/235-236; En-Neccâr, Abdülvehhâb, *Kasâsu’l-Enbiyâ*, s. 312-314...

³⁵² El-Kâsımî, Muhammed Cemaleddin, *Mehâsinu’t-Te’vîl –Tefsîru’l-Kâsımî-*, Daru’l-İhyâi’l-Kutubi’l-Arabî, Kahire 1957, XIV/5088-5093.

³⁵³ El-Beydâvî, Nasıruddin Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esraru’t-te’vîl –Tefsîru’l-Beydâvî-*, Daru’s-Sadr, Beyrut 2001, II/898; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VI/236; Es-Sâbûnî, *Kur’ân Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, s. 360.

olmaktan çıkmışlar,³⁵⁴ Hz. Dâvûd'un önderliğinde pek çok zaferler kazanıp üstünlükler elde etmişlerdir.³⁵⁵ İsrailoğulları Krallığı'nın sınırları da yine Hz. Dâvûd döneminde olabildiğince genişletilmiştir. Bütün bu sayılanlardan ötürü Hz. Dâvûd, İsrailoğulları tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur.³⁵⁶

c. Hz. Dâvûd'un Peygamberliği ve Kendisine Zebur'un Verilmesi

Daha önce de ifade edildiği üzere Hz. Dâvûd İsrailoğulları tarihinde bir peygamber değil, kral olarak kabul edilmektedir.³⁵⁷ Kitab-ı Mukaddes'in tahrif edilmiş olduğu gerçeğini göz önünde bulundurursak, Kitab-ı Mukaddes çerçevesinde şekillendirilmiş olan İsrailoğulları tarihinde, Hz. Dâvûd'un Peygamber olarak görülmüyor olmasının ne gibi bir yanlıştan kaynaklandığı anlaşılabacaktır. Oysa kendinden önceki tahrif edilmiş ilahî hitapları tashih edip tasdik eden³⁵⁸ son ilahi mesaj Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Dâvûd'un peygamberliğini ve kendisine dört semavi kitaptan biri olan Zebur'un verildiğini açıkça beyan etmektedir.

“Onları Allah'ın izniyle bozguna uğrattılar; Dâvûd Câlût'u öldürdü, Allah Dâvûd'a hükümranlık ve hikmet (Peygamberlik³⁵⁹) verdi ve ona dilediğinden öğretti...”³⁶⁰
“Göklerde ve yerde olanları en iyi Rabbin bilir. Peygamberlerin kimine kiminden fazla iyilikte bulunduk ve Dâvûd'a Zebur'u verdik.”³⁶¹ Nuh'a, ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakûb'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahyettiğimiz gibi şüphesiz sana da vahyettik. Dâvûd'a da Zebur'u verdik.”³⁶² İşte Kur'ân'da zikredilen bu ayetlerden Hz. Dâvûd'un Peygamber olduğu ve kendisine Zebur'un verildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Kur'ân'da Hz. Dâvûd'un aynı zamanda bir hükümdar olduğu da bildirilmektedir. *“Ey Dâvûd! Seni şüphesiz yeryüzünde*

³⁵⁴ Örs, Hayrullah, *Musa ve Yahudilik*, Remzi Kitabevi, İstanbul 200, s. 179-180.

³⁵⁵ Es-Sâbûnî, *Kur'ân Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, s. 357.

³⁵⁶ Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 227.

³⁵⁷ A.e., s. 229; Sarıkcıoğlu, Ekrem, *Dinler Tarihi*, s. 251.

³⁵⁸ Âl-i İmrân, 3/3-4.

³⁵⁹ Hikmet kelimesinin nübüvvet şeklinde açıklanması gerektiği ile ilgili İslam âlimleri arasındaki yaygın görüş için bkz. Er-Râzi, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VI/204.

³⁶⁰ Bakara, 2/251.

³⁶¹ İsrâ, 17/55.

³⁶² Nisa, 4/163.

hükümran kıldık, o halde insanlar arasında adaletle hükmet, hevese uyma yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır."³⁶³ "Onları Allah'ın izniyle bozguna uğrattılar; Dâvûd Câlût'u öldürdü, Allah Dâvûd'a hükümranlık ve hikmet verdi ve ona dilediğinden öğretti..."³⁶⁴ Görüldüğü üzere Kur'ân ayetleri Hz. Dâvûd'un hem peygamber hem de hükümdar olduğunu açıkça beyan etmektedir.

Hz. Dâvûd'un Allah'ın vahyine mazhar olduktan sonra kendisine Zebur'un nazil olduğu Kur'ân ayetlerinde bildirilmektedir.³⁶⁵ O, İsrailoğullarını Hz. Musa'nın dinine davet etmiş ve aralarında Tevrat'ın hükümleriyle hüküm vermiştir. Çünkü Zebur'da ahkâma dair şeyler bulunmayıp zikir ve tavsiyeler mevcuttur.³⁶⁶

Zebur (çoğulu zibur) kelimesinin Kur'ân'daki kullanımlarından yola çıkarak birkaç farklı anlamı ihtiva ettiği anlaşılmaktadır. Fakat konumuzla alakalı olan manası yazılmış kitap(çoğulu=kitaplar), yani Hz. Dâvûd'a vahyedilen ilahi kitap manasındadır.³⁶⁷ Zebur, İbranîcede mektup anlamına gelmektedir. Ayrıca "Sefer Tahilim" (şarkılar kitabı) diye de adlandırılmaktadır."³⁶⁸

Kur'ân'da Zebur'un içeriğine dair bilgilere çok fazla yer verilmemiştir. "Andolsun ki, Tevrat'tan sonra Zebur'da da yeryüzüne ancak iyi kullarımın mirasçı olduğunu yazmıştık."³⁶⁹ ayeti bu hususta zikredilmiş tek ayettir. Ancak çeşitli kaynaklardan Zebur hakkında bazı bilgilere ulaşmak mümkündür. Buna göre; Ramazan ayında nazil olduğu rivayet edilen, Hz. Dâvûd'un, atlarının eğrlenip yola hazırlanacağı kadar kısa zaman zarfında hatmedip bitirdiği³⁷⁰ Zebur'un, 150 sureden ibaret olduğu söylenir.³⁷¹ Yukarıda da

³⁶³ Sâd, 38/26.

³⁶⁴ Bakara 2/251.

³⁶⁵ Enbiyâ, 21/105; Nisa, 4/163; İsrâ, 17/55; Buhârî, Teyemmüm, 6; Tirmîzî, Sevâbu'l-Kur'ân, 1.

³⁶⁶ Tabbârâ, Afif Abdülfettah, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 352; Es-Sâbunî, *Kur'ân Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, s. 357; Ahmet Cevdet Paşa, *Kısâs-ı Enbiya*, Türk Neşriyat Yurdu, İstanbul t.y., s. 24.

³⁶⁷ El-İsfahânî, Rağîb, *El-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, 4. Baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2005, s. 216; Zikrettiğimiz mana Enbiyâ sûresi 105. ayetteki kullanıma aittir. Kur'ân'daki muhtelif kullanımlar için bkz. Fatır, 35/25; Nahl, 16/43-44; İsrâ, 17/55; Nisâ, 163; Kehf 18/96; Kamer 54/52; Mü'minûn, 23/53; Şuarâ, 26/196

³⁶⁸ Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 226.

³⁶⁹ Enbiyâ, 21/105; Karşılaştırmak için bkz. Mezmurlar, 25:13.

³⁷⁰ Buhârî, Kitâbu'l-Enbiyâ, 37.

³⁷¹ Geniş bilgi için bkz. Aydemir, Abdullah, *İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler*, s. 152.

ifade edildiği üzere Zebur içerisinde bir şariat bildirmemektedir. Yani Zebur'da helal ve haram, feraiz ve ahkâma dair hiçbir şey yoktur. Zebur baştan sona tahmid ve temcidi konu edinen manzumeler mecmuasından ibarettir.³⁷² O'nda insanlara iyiliği, doğruluğu, fazileti ve ahlakî meziyetleri tavsiye eden telkinler vardır.³⁷³ Dolayısıyla Hz. Dâvûd ve O'nun döneminde İsrailoğulları Hz. Musa şeriatı üzerine yaşamışlardır. Zebur'un ise, bu yaşantıyı adeta taçlandıran şeyleri içerisinde barındıran bir ilahî hitap olduğu söylenebilir.

Yahudilerin ve Hristiyanların bugünkü yaşayışlarına da bakıldığında Zebur'un önemli bir yere sahip olduğu ve özellikle dini ritüeller noktasında Zebur'a (Kitab-ı Mukaddes'teki ismiyle Mezmurlara) çokça başvurulduğu görülmektedir. Örneğin Yahudiler, sinagogdaki evlenme törenlerinde, Şabat Günü'nde evde ve ibadethanelerdeki dini ayinlerde, ölülerin defnedilmesi sırasında Zebur'dan parçalar okumaktadırlar. Aynı zamanda Zebur'un belirli bir melodi halinde söylenmesi de gelenek olmuştur.³⁷⁴

d. Hz. Dâvûd'un Şahsiyeti ve Hususiyetleri

Hz. Dâvûd (a.s.), Yahuda b. Ya'kûb b. İshak b. İbrahim (a.s.)'in soyundan, Beytullahimde oturan³⁷⁵ Yesse (Îşâ) b. Obad'ın oğludur.³⁷⁶ Dâvûd (a.s.)'un; kısa boylu³⁷⁷ ve zayıfça olmasına karşılık güçlü kuvvetli,³⁷⁸ ak tenli, mavi gözlü, kızıl yüzlü, ince bacaklı, düz ve az saçlı,³⁷⁹ saçları kısmen döküldüğü için alnın açık olduğu nakledilmektedir. Ayrıca Hz. Dâvûd'un; temiz kalpli ve çok anlayışlı³⁸⁰ güzel huylu, gür

³⁷² Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekir, *El-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut 2006, XIII/105; Taberî, *Tarih*, 502-503; Sa'lebî, *Arâis*, s.266-267.

³⁷³ Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 226.

³⁷⁴ *A.e.*, s. 227.

³⁷⁵ Yiğit, İsmail, *Peygamberler Tarihi*, s. 505.

³⁷⁶ Hz. Dâvûd'un soy kütüğü hakkında bkz. Taberî, *Tarih*, I/501; En-Neccâr, Abdülfettâh, *Kasâsu'l-Enbiyâ*, s. 303.

³⁷⁷ Taberî, *Tarih*, I/496; İbn Asâkir, *Tarih*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1979, V/190.

³⁷⁸ Kazancı, Ahmet Lütfi, *Peygamberler Tarihi*, s. 501.

³⁷⁹ Taberî, *Tarih*, I/496; Sa'lebî, *Arâis*, s. 266;

³⁸⁰ Taberî, *Tarih*, I/496; İbn Asâkir, *Tarih*, V/190; Sa'lebî, *Arâis*, s. 266.

ve güzel sesli,³⁸¹ olduğu da zikredilmektedir. Halk arasında da güzel ve tok seslere “Dâvûdî Ses” denilmesi, Hz. Dâvûd’un bu güzel sesine nisbetledir.

“*Andolsun ki, biz Dâvûd'a tarafımızdan bir fazilet verdik. "Ey dağlar! Onunla beraber tesbih edin." dedik ve bunu kuşlara da (emrettik)...*”³⁸² Bu ayette Dâvûd (a.s.)’a verildiği ifade edilen faziletin güzel ses olduğu belirtilmektedir.³⁸³ Buna göre Dâvûd (a.s.)’un sesi o kadar güzeldir ki, Zebur’u okurken dağlar ve kuşlar O’na ram olmuşlardır. Bu anlamda bir diğer Kur’ân ayetinde; “*Ey Muhammed! Onlar ne derlerse desinler sen sabret ve güçlü kuvvetli bir kulumuz olan Dâvûd’u hatırla! Çünkü o daima Allah’a yönelirdi. Biz sabah akşam kendisiyle zikir ve ibadet etmeleri için dağları, toplu haldeki kuşları onun hizmetine vermiştik. Her biri onun ahengine katılır, beraber zikrederlerdi*”³⁸⁴ buyrulmaktadır. Dolayısıyla bu ayetlerle Hz. Dâvûd’un mucizelerinden bir tanesi zikredilmiş olmaktadır. Ayrıca müfessir Râzî’nin ifadeleri bu ayetlerin bir başka pencereden bakıldığında nasıl anlaşıldığını göstermekte ve Hz. Dâvûd’u anlamak noktasında Kur’ân muhataplarına ışık tutmaktadır. Şöyle ki:

“*Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Muhammed (s.a.v)'e; "Habibim! Onlar ne derlerse sabret. Kulumuz Dâvûd'u hatırla" demesi, mahlûkatın en üstünü olan Hz. Muhammed (s.a.v)'e iyi ahlâk hususunda Dâvûd (a.s)'a uymasını emretmesi demektir ki bu, Dâvûd (a.s) için alabildiğine bir şeref ve alabildiğine bir ikramdır. Ayrıca Cenâb-ı Hak, Dâvûd (a.s) hakkında; "Kulumuz Dâvûd" diye buyurmuş, Hz. Dâvûd'u, Kendisinin kulu olmakla tavsif etmiştir. Kendisini de alabildiğine ta'zîm ve saygı ifade eden, çoğul sığasıyla anmıştır ki, bu da son derece şeref verici bir üsluptur. Çünkü Cenâb-ı Hak, miraç gecesinde Hz. Muhammed (s.a.v)'i şerefyâb etmek isteyince, İsrâ suresi birinci ayeti buyurarak “kulluğun” en yüksek merteye olduğuna işaret etmiştir. Binaenaleyh, tefsirini yapmakta olduğumuz ayetin bu ifadesi, Dâvûd (a.s)'un alabildiğine kıymetli bir zât olduğuna delâlet eder. Böylece de bu, aynı zamanda, Dâvûd (a.s)'un derecesinin yüksekliğinin bir delili olmuş olur. Çünkü Allah Teâlâ'nın, peygamberlerini kendisine kul olmakla tavsif etmesi, onların, O'na taatteki gayretleri*

³⁸¹ Sa’lebî, *Arâis*, s. 266.

³⁸² Sebe’, 34/10.

³⁸³ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VI/123.

³⁸⁴ Sâd, 38/17-19.

sebebiyle kulluğu tahakkuk ettirdiklerini ihsas ettirmektedir.”³⁸⁵

Hiz. Dâvûd’un günlerini üç kısma ayırdığı çeşitli kaynaklarda anlatılmaktadır. Buna göre O; bir gününü ibadete, bir gününü İsrailoğulları arasında hüküm vermeye, bir gününü de şahsî işlerine ve maişetini kazanmaya ayırmıştır.³⁸⁶ Ayrıca Hiz. Dâvûd’un ibadete çok düşkün olduğu ve çok tövbe ettiği, Allah’ı çok zikrettiği ve daima Zebur’u okuduğu bilinmektedir.³⁸⁷ Zira Kur’ân O’nu, evvâb (Allah’a çokça yönelen) sıfatı ile anmakta, dağların ve kuşların O’nun zikrine iştirak ettiğini haber vermektedir.³⁸⁸ Ayrıca Hiz. Peygamber (s.a.v)’in bir hadisi de Hiz. Dâvûd’un ibadete olan düşkünlüğünü açıklamakta ve bu özelliğiyle mü’minlere örnek gösterilmektedir: “Allah’a en sevimli olan namaz Dâvûd(a.s.)’un namazıdır. Yine Yüce Allah’a en sevimli olan oruç Dâvûd peygamberin orucudur. Dâvûd, gecenin yarısında uyur, gecenin üçte birinde namaz kılardı ve gecenin altıda birinde yine uyurdu. Dâvûd, bir gün oruç tutardı, bir gün de iftar ederdi.”³⁸⁹

Kur’ân’da Hiz. Dâvûd’un ismi 16 kez zikredilmektedir.³⁹⁰ Bu ayetlerde O’nun hükümdarlığı, peygamberliği ve başından geçen bazı önemli olaylar anlatılmaktadır. Ayrıca bu ayetlerde çoğunlukla, yukarıda da kısmen belirttiğimiz gibi, Dâvûd (a.s.)’un güzel özellikleri ve kendisine verilen nimetler anlatılmaktadır. Buna göre;

Hiz. Dâvûd’a ilim ve hikmet verilmiş ve birçok kullara üstün kılınmıştır. “Andolsun ki biz Dâvûd’a ve Süleyman’a bir ilim verdik. (Bundan dolayı) Onlar: Bizi mü’min kullarının birçoğundan üstün kılan Allah’a hamdolsun, dediler.”³⁹¹ Bu ayet, bir peygambere Allah tarafından verilen ilim neleri ifade ediyorsa, Hiz. Dâvûd’un onların hepsine mazhar olduğunu beyan etmektedir.³⁹² Bir başka ayette Allah şöyle buyuruyor: “Biz onun hâkimiyetini güçlendirdik, ona hikmet, nübüvvet, isabetli karar verme ve

³⁸⁵ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXVI/184.

³⁸⁶ Taberî, *Tarih*, I/503. Farklı görüşe göre bazı âlimler, Hiz. Dâvûd’un günlerini dört kısma ayırdığını, bunlardan birisinin de vaz’u nasihat ettiği gün olduğunu dile getirmişlerdir. Örnek olarak bkz. Tabbârâ, Afîf Abdülfettâh, *Kur’ân’da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 345.

³⁸⁷ Taberî, *Tarih*, I/503.

³⁸⁸ Sâd, 38/17-19.

³⁸⁹ Buhari Teheccüd 7; Enbiyâ 38; Müslim, Sıyam 189, 190; Ebu Dâvûd, Savm 66; İbn Mace, Sıyam 31.

³⁹⁰ Bakara, 2/251; Nisâ, 4/163; Maide, 5/78; En’âm, 6/84; İsrâ, 17/55; Enbiyâ, 21/78, 79; Neml, 27/15, 16; Sebe’, 34/10, 12; Sâd, 34/20, 22, 24, 26.

³⁹¹ Neml, 27/15.

³⁹² Aydemir, Abdullah, *İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler*, s. 153.

meramını güzelce ifade etme (fasl-ı hitab) kabiliyeti verdik.”³⁹³ Bu ayetten anlaşıldığı üzere Hz. Dâvûd’un hem hükümdarlığı güçlendirilmiş, hem de O’na nübüvvet ve hikmet verilmiştir. Ancak bunların yanı sıra Hz. Dâvûd’a, biraz daha hususî bir özellik olan ‘fasl-ı hitâb’ın verildiği anlaşılmaktadır. “Fasl-ı hitab”, hakkı batıldan ayırarak tartışmayı ortadan kaldırıp atacak kadar açık, net ve etkili ifade yeteneğidir.³⁹⁴ İşte bu ayetten anlaşıldığı üzere; Hz. Dâvûd’a güzel sesinin yanı sıra fasl-ı hitab, yani “hiçbir şeyi diğer bir şeye karıştırmadan, her sözün yerini diğerinden ayırdedecek bir biçimde, gönlündeki ve kafasındaki fikirleri, güzel bir şekilde ifade etmeye muktedir olması” bahşedilmiştir.³⁹⁵

Kur’ân’ın açık beyanına göre Hz. Dâvûd’a verilen nimetlerden bir tanesi de demircilik ve zırh yapma sanatıdır. “... O’na demiri yumuşattık (demiri şekillendirme kudreti verdik) “Bütün bedeni örtecek uzun zırhlar yap, onları dokumada intizama dikkat et ve siz de ey Dâvûd ailesi! Hepiniz faydalı ve makbul işler yapınız, çünkü Ben yaptıklarınızı görüyorum.” buyurduk.”³⁹⁶; “Bir de sizi savaşınızın şiddetinden koruması için ona, zırh yapma sanatını öğrettik. Artık bütün bunlar için şükrediyor musunuz?”³⁹⁷ Bu ayetlerin izahına göre Hz. Dâvûd; kızdırmaya, dövmeye, örse, çekice, balyoza muhtaç olmadan demiri elinde balmumu, hamur veya çamur gibi eğip bükmemekte ve istediği şekle sokmaktaydı.³⁹⁸ Doğrusu böyle bir şey Allah’ın gücüne göre garip ya da imkânsız değildir.³⁹⁹ Ayrıca bu hususta zikretmeden geçilemeyecek bir husus da Hz. Dâvûd’un maişetini bu sanattan kazanması ve elinin emeğini yemesidir.⁴⁰⁰ Dolayısıyla Hz. Dâvûd hükümdarı olduğu onca mülküne rağmen maişetini elinin emeğiyle kazanmış, hanesini de bu şekilde geçindirmiş, krallıkla birlikte gelen mülke tenezzül etmemiş ve kimseye yük olmamıştır. Doğrusu Cenâb-ı Hakk’ın övgüsüne mazhar olan Hz. Dâvûd’un bu özelliği, övgüye mazhar olan diğer birçok güzelliğini itmam eden ve taçlandıran bir özellik olsa gerektir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) de İslâm’ın sosyal ve ekonomik çizgisine ışık tutan çok mühim bir hadisinde Hz. Dâvûd’un bu

³⁹³ Sâd, 38/20.

³⁹⁴ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXVI/187.

³⁹⁵ A.e.a.y. ; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VI/234.

³⁹⁶ Sebe’, 34/10-11.

³⁹⁷ Enbiyâ, 21/80.

³⁹⁸ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXV/246-247; Taberî, *Tarih*, I/508. Sa’lebî, *Arâis*, 268-269.

³⁹⁹ Aydemir, Abdullah, *İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler*, s. 154.

⁴⁰⁰ Taberî, *Tarih*, I/503.

özelliğini zikrederek mü'minlere nasihatte bulunmuştur: “Hiçbir kimse kendi elinin emeğinden daha hayırlı bir rızık yememiştir. Zira Allah elçisi Dâvûd (a.s.) da elinin emeğini yedi.”⁴⁰¹

Netice olarak diyebiliriz ki Hz. Dâvûd, üstün şahsiyeti ve ibret verici yaşantısıyla sadece kendi asrındaki insanlara değil, kendinden sonraki insanlığa da birçok hususta ışık tutmuş ve örnek olmuştur. Özetlemeye çalıştığımız bu büyük peygamberin, her yönüyle örnek hayatı, yaşı 100'e vardığında sona ermiştir.⁴⁰² Vefatından önce oğlu Süleyman (a.s.)'a tek vasiyeti, ömrünün son zamanlarında yapmaya başladığı mabedi bitirmesi olmuştur.⁴⁰³ Hz. Dâvûd'dan sonra oğlu Hz. Süleyman, Allah'ın lütfetmesiyle, babası Dâvûd(a.s.)'un hem ilmine, hem de peygamberliğine varis olmuştur.⁴⁰⁴ Hz. Süleyman'a, babası Hz. Dâvûd'dan sadece ilim ve peygamberlik değil hükümdarlık da kalmıştır. Çünkü Allah, Hz. Dâvûd'a hükümdarlık da vermiştir. Fakat bu hususta zikredilen; “Süleyman Davud'a varis oldu: "Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden bolca verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur" dedi.”⁴⁰⁵ mealindeki ayetin kapsamında sadece peygamberlik ve ilim kastedilmiştir. Çünkü hükümdarlık bu alanda kendisinden söz edilebilecek kadar büyük bir nimet değildir.⁴⁰⁶

⁴⁰¹ Buhari, Büyû' 15; Enbiyâ 37.

⁴⁰² Bkz. Taberî, *Tarih*, I/508; Sa'lebî, *Arâis*, s. 280-281; İbn Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, I/128; Bu hususta Ehl-i kitap kaynaklarında Hz. Dâvûd'un 77 yaşında vefat ettiği iddia edilse de (II. Samuel, 2:11; 5:4, 5; I.Tarihler, 29:27) bunun doğru olmadığı İslam âlimleri arasında yaygın görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı rivayetler için bkz. İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, II/19-20.

⁴⁰³ Taberî, *Tarih*, I/508; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, I/128.

⁴⁰⁴ Neml, 27/16; Taberî, *Tarih*, I/516; Sa'lebî, *Arâis*, s. 281; İbn Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, I/128; En-Neccâr, Abdülfettâh, *Kasâsu'l-Enbiyâ*, s. 316; Tabbârâ, Afîf Abdülfettâh, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 353.

⁴⁰⁵ Neml, 27/16.

⁴⁰⁶ Kutub, Seyyid, *Fî Zilali'l-Kur'ân*, çev. Bekir Karlığa, M, Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Hikmet Yay., İstanbul t.y., XI/131

2. SÜLEYMAN (A.S.)

a. Hz. Süleyman'ın Şahsiyeti ve Hususiyetleri

Süleyman (a.s.) Hz. Dâvûd'un oğludur.⁴⁰⁷ Dâvûd (a.s.)'un ise Yahuda b. Yakûb b. İbrahim(a.s.)'in soyundan Yesse (İşâ) b. Obad'ın oğlu⁴⁰⁸ olduğunu zikretmiştik ki neticede Hz. Süleyman'ın da soyu İbrâhîm (a.s.)'e dayanmaktadır.

Süleyman (a.s.)'ın; uzun boylu,⁴⁰⁹ beyaz tenli, iri vücutlu, nur yüzlü bir zat olup tüy ve kıllarının çok olduğu nakledilmektedir.⁴¹⁰ Ayrıca beyaz elbise giymeyi⁴¹¹ ve son derece mütevazı olduğu için fakir ve miskinlerin yanına gidip onlarla vakit geçirmeyi sevdiği de anlatılmaktadır.⁴¹²

Hz. Süleyman'ın ömrü şu safhalara ayrılabilir: 13 yaşına kadar ilim tahsil etmiş, 13 yaşında hükümdar olmuştur.⁴¹³ Tahminen 17 yaşında peygamberlikle şereflenmiş ve kırk yıl İsrailoğullarını idare etmiştir.⁴¹⁴ En büyük icraatı İsrailoğulları tarihine ve dini yaşantısına yön veren mabedi inşa etmesi olmuştur. Bunun yanı sıra krallık sarayını inşa etmiş, şehirler kurmuş ve birçok sapkın krallıklarla savaşmıştır.⁴¹⁵

Hz. Süleyman'ın hanımları ve cariyeleri ile ilgili olarak verilen rakamlar çeşitlidir. Buna göre; 700 hanımı, 300 odalığı vardı;⁴¹⁶ 300 hanımı, 700 odalığı vardı;⁴¹⁷ 300'ü azatlı kölesi olmak üzere 1000 hanımı, 1000 odalığı vardı⁴¹⁸ gibi doğruluğu tartışılan rivayetler söz konusudur. Bazı kaynaklarda bu mübalağalı rakamlara yer verildikten sonra, bu kadar

⁴⁰⁷ Sâd, 38/30.

⁴⁰⁸ Es-Sâbûnî, *Kur'ân Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, s. 364. Ayrıca Hz. Dâvûd'un soy kütüğü hakkında bkz. Taberî, *Tarih*, I/501; En-Neccâr, Abdülfettâh, *Kasâsu'l-Enbiyâ*, s. 303.

⁴⁰⁹ İbn Asâkir, *Tarih*, VI/253.

⁴¹⁰ Sa'lebî, *Arâis*, s. 281-282.

⁴¹¹ Taberî, *Tarih*, I/517; Sa'lebî, *Arâis*, s. 281-282; İbn Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, I/128.

⁴¹² Sa'lebî, *Arâis*, s. 282.

⁴¹³ İbn Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, I/121

⁴¹⁴ Farklı görüşler olsa da bu hesaba göre Hz. Süleyman'ın 53 yaşında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Bkz. Sa'lebî, *Arâis*, s. 316. Taberî ise Hz. Süleyman'ın hükümdarlığının 40 yıl olduğunu elli kusür yaşında vefat ettiğini nakleder. Bkz. Taberî, *Tarih*, I/557. Diğer bir görüşe göre ise Hz. Süleyman 52 yaşında vefat etmiştir. Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, Dâru's-Sa'âde, Mısır 1964, I/58.

⁴¹⁵ Akıncı, Ahmet Cemil, *Peygamberler Tarihi –Hz. Süleyman-*, Bahar Yay., İstanbul 2005, s. 11.

⁴¹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, II/29.

⁴¹⁷ İbn Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, I/129; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, II/29.

⁴¹⁸ Taberî, *Tarih*, I/519.

hanımın hakkını eda için Hz. Süleyman'a yüz erkeğin şehvetinin verildiği de kaydedilmiştir.⁴¹⁹ Bu hususta “*Bu bizim vergimizdir. Artık (dilediğine) hesapsız ver ya da tut*”⁴²⁰ ayetine istinadda bulunulmuştur. Hz. Süleyman'ın hanımlarının toplam 1000 olduğu şeklinde kaynaklara geçen mübalağalı rakamların kaynağının Kitab-ı Mukaddes olduğu anlaşılmaktadır.⁴²¹ Kitab-ı Mukaddes'te geçen ifade aynen şöyledir: “... O'nun 700 hanımı kral kızı olup, 300'de cariyesi vardı.”⁴²² Sahih nakillerden yoksun olan bu rivayetlerin aksine, sahih hadis mecmualarında Hz. Süleyman'ın 90 hanımından bahsedilmiştir.⁴²³

Hz. Süleyman'ın hurma yaprağından zembil örüp sattığı, bu şekilde elinin emeğiyle geçindiği ve sık sık arpa ekmeği yediği kaynaklarda nakledilmektedir.⁴²⁴ Her ayın başında altı gün, ortasında üç gün, sonunda da üç gün oruç tuttuğu da rivayet edilmektedir.⁴²⁵ Hz. Süleyman'ın annesinin ibadete çok düşkün, salih bir kadın olduğu ve oğlu Hz. Süleyman'a geceleri az uyumayı (böylece ahiretini zenginleştirmeyi) öğütlediği de yine kaynaklarda rastlanan malumatlardandır.⁴²⁶

Kur'ân'da Hz. Süleyman'ın ismi 16 farklı ayette geçmektedir.⁴²⁷ Bu ayetlerin çoğunda babası Hz. Dâvûd ve kendisine verilen nimetler bir arada zikredilerek anlatılmaktadır. Bunun yanı sıra Hz. Süleyman'ın kıssasını anlatan ayetlerde, kıssaların baştan sona süreklilik arz edecek şekilde ele alınması yerine, sık sık anlatıma fasılalar girmekte, Hz. Süleyman'a verilen nimetler ve O'nun fazileti hakkında vurgulamalar yapılmaktadır.⁴²⁸ Kur'ân'da Hz. Süleyman hakkında dile getirilen ve dikkati çeken hususlardan bir tanesi, Hz. Süleyman'ın halk arasındaki davalarda son derece isabetli hükümler vermesi ve hatta bu hususta babası Hz. Dâvûd'u da geçmesidir. Kur'ân bu

⁴¹⁹ Et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân An Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân –Tefsir-i Taberî-*, thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî, Salih Ahmed Rıza, çev. Mehmet Keskin, Hikmet Neş., İstanbul 2006, V/61.

⁴²⁰ Sâd, 38/39.

⁴²¹ Aydemir, Abdullah, *İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler*, s. 188.

⁴²² I.Krallar, 11:3.

⁴²³ Buhârî, Nikah, 119; Müslim, Eyman, 22, 24.

⁴²⁴ İbn Esîr, *el-Kamil fi't-Tarih*, I/129.

⁴²⁵ İbn Asâkir, *Tarih*, 6/271.

⁴²⁶ İbn Kesîr, *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, II/20

⁴²⁷ Bakara, 2/102; Nisâ, 4/163; En'âm, 6/84; Enbiyâ, 21/78, 79, 81; Neml, 27/15, 16, 17, 18, 20, 36, 44; Sebe', 34/12; Sâd, 38/30, 34

⁴²⁸ En-Neccâr, *Kasâsu'l-Kur'ân*, s. 317.

konuya kısaca değinirken⁴²⁹ Hz. Süleyman'a verilen ilim dile getirilmekte ve hüküm vermedeki mahirliği vurgulanmış olmaktadır.

Hz. Süleyman'ın devamlı mescide gidip ibadette bulunduğu kaynaklarda dile getirilirken, bazen bir ay (veya daha uzun süre) mescidden dışarı çıkmadığı, bazen de bütün bir gün ayakta durarak ibadet ettiği anlatılmaktadır.⁴³⁰ Kur'ân'da Hz. Süleyman'ın çokça Allah'a yöneldiği ve ibadet ettiği hususunda; “*Davud'a Süleyman'ı bahsettik; o ne güzel bir kuldu! Doğrusu o daima Allah'a yönelirdi.*”⁴³¹ diye buyrulmaktadır. Hz. Süleyman'ın mescidde bulunduğu süre içerisinde yiyeceğinin ve içeceğinin mescide götürüldüğü ve yanına kimsenin giremediği de nakledilmektedir.⁴³²

Hz. Süleyman'ın vefatı ilginç bir olay neticesinde gerçekleşmiş ve insanlara O'nun vefatı vesilesiyle bazı hakikatler bildirilmiştir. Buna göre; Hz. Süleyman mescide son kez gittiğinde, ayakta esasına dayalı bir şekilde ibadet ederken vefat etmiştir.⁴³³ Ancak buna rağmen (Allah'ın dilemesi sonucu) esasına dayalı bir şekilde, bir süre daha ayakta kalmış, bu süre zarfında ölümü, O'nun maiyetinde en zor işlerde çalıştırılmakta olan cinler de dâhil olmak üzere, kimse tarafından anlaşılmamıştır.⁴³⁴ Dolayısıyla bu süre zarfında Hz. Süleyman'ın sağlığında yapılmakta olan şeyler aynen devam etmiş ve bu anlamda cinler de istihdam olundukları o zor ve azab edici işleri yürütmeye devam etmişlerdir.⁴³⁵ Nihayet (yine Allah'ın dilemesi sonucu) bir ağaç kurdunun, Hz. Süleyman'ın dayandığı asayı kemirmesi neticesinde asa kırılmış ve Hz. Süleyman'ın yere düşmesiyle⁴³⁶ vefat ettiği anlaşılmıştır. Böylece cinler de Hz. Süleyman'ın öldüğünü anlamışlar ve Kur'ân'ın ifadesiyle “küçük düşüren azab içerisindeki” işlerini yapmaktan vazgeçmişlerdir.⁴³⁷ Bu ibret verici olayla halk arasında mâkes bulan, cinlerin gaybı bildikleri şeklindeki yanlış

⁴²⁹ Enbiyâ, 21/79.

⁴³⁰ Taberî, *Tarih*, I/557; Sa'lebî, *Arâis*, 314-315; İbn Esîr, *el-Kamil fi't-Tarih*, I/136.

⁴³¹ Sâd, 38/30.

⁴³² Taberî, *Tarih*, I/557; Sa'lebî, *Arâis*, 315; İbn Esîr, *el-Kamil fi't-Tarih*, I/136.

⁴³³ Taberî, *Tarih*, I/557; Sa'lebî, *Arâis*, 315; Tabbâra, Afif Abdülfettâh, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 371.

⁴³⁴ Sebe', 34/14; Bazı kaynaklarda bu sürenin bir yıl olduğu şeklinde rivayetlere rastlamaktayız. Taberî, İbn Abbas, Mücahid ve Katâde'den naklettiği rivayette bu sürenin bir yıl olduğunu nakletmektedir. Bkz. Taberî, *Tarih*, I/558; En-Neccâr, *Kasâsu'l-Enbiyâ*, s. 339.

⁴³⁵ Sebe', 34/14.

⁴³⁶ Sebe', 34/14.

⁴³⁷ Kazancı, Ahmet Lütfi, *Peygamberler Tarihi*, s. 539.

inanç da ortadan kaldırılmıştır. “Şayet cinler görülmeyeni bilmiş olsalardı (Hz. Süleyman’ın öldüğünü anlayıncaya kadar) alçak düşüren bir azap içinde kalmazlardı.”⁴³⁸

Hiz. Süleyman’ın elli küsur yıl yaşadığı belirtilse de⁴³⁹ bu konuda Kur’ân’da kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak kesin olan bir husus vardır ki o da Hz. Süleyman’ın hem peygamber⁴⁴⁰ hem de dillere destan ve darb-ı mesellere konu olan muazzam bir saltanatın sahibi⁴⁴¹ olduğudur. Kur’ân, kendisine verilen harikulade haslet ve nimetlerden bahsetmektedir.⁴⁴²

b. Hz. Süleyman’a Bahşedilen Hasletler

Babası Hz. Dâvûd’dan sonra hem peygamber hem de kral olan ikinci peygamberdi Hz. Süleyman. Hz. Süleyman’ın Allah-u Teâlâ’nın lütfuna mazhar olup peygamber olmasının⁴⁴³ yanı sıra, göz kamaştırıcı ve hatta ayetteki ifadesiyle “*kendisinden sonra hiçbir kimsenin sahip olamayacağı*”⁴⁴⁴ bir saltanatın sahibi kılınması, O’na bahşedilen birçok hasletin özetidir aslında. Detaylara girildiğinde ise Hz. Süleyman’a birçok nimetin bahşedildiği ve bu şekilde hükümlanlığının güçlendirildiği görülmektedir. Buna göre;

Hiz. Süleyman’a bahşedilen nimetlerden bir tanesi, kendisine kuş dilinin öğretilmiş olmasıdır. “*Süleyman Dâvûd’a varis oldu: "Ey insanlar! Bize kuşdili öğretildi ve bize her şeyden bolca verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur" dedi.*”⁴⁴⁵ Kur’ân’da Hz. Süleyman’ın, Hüdhdü kuşu ve karınca ile konuştuğu zikredilmektedir.⁴⁴⁶ Şüphesiz Hz. Süleyman’ın kuşların, haşeratin ve hayvanların dilini anlaması Allah(c.c.)’ın Hz.

⁴³⁸ Sebe’, 34/14.

⁴³⁹ Bir görüşe göre Hz. Süleyman’ın 53 yaşında vefat ettiği bildirilmektedir. Bkz. Sa’lebî, *Arâis*, s. 316; Taberî ise Hz. Süleyman’ın hükümlanlığının 40 yıl olduğunu elli küsur yaşında vefat ettiğini nakleder. Bkz. Taberî, *Tarih*, I/557. Diğer bir görüşe göre ise Hz. Süleyman 52 yaşında vefat etmiştir. Mes’ûdî, *Murûcu’z-Zeheb*, Dâru’s-Saâde, Mısır 1964, I/58.

⁴⁴⁰ Nisâ, 4/163.

⁴⁴¹ Sâd, 38/35-39.

⁴⁴² Enbiyâ, 21/81,82; Neml, 27/16, 17; Sebe’, 34/12; Geniş bilgi için bkz. Aydemir, Abdullah, *İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler*, s. 187-224.

⁴⁴³ Nisâ, 4/163.

⁴⁴⁴ Sâd, 38/35.

⁴⁴⁵ Neml, 27/16.

⁴⁴⁶ Neml, 27/18-21.

Süleyman'a bahşettiği bir mucizedir. Yani Hz. Süleyman bugünkü bilginlerin ve uzmanların çabasına benzer bir çalışma ile deney ve gözlem metodunu kullanarak, kuşların ve başka varlıkların dillerini anlamak için özel bir çaba harcamamış ve çalışma yapmamıştır.⁴⁴⁷ Modern yaklaşım adı altında, Hz. Süleyman'ın kuş dilini anlamasını, bilimsel çalışmalarla hayvanların hareketlerini anlamlandırma çalışması kapsamında değerlendirmek gerektiği şeklinde dile getirilen görüş, mucizenin karakterini değiştirmek anlamına geldiği için pek çok İslam âlimi tarafından eleştirilmiştir.⁴⁴⁸

Hz. Süleyman'a lütfedilen hasletlerden diğer bir tanesi de rüzgârın O'nun emrine verilmiş olmasıdır. *"Süleyman: "Rabbim! Beni bağışla, bana benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlerlik ver; Sen şüphesiz, daima bağışta bulunansın. Bunun üzerine Biz de; istediği yere onun buyruğu ile kolayca giden rüzgârı, onun buyruğu altına verdik..."*⁴⁴⁹ Ayetlerden de anlaşılacağı üzere rüzgâr, Hz. Süleyman'ın emrine verilmiştir ve O'nun buyruğuna göre hareket etmiştir. Başka bir ayette rüzgârın nasıl hareket ettiği hususunda açıklama yapılmaktadır. *"Gündüz estiğinde bir aylık mesafeye gidip, akşam da bir aylık mesafeden gelen rüzgârı Süleyman'ın buyruğu altına verdik..."*⁴⁵⁰

Hz. Süleyman'a verilen nimetlerden bir diğeri de cinlerin ve şeytanların O'nun emrine âmâde kılınmış olmasıdır. Bu husus Kur'ân ayetlerinde şöyle zikredilmektedir; *"...bina kuran ve dalgıçlık yapan şeytanları, demir halkalarla bağlı diğerlerini (diğer yaratıkları) onun buyruğu altına verdik."*⁴⁵¹ Bir başka ayette de Hz. Süleyman'ın emrine verilen varlıklar ve onların gördükleri işler hakkında bilgi verilmektedir. *"...Rabbinin izniyle, yanında iş gören cinleri onun buyruğu altına verdik ki, bunlar içinde buyruğumuzdan çıkan olursa ona alevli ateşin azabını tattırırdık. Süleyman için, o ne dilerse, mabetler, heykeller, büyük havuzlara benzer çanaklar ve taşınması güç (sabit) kazanlar yaparlardı..."*⁴⁵² İşte bu ayetlerden yola çıkarak; Hz. Süleyman'a şeytanlardan bina ustaları, dalgıçlar ve fesada mahal bırakmayacak derecede sıkı kontrole tabi tutulan

⁴⁴⁷ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XI/132; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V/489.

⁴⁴⁸ Geniş bilgi için bkz. Şengül, İdris, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 122-123.

⁴⁴⁹ Sâd, 38/35-38.

⁴⁵⁰ Sebe', 34/12.

⁴⁵¹ Sâd, 38/37, 38.

⁴⁵² Sebe', 34/12, 13.

diğerlerinin de râm edildiği anlaşılmaktadır.⁴⁵³ Ayrıca cinlerin Hz. Süleyman için yaptıklarından, onların aynı zamanda bir sanatkâr ve ellerine iş yakışır, belli bir seviyede hesap-kitap, ilim-irfan sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Hz. Süleyman için çalışan cinlerin bir parça sapınca ve kayınca yanacak şekilde ateş kenarında bulunmaları, şiddetli bir baskı altında çalıştıklarına da işarettir.⁴⁵⁴ Yine aynı ayetler Hz. Süleyman'ın halka son derece şefkatli olduğunu gösterir. Havuzlara benzer çanaklar ve taşınması güç (sabit) kazanların yapılması, Hz. Süleyman'ın fakir dostu olduğunu, kurulan muazzam sofralarda halkın ağırlandığını ifade eder.⁴⁵⁵

Hz. Süleyman'a verilen nimetlerden bir diğeri de bakır madeninin O'nun için su gibi akıtılmış olmasıdır. "...Onun için su gibi erimiş (ayne'l-Kıtr) bakır akıttık..."⁴⁵⁶ Ayette geçen "Ayne'l-Kıtr" ifadesinin erimiş bakır madeni olduğu hususunda ittifak vardır.⁴⁵⁷ Bu sayede Hz. Süleyman, kendisine lazım olan binaları, alet-edevatı ve muhtemelen ordusunun teçhizatı için gerekli olan şeyleri kolaylıkla yapmaya ve temine muvaffak olmuştur.⁴⁵⁸ Bütün bunlardan anlıyoruz ki Hz. Süleyman, maddi ve manevi anlamda birçok nimetlere mazhar olmuş ve böylece eşsiz bir tasarruf gücünün sahibi olmuştur.

Netice olarak; "*İşte Bizim bağışımız budur; ister ver, ister tut, sınırsızdır.*" dedik."⁴⁵⁹ ayeti ile Hz. Süleyman'a verilen nimetlerin sınırsızlığı ve dolayısıyla Allah'ın sınırsız bahşetmesi ifade edilmiş olmaktadır. Hz. Süleyman'ın, kendisine verilen bütün nimetleri şükür vesilesi olarak görmesi⁴⁶⁰ ise Allah ile peygamberi arasındaki manevi köprüünün Hz. Süleyman'a bakan yönüdür. Hz. Süleyman'a verilen nimetleri bu zaviyeden bakarak değerlendirmek de ibret nazarıyla Kur'ân'dan dersler çıkarmak noktasında bulunan Kur'ân muhataplarının payına düşendir.

⁴⁵³ Kutub, Seyyid, *Fî Zilali'l-Kur'ân*, XII/112.

⁴⁵⁴ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VI/126.

⁴⁵⁵ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VI/127.

⁴⁵⁶ Sebe', 34/12.

⁴⁵⁷ Bkz. Et-Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-Beyân An Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân* IV/440; Er-Râzi, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXV/248; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VI/126.

⁴⁵⁸ Aydemir, Abdullah, *Hz. Süleyman*, D.E.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, Şafak Yay., İzmir 1983, I/187.

⁴⁵⁹ Sâd, 38/39.

⁴⁶⁰ Sâd, 38/32; Neml, 27/16.

c. Hz. Süleyman'ın Krallığı ve Bu Dönemde İsrailoğulları

İsrailoğulları Hz. Süleyman'ın büyük bir kral olduğunu her şekilde dile getirmelerine rağmen, peygamber olduğunu kabul etmezler. Bu meyanda Kitab-ı Mukaddes, Hz. Süleyman'dan daima bir kral olarak bahsetmektedir.⁴⁶¹ Zira Hz. Dâvûd için de durumun aynı olduğunu daha önce dile getirmiştik. Ancak son ilahî mesaj Kur'ân-ı Kerîm, İsrailoğullarının bu husustaki yanlış bilgilerini de tashih ederek Hz. Süleyman'ı vahye mazhar olmuş peygamberler arasında sayar ve kendisine daha birçok nimetin verildiğini zikreder. *“Nuh'a, ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakûb'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahyettiğimiz gibi şüphesiz sana da vahyettik. Dâvûd'a da Zebur verdik.”*⁴⁶² *“Süleyman'a bu meselenin hükmünü bildirmiştik. Her birine hüküm ve ilim verdik...”*⁴⁶³ Bunlardan başka daha birçok Kur'ân ayetinde Hz. Dâvûd ve Süleyman (a.s.)'ın peygamberliğinden, ilim sahibi olduklarından ve kendilerine birçok nimetin verildiğinden bahsedilmektedir.⁴⁶⁴ Ayrıca Hz. Süleyman'ın ihtişamlı saltanatının yanı sıra Allah katında ecir sahibi olduğundan da Kur'ân'da bahsedilmektedir. *“Dâvûd'a Süleyman'ı bahsettik; o ne güzel bir kuldu! Doğrusu o daima Allah'a yönelirdi.”*⁴⁶⁵ *“Doğrusu onun katımızda yakınlığı ve güzel bir istikbali vardır.”*⁴⁶⁶ İşte bu ayetlerin bütününden anladığımız üzere Hz. Süleyman, İsrailoğullarının zannettiğinin aksine sadece büyük bir kral değil, Allah'ın vahyine mazhar olmuş ilim ve hikmet sahibi bir peygamber ve Allah katında ecir sahibi “güzel bir kul”dur.

İsrailoğullarının, kendilerine peygamber olarak gönderilen bu örnek şahsiyetin de değerini bilemediklerini, O'na attıkları iftiralarından anlamaktayız. Kitab-ı Mukaddes'teki cümlelerde, Hz. Süleyman'ın ihtişamlı saltanatını sihir yaparak elde ettiği, bir dönem Rabb'den uzaklaşarak başka tanrılara taptığı ve bu yüzden O'nun kâfir olduğu iddia edilmiştir.⁴⁶⁷ Bu iftiraların pek çok amacının olması muhtemeldir. Fakat kesin olan şudur ki, kendi günahlarını meşrulaştırmak isteyen İsrailoğullarının, insanlar arasında iyiliğiyle ve Allah'a yakınlığıyla nam salmış kimselere (başta peygamberler olmak üzere) çirkin

⁴⁶¹ Örnek olarak bkz. I.Krallar, 10:23, 11:1

⁴⁶² Nisâ, 4/163.

⁴⁶³ Enbiyâ, 21/79.

⁴⁶⁴ Enbiyâ, 21/81-82; Sebe', 34/10-13

⁴⁶⁵ Sâd, 38/30.

⁴⁶⁶ Sâd, 38/40.

⁴⁶⁷ I. Krallar, 11. Bab.

iftiralar yoluyla saldırıda bulunmaları alışlageldik bir durumdur. Daha önce de zikredildiği üzere İsrailoğulları arasında, peygamberlere ve hatta Allah’a yakışsız şeyler isnad etmek adet olmuştur. Ancak Kur’ân birçok ayetinde, Hz. Süleyman’ın peygamberliğini, masumluğunu, Allah’a çokça yönelen bir kul olduğunu ilan etmiştir.⁴⁶⁸

Hz. Süleyman, peygamber olarak Allah katındaki hususiyetinin yanı sıra, kral olarak yaptıklarıyla da insanlar arasında takdire şayan olmuştur. Zira İsrailoğulları tarihinin en parlak dönemi Hz. Süleyman dönemidir. Hz. Süleyman’ın “kendisinden sonra başka hiç kimsenin sahip olamayacağı bir saltanatı dilemesi” ve Allah’ın, O’nun bu duasını kabul etmesi Kur’ân’da belirtilen bir husustur.⁴⁶⁹ Bunun neticesinde de Hz. Süleyman, benzerine rastlanmayacak bir saltanatın sahibi olmuştur.

Hz. Süleyman, babası Hz. Dâvûd’dan devraldığı büyük devleti daha da güçlendirerek, idaresi altındaki bütün toprakları, kurduğu muazzam ordusu ile askeri açıdan kontrol altına almayı başarmıştır. Hz. Süleyman’ın ordusunun insanlar, cinler ve kuşlardan kurulu olduğu yine Kur’ân’da belirtilen bir husustur.⁴⁷⁰ Hz. Süleyman’ın ordusunun büyüklüğünü beyan eden rivayetler hayret vericidir. Öyle ki, Hz. Süleyman’ın mutfağında ordusunun iâşesini temin için her gün, yemeklerde verilen meyve ve tatlılardan başka, yüz bin koyunun ve kırk bin sığırın kesildiği rivayet edilmektedir.⁴⁷¹

Hz. Süleyman, ordusundaki her grup için kendi içlerinden komutanlar tayin etmiş, mükemmel bir intizam sağlamıştır. Bu komutanlar, komutası altındakilerin savaşlarda, törenlerde, bayram ve diğer ihtişamlı günlerde sevk ve idaresinden sorumluydu.⁴⁷² Hz. Süleyman’ın ordusunu bizzat denetlediğini, Kur’ân’da anlatılan Sebe’ melikesi kıssasından anlamaktayız. Zira bu kıssanın anlatımında Hz. Süleyman’ın, ordusunu teftişi sırasında Hüdühüd kuşunu göremediği için kızdığı ve ona vereceği cezaları dile getirdiği

⁴⁶⁸ Bakara, 2/102; Sâd, 38/30, 40.

⁴⁶⁹ Sâd, 38/35.

⁴⁷⁰ Neml, 27/17.

⁴⁷¹ Sa’lebî, *Arâis*, s. 295; Bu konudaki Kitab-ı Mukaddes cümleleri için bkz. I.Krallar, 4:22-23.

⁴⁷² Es-Sâbûnî, *Kur’ân Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, s. 370-317; Kazancı, Ahmet Lütfi, *Peygamberler Tarihi*, s. 522.

zikredilmiştir.⁴⁷³ Ayrıca Hz. Süleyman'ın en önemli hizmetlerinden birisi olan, Sebe' Melikesinin, O'nun maiyetinde Müslüman oluş hikâyesinin de Kur'ân'da anlatıldığını görmekteyiz.⁴⁷⁴

Hz. Süleyman'ın kurduğu devletin temeli daha ziyade ticarete dayanmaktadır. Hz. Süleyman zamanında gelişen milletler arası ticaret ağı, İsrailoğullarının fikrî, medenî ve sosyal açıdan büyük aşamalar katetmelerini sağlamıştır. Hz. Süleyman, Sûr kralı Hiram ve Mısır Firavunuyla dostluk kurduğu için, her iki ülke ile ticari ve kültürel münasebetlere girişmiştir. Böylece yabancı kültür ve müesseseler İsrailoğulları arasına girmeye başlamıştır. Nitekim o tarihten sonra Kudüs'te hem yabancı mallar satılmaya başlanmış; hem de yabancı hükümdarlar Hz. Süleyman'ı ziyarete gelmişlerdir.⁴⁷⁵ Böylece Kudüs'ün bir cazibe merkezi haline gelmesi, İsrailoğullarının sosyo-kültürel açıdan adeta çağ atlamalarını sağlamıştır. Ayrıca Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Süleyman'ın büyük bir deniz ticaret filosu kurduğu da zikredilmektedir.⁴⁷⁶

Şüphesiz Hz. Süleyman'ın en önemli icraatlarından bir tanesi, babası Hz. Dâvûd'un vasiyet ettiği⁴⁷⁷ Mabel'di (Beytu'l-Makdis) yaptırmasıdır. Hz. Süleyman, hükümdarlığının dördüncü yılında Mabel'di yaptırmaya başlamış, çok harcamalar ve yoğun çalışmalar neticesinde yedi senede tamamlamıştır.⁴⁷⁸ Daha önce de değinildiği üzere Mabel, İsrailoğullarının inanç dünyasını şekillendiren temel bir unsurdur ve günümüzde de canlılığını devam ettirmekte olan bir öneme haizdir. Bu bakımdan Mabel'in Hz. Süleyman tarafından inşa edilmiş olması, O'nun tarihin unutulmaz sayfalarındaki yerini alması anlamına gelmektedir.

Hz. Süleyman Mabel'den daha başka birçok mimari eserleri döneminde inşa ettirmiştir. Hz. Süleyman'ın eserleri arasında, memleketin savunması için inşa ettirdiklerini ilk sırada saymak lâzımdır. Asker sevki için seçilen kilit noktalarda yaptırılan istihkâmlar

⁴⁷³ Hz. Süleyman'ın Hüdüh kuşunun ortadan kayboluşunu denetimi esnasında fark etmesi, bu duruma kızdığı için, geçerli bir mazereti olmadığı takdirde ona nasıl cezalar vermeyi planladığını ifade eden ayetler için bkz. Neml, 27/20-21

⁴⁷⁴ Neml, 27/20-44.

⁴⁷⁵ I. Krallar, 10:22

⁴⁷⁶ I. Krallar, 10:22.

⁴⁷⁷ Taberî, *Tarih*, I/508; İbn Esîr, *el-Kamil fi't-Tarih*, I/127, 128.

⁴⁷⁸ Es-Sâbûnî, *Kur'ân Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, s. 367.

bu bakımdan çok önemlidir. Ayrıca Kudüs'ün çevresine surlar yaptırmıştır. Mabed'in inşaatı tamamlandıktan sonra kurban kesme yeri (sunak) ve hükümdar sarayı yaptırmıştır ki bunun yapımı on üç yıl sürmüştür.⁴⁷⁹ Hz. Süleyman'ın tüm bu eserlerin yapımında emrine âmâde kılınan cinlerden yararlandığı Kur'ân ayetlerinden anlaşılmaktadır.⁴⁸⁰

Netice olarak Hz. Süleyman, Allah'ın bahşetmesiyle “kendisinden sonra kimsenin sahip olamayacağı” bir saltanata sahip olmuştur. Bu bağlam da Hz. Süleyman dönemi İsrailoğulları için, daha sonra bir daha ulaşamadıkları altın bir çağ olmuştur. Hz. Süleyman ise bu saltanatı bir şükür vesilesi olarak görmüş,⁴⁸¹ Allah'ın dinine hizmet ve halkının huzurunu temin etmek için en güzel şekilde değerlendirmiştir. Bu bakımdan Süleyman peygamberin hayatı, yaşadıkları ve yaptıkları, bu kıssa yoluyla Kur'ân muhataplarına verilen dersler bakımından son derece önemlidir.

⁴⁷⁹ A.e., s. 367

⁴⁸⁰ Sebe', 34/12-13.

⁴⁸¹ Sâd, 38/32; Neml, 27/16.

C. KİTAB-I MUKADDES'TEKİ ŞEKLİYLE DÂVÛD (A.S.) VE SÜLEYMAN (A.S.) KISSALARI

Kur'ân Kıssalarının birçoğu İsrailoğullarına gönderilen peygamberler hakkındadır. Dolayısıyla Kur'ân'da anlatılan bazı kıssaların benzerleri Kitab-ı Mukaddes'te de yer almaktadır. Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları da bunlardandır. Ancak Kur'ân kıssaları ile Kitab-ı Mukaddesteki kıssalar arasında şeklî bir benzerlik olmasına rağmen, temel vurgu, anlatım biçimi, yapı ve muhteva açısından çok derin farklılıklar olduğu gözden kaçırılmaması gereken önemli bir noktadır.⁴⁸²

Söz gelimi Kitab-ı Mukaddes incelendiğinde, tarih bilgisini ön plana çıkaran ve detaylı tarih bilgilerine yer veren bir metin olduğu göze çarpacaktır. Kitab-ı Mukaddes'teki kıssalarda sunulan bilgilerin en belirgin özelliği, tarih, yer, şahıs gibi unsurların bütün detaylarının verilmesi ve adeta hiçbir tarihi teferruatın kaçırılmamasıdır.⁴⁸³ Hâlbuki Kur'ân'da böyle bir anlatımın yerine, Kur'ân-ı gayeye hizmet eden noktalar etkili bir üslupla kesitler halinde dile getirilmektedir. Dolayısıyla bu noktadan hareketle; İsrailoğulları tarihinde önemli bir yere sahip olan Dâvûd ve Süleyman Peygamber kıssaları hakkında sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek, ya da en azından karşılaştırmalı bir analiz yaparak farklılık arzeden noktaları ortaya koyabilmek adına, Kur'ân'ı anlayış çerçevesinden hareketle, (tahrif edilmiş olduğunu bilmemize rağmen) Kitab-ı Mukaddes'teki bilgileri de dile getirmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

1. KİTAB-I MUKADDES'TE DÂVÛD (A.S.) KISSASI

Kitab-ı Mukaddes'e göre Hz. Dâvûd Efratlı Yesse'nin oğludur.⁴⁸⁴ O'nun tarih sahnesine çıkışı Saul (Tâlût)'un ordusunda gösterdiği başarılarla olmuştur. Kitab-ı Mukaddes'e göre İsrailoğulları Soko şehrinde Filistinliler ile savaşmak için karşı karşıya gelirler. Filistinlilerden adı Golyat (Câlût) olan Gatlı pehlivan -ki boyu Tevrat'a göre altı

⁴⁸² Gündüz, Şinasi, *Kur'ân Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit Mi?*, IV. Kur'ân Sempozyumu, s. 75; Ayrıca Bkz. Şengül, İdris, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, IV. Kur'ân Sempozyumu, s. 169-184; Kılıç, Sadık, *Tarih Felsefesi Açısından Kıssalar*, I. Kur'an Sempozyumu, s. 87-98.

⁴⁸³ Demir, Şehmus, *a.g.e.*, s. 89.

⁴⁸⁴ I. Samuel, 17:12

arşın ve bir karıştır- meydana çıkar. Bu pehlivan İsraililere meydan okur. Saul bu pehlivana karşı çıkana krallığına ortaklık ve kızını vaat ederken, hiç kimse ona karşı çıkmaya cesaret edemez. Fakat Dâvûd onun önüne çıkmayı ister. Saul Hz. Dâvûd'a engel olmaya çalışsa da Dâvûd bu isteğinde ısrar eder.⁴⁸⁵

Pehlivan, genç Dâvûd'u karşısında görünce kendisi ile alay edildiğini ileri sürerek Dâvûd ile savaşmak istememiştir. Ancak yine de Dâvûd onun karşısından çekilmez. Dâvûd çoban torbasına aldığı beş çakıl taşı, asası ve sapanı ile pehlivanın karşısında durur. Dâvûd sapanıyla attığı taşı Golyat'ın kafasına isabet ettirir ve onu yere düşürür. Böylece Dâvûd Filistinlinin başına dikilir ve kılıçla Golyat'ın başını keserek öldürür. Durumu gören Filistin ordusunun saflarında dağılmalar başlar. İsraililer Bu esnada İsrailoğulları Saul komutasında harekete geçerek onları takip ederler ve birçoğunu öldürürler.⁴⁸⁶ Dâvûd Filistinli pehlivani öldürdüğünde bütün İsrail kadınları O'na şiir terennüm ederek karşılamışlar ve şöyle söylemişlerdir: "Saul vurdu binleri, Dâvûd da vurdu on binleri."⁴⁸⁷

Saul bu nağmeleri duyunca Dâvûd'a karşı bir kıskançlık duydu. Çünkü İsrailoğulları arasında Dâvûd'un namı artık Saul'u geçmeye başlamıştı. Bu yüzden Saul onu öldürme planları yapmaya başladı. Saul savaş sırasında verdiği sözleri yerine getirmek hususunda da Dâvûd'u zora koşmaya başlamıştı. Örneğin kızını vermek için Dâvûd'dan, Filistinlilerin yüz erkeğini öldürüp gulfelerini kendisine getirmesini istemiştir. Dâvûd da buna karşılık ona iki yüz Filistinli erkeğin gulfelerini getirmiştir. Saul da buna karşılık kızı Mikal'ı eş olarak O'na vermek zorunda kalmıştır. Saul bundan sonra da Dâvûd'a karşı kin gütmüş ve O'nu öldürmeyi istemiştir. Buna karşılık Dâvûd da kaçıp Rama'da yaşayan Peygamber Samuel'in yanına sığınmıştır.⁴⁸⁸ Daha sonraları Dâvûd'un eline fırsat geçmesine rağmen Saul'u öldürmemiştir. Nihayet Saul ve oğulları savaşta ölünce yerine Dâvûd kral olmuştur.⁴⁸⁹

⁴⁸⁵ I. Samuel, 17:31-37.

⁴⁸⁶ I. Samuel, 17:41-51.

⁴⁸⁷ I. Samuel, 18:7-9.

⁴⁸⁸ I. Samuel, 18:1-28; 19:8-18.

⁴⁸⁹ I. Samuel, 31:6; II. Samuel, 2:4.

Kitab-ı Mukaddes'e göre Hz. Dâvûd otuz yaşında kral olmuştur. Kırk yıl altı ay (yedi yılı Hebron'da, otuz üç yılı da Kudüs'te olmak üzere) saltanat sürdükten sonra yetmiş bir yaşında vefat etmiş,⁴⁹⁰ Kudüs şehrine defnedilmiştir.⁴⁹¹

Hz. Dâvûd kral olduğunda İsrail'den seçme otuz bin adamı toplamış ve kutsal Ahid Sandığını Baale-Yahuda'dan çıkarıp Kudüs'e getirmeye gitmiştir. Ahid Sandığı Kudüs'e getirildiğinde Hz. Dâvûd'un daha önceden kurduğu çadırın içindeki yerine konulmuştur. *"Dâvûd Sandığı getirirken sevinç naraları ve boru sesi eşliğinde, çıplak bir şekilde(?) Rabbin önünde sıçrayıp raks etmiştir."*⁴⁹² Hz. Dâvûd'un Mabel'di inşa etme niyeti ve sonrasında yaşananlar Kitab-ı Mukaddes'te şöyle anlatılmaktadır;

"Dâvûd kral olmuş, sarayına yerleşmişti. RAB de O'nu, çevresindeki bütün düşmanlarından koruyarak rahata kavuşturdu. O sırada kral, Peygamber Natan'a, "Bak, ben sedir ağacından yapılmış bir sarayda oturuyorum. Oysa Tanrı'nın Sandığı bir çadırda duruyor!" dedi. Natan; "Git, tasarladığın her şeyi yap, çünkü RAB seninledir" diye karşılık verdi. O gece RAB Peygamber Natan'a şöyle seslendi: "Git, kulum Dâvûd'a şöyle de: RAB diyor ki, oturmam için bana sen mi tapınak yapacaksın? İsrail halkını Mısır'dan çıkardığım günden bu yana konutta oturmadım. Bir çadırda, orada burada konaklayarak dolaşıyordum. İsraillilerle birlikte dolaştığım yerlerin herhangi birinde, halkım İsrail'i gütmesini buyurduğum İsrail önderlerinden birine, neden bana sedir ağacından bir konut yapmadınız diye hiç sordum mu?"

*"Şimdi kulum Dâvûd'a şöyle diyeceksin: Her şeye egemen RAB diyor ki, halkım İsrail'e önder olasın diye seni otlaklardan ve koyun gütmekten aldım. Her nereye gittiysen seninleydim. Önünden bütün düşmanlarını yok ettim. Adını dünyadaki büyük adamların adı gibi büyük kılacağım. Halkım İsrail için bir yurt sağlayıp onları oraya yerleştireceğim. Bundan böyle kendi yurtlarında otursunlar, bir daha rahatsız edilmesinler. Kötü kişiler de halkım İsrail'e hâkimler atadığım günden bu yana yaptıkları gibi, bir daha onlara baskı yapmasınlar. Seni bütün düşmanlarından kurtarıp rahata kavuşturacağım."*⁴⁹³

⁴⁹⁰ II. Samuel, 2:11; 5:45; I. Tarihler, 29:27.

⁴⁹¹ I. Krallar, 2:10.

⁴⁹² II. Samuel 6:1-18.

⁴⁹³ II. Samuel, 7:1-17.

Hız. Dâvûd bu müjdeleri aldıktan sonra fetihlere girişmiş ve krallığını genişletmiştir. Aynı zamanda Dâvûd Peygamber döneminde İsrailoğulları tam bir yerleşik hayata geçmişler ve medeniyetlerini güçlendirmişlerdir. Hız. Dâvûd ibadetleri dahi sistemleştirmiştir. Sürekli orduyu kuran da yine O'dur. Böylece tanrıdan almış olduğu görevi sadakatle yerine getirmiştir. İbrahim Peygambere vaad edilen sınırlara ulaşmış, hâkim olduğu toprakları Fırat Sahillerinden Kızıl Deniz kıyılarına kadar genişletmiştir.⁴⁹⁴ Hız. Dâvûd'un gerçek bir devlet başkanı ve ehliyetli bir yönetici olduğu Kitab-ı Mukaddes'te zikredilmektedir. Kudüs'ü başşehir yapmak suretiyle iktidarı merkezîleştirmiş, askerî teşkilâtını geliştirmiştir. Devleti yönetirken adaleti öncelikle kendisi icra etmiş, davalara bizzat bakmıştır.⁴⁹⁵

Kitab-ı Mukaddes'te Dâvûd (a.s.)'un sadece üstünlüğünden ve O'na bağışlanan ilahi nimetlerden bahsedilmez. Daha önce de kısaca değindiğimiz, Hız. Dâvûd'un, ordu komutanlarından Hitti Uriya'nın ölümüne sebebiyet vermesi ve onun karısı ile yaptığı iddia edilen zinadan da bahsedilmektedir. Kitab-ı Mukaddes'te bu olay özetle şöyle anlatılmaktadır:

Ordusunu sefere gönderen Dâvûd'un kendisi Kudüs'de kalır.⁴⁹⁶ Bir gün kral, sarayın damında gezinirken yıkanmakta olan bir kadın görür. Kadın hoş ve güzeldir. Dâvûd hemen adamlarını gönderir ve kadın hakkında bilgi edinir. Kadın ordu komutanlarından Hittî Uriya'nın kadınıdır. Kadının adı Bat-Şeba'dır.⁴⁹⁷ Dâvûd ulaklar gönderip kadını getirtir. Dâvûd onunla yatar ve kadın o halde evine döner. Böylece kadın gebe kalır ve Dâvûd'a durumu bildirir.⁴⁹⁸ Dâvûd Bat-Şeba'yı elde etmek için kocası Hittî Uriya'yı çağırır. Onun eline ordu komutanına verilmek üzere bir mektup tutuşturur ve savaşa gönderir. Mektupta Uriya'nın en ön saflara konulması ve yalnız bırakılması emredilir.⁴⁹⁹ Böylece Hittî Uriya ölür. Uriya'nın karısı, kocasının öldüğünü işitir ve yas

⁴⁹⁴ II. Samuel, 8:3; I. Tarihler, 18:3-16.

⁴⁹⁵ II. Samuel, 8:15, 14:4-22, 15:2-6; I. Tarihler, 18:14.

⁴⁹⁶ II. Samuel, 11:1.

⁴⁹⁷ II. Samuel, 11:3.

⁴⁹⁸ II. Samuel, 11:4.

⁴⁹⁹ II. Samuel, 11:14-15.

tutar. Yas süresi geçince, Dâvûd onu sarayına getirtir. Artık Dâvûd'un kadını olan Bat-Şeba O'na bir oğul doğurur. Fakat bütün bu olaylar Rabbin huzurunda kötü görünür.⁵⁰⁰

Bu çirkin olaylardan sonra Rab, Peygamber Natan'ı Dâvûd'a gönderir ve Natan O'na bir misal vererek Dâvûd'un yanlışlığını gösterir. Bu misal Kitab-ı Mukaddes'te şu şekilde yer alır:

“İki adamdan biri çok zengin diğeri çok fakirdir. Fakir adamın elinde sadece bir tane kuzusu vardır ki adam bununla geçimini sağlamaktadır. Zengin adamın ise 99 kuzusu vardır. Zengin adam fakirin elinde bulunan kuzusuna göz diker ve hile ile bu kuzusunu eline geçirir.” Dâvûd hemen öfkelenir ve Natan'a şöyle der: “Hay olan Rabbin hakkı için bunu yapan adam ölüm oğludur. Bu şeyi yaptığı için ve acımadığı için kuzuyu dört kat ödeyecektir.” Bunun üzerine Natan; “İşte o zengin adam sensin“ der.⁵⁰¹

Böylece Dâvûd suç işlediğini itiraf eder. Dâvûd affolunmak için çok oruç tutar ve geceleri yerde yatar. Rab onun suçunu affeder. Ancak yine de zinadan doğan çocuğun öleceğini bildirir.⁵⁰² Böylece çocuk ölür ve buna üzülen Bat-Şeba'yı Dâvûd teselli eder. Bu çocuğun ardından Dâvûd'un Bat-Şeba'dan bir çocuğu daha olur ve bunun adını Süleyman koyar. Rabb'in, Dâvûd'un tövbesini kabul ettiğine dair gösterdiği alamet, Süleyman'ı sevmesi ve O'nun hayatını bağışlamasıdır. Natan ile haber gönderir ve “Rab katında Süleyman'ın adı Yedidya olacaktır” der.⁵⁰³ Böylece birçok kaynakta Hz. Dâvûd hakkında anlatılan bu asılsız hikâyenin, tahrif edilmiş olduğunu bildiğimiz Kitab-ı Mukaddes'teki bu anlatımlardan yola çıkılarak aktarıldığı anlaşılmaktadır.

Birçok savaflara katılıp ülkesini genişleten, kavmini yerleşik hayata geçiren Dâvûd artık son anlarını yaşıyordur. Süleyman'ın annesi Bet-Şeba, oğlunun kral olmasını ister. Bunun için Dâvûd'un yanına girer ve önceden vermiş olduğu sözü O'na hatırlatır.⁵⁰⁴

⁵⁰⁰ II. Samuel, 11:26-27.

⁵⁰¹ II. Samuel, 12:1-6.

⁵⁰² II. Samuel, 12:13-18.

⁵⁰³ II. Samuel, 12:24.

⁵⁰⁴ I. Krallar, 1:17.

Hız. Dâvûd daha önceden vermiş olduğu sözü tekrar eder ve Süleyman (a.s.)’ın hükümdar olacağını bildirir.⁵⁰⁵ Daha sonra Hz. Süleyman’ı yanına çağırıp ona nasihatler vererek, kendinden sonra yerine O’nun geçeceğini bildirir.⁵⁰⁶

Hız. Dâvûd’un ölümünü Kitab-ı Mukaddes’te şöyle bildirilir: “ *Ve Dâvûd ataları ile uyudu ve Dâvûd şehrine gömüldü. Dâvûd’un İsrail üzerine krallık ettiği günler kırk yıldı...*”⁵⁰⁷

Kur’ân-ı Kerîm’in Dâvûd (a.s.) kıssası hakkındaki anlatımı ile Kitab-ı Mukaddes’teki anlatımı karşılaştırdığımızda, uslûba dair farklılıkların yanı sıra içerik olarak pek çok farklılığın bulunduğu görölmektedir. Buna göre; Kur’ân’da, Kitab-ı Mukaddes’in aksine Hz. Dâvûd’un Câlût’u öldürüşü bir cümle ile zikredilmekte,⁵⁰⁸ ayrıntılara dair bilgi verilmemektedir. Ayrıca Kur’ân’da Câlût’un bir komutan olduğundan bahsedilirken,⁵⁰⁹ Kitab-ı Mukaddes’te ondan güçlü bir nefer olarak bahsedildiği görölmektedir. Ayrıca Kitab-ı Mukaddes’te Hz. Davud bir Peygamber olarak ele alınmayıp kral olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Kur’an’a göre O bir peygamberdir. Allah ona peygamberlik ve hükümdarlığı bir arada vermiştir.⁵¹⁰ Oysa Kitab-ı Mukaddes’e göre Hz. Dâvûd zamanında yaşayan Natan isimli bir peygamberden bahsedilmektedir⁵¹¹ ki, Hz. Dâvûd’un peygamber olduğunu açıkça beyan eden Kur’ân-ı Kerîm’de bu isme rastlanmamaktadır. Yine bu bağlamda Hz. Dâvûd’a Zebur’un vahyedilişi ile ilgili bilgiler de Kitab-ı Mukaddes’te yer almamaktadır. Hz. Dâvûd’un kaç yıl ve nerede hükümdarlık yaptığı vs. Kitab-ı Mukaddes’te zikredilirken, Kur’ân’da bu türden ayrıntılara girilmemektedir.

⁵⁰⁵ I. Krallar, 1:29.

⁵⁰⁶ I. Krallar, 2:2-4.

⁵⁰⁷ I. Krallar, 2:2-4.

⁵⁰⁸ Bakara, 2/251.

⁵⁰⁹ Bakara, 2/250.

⁵¹⁰ Nisa, 4/163; Sâd, 38/20.

⁵¹¹ II. Samuel 12. Bab.

2. KİTAB-I MUKADDES'TE SÜLEYMAN (A.S.) KISSASI

Hz. Dâvûd'un vefatından sonra O'na, oğlu Süleyman (a.s.)'ın varis olduğu Kur'ân'da olduğu gibi Kitab-ı Mukaddes'te de zikredilmektedir. Onun, babası gibi hikmet ve adalet sahibi olduğuna dair Kur'ân'da bulunmayan bir hikâye Kitab-ı Mukaddes'te şöyle anlatılmaktadır:

“Bir gün iki kadın gelip kralın önünde durdu. Kadınlardan biri krala şöyle dedi: “Efendim, bu kadınla ben aynı evde kalıyoruz. Birlikte kaldığımız sırada ben bir çocuk doğurdum. İki gün sonra da o doğurdu. Evde yalnızdık, ikimizden başka kimse yoktu. Bu kadın geceleyin çocuğunun üzerine yattığı için çocuk ölmüş. Gece yarısı, ben kulun uyurken, kalkıp çocuğumu almış, koynuna yatırmış, kendi ölü çocuğunu da benim koynuma koymuş. Sabahleyin oğlumu emzirmek için kalktığımda, onu ölmüş buldum. Ama sabah aydınlığında dikkatle bakınca, onun benim doğurduğum çocuk olmadığını anladım.” Diğer kadın: “Hayır ölen senin oğlundur ve sağ olan benim oğlumdur” dedi. Kralın önünde böylece tartışıp durdular.”⁵¹²

Kral; “Biri, “Yaşayan çocuk benim, ölü olan senin” diyor. Öbürü, “Hayır! Ölen çocuk senin, yaşayan benim” diyor. O halde bana bir kılıç getirin!” dedi. Kılıç getirilince kral; “Yaşayan çocuğu ikiye bölüp yarısını birine, yarısını öbürüne verin!” diye buyurdu. Yüreği oğlunun acısıyla sızlayan, çocuğun gerçek annesi krala; “Aman efendim, sakın çocuğu öldürmeyin! Ona verin!” dedi. Diğer kadınsa; “Çocuk ne benim, ne de senin olsun, onu ikiye bölsünler!” dedi. O zaman kral kararını verdi: “Sakın çocuğu öldürmeyin! Birinci kadına verin, çünkü gerçek annesi odur.” Kralın verdiği bu kararı duyan bütün İsraililer hayranlık içinde kaldılar. Herkes adil bir yönetim için Süleyman'ın Tanrı'dan gelen bilgeliğe sahip olduğunu anladı.”⁵¹³

Süleyman (a.s.)'a birçok nimetler verildiği Kitab-ı Mukaddes'te de yer almaktadır. Örneğin; Hz. Süleyman'ın emrinde çalışan hamalların, tunçtan leğen ve kazan yapan⁵¹⁴ ve

⁵¹² I. Krallar, 3:16-22.

⁵¹³ I. Krallar, 3:16-28. Kitab-ı Mukaddes'te anlatılan bu olayın benzeri Sahih-i Buhârî'de de geçmektedir. Bkz. Buhârî, Kitabu'l-Enbiyâ, 60.

⁵¹⁴ I. Krallar, 5:15; 7:38

taş kesen angaryacıların⁵¹⁵ bulunduğu zikredilmektedir. Kur'an'da, Hz. Süleyman'ın emrinde çalışanların bir kısmının da cinler ve şeytanlar olduğu anlatılmaktadır.⁵¹⁶ Ayrıca Kur'an'ın, Hz. Süleyman'a verilen nimetler olarak saydığı; “rüzgârın O'nun emrine verilmesi, bakır madeninin O'nun için su gibi akıtılması, kuşlar ve diğer canlılarla konuşabilmesi...” gibi şeyler Kitab-ı Mukaddes'te yer almamaktadır.

Süleyman (a.s.)'ın hayatı Kitab-ı Mukaddes'te anlatılırken Sebe' Melikesi ile arasında geçen olaylardan da bahsedilir. Buna göre; *“Saba Kraliçesi, Rabb'in adından ötürü Süleyman'ın artan ününü duyunca, O'nu çetin sorularla sınamaya geldi. Çeşitli baharat, çok miktarda altın ve değerli taşlarla yüklü büyük bir kervan eşliğinde Yeruşalim'e gelen kraliçe, aklından geçen her şeyi Süleyman'la konuştu. Süleyman onun bütün sorularına karşılık verdi. Kralın ona yanıt bulmakta güçlük çektiği hiçbir konu olmadı. Süleyman'ın bilgeliğini, yaptırdığı sarayı, sofrasının zenginliğini, görevlilerinin oturup kalkışını, hizmetkârlarının özel giysileriyle yaptığı hizmeti, sakilerini ve Rab'bin Tapınağı'nda sunduğu yakmalık sunuları gören Saba Kraliçesi hayranlık içinde kaldı.*

Krala; “Ülkemdeyken yaptıklarınla ve bilgeliğinle ilgili duyduklarım doğruymuş” dedi ve ekledi; “Ama gelip kendi gözlerimle görünceye dek inanmamıştım. Bunların yarısı bile bana anlatılmadı. Bilgeliğin de, zenginliğin de duyduklarımdan kat kat fazla. Ne mutlu adamlarına! Ne mutlu sana hizmet eden görevlilere! Çünkü sürekli bilgeliğine tanık oluyorlar. Senden hoşnut kalan, seni İsrail tahtına oturtan Tanrın Rab'be övgüler olsun! Rab İsrail'e sonsuz sevgi duyduğundan, adaleti ve doğruluğu sağlaman için seni kral yaptı.” “Süleyman da Saba Kraliçesine her türlü hediyeler verir. Böylece Saba Kraliçesi de dönüp memleketine gider.”⁵¹⁷

Kur'an-ı Kerim'in aynı husustaki anlatımlarında zikredilen; “Hz. Süleyman'ın öncelikle Hühüd kuşu vasıtasıyla Sebe' melikesine mektup gönderip Allah'ın dinine davet etmesi,”⁵¹⁸ “Sebe' melikesinin, kavminin ileri gelenleri ile istişare ederek O'na hediyelerle yüklü kervan göndermeyi kararlaştırması,”⁵¹⁹ “Hz. Süleyman'ın bu hediyelere

⁵¹⁵ I. Krallar, 7:40.

⁵¹⁶ Sebe', 34/12.

⁵¹⁷ I. Krallar, 10:1-13; II. Tarihler 9. Bab.

⁵¹⁸ Neml, 27/28.

⁵¹⁹ Neml, 27/34-35.

tenezzül etmemesi ve Allah'ın verdiklerinin daha hayırlı olduğunu söyleyerek kervanı geri çevirmesi"⁵²⁰ gibi hususlar Kitab-ı Mukaddes'teki anlatımlarda yer almamaktadır. Sebe' melikesinin ziyareti ile ilgili olarak da; "O'nun tahtının göz açıp kapayana kadar Hz. Süleyman'ın huzuruna getirilmesi", "Süleyman (a.s.)'ın O'nun için yaptırdığı billur köşke girişi..." gibi Kur'ân'î anlatımlara⁵²¹ da Kitab-ı Mukaddes'te rastlamamaktayız.

Hz. Süleyman'ın en önemli icraatları arasında saydığımız Beytu'l-Makdis'i ve diğer eserleri inşası, Ahid Sandığı'nı Mabede getirişi gibi konuların Kitab-ı Mukaddes'te çok tafsilatlı bir şekilde anlatıldığını görmekteyiz.⁵²²

Kitab-ı Mukaddes'te Süleyman (a.s.)'ın, ömrünün son zamanlarında putlara taptığından dolayı küfre girdiği şeklindeki iddialardan da bahsedilmektedir. Buna göre; İsrailoğullarının, kendi kavimlerinin dışından evlenmeme inancını Hz. Süleyman'ın yıktığından ve diğer kavimlerden yedi yüz kral kızı ve üç yüz cariyesi olduğundan bahsedilir. Bu bağlamda Kitab-ı Mukaddes'te; Hz. Süleyman'ın ihtiyarlığı döneminde bu kadınları tarafından Allah'ın dininden saptırıldığı,⁵²³ "Saydalılar'ın ilahesi 'Aştoret'in' ve Ammonlular'ın iğrenç ilahı Molek'in ardınca gittiği"⁵²⁴ anlatılmaktadır. Böylece Hz. Süleyman'ın; "Rabb'ın gözünde kötü olanı yaptığı,⁵²⁵ kedisine Rabb'ın öfkelenildiği ve bu şekilde küfre girdiği"⁵²⁶ de Kitab-ı Mukaddes'te anlatılmaktadır. Ayrıca Süleyman (a.s.)'ın yaptığı bu kötü işten dolayı, "*Rabb tarafından krallığının elinden alınacağını fakat babası Dâvûd'un hatırına kendi zamanı değil de oğlu zamanında bunun gerçekleşeceğini, Rab söylemiştir.*"⁵²⁷ Kur'ân-ı Kerîm'de bu iddialara açıkça cevap verilmekte ve Hz. Süleyman'ın kafir olmadığı beyan edilmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm ile Kitab-ı Mukaddes'in, Süleyman (a.s.) kıssası hakkında ayrıldıkları en temel nokta, krallık ve peygamberlik noktasıdır. Kur'ân Hz. Süleyman'ı,

⁵²⁰ Neml, 27/36-37.

⁵²¹ Neml, 27/20-44.

⁵²² I. Krallar, 5. Bab'dan 10. Bab'a kadar olan bölümlerde bu hususlardan bahsedilmektedir.

⁵²³ I. Krallar, 11:1-4.

⁵²⁴ I. Krallar, 11:5.

⁵²⁵ I. Krallar, 11:6.

⁵²⁶ I. Krallar, 11:10.

⁵²⁷ I. Krallar, 11:11-13.

vahye mazhar olmuş peygamberler arasında sayarken, aynı zamanda kendisine, benzerine rastlanmayacak bir saltanatın verildiğinden bahseder.⁵²⁸ Yine Kur'an'da ifade edildiği üzere Süleyman (a.s.) sihir ve büyü ile uğraşmamış, başka ilahlar edinip küfre düşmemiştir.⁵²⁹ Aksine O'nun zamanındaki olağanüstü haller, kendisine bahşedilen olağanüstü hasletlerden mütevellittir ve dolayısıyla birer mucizeden ibarettir.⁵³⁰ Fakat Kitab-ı Mukaddes'e göre Süleyman (a.s.) sadece bir kraldır. Bu yüzden bir kralın küfre düşmesi, peygamberlere ve hatta Allah'a bile en az bunun kadar çirkin fiilleri isnad edebilen bir millet için gayet doğaldır.

Hz. Süleyman'ın vefatı Kitab-ı Mukaddes'te şöyle anlatılır: *“Süleyman'ın Kudüs'de bütün İsrail üzerinde krallık ettiği yıl, kırk yıldır. Süleyman ataları ile uyur ve babası da Dâvûd'un şehrinde gömülür ve yerine oğlu 'Rehoboam' kral olmuştur.*⁵³¹

⁵²⁸ Nisâ, 4/163; Sâd, 38/35-40.

⁵²⁹ Bakara, 2/102.

⁵³⁰ Şengül, İdris, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 123.

⁵³¹ I. Krallar, 11:41-43.

İKİNCİ BÖLÜM

“KUR’ÂN’DAKİ ŞEKLİYLE DÂVÛD (A.S.) VE SÜLEYMAN (A.S.) KISSALARI”

Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları, Kur’ân-ı Kerîm’in pek çok ayetinde farklı yönleri öne çıkarılmak suretiyle ele alınan ve birçok ibret verici mesajları ihtiva eden önemli kıssalardandır. Kur’ân-ı Kerîm’de Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarının; Hz. Yusuf kıssası, Ashâb-ı Kehf kıssası ve diğer pek çok kıssaların anlatımında olduğu gibi, araya fasılalar girmeksizin, baştan sona süreklilik arzedecek şekilde ele alınmadığı görülmektedir. Bunun yerine Kur’ân’ın farklı surelerinde parçalar halinde Dâvûd (a.s.), Süleyman (a.s.) ve onların başından geçen ibretli olaylarla ilgili malumatlara yer verilmektedir. Farklı surelerde yer alan ve muhtelif Kur’ân’î mesajları ihtiva eden bu ayetler, “Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) Kıssaları” başlığı altında bir araya getirildiğinde bir bütünü oluşturdukları görülmektedir. Bu noktadan hareketle Kur’ân kıssalarının, tarih bilgisi vermeyi amaçlayan anlatımların aksine, Kur’ân’ın temel gayesine hizmet edecek bir olay örgüsü ve üslup ile anlatıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarını Kur’ân bağlamında ele alırken, bu kıssalarla ilgili Kur’ân’ın farklı bölümlerinde değişik gayelerle zikredilen ayetleri kendi bağlamından koparmayacak bir silsile halinde bir araya getirmek, bunu yaparken de Tefsir kaynaklarındaki anlatımların yanı sıra Hadis kaynaklarındaki malumatlardan da yararlanmak, bu kıssalarla vurgulanmak istenen Kur’ân’î mesajlara ulaşmayı kolaylaştıracaktır.

A. DÂVÛD (A.S.) KISSASI

İsrailoğullarına gönderilen Peygamberlerden bir tanesi olan ve aynı zamanda bir hükümdar olan Hz. Dâvûd’un ismi, Kur’ân-ı Kerîm’de 16 kez zikredilmektedir.⁵³² Bu ayetlerde Hz. Dâvûd’un hükümdarlığının ve peygamberliğinin⁵³³ yanı sıra başından geçen bazı önemli olaylar anlatılmaktadır. Ayrıca Dâvûd (a.s.)’un hükümdarlığı esnasında bakmış olduğu bazı davalar, O’nun güzel özellikleri ve kendisine verilen nimetler yine bu ayetlerde ele alınmaktadır. Bu Kur’ân’î anlatımlar, Dâvûd (a.s.) hakkında kimi zaman kısa ve özet bilgiler sunarken, kimi zaman da tafsilatlı hususları ihtiva etmektedir.⁵³⁴

Kur’ân’da Dâvûd (a.s.) hakkındaki ilk malumata, İsrailoğulları krallarından Tâlût’un, İsrailoğullarını memleketlerinden çıkaran, kadın ve çocuklarını esir alan zalim

⁵³² Bakara, 2/251; Nisâ, 4/163; Maide, 5/78; En’âm, 6/84; İsrâ, 17/55; Enbiyâ, 21/78, 79; Neml, 27/15, 16; Sebe’, 34/10, 12; Sâd, 34/20, 22, 24, 26.

⁵³³ En-Neccâr, Abdülvehhâb, *Kasâsu’l-Enbiyâ*, s. 303.

⁵³⁴ A.e.a.y.

hükümdar Câlût ile olan mücadelesinin anlatıldığı kıssanın son kısmında rastlanmaktadır. Buna göre Hz. Dâvûd'un, Câlût ile yapılan savaşta, heybetli hükümdar Câlût'u Allah(c.c.)'ın yardımı ile öldürdüğü, bunun akabinde kendisine peygamberlik, hükümdarlık ve daha birçok nimetin verildiği şu şekilde anlatılmaktadır;

“...Onları Allah'ın izniyle bozguna uğrattılar; Dâvûd Câlût'u öldürdü, Allah Dâvûd'a hükümranlık ve hikmet verdi ve O'na dilediğinden öğretti. Allah'ın insanları birbiriyle savması olmasaydı yeryüzünün düzeni bozulurdu. Fakat Allah âlemlere lütüfkârdır.”⁵³⁵

Hz. Dâvûd, Câlût'u öldürmesinden sonra İsrailoğulları arasında saygı duyulan ve takdir toplayan birisi olmuştur. İsrailoğulları kendilerine her türlü zulmü tattırmış olan Câlût'u öldürdüğü için Hz. Dâvûd'a, daha önce hiçbir İsrail hükümdarına nasip olmayan bir bağlılıkla bağlanmışlardır.⁵³⁶ Hz. Dâvûd'a kadar olan dönemde İsrailoğulları içerisinde başka hiç kimse hem hükümdar, hem de peygamber olmamıştır.⁵³⁷ Hz. Dâvûd'un yeryüzünde hükümdar kılındığı ve bu hükümdarlığı adaleti tahakkuk ettirmek suretiyle kullanmak gerektiği hususunda zikredilen başka bir ayet şu şekildedir;

“Ey Dâvûd! Seni şüphesiz yeryüzünde hükümran kıldık, o halde insanlar arasında adaletle hükmet, hevese uyma yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır. Doğrusu, Allah'ın yolundan sapanlara, onlara, hesap gününü unutmalarına karşılık çetin azap vardır.”⁵³⁸

Ancak İsrailoğulları, Hz. Dâvûd'un sadece bir hükümdar olduğundan bahsetmekte, peygamber olarak görmemektedirler. Yukarıda zikrettiğimiz Bakara 251. ayette geçen 'hikmet' kelimesinin nübüvvet anlamına geldiği hususunda tefsir kaynaklarında bir fikir birliği söz konusudur.⁵³⁹ Ayrıca Hz. Dâvûd'un bir peygamber olduğu gerçeğini vurgulayan başka Kur'an ayetleri de mevcuttur.

⁵³⁵ Bakara, 2/251.

⁵³⁶ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Yay., İstanbul t.y., II/145.

⁵³⁷ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VI/203.

⁵³⁸ Sâd, 38/26.

⁵³⁹ Örnek olarak bkz. Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VI/204; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Müessesetu Kurtuba, Mısır 2000, II/425-426; el-Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn Seyyid Mahmud el-Bağdâdî, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut t.y., II/176; İbn Aşûr, Muhammed Tâhîr, *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru't-Tunûsî, Tunus

“Nuh’a ve ondan sonraki nebîlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. İbrâhim’e, İsmâil’e, İshak’a, Yâkub’a ve torunlarına, İsâ’ya, Eyyûb’a, Yunus’a, Harun ve Süleyman’a da vahyettik. Dâvûd’a da Zebur’u verdik.”⁵⁴⁰

‘Zebur’ (çoğulu zubur) kelimesinin Kur’ân’daki kullanımlarından yola çıkarak birkaç farklı anlamı ihtiva ettiği anlaşılmaktadır.⁵⁴¹ Fakat konumuzla alakalı olan manası ‘yazılmış kitap(çoğulu kitaplar)’tır.⁵⁴² Yani Zebur, Allah Teâlâ’nın Hz. Dâvûd’a vahyetmiş olduğu ilahi kitap manasındadır.⁵⁴³ Dolayısıyla bu ayet bağlamında -daha birçok manaları ve mesajları ihtiva etmesinin yanı sıra- Hz. Dâvûd’un ve Hz. Süleyman’ın, kendilerine vahiy verilen nebiler arasında sayıldığı ve bu şekilde peygamberliklerinin tasdik olunarak İsrailoğullarının iddialarının reddedildiği neticesine varmak mümkündür.⁵⁴⁴

Kur’ân-ı Kerîm, Hz. Dâvûd’un bir peygamber olduğunu belirtmekle yetinmemekte, nebilerin bir kısmının bir kısmına üstün kılındığının beyan edildiği başka bir ayette, kendisinden ta’zim ve övgünün bir ifadesi olarak bahsedilmekte ve kendisine Zebur’un vahyedildiği tekrar edilmektedir.

“Rabbin, göklerde ve yerde olan herkesi en iyi bilir. Andolsun, biz peygamberlerin bir kısmını bir kısmına üstün kıldık ve Dâvûd’a da Zebur’u verdik.”⁵⁴⁵

Bu ayet içerisinde Dâvûd (a.s.)’un söz konusu edilmesi O’nun, nebiler arasında mümtaz bir yere sahip olduğunun göstergesidir. Hz. Dâvûd’a büyük bir dünya saltanatı nasip edilmiştir. Fakat bu ayetin kapsamında övgüye değer olarak, peygamberlik ve Hz.

1984, II/500; El-Beydâvî, Nâsiruddîn Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esraru’t-te’vîl* - Tefsiru’l-Beydâvî-, Daru’s-Sadr, Beyrut 2001, I/138; Ebu’s-Suûd, Muhammed b. Ammâd el-Hanefî, *İrşâdu Akli’s-Selîm Îlâ Mezâye’l-Kitâbi’l-Kerîm*, thk. Abdülkadir Ahmed Atâ, Matbaâtu’s-Saâde, Riyad t.y., I/379; Es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü’t-Tefâsîr*, Dâru’l-Kalem, Beyrut 1976, I/159.

⁵⁴⁰ Nisâ, 4/163.

⁵⁴¹ Bkz. Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XI/111.

⁵⁴² El-İsfahânî, Rağîb, *El-Müfredât fî Garîbi’l-Kur’ân*, 4. Baskı, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 2005, s. 216; Zikrettiğimiz mana Enbiyâ sûresi 105. ayetteki kullanıma aittir. Kur’ân’daki muhtelif kullanımlar için bkz. Fatır, 35/25; Nahl, 16/43-44; İsrâ, 17/55; Nisâ, 163; Kehf 18/96; Kamer 54/52; Mü’minûn, 23/53; Şuarâ, 26/196

⁵⁴³ İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV/370-371.

⁵⁴⁴ Bkz. Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XI/111; el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekir, *El-Câmi’u li Ahkâmi’l-Kur’ân*, Müessesetu’r-Risale, Beyrut 2006, VII/220-223.

⁵⁴⁵ İsrâ, 17/55.

Dâvûd'a gönderilmiş ilahi kitap Zebur'dan bahsedilmektedir. Bunun sebebi şüphesiz dünya saltanatının, peygamberlik ve vahye mazhariyetin yanında zikredilmeye değer bir öneme haiz olmamasındandır.⁵⁴⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Dâvûd'un peygamberliği ispat edildikten ve övgüye layık bir şahsiyet olduğu ifade edildikten sonra, Hz. Muhammed (s.a.v) ve ümmetinin sabır konusunda örnek alabileceği bir şahsiyet olduğu vurgulanmaktadır.

*“Onların söylediklerine sabret; güçlü kulumuz Davud'u an; o, daima Allah'a yönelirdi.”*⁵⁴⁷

“Allah Teâlâ Hz. Muhammed (s.a.v)'e; “Habibim! Onlar ne derlerse sabret. Kulumuz Dâvûd'u hatırla” diye buyurması, mahlûkatın en üstünü olan Hz. Muhammed'e güzel ahlâk hususunda Dâvûd (a.s)'a uymasını emretmesi demektir ki bu, Dâvûd (a.s) için alabildiğine bir şeref ve alabildiğine bir ikramdır. Ayrıca Cenâb-ı Hak, Dâvûd (a.s) hakkında; "Kulumuz Dâvûd" diye buyurmuş, Hz. Dâvûd'u, Kendisinin kulu olmakla tavsif etmiştir. Kendisini de alabildiğine ta'zîm ve saygı ifade eden, çoğul sığasıyla anmıştır ki, bu da son derece şeref verici bir üsluptur.”⁵⁴⁸

Kur'ân-ı Kerîm Hz. Dâvûd'a verilen, hükümdarlık ve peygamberlikten başka nimetlerden de bahsetmektedir. Başlangıçta zikrettiğimiz Bakara 251. ayette geçen “... ve O'na dilediği birçok şey öğretti” ifadesi ile Dâvûd (a.s.)'a verilen peygamberlik ve hükümdarlık dışındaki nimetlere atıf yapıldığı anlaşılmaktadır.⁵⁴⁹ Hz. Dâvûd'a verilen nimetlerin neler olduğu hususuna Kur'ân'ın farklı yerlerinde zikredilen ayetler ışık tutmaktadır.

*“Andolsun, Dâvûd'a ve Süleyman'a bir ilim verdik: "Bizi inancılı kullarından birçoğuna göre üstün kılan Allah'a hamdolsun" dediler.”*⁵⁵⁰

⁵⁴⁶ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XX/230.

⁵⁴⁷ Sâd, 38/17.

⁵⁴⁸ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXVI/184.

⁵⁴⁹ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, II/145; Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, I/552.

⁵⁵⁰ Neml, 27/15.

Kur'ân-ı Kerîm'in Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları ile ilgili çoğu ayetinde baba-oğul peygamberler birlikte zikredilmekte, onlara verilen nimetlerden ardı ardına bahsedilmektedir.⁵⁵¹ Hz. Dâvûd ve Süleyman (a.s.)'ın ilk göze çarpan hususiyetleri, başkalarına verilemeyen bazı özel şeylerin ilminin kendilerine verilmiş olmasıdır. İşte Allah Teâlâ'nın onlara vermiş olduğu bu ilmin, onlar için bir üstünlük vesilesi olduğuna ayeti kerime bağlamında işaret edilmektedir. Dolayısıyla Hz. Dâvûd ve Süleyman (a.s.)'ın üstünlüklerinin hükümdarlık veya saltanatla alakasının olmadığı, sahip oldukları ilim dolayısıyla olduğu anlaşılmaktadır ki⁵⁵² bu noktada çok ince Kur'ân'î mesajlara atıf yapılmaktadır. Bu hususa dair açıklamalara, "Hz. Dâvûd ve Süleyman (a.s.) Kıssalarıyla Verilmek İstenen Mesajlar" başlığı altında ilerleyen bölümlerde değinileceğinden şimdilik teferruata girmiyoruz. Hz Dâvûd'a verilen ilmin hangi hususlarla alakalı olduğu ise diğer Kur'ân ayetleriyle ortaya konmaktadır;

*"Dâvûd ile birlikte tesbih etsinler diye, dağlara ve kuşlara boyun eğdirdik. (Bunları) Yapanlar biz idik."*⁵⁵³

*"Biz Dâvûd'a tarafımızdan bir imtiyaz verdik: "Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin, şevke gelip Allah'ın yüceliğini terennüm edin." dedik..."*⁵⁵⁴

*"Şimdi sen onların dediklerine sabret de kuvvetli kulumuz Dâvûd'u hatırla. Çünkü o, zikir ve tesbih ile bize yönelmişti. Biz, dağları onun emrine vermiştik. Akşam-sabah onunla birlikte tesbih ederlerdi. Kuşları da toplu olarak onun emrine vermiştik. Hepsi de ona uyarak zikir ve tesbih ederlerdi."*⁵⁵⁵

Hz. Dâvûd'un güzel bir sese sahip olduğu hadis-i şeriflerde nakledilmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v), Ebu Mûsâ el-Eş'arî (r.a.) geceleyin Kur'ân okurken ona uğradığı zaman durmuş ve onun okumasını dinleyip; *"Muhakkak ki şuna Dâvûd ailesinin seslerinden verilmiş"* buyurmuştur. Ebu Mûsâ (r.a.) da: *"Ey Allah'ın elçisi, şayet senin dinlediğini bilmiş olsaydım onu senin için güzelleştirir, süslerdim"* demiştir.⁵⁵⁶ Ayrıca *"Biz Dâvûd'a*

⁵⁵¹ En-Neccâr, *Kasâsu'l-Enbiyâ*, s. 317.

⁵⁵² Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIV/184.

⁵⁵³ Enbiyâ, 21/79.

⁵⁵⁴ Sebe', 34/10.

⁵⁵⁵ Sâd, 38/17-19.

⁵⁵⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm*, IX/424.

tarafımızdan bir imtiyaz verdik...”⁵⁵⁷ ayetindeki ifadeden de Hz. Dâvûd’un güzel bir sese sahip olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁵⁸

Hz. Dâvûd güzel sesiyle Zebur’u okuyarak Rabbini tesbih ederken; dağlar aks-i seda ile ona cevap vererek, kuşlar da havada durarak ona eşlik etmiş ve onunla birlikte Allah’ı tesbih etmişlerdir.⁵⁵⁹ Bazı müfessirler bu ayetlerdeki ifadeleri genişleterek; dağların cansız varlıkları, kuşların ise uçup gitmeyi temsil ettiği ve bu varlıklar Hz. Dâvûd’a râm olduktan sonra, bunlar dışındaki diğer varlıkların Hz. Dâvûd’a râm olmalarının kaçınılmaz bir gerekliliği ifade ettiği ve dolayısıyla canlı cansız varlıkların hepsinin Hz. Dâvûd ile birlikte Allah’ı tesbih ettikleri şeklindeki görüşü dile getirmişlerdir.⁵⁶⁰ Bu ayetler neticesinde güzel sesin Hz. Davud'un üstün bir özelliği, kuşları dahi başına toplayan bir peygamberlik mucizesi olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁶¹

Hz. Dâvûd’a verilen nimetlerden bir diğerinin de kendisine demirin yumuşatılması ve ondan zırh yapma sanatının öğretilmesidir. Bu husus Kur’ân’da şöyle zikredilmektedir;

*“Ve sizin için ona, zorlu savaşınızda sizi korusun diye, 'zırh sanatını' öğrettik. Buna rağmen siz şükredenler misiniz?”*⁵⁶²

*“Ayrıca demiri ona yumuşattık ‘Bütün bedeni örtecek uzun zırhlar yap, onları dokumada intizama dikkat et ve siz de ey Dâvûd ailesi! Hepiniz faydalı ve makbul işler yapınız, çünkü Ben yaptıklarınızı görüyorum’ buyurduk.”*⁵⁶³

Zırhların Hz. Dâvûd’dan önce levhalar şeklinde tek parça halinde ve içinde hareket etme imkânı kısıtlı olarak yapıldığı rivayet edilmektedir.⁵⁶⁴ Ancak Hz. Dâvûd’un yapmış olduğu ve birbirine girmiş halkalardan oluşan zırhlar hem daha kullanışlı hem daha hafif

⁵⁵⁷ Sebe’, 34/10.

⁵⁵⁸ Bkz. Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VI/123.

⁵⁵⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ân’il-Azîm*, IX/424.

⁵⁶⁰ Bkz. Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihi’l-Ğayb*, XXV/246; Ebu’s-Suûd, *İrşâdu Akli’s-Selîm İlâ Mezâye’l-Kitâbi’l-Kerîm*, IV/445-446

⁵⁶¹ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VI/353.

⁵⁶² Enbiyâ, 21/80.

⁵⁶³ Sebe’, 34/10-11.

⁵⁶⁴ İbn Kesîr Katâde’den rivayetle nakletmiştir: Bkz. İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ân’il-Azîm*, IX/424.

olması hasebiyle öncekilerden çok farklıdır.⁵⁶⁵ Bununla anlaşılıyor ki, Allah (c.c.)'ın öğretmesi sonucu bu tür zırhları ilk icat eden Hz. Dâvûd'dur.⁵⁶⁶

Allah Teâlâ, Dâvûd (a.s) için demiri, elinde âdetâ bir mum gibi oluncaya kadar yumuşatmıştır.⁵⁶⁷ Yani Hz. Dâvûd demiri eritmek, dövmek, kalıplara dökmek vs. gibi işlemleri uygulamak suretiyle ona şekil vermiş değildir.⁵⁶⁸ Çünkü Allah (c.c.), demirden zırh yapması maksadıyla, Hz. Dâvûd için onu herhangi bir işleme tabi tutmasına lüzum bırakmayacak bir kıvamda mucizevî bir şekilde yumuşatmıştır. Bu yüzden demirin yumuşaması ve Hz. Dâvûd'un bundan zırhlar yapmasını teknolojik bir gelişmenin neticesi olarak değil, mucizevî bir olay olarak görmek gerekir.⁵⁶⁹

Hz. Dâvûd'un maişetini, yaptığı zırhları satarak elde ettiği ve dolayısıyla elinin emeğiyle geçindiği nakledilmektedir.⁵⁷⁰ Zira Hz. Peygamber (s.a.v) de İslâm'ın sosyal ve ekonomik çizgisine ışık tutan çok mühim bir hadisinde Hz. Dâvûd'un bu özelliğini zikrederek mü'minlere nasihatte bulunmuştur: *“Hiçbir kimse kendi elinin emeğinden daha hayırlı bir rızık yememiştir. Zira Allah elçisi Dâvûd (a.s.) da elinin emeğini yedi.”*⁵⁷¹

Hz. Dâvûd'a verilen nimetlerden bir diğerinin “fasl-ı hitâb” olduğu Kur'ân'da şöyle zikredilmektedir;

*“Biz onun mülkünü kuvvetlendirmiş ve kendisine hikmet ve fasl-ı hitâb vermiştik.”*⁵⁷²

Bu ayetten anlaşıldığı üzere Hz. Dâvûd'un hem hükümdarlığı güçlendirilmiş, hem de O'na (hikmet) nübüvvet verilmiştir. Ancak bunların yanı sıra, biraz daha ayırt edici bir özellik olan ‘fasl-ı hitâb’ın verildiği anlaşılmaktadır. “Fasl-ı hitab”, hakkı batıldan ayırarak tartışmayı ortadan kaldırıp atacak kadar açık, net ve etkili ifade yeteneğidir.⁵⁷³ İşte bu

⁵⁶⁵ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, X/158.

⁵⁶⁶ Bkz. Katâde'den rivayetle: Es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, II/270.

⁵⁶⁷ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXV/247.

⁵⁶⁸ El-Âlusî, *Rûhu'l-Meânî*, XXII/114.

⁵⁶⁹ Bkz. Aydemir, Abdullah, *İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler*, s. 154.

⁵⁷⁰ Taberî, *Tarih*, I/503.

⁵⁷¹ Buhari, *Büyû'* 15; *Enbiyâ* 37.

⁵⁷² Sâd, 38/20.

⁵⁷³ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXVI/187.

ayetten anlaşıldığı üzere; Hz. Dâvûd’a güzel sesinin yanı sıra fasl-ı hitab, yani “hiçbir şeyi diğer bir şeye karıştırmadan, her sözün yerini diğerinden ayırdedecek bir biçimde, gönlündeki ve kafasındaki fikirleri, güzel bir şekilde ifade etmeye muktedir olması” bahşedilmiştir.⁵⁷⁴

Hz. Dâvûd’un ibadete çok düşkün olduğu ve çokça tövbe ettiği, Allah’ı çok zikrettiği ve daima Zebur’u okuduğu rivayet edilmektedir.⁵⁷⁵ Zira Kur’ân O’nu, evvâb (Allah’a çokça yönelen) sıfatı ile anmakta, dağların ve kuşların O’nun zikrine iştirak ettiğini haber vermektedir.⁵⁷⁶ Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v)’in bir hadisinde de onun ibadete olan düşkünlüğü açıklanmakta ve bu özelliğiyle mü’minlere örnek gösterilmektedir: *“Allah’a en sevimli olan namaz Dâvûd(a.s.)’un namazıdır. Yine Yüce Allah’a en sevimli olan oruç Dâvûd peygamberin orucudur. Dâvûd, gecenin yarısında uyur, gecenin üçte birinde namaz kılar ve gecenin altıda birinde yine uyurdu. Dâvûd, bir gün oruç tutardı, bir gün de iftar ederdi.”*⁵⁷⁷

Kur’ân-ı Kerîm, öncelikle Hz. Dâvûd’un hem hükümdar hem de peygamber olduğunu ilan etmiş, ardından ona verilen nimetlerden bahsetmiş ve son olarak da bir hükümdar olarak baktığı davaları zikrederek Kur’ân muhataplarına, başta adalet olmak üzere birçok hususta ibret verici mesajlar sunmuştur.

Hz. Dâvûd’un devleti yönetirken adaleti öncelikle kendisinin icra ettiğini ve davalara bizzat baktığını Kur’ân’da bu hususla ilgili ayetlerden anlamaktayız. Baktığı davalardan özellikle iki tanesi Kur’ân’da zikredilmiştir.⁵⁷⁸ Bunlardan birincisi bir tarlanın ekinini gece vakti talan eden sürünün sahibi ile tarla sahibi arasındaki davadır. Olay Kur’ân’da şu şekilde anlatılmaktadır; *“Dâvûd ile Süleyman’a da lütfettik. Hani onlar bir ekin hakkında -zarar tespiti ve tazmini için- hüküm veriyorlardı. Bir grup insanın koyun sürüsü geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp zarar vermişti. Biz onların hükmüne şahittik. Süleyman’a bu meselenin hükmünü bildirmiştik; her birine hüküm ve*

⁵⁷⁴ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXVI/187; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VI/234.

⁵⁷⁵ Taberî, *Tarih*, I/503.

⁵⁷⁶ Sâd, 38/17-19.

⁵⁷⁷ Buhari Teheccüd 7; Enbiyâ 38; Müslim, Sıyam 189, 190; Ebu Dâvûd, Savm 66; İbn Mace, Sıyam 31.

⁵⁷⁸ Enbiyâ, 21/78; Sâd, 38/21-25.

ilim verdik... ”⁵⁷⁹

Rivayetlere göre Hz. Dâvûd, ekini basan davarın kıymeti zarara denk olduğu için, davarın tazminat olarak tarla sahibine verilmesine hükmetmiştir. Hz. Süleyman ise tarlanın, davarların sahibine verilip eski haline gelinceye kadar ona bakmasını, davarların da tarla sahibine teslim edilmesini ve o vakte kadar sütünden, yavrularından, tüylerinden faydalanmasını taraflar için daha uygun bulmuştur. Hz. Dâvûd da O’nun bu içtihadını daha makul bularak kabul etmiştir.⁵⁸⁰

Dâvûd (a.s.)’un hüküm verdiği ve hakkında birçok İsrailiyyat kabilinden rivayetlerin nakledildiği, üzerinde çok çeşitli fikirlerin beyan edildiği davalardan bir tanesi de Kur’ân’da şöyle zikredilmiştir: “*Sana davacıların haberi ulaştı mı? Mabedin duvarına tırmanıp Dâvûd’un yanına girmişlerdi de, o onlardan ürkmüştü. Şöyle demişlerdi: “Korkma, birbirinin hakkına tecavüz etmiş iki davacıyız; aramızda adaletle hükmet, ondan ayrılma, bizi doğru yola çıkar.” “Bu kardeşimin doksan dokuz dişi koyunu, benim de bir tek dişi koyunum vardır; O’nu da bana ver dedi ve tartışmada beni yendi.” Dâvûd: “Andolsun ki, senin dişi koyununu kendi dişi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlıkta bulunmuştur. Doğrusu ortakçıların çoğu birbirlerinin haklarına tecavüz ederler. İnanıp yararlı iş işleyenler bunun dışındadır ki sayıları da ne kadar azdır!” demişti. Dâvûd, Kendisini denediğimizi sanmıştı da, Rabbinden mağfiret dileyerek eğilip secdeye kapanmış, tövbe etmiş, Allah’a yönelmişti. Böylece onu bağışlamıştık. Katımızda onun yakınlığı ve güzel bir geleceği vardır.*”⁵⁸¹

Hz. Dâvûd’un günlerini üç kısma ayırdığı çeşitli kaynaklarda anlatılmaktadır. Buna göre O; bir gününü ibadete, bir gününü İsrailoğulları arasında hüküm vermeye, bir gününü de şahsî işlerine ve maişetini kazanmaya ayırmıştır.⁵⁸² Anlatılan bu kıssanın Hz. Dâvûd’un ibadet için inzivaya çekildiği bir günde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.⁵⁸³ Ancak ayetlere baktığımızda Dâvûd (a.s.)’un yaptığı hatanın ne olduğu, neden secdeye kapanıp tövbe ettiği ve Allah’tan af dilediği açık değildir. Daha önce zikrettiğimiz üzere, bu ayetler

⁵⁷⁹ Enbiyâ, 21/78.

⁵⁸⁰ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu ’l-Gayb*, XII/195; İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmail, *el-Bidaye ve ’n-Nihaye*, II/27; Sa’lebî, *Arâis*, s. 279-280; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, V/276;.

⁵⁸¹ Sâd, 38/21-25.

⁵⁸² Taberî, *Tarih*, I/503.

⁵⁸³ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli ’l-Kur’ân*, XII/383.

yorumlanırken, İsrailiyyat kabilinden rivayetler nakletmenin yanı sıra, Kitab-ı Mukkadesteki bilgilere ⁵⁸⁴ de başvurularak te'viller yapılmış, Enbiyânın ismetine yakışmayacak şekilde,⁵⁸⁵ Hz. Dâvûd'un zina yapmış olduğu ya da bir insanın ölmesini sağladığı, fakat tövbe ettikten sonra Allah'ın O'nu affettiği şeklindeki anlatımlar zikredilmiştir.⁵⁸⁶ Üstelik iddialarını Kur'ân temeline dayandırmak isteyenler, konuyla ilgili yukarıda zikrettiğimiz ayetlerin metninde geçen dişi koyun (na'ce) ifadesinin maksadının temsil ve teşbih olduğu, dolayısıyla bu ifadenin Hz. Dâvûd'un doksan dokuz, Uriya'nın bir karısı olduğuna işaret ettiği ve bu şekilde Allah Teâlâ'nın Hz. Dâvûd'u uyarmayı ve Uriya'nın kadınına göz koymasının yanlış olduğunu bildirmeyi murad ettiği şeklinde te'viller yapmışlardır.⁵⁸⁷ Ancak Kur'ân'ın bu konudaki açık ve net ifadeleri böylesi te'villerde bulunmayı bizce yersiz kılmaktadır. Zira bu ayetlerde; Hz. Dâvûd'un, ansızın yanına girenlerden korktuğu, gelen kişilerin O'nu teskin ettikten sonra kendilerinin iki ortak olduklarını söyledikleri ve aralarındaki anlaşmazlığı adaletle hükme bağlaması için Hz. Dâvûd'a geldikleri açıkça ifade edilmektedir. Böylece bu husustaki ayetlerin zahirî manaları apaçık ortadayken batınî te'villere dalmak, olsa olsa art niyetli zihinlerin işidir. Mezku' ayetleri siyak-sibak çerçevesinde değerlendiren Râzî şu ifadeleri ile konuya açıklık getirmektedir:

*“Hem bu kıssadan önceki, hem de sonraki ayetler Dâvûd a.s.)'un medhedildiğine, muhterem biri olduğuna delâlet edip, ortada kalan ayetler, birtakım çirkinliklere ve kusurlara delâlet etmiş olsaydı bu, tıpkı "Falanca, Allah'a taat konusunda, derece ve mertebesi ulu bir kimsedir. Adam Öldürür, zina eder, hırsızlık yapar. Allah onu, yeryüzünde halife kılmıştır. Verdiği hükümleri tasvip etmiştir" denilmesi gibi olur. Böylesi bir sözü, insan tarafından söylenilmesi bile uygun olmadığına göre, buradaki durum da aynıdır. Başkasının kadınına göz koyma ve adam öldürtme hususunda faaliyet göstermenin en büyük kusurlardan olduğu ise malumdur.”*⁵⁸⁸ Böylece Hz. Dâvûd'a isnad edilen günahların tamamının İsrailiyyat kabilinden rivayetlere dayandığı ve dolayısıyla gerçekte

⁵⁸⁴ II. Samuel, 11. Bab.

⁵⁸⁵ Aydemir, Abdullah, *İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler*, s. 162.

⁵⁸⁶ Örnek olarak bkz. Taberî, *Tarih*, I/503-507; el-Beğavî, İbn Muhammed el-Huseyn İbn Mes'ud, *Me'âlimu't-Tenzil*, Hind h.1269, VI/40-41; İbn Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV/1626; Sa'lebî, *Arais*, s. 269-275; İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, İdâretu't-Tıbbâtu'l-Müniriyye, Mısır 1929 (h.1348), I/225-127; Ateş, Süleyman, *Kur'ân'da Peygamberler Tarihi*, Yeni Ufuklar Neş., İstanbul 2004, s. 217-218.

⁵⁸⁷ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXVI/196.

⁵⁸⁸ A.e., XXVI/191.

uzaktan yakından alakalı olmadığı anlaşılmaktadır. Bu delillerden başka daha birçok delil, müfessirlerin çoğunluğu tarafından sahih rivayetlerle beraber ortaya konmuştur.⁵⁸⁹ Bu sebeple bu konuda daha fazla açıklama yapmaya gerek görmüyoruz.

Hal böyleyken Kur'ân'da anlatılan bu kıssada Hz. Dâvûd neden secdeye kapanıp af dilemiştir? Hata mı etmiştir yoksa başka bir sebebi mi vardır? gibi sorular akla gelmektedir. Bu hususlar, tefsir kaynaklarının pek çoğunda farklı görüşler ortaya konmak suretiyle çeşitli şekillerde açıklanmıştır.

Bu husustaki birinci görüşe göre; Hz. Dâvûd'un yanına, duvardan tırmanmak suretiyle girenler meleklerdir ve Allah tarafından Dâvûd (a.s.)'u imtihan etmekle görevlendirilmişlerdir.⁵⁹⁰ Hz. Dâvûd davacının sözünü dinledikten sonra hükmünü vermiştir. Bu iki melek, Yüce Allah'ın insanların başına geçirip hak ve adalet ile hükmedebilmesi için önce gerçeği araştırmasını istediği peygamberi sınamaya gelmişlerdir.⁵⁹¹ Bu iki melek huzurundan ayrıldıktan sonra Hz. Dâvûd, imtihana tabi tutulduğunu düşünerek yanılmış olmak kaygısıyla secdeye kapanıp af dilemiştir. Meleklerin hasım olması gibi bir durum söz konusu olmadığına göre, dile getirdikleri dava da tamamen kurgusaldır.⁵⁹² Oysa meleklerin yalan söylemesinin mümkün olmadığı diğer Kur'ân ayetlerinde beyan edilmektedir.⁵⁹³ Bu yüzden bu görüş bazı müfessirler tarafından doğru bulunmamıştır.⁵⁹⁴

İkinci görüşe göre ise; Hz. Dâvûd'un, yanına duvardan tırmanmak suretiyle giren iki kişinin onu öldürmek maksadıyla hareket ettiklerini ve bu yüzden duvardan tırmandıklarını zannettiği zikredilmiştir.⁵⁹⁵ Ancak bu iki art niyetli insan Hz. Dâvûd'un yanında muhafızlarının bulunduğunu görünce onu öldürmek fikrinden vazgeçerek hayalî

⁵⁸⁹ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihi'l-Ğayb*, XXVI/198; ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ömer, *Tefsîru'l-Keşşâf*, V/152-161; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VI/235-236; En-Neccâr, Abdülvehhâb, *Kasâsu'l-Enbiyâ*, s. 312-314... Ayrıca bu hususta geniş bilgi için bkz. Aydemir, Abdullah, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, s. 155-177.

⁵⁹⁰ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XII/384; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VI/466; İbn Arabî bu meleklerin Cebrail ve Mikail olduğunu zikretmiştir. Bkz. İbn Arabî, Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2008, IV/47.

⁵⁹¹ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XII/384.

⁵⁹² Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihi'l-Ğayb*, XXVI/195.

⁵⁹³ Enbiyâ, 21/20; Nahl, 16/50.

⁵⁹⁴ Örnek olarak Bkz. Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihi'l-Ğayb*, XXVI/195.

⁵⁹⁵ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VI/466.

bir anlaşmazlık uydurmuşlardır.⁵⁹⁶ Haddi zatında Hz. Dâvûd da başta bu iki kişinin kendisine zarar vereceğini düşünmüş fakat daha sonra durumun böyle olmadığını görünce bu zann-ı galibinden dolayı secdeye kapanıp af dilediği beyan edilmektedir.⁵⁹⁷ Bu görüşün diğer bir varyantına göre ise Hz. Dâvûd, bu iki kişinin mutad bir yoldan gelmemeleri sebebiyle kendisini öldürmek maksadıyla geldiklerini ve bunu başaramayacaklarını anladıklarında hayalî bir anlaşmazlık uydurduklarını anlamıştır. Bunun neticesinde de ilk olarak onlardan intikam alıp cezalandırmayı düşünmüş fakat daha sonra, Allah'ın rızasını umarak bu düşüncesinden rucû' etmiştir. Dolayısıyla Hz. Dâvûd o iki kişiden intikam almayı aklından geçirdiği için secdeye kapanarak Allah'tan af dilemiştir.⁵⁹⁸ Bu ikinci görüş; yani iki adamın Hz. Dâvûd'u öldürmek maksadıyla böyle bir işe giriştikleri ancak bunu başaramayacaklarını anlamalarıyla yalan uydurmaları, yalan söyleme fiilini iki fasid kişiye isnad etmektedir ve bu fiili meleklerin ortaya koyduğu şeklindeki yaklaşımı ortadan kaldırmaktadır. Bu yüzden bu görüş birincisine göre tercih edilen bir görüş olmuştur.⁵⁹⁹

Üçüncü görüşe göre ise; Hz. Dâvûd'un secdeye kapanıp af dilemesinin sebebi, davacılarından birini dinledikten sonra ikincisini dinlemeksizin tek tarafın ifadesine göre hüküm vermiş olmasıdır. İşte bu zelleden (buradaki zelle terk-i evla, yani daha doğru olanı terk etme şeklinde olmuştur yoksa tamamıyla hakikatten sapış değildir) dolayı Hz. Dâvûd, hükmünde yanılmış olabileceği düşüncesiyle secdeye kapanıp af dilemiştir.⁶⁰⁰ Bu görüş tercih edildiğinde; meleklere yalan isnad etmek ya da meleklere yalan isnad etmeyi vasıta kılarak nebilerden birine kötü bir fiili isnad etme çabasından kurtulmuş olunur.⁶⁰¹ Bu yüzden bu görüş, başta Râzî olmak üzere bazı müfessirler tarafından tercih edilen bir görüş olmuştur.⁶⁰²

Netice olarak Kur'ân, Hz. Dâvûd hakkında çeşitli malumatlar verdikten sonra, onun bir hükümdar olarak bakmış olduğu davalardan bir kısmını da zikretmek suretiyle muhataplarına çarpıcı mesajlar vermiştir. İşte Hz. Dâvûd hakkında zikredilen bütün bu

⁵⁹⁶ Bkz. Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXVI/193.

⁵⁹⁷ Ebu Hayyan el-Endelüsî, Muhammed b. Yusuf, *Bahru'l-Muhît*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, VII/377-378; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VI/466.

⁵⁹⁸ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXVI/193.

⁵⁹⁹ *A.e.*, XXVI/195.

⁶⁰⁰ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXVI/193-194.

⁶⁰¹ Bkz. *A.e.*, XXVI/194.

⁶⁰² Bkz. *A.e.a.y.* ; el-Kurtubî, *El-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVIII/171.

ayetler neticesinde, Kur'ân muhataplarının, O'nun kıssasından çıkarması gereken dersler konusunda titiz bir yaklaşım sahibi olması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu yüzden Kur'ân bağlamında Dâvûd (a.s.) kıssası ele alınırken, hem kral olması hem de dört büyük kitaptan biri olan Zebur'un kendisine verildiği bir peygamber olması ve bunların yanı sıra övgüye layık üstün özelliklere sahip olması hasebiyle Hz. Dâvûd'un, kriter bir şahsiyeti temsil ettiği gerçeğini görmek gerekir.

B. SÜLEYMAN (A.S.) KISSASI

Kur’ân’da Hz. Süleyman’ın ismi 16 farklı ayette geçmektedir.⁶⁰³ Bu ayetlerin çoğunda babası Hz. Dâvûd ve kendisine verilen nimetler bir arada zikredilerek anlatılmaktadır. Kur’ân’da Hz. Süleyman’ın, babası Hz. Dâvûd’a vâris olduğu zikredilerek, O’na da hükümdarlığın yanı sıra peygamberlik ve daha birçok nimetlerin verildiği anlatılmaktadır. Hz. Süleyman’a, babası Hz. Dâvûd’dan sadece ilim ve peygamberlik değil hükümdarlık da kalmıştır. Çünkü Allah, Hz. Dâvûd’a hükümdarlık da vermiştir. Fakat bu hususta zikredilen; *“Süleyman Dâvûd’a varis oldu: "Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden bolca verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur" dedi.*”⁶⁰⁴ mealindeki ayetin kapsamında sadece peygamberlik ve ilim kastedilmiştir. Çünkü hükümdarlık bu alanda kendisinden söz edilebilecek kadar büyük bir nimet değildir.⁶⁰⁵

İsrailoğulları Hz. Süleyman’ın büyük bir kral olduğunu her şekilde dile getirmelerine rağmen, peygamber olduğunu kabul etmezler. Bu meyanda Kitab-ı Mukaddes, Hz. Süleyman’dan daima bir kral olarak bahsetmektedir.⁶⁰⁶ Zira Hz. Dâvûd için de durumun aynı olduğunu daha önce dile getirmiştik. İsrailoğulları Hz. Süleyman’ın peygamber olduğunu kabul etmemekle beraber, hükümdarlığını sihir ve büyü yapmak yoluyla elde ettiğini ve ömrünün son yıllarında başka tanrılara taptığını, bu yüzden de kafir olduğunu iddia etmektedirler.⁶⁰⁷ Ancak son ilahî mesaj Kur’ân-ı Kerîm, İsrailoğullarının bu hususlardaki yanlış bilgilerini de tashih ederek Hz. Süleyman’ın kâfir olmadığını beyan etmekte ve işin aslını açıklamaktadır.

“Şeytanların Süleyman’ın hükümdarlığı hakkında söylediklerine uydular. Oysa Süleyman kafir değildi, ama insanlara sihri öğreten şeytanlar kafir olmuşlardı. Babil’de, melek denilen Harut ve Marut’a bir şey indirilmemişti. Bu ikisi "Biz sadece imtihan ediyoruz, sakın inkar etme" demedikçe kimseye bir şey öğretmezlerdi. Halbuki bu ikisinden, koca ile karısının arasını ayıracak şeyler öğreniyorlardı. Oysa Allah’ın izni olmadıkça onlar kimseye zarar veremezlerdi. Kendilerine zarar verecek, faydalı

⁶⁰³ Bakara, 2/102; Nisâ, 4/163; En’âm, 6/84; Enbiyâ, 21/78, 79, 81; Neml, 27/15, 16, 17, 18, 20, 36, 44; Sebe’, 34/12; Sâd, 38/30, 34

⁶⁰⁴ Neml, 27/16.

⁶⁰⁵ Kutub, Seyyid, *Fî Zilali’l-Kur’ân*, XI/131.

⁶⁰⁶ Örnek olarak bkz. I.Krallar, 10:23, 11:1.

⁶⁰⁷ Bu konudaki Kitab-ı Mukaddes cümleleri için bkz. I. Krallar 11:1-13.

olmayacak şeyler öğreniyorlardı. Andolsun ki, onu satın alanın ahiretten bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şeyin ne kötü olduğunu keşke bilselerdi!’’⁶⁰⁸

Sihri Hz. Süleyman’a isnad edenlerin, sihir ilmine saygınlık kazandırmak suretiyle insanları bu konuda teşvik etme çabası içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca Hz. Süleyman’ın mucizevî saltanatının sihir ile ayakta durduğunu iddia edenler, bu mucizevî nimetleri Allah’ın verdiğini inkâr etmek suretiyle, O’nun her şeye kadir olduğu gerçeğini görmek istemediklerinden dolayı böyle bir yola girmişlerdir.⁶⁰⁹ Dolayısıyla Hz. Süleyman’ın sihir, büyü ve benzeri şeylerle hiçbir alakasının olmadığı ve O’nu bu gibi şeylerle itham edip kâfir olduğunu söyleyenlerin şeytana uydukları anlaşılmaktadır. Yine bu ayette anlatılan Hârut-Mârut kıssasıyla; sihir ve benzeri kötü fiillerin neticeleri hakkında Kur’ân muhataplarına çarpıcı mesajlar verilmektedir. Bu anlamda Harut-Marut kıssasıyla verilmek istenen Kur’ân’î mesajlar, müstakil bir çalışmanın konusu olmaya namzettir.

Kur’ân, Hz. Süleyman’ı vahye mazhar olmuş peygamberler arasında saymış ve kendisine daha birçok nimetin verildiğini zikrederek İsrailoğullarının bu husustaki yanlış bilgilerini de ortadan kaldırmıştır. *“Nuh’a, ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz, İbrahim’e, İsmail’e, İshak’a, Yakûb’a, torunlarına, İsa’ya, Eyyûb’a, Yûnus’a, Harun’a ve Süleyman’a vahyettiğimiz gibi şüphesiz sana da vahyettik. Dâvûd’a da Zebur verdik.”*⁶¹⁰ *“Süleyman’a bu meselenin hükmünü bildirmiştik. Her birine hüküm ve ilim verdik...”*⁶¹¹ Bu ayetlerden başka daha birçok Kur’ân ayetinde Hz. Dâvûd ve Süleyman (a.s.)’ın peygamberliğinden, ilim sahibi olduklarından ve kendilerine birçok nimetin verildiğinden bahsedilmektedir.⁶¹²

Hz. Süleyman’ın ihtişamlı saltanatının yanı sıra Allah katında ecir sahibi olduğundan da Kur’ân’da bahsedilmektedir. *“Dâvûd’a Süleyman’ı bahsettik; o ne güzel bir*

⁶⁰⁸ Bakara, 2/102.

⁶⁰⁹ Bkz. er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu’l-Ğayb*, III/221.

⁶¹⁰ Nisâ, 4/163.

⁶¹¹ Enbiyâ, 21/79.

⁶¹² Enbiyâ, 21/81-82; Sebe’, 34/10-13

kuldu! Doğrusu o daima Allah'a yönelirdi.”⁶¹³ “Doğrusu onun katımızda yakınlığı ve güzel bir istikbali vardır.”⁶¹⁴ Buna göre Hz. Süleyman, İsrailoğullarının zannettiğinin aksine sadece büyük bir kral değil, Allah'ın vahyine mazhar olmuş ilim ve hikmet sahibi bir peygamber ve Allah katında ecir sahibi “güzel bir kul”dur.

Kur'ân'da Hz. Süleyman hakkında dile getirilen dikkat çekici hususlardan bir tanesi; O'nun, halk arasındaki davalarda son derece isabetli hükümler vermesi ve hatta bu hususta babası Hz. Dâvûd'u da geçmesidir. Kur'ân'da bu konuya, yukarıda Dâvûd (a.s.) kıssasını anlatırken değindiğimiz, bir tarlayı talan eden sürünün sahibi ile tarla sahibi arasındaki davanın söz konusu edildiği ayetlerde kısaca değinilirken⁶¹⁵ Hz. Süleyman'a verilen ilim dile getirilmekte ve hüküm vermedeki mahirliği vurgulanmış olmaktadır. Bu hususta Kur'ân'da zikredilmeyen fakat Hz. Süleyman'ın hüküm vermedeki mahirliğini gösteren bir başka dava, hadis kaynaklarında şöyle anlatılmaktadır;

“Ebu Hureyre (r.a.) anlatıyor: “Rasûlullah (s.a.v) buyurdular ki: “İki kadın vardı. Bunların beraberlerinde iki de çocukları vardı. Bir kurt gelerek bu çocuklardan birini kapıp kaçırdı. Kadın arkadaşına:

“Kurt senin çocuğunu kaçırdı!” dedi. Diğeri ise:

“Hayır, Senin çocuğunu alıp gitti!” dedi.

Bunlar ihtilafa düşüp Hz. Dâvûd (a.s.)'a dava açtılar. Hz. Dâvûd büyük kadın lehine hükmetti. Küçük kadın hükme razı olmayınca davayı Hz. Süleyman'a götürdüler. Hz. Süleyman (a.s.):

“Bir bıçak getirin, çocuğu ikiye böleyim, size birer parça vereyim!” diye hükmetti. Bunun üzerine küçük kadın:

“Böyle yapma! Allah'ın rahmetine mazhar ol! Çocuk onundur.” Dedi. Hz. Süleyman bu cevap üzerine çocuğun küçük kadına ait olduğuna hükmetti.”⁶¹⁶

Hadis-i şerif ile nakledilen bu olayda Hz. Süleyman'ın zekâsı ve davaları çözüme kavuşturmadaki mahirliği gözler önüne serilmektedir.

⁶¹³ Sâd, 38/30.

⁶¹⁴ Sâd, 38/40.

⁶¹⁵ Enbiyâ, 21/79.

⁶¹⁶ Buhari, Kitâbu'l-Ferâiz 30; Kitabu'l-Enbiyâ 60; Müslim, Akdiye 20; Nesâî, Kudât, 14.

Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Süleyman ile ilgili ayetleri incelendiğinde O'nun, kendisinden sonra hiç kimsenin ulaşamayacağı bir hükümdarlığı Allah (c.c.)'tan dilediği ve bu duasının kabul olunarak kendisine olağanüstü nimetlerle beraber muazzam bir hükümdarlığın bahşedildiği anlaşılmaktadır.

*“Süleyman: "Rabbim! Beni bağışla, bana benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümrânlık ver; Sen şüphesiz, daima başışta bulunansın" dedi. Bunun üzerine Biz de, istediği yere onun buyruğu ile kolayca giden rüzgârı, bina kuran ve dalgıçlık yapan şeytanları, demir halkalarla bağlı diğerlerini onun buyruğu altına verdik.”*⁶¹⁷

Hz. Süleyman'a hükümdarlık ve peygamberliğin yanı sıra bahşedilen nimetlerin başında, kendisine kuş dilinin öğretilmesi gelmektedir. *“Süleyman Dâvûd'a varis oldu: "Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden bolca verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur" dedi.*⁶¹⁸ ayeti ile bu hususa işaret edilmektedir.

Allah Teâlâ; *“Yerde yürüyen hayvanlar ve kanatlarıyla uçan kuşlar da ancak sizin gibi birer toplulukturlar. Kitap'da Biz hiçbir şeyi eksik bırakmadık; onlar sonra Rablerine toplanacaklardır.”*⁶¹⁹ buyurarak, yeryüzünde insanlardan başka diğer canlı türlerinin de varolduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla her canlı türünün kendi arasında bir anlaşma dilinin bulunması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bu konuda kesin olmamakla beraber tahmini değerlendirmelerle diğer canlı türlerinin hareketlerini anlamlandırma çalışmaları mevcuttur.⁶²⁰ Kur'ân'da Hz. Süleyman'ın, Hüdühüd kuşu ve karınca ile konuştuğu zikredilmektedir.⁶²¹ Şüphesiz Hz. Süleyman'ın kuşların, haşeratın ve hayvanların dilini anlaması Allah(c.c.)'ın Hz. Süleyman'a bahşettiği bir mucizedir. Yani Hz. Süleyman, bugünkü bilginlerin ve uzmanların çabasına benzer bir çalışma ile deney ve gözlem metodunu kullanarak, kuşların ve başka varlıkların dillerini anlamak için özel bir çaba harcamamış ve çalışma yapmamıştır.⁶²² Hz. Süleyman'ın deneme yanılma ve gözlem gibi

⁶¹⁷ Sâd, 38/35-38.

⁶¹⁸ Neml, 27/16.

⁶¹⁹ En'âm, 6/38.

⁶²⁰ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XI/132; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V/489.

⁶²¹ Neml, 27/18-21.

⁶²² Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XI/132; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V/489.

metodlarla kuş dilini anladığını iddia etmek mucizenin karakterini değiştirmek anlamına gelir. Hal böyleyken Hz. Süleyman'ın kuş dilini anlamasını bu çerçevenin dışında değerlendirmek yanlış olur.⁶²³

Hz. Süleyman'a bahşedilen mucizevî nimetlerden bir diğeri de rüzgârın, cinlerin ve şeytanın onun emrine verilmiş olmasıdır. Ayrıca Hz. Süleyman için bakır madeninin su gibi akıtılması da ona verilen nimetlerdendir.

*Gündüz estiğinde bir aylık mesafeye gidip, akşam da bir aylık mesafeden gelen rüzgârı Süleyman'ın buyruğu altına verdik. Onun için su gibi erimiş bakır akıttık. Rabbinin izniyle, yanında iş gören cinleri onun buyruğu altına verdik ki, bunlar içinde buyruğumuzdan çıkan olursa ona alevli ateşin azabını tattırırdık. Süleyman için, o ne dilerse, mabedler, heykeller, büyük havuzlara benzer çanaklar ve taşınması güç kazanlar yaparlardı. "Ey Dâvûd ailesi, şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır."*⁶²⁴

*"...istediği yere onun buyruğu ile kolayca giden rüzgârı, bina kuran ve dalgıçlık yapan şeytanları, demir halkalarla bağlı diğerlerini onun buyruğu altına verdik."*⁶²⁵

Hz. Süleyman'ın emrine verilen rüzgârın mahiyeti, hareket şekli, nasıl ve hangi amaçlarla kullanıldığı hakkında çoğu İsrailiyyat türünden olmak üzere pek çok görüş ve efsanevî anlatımlar kaynaklarda zikredilmiştir. Buna göre altın ve ibrişimden şeytanlarca dokunan bir halıdan bahsedilir ki bu, Hz. Süleyman'ın havada, bir yerden bir yere gitmesinde kullanılırdı. Hz. Süleyman'ın oturduğu altından bir minber bu halının üzerine yerleştirilirdi. Bu minberin sağına konan altın koltuklarda peygamberler, soluna konan gümüş koltuklarda da bilginler otururdu. Ulemanın etrafında diğer insanlar, insanların etrafında da cin ve şeytanlar yerini alır ve bütün cemaate, güneşe karşı siper olurdu. Bütün bu abartılı anlatımların İsrailiyyat kaynaklı olduğu ve sahih nakillere muhtaç olduğu anlaşılmakta ve bu konularda Kur'ân'da belirtilenlerle iktifâ etmek gerektiği

⁶²³ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XI/131-132; Ayrıca bkz. Şengül, İdris, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 122-123.

⁶²⁴ Sebe', 34/12-13.

⁶²⁵ Sâd, 38/35-38.

görülmektedir.⁶²⁶

“Her şeyden önce bir hususu belirtmek gerekir ki, rüzgârlar kâinattaki her şey gibi Allah’ın iradesine bağlıdır ve O’nun belirlediği temel yasalara uygun olarak esmektedir. Ancak belirli bir zaman diliminde Allah’ın, rüzgârı kullarından birinin emrine vermesi, rüzgârın Allah’ın iradesine bağlı olma özelliğini değiştirmez. Buna göre Allah’ın iradesi ve dilemesi, yine Allah’ın istemesine bağlı olarak, peygamberin iradesi ve dilemesi şeklinde gerçekleşebilir. Bu tuhaf bir şey değildir. Çünkü Allah peygamberine böyle bir kolaylık sağlayabilir. Bu anlamda rüzgâr, Hz. Süleyman’ın ilahî irade doğrultusunda yaptıklarını desteklemek için O’nun emrine verilmiştir. Yani Hz. Süleyman’ın rüzgârı yönlendirmesi, isteklerinin Allah’ın emri doğrultusunda olması koşuluna bağlanmıştır. Dolayısıyla rüzgâr yüce Allah’ın emri dışına çıkmamakta, bu emre uygun olan direktiflerin hizmetine girmiş olmaktadır.”⁶²⁷

Ayetlerde söz konusu olan rüzgârın sadece Hz. Süleyman’ın istifadesine sunulmuş tek bir rüzgâr olduğu, bazı müfessirlerce dile getirilmiştir. Buna göre; “Hz. Süleyman (a.s)’ın emrine verilen, malum rüzgârlar değil, hususî bir rüzgârdır. Çünkü bildiğimiz bu rüzgârlar, ihtiyaç zamanlarında genel olarak herkese faydalı olur. Bunun böyle olduğunun delili, ayette, "rfh" (rüzgâr) kelimesinin müfret (tekil) olarak okunması ve hiç kimsenin bunu cemî olarak okumamasıdır.”⁶²⁸ Buna göre Hz. Süleyman’ın emrine verilmiş tek bir rüzgâr vardır ve bu rüzgâr O’nun buyruğu doğrultusunda, ilahî iradeyi gerçekleştirmek gayesiyle, istenilen yöne esmektedir.

Kur’ân, Hz. Süleyman’ın emrine altına verilen cinlerin, şeytanların ve diğer yaratıkların azab edici işlerde istihdam edildiklerini, Hz. Süleyman için dalgıçlık yaptıklarını, binalar, heykeller, taşınması güç havuz şeklinde çanaklar ve kazanlar yaptıklarını haber vermektedir.⁶²⁹ Diğer hususlarda olduğu gibi, Hz. Süleyman’ın emrine amade kılınan bu varlıkların işledikleri işler hakkında da birçok rivayetler bulunmaktadır. Ancak bu rivayetlerin İsrailiyyat kabilinden oldukları ve bunlara itimat etmemek gerektiği,

⁶²⁶ Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf, *Bahru’l-Muhît*, VII/257-258.

⁶²⁷ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, XII/389-390.

⁶²⁸ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXV/248.

⁶²⁹ Sebe’, 34/12-14; Sâd, 38/35-38

bu konularda Kur'ân'daki bilgilerle iktifâ etmek gerektiği sahih kaynaklarda bildirilmektedir.⁶³⁰

Kur'ân'da Hz. Süleyman için su gibi akıtıldığı belirtilen⁶³¹ madenin bakır olduğu hususunda genel bir kanaat söz konusudur.⁶³² İstisnaî olsa da ayette zikredilen madenin petrol olduğunu dile getirenler de vardır.⁶³³

Kur'ân'da, Hz. Süleyman'a cins koşu atlarının sunulduğu ve O'nun bu atlara olan sevgisinin kendisine Allah'ı hatırlatmalarından dolayı olduğunu belirtilen ayetler şu şekilde gelmektedir;

*“Ona bir akşamüstü, çalımlı, cins koşu atları sunulmuştu. Süleyman: "Doğrusu ben bu iyi malları, Rabbimi anmayı sağladıkları için severim" demişti. Koşup, toz perdesi arkasında kayboldukları zaman: "onları bana getirin" dedi. Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başlamıştı.”*⁶³⁴

Ayette geçen “toz perdesi arkasında kaybolma” ifadesi ile “bacaklarını ve boyunlarını sıvazlama” ifadesinden neyin kastedildiği açık değildir. Bu yüzden bu ayetlerde anlatılan kıssa hakkında müfessirler, farklı görüşler ortaya koymuştur.

Birinci görüşe göre Hz. Süleyman, bir gün ikindi vaktinden sonra atlarını teftiş etmekteydi. Onları seyre dalıp ikindi namazını geçirmişti. Vaktin geçtiğini fark edince çok üzülmüş ve kendini kınayarak; “Ben atlara bir hayra bağlanırcasına bağlandım. Onlar beni Allah'ı zikretmekten alıkoydu.” demiş ve atları getirterek, Allah yolunda etlerini tasadduk etmek üzere ayaklarını ve boyunlarını kesmek suretiyle onları kurban etmiştir. Bu şekilde Allah'ın hoşnutluğunu kazanmayı amaçlamıştır.⁶³⁵ Bu görüşe göre ayette geçen “toz perdesi arkasında kaybolma” ifadesi güneşin batıp namaz vaktinin çıkması şeklinde,

⁶³⁰ Bkz. Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XII/111-112.

⁶³¹ Sebe', 34/12.

⁶³² Bkz. Et-Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-Beyân An Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân*, IV/440; Er-Râzi, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXV/248; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VI/126.

⁶³³ Derveze bu madenin petrol olduğunu belirtmektedir. Bkz. Derveze, Muhammed İzzet, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Dâru'l-İhyâi'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut 1962, V/34.

⁶³⁴ Sâd, 38/31-33.

⁶³⁵ İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el Kureyşî el-Bağdâdî, *Zâdu'l-Mesîr Fî İlmi't-Tefsîr*, Mektebetu'l-İslâmî, Dimeşk 1984, VII/131,133; İbn Arâbî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV/66-68; el-Âlusî, *Ruhu'l-Meânî*, XXIII/192-198.

“bacaklarını ve boyunlarını sıvazlama” ifadesi de atların bacaklarını ve boyunlarını keserek kurban etmek şeklinde yorumlanmıştır.⁶³⁶ Bu görüşe göre Hz. Süleyman, atları seyre dalıp Allah’ı zikretmekten uzaklaşmış, namaz vaktini geçirmek suretiyle günah işlemiştir. Dahası bu görüşe göre Hz. Süleyman, yaptığı hatanın bilincindedir ki, hatayı telafi etmek için atları kurban etmeye girişmiştir. Bu görüşün doğru olması durumunda Hz. Süleyman’ın Allah’tan af dilemek için O’na yöneldiğini belirten, tevbe eden başka ayetlerin de bulunması gerekirdi. Ancak Hz. Süleyman’ın bu hususla ilgili olarak Allah’tan af dilediğine dair herhangi bir imada da dahi bulunulmamaktadır.⁶³⁷ Bu sebeplerden ötürü zikredilen bu görüş, çoğu müfessir tarafından tercih edilmemiştir.

Tercih edilen diğer görüşe göre ise; ayette geçen “toz perdesi arkasında kaybolma” ifadesi, koşturulan atların gözden uzaklaşması, ufukta veya arkada bıraktıkları toz ve duman bulutu içinde kaybolmaları; “bacaklarını ve boyunlarını sıvazlama” ifadesi de Hz. Süleyman’ın tekrar huzuruna getirilen atların sevgi ve şefkatle taranması okşanması şeklinde yorumlanmıştır.⁶³⁸

Hz. Süleyman’ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan kurulu muazzam bir ordusunun bulunduğu Kur’ân’da şöyle zikredilmektedir;

*“Süleyman'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil olan ordusu toplandı. Hepsi toplu olarak gidiyorlardı...”*⁶³⁹

Hz. Süleyman, ordusundaki her grup için kendi içlerinden komutanlar tayin etmiş, mükemmel bir intizam sağlamıştır. Bu komutanlar, komutası altındakilerin savaşlarda, törenlerde, bayram ve diğer ihtişamlı günlerde sevk ve idaresinden sorumluydu.⁶⁴⁰ Hz. Süleyman’ın ordusunu bizzat denetlediğini, Kur’ân’da anlatılan Sebe’ melikesi kıssasından anlamaktayız. Zira bu kıssanın anlatımında Hz. Süleyman’ın, ordusunu teftişi sırasında

⁶³⁶ İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr Fî İlmi’t-Tefsîr*, VII/131,133; İbn Arâbî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, IV/66-68; el-Âlusî, *Ruhu’l-Meânî*, XXIII/192-198.

⁶³⁷ Bkz. Er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXVI/205-206.

⁶³⁸ İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, VII/131; Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXVI/205-206; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VI/470.

⁶³⁹ Neml, 27/17.

⁶⁴⁰ Es-Sâbûnî, *Kur’ân Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, s. 370-317; Kazancı, Ahmet Lütfi, *Peygamberler Tarihi*, s. 522.

Hüdhüd kuşunu göremediği için kızdığı ve ona vereceği cezaları dile getirdiği zikredilmiştir.⁶⁴¹

Kur’ân’da Süleyman(a.s.)’ın ihtişamlı saltanatının bir süre zayıflatıldığına ve bu şekilde Hz. Süleyman’ın imtihan edildiğine de değinilmektedir.

*“Biz Süleyman’ı denemeye tâbi tuttuk ve tahtının üzerine bir cesed bıraktık. Sonra o, Allah’a sığınıp tekrar tahtına döndü.”*⁶⁴²

Ayetteki ifadelerden, Hz. Süleyman’ın nasıl bir imtihana tabi tutulduğu ve tahtının üzerine atılan cesedin ne olduğu hususlarında kesin bir kanaate varmak mümkün değildir. Bu konuda müfessirler çok değişik izahlara yer vermişlerdir. Ancak bu izahların çoğunluğu İsrailiyyat kaynaklıdır ve Kur’ân’ın bütünüyle uyuşmayacak şeyleri ihtiva etmektedir.⁶⁴³ Bu rivayetlerin her birini ayrı ayrı ele alıp değerlendirmek çalışmamızın sınırlarını aşacaktır. Bu yüzden makul sayılan görüşleri ifade etmekle yetiniyoruz. Buna göre; ayette Hz. Süleyman’ın fitneye düşürüldüğü ve kürsüsüne bir cesedin atıldığı bildirildiğine göre böyle bir olay olmuş demektir. Ama bunun, şu veya bu diye kestirilip atılmasına imkân yoktur. Muhtemelen Hz. Süleyman’ın, mahiyetinde çalıştırmakta olan çeşitli hilelere sahip dessay kişiler vardı. Bu şeytanların veya şeytan ruhluların planladıkları bir ihtilal yüzünden Hz. Süleyman bir müddet nüfuzunu yitirmiş veya tahtından uzaklaşmış, bu suretle tahtında ya kendisi kuvvetsiz bir cesed halinde hükümsüz kalmış yahut tahtı işgal edilip muayyen bir zaman içerisinde ondan uzak kalmış olabilir.⁶⁴⁴

Kur’ân’da, Hz. Süleyman kıssası bağlamında anlatılan olaylardan en kapsamlı şekilde ele alınan Sebe’ melikesi ile Hz. Süleyman arasında geçen olaylardır. Bu kıssa çeşitli kaynaklarda anlatılırken az ya da çok Kur’ân’da zikredilmeyen malumatlara yer verilmiştir. Oysa Kur’ân, kıssa hakkındaki yeterli malumatı muhataplarına sunmaktadır. Kısza Kur’ân’da şöyle anlatılmaktadır;

⁶⁴¹ Hz. Süleyman’ın Hüdhüd kuşunun ortadan kayboluşunu denetimi esnasında fark etmesi, bu duruma kızdığı için, geçerli bir mazereti olmadığı takdirde ona nasıl cezalar vereceğini ifade eden ayetler için bkz. Neml, 27/20-21

⁶⁴² Sâd, 38/34.

⁶⁴³ Bkz. Aydemir, Abdullah, *İslamî kaynaklara Göre Peygamberler*, s. 200-205.

⁶⁴⁴ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXVI/209; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VI/470; Aydemir, Abdullah, *İslamî kaynaklara Göre Peygamberler*, s. 203.

"Süleyman'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil olan ordusu toplandı. Hepsi toplu olarak gidiyorlardı. Sonunda, karıncaların bulunduğu vadiye geldiklerinde bir dişi (kraliçe) karınca: "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman'ın ordusu farkına varmadan sizi ezmesin" dedi. Süleyman, onun sözüne hafifçe güldü ve: "Rabbim! Bana ve ana babama verdiğin nimete şükürde, hoşnut olacağın işi yapmakta beni muvaffak kıl. Rahmetinle, beni iyi kullarının arasına koy" dedi. Süleyman, kuşları araştırarak: "Hüdhüd'ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplarda mı? Bana apaçık bir delil getirmelidir; yoksa onu ya şiddetli bir azaba uğrattırım yahut keserim" dedi. Çok geçmeden Hüdhüd gelip Süleyman'a: "Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sana Sebe'den kesin bir haber getirdim. "Gerçekten ben, onlara hükmetmekte olan bir kadın buldum ki, ona her şeyden (bolca) verilmiştir ve büyük bir tahtı var." Onun ve milletin Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Göklerde ve yerde gizli olanları ortaya koyan, gizlediğiniz ve açıkladığınız şeyleri bilen Allah'a secde etmemeleri için şeytan, kendilerine, yaptıklarını güzel göstermiş, onları doğru yoldan alıkoymuştur. Bunun için, doğru yolu bulamazlar. O çok büyük arşın sahibi olan Allah'tan başka tanrı yoktur" dedi. Süleyman şöyle söyledi: "Doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın, bakacağız." "Şu yazımı götür, onlara at, sonra bir yana çekil, varacakları sonuca bak." Sebe' melikesi: "Ey ileri gelenler! Bana, 'Bismillahirrahmanirrahim' diye başlayan ve 'sakın bana karşı baş kaldırmayın ve teslim olarak gelin' diyen Süleyman'dan gönderilen önemli bir mektup bırakıldı" dedi. "Ey ileri gelenler! Vereceğim emir hakkında bana fikrinizi söyleyin; siz benim yanımda bulunmadıkça, bir iş hakkında kesin bir hüküm vermem" dedi. "Biz güçlü kimseler ve zorlu savaş adamlarıyız, emir senindir, sen emretmene bak." Melike: "Doğrusu hükümdarlar bir şehre girdikleri zaman orasını bozarlar, onurlu kimselerini aşağılık yaparlar. İşte böyle davranırlar. Ben onlara bir hediye göndereyim de, elçilerin ne ile döneceklerine bakayım" dedi. Süleyman'a geldiklerinde: "Bana mal ile yardım etmek mi istiyorsunuz? Allah'ın bana verdiği size verdiğinden daha iyidir. Ama belki de siz hediyenizle sevinirsiniz. Onlara dön! Andolsun ki, güç yetiremeyecekleri bir ordu ile gelir onları oradan alçalmış ve küçük düşmüş olarak çıkarırız" dedi. Süleyman: "Ey cemaat! Bana teslim olmalarından önce, hanginiz o kraliçenin tahtını yanıma getirebilir?" dedi. Cinlerden bir ifrit: "Sen yerinden kalkmadan önce sana onu getiririm, buna karşı güvenilir bir güce sahibim" dedi. Kitabın bilgisine sahip olan biri: "Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm" dedi. Süleyman, tahtı yanına yerleşivermiş görünce: "Bu, şükür mü edeceğim yoksa nankörlük

mü edeceğim diye beni sınavan Rabbimin lütfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur; fakat nankörlük eden bilsin ki Rabbim müstağnidir, kerem sahibidir" dedi. Süleyman "Onun tahtını tanınmaz hale getirin, bakalım tanıyabilecek mi yoksa tanıyamayacak mı?" (yola gelecek mi, yoksa yola gelmeyenlerden mi olacak?) dedi. Melike geldiğinde "Senin tahtın böyle miydi?" denildi. O da "Sanki odur, daha önce bize bilgi verilmişti ve teslim olmuştuk" dedi. Melikeyi o zamana kadar alıkoyan, Allah'tan başka taptığı şeylerdi; çünkü kendisi inkârcı bir millettendi. O'na: "Köşke gir" dendi; salonu görünce, onu derin bir su zannetti, eteğini çekti. Süleyman: "Doğrusu bu camdan yapılmış mücella bir salondur" dedi. Melike: "Rabbim! Şüphesiz ben kendime yazık etmişim. Süleyman'la beraber, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum" dedi. ”⁶⁴⁵

Kur’ân’da anlatılan bu kıssadan hareketle kaynaklarda; Sebe’ melikesinin isminden tırnağının şekline, sarayının yapısından Hz. Süleyman’a sunduğu hediyelere, maiyetindeki halktan danışma kuruluna, tahtının üzerindeki süslerden Hz. Süleyman’ın huzuruna hangi yolla getirildiğine ve özellikle Hz. Süleyman’ın Sebe’ melikesi ile evlenip evlenmediğine varıncaya kadar birçok konuda çeşitli rivayetler nakledilmiştir. Ancak bu türden rivayetler Kur’ân mesnedli olmadığından veya sahih hadis kaynaklarına dayanmadığından efsanevi anlatımlar olarak değerlendirilmelidir.⁶⁴⁶

Hz. Süleyman’ın en büyük hizmetlerinden biri olan, Sebe’ melikesinin ve dolayısıyla O’nun tebaasının Müslüman olmasıyla sonuçlanan olayların anlatıldığı ayetlerde Kur’ân muhataplarının dikkatine sunulan çok ince mesajlar bulunmaktadır. Bu mesajlar hakkında ilerleyen bölümlerde teferruatlı açıklamalara yer verilecektir.

Kur’ân’dan anlaşıldığı üzere Hz. Süleyman’ın vefatı ilginç bir şekilde gerçekleşmiş ve insanlara, O’nun vefatı vesilesiyle cinlerin gayba dair herhangi bir bilgilerinin bulunmadığı bildirilmiştir. “Süleyman’ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, ancak değneğini yiyen kurt onun ölümünü cinlere fark ettirdi. O, ölü olarak yere düşünce ortaya çıktı ki, şayet cinler görülmeyeni bilmiş olsalardı alçak düşüren bir azap içinde kalmazlardı. ”⁶⁴⁷

⁶⁴⁵ Neml, 27/17-44.

⁶⁴⁶ Bkz. Aydemir, Abdullah, *İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler*, s. 210-220.

⁶⁴⁷ Sebe’, 34/14.

Hız. Süleyman esasına dayalı bir şekilde ibadet ederken vefat etmiştir. Ancak Allah (c.c.), onun vefatını gizlemek suretiyle cinlerin gaybı bilmediklerini göstermeyi murad ettiği için Hz. Süleyman, vefat etmiş olmasına rağmen bir süre daha esasına dayalı bir şekilde ayakta kalmıştır.⁶⁴⁸ Bu zaman zarfında Hz. Süleyman'ın emrinde bulunan cinler, istihdam olundukları azab verici işlerde çalışmaya devam etmişlerdir. Böylece Hz. Süleyman'ın vefatıyla cinlerin gaybı bildiğine inanan müşriklere karşı inkar edilemeyecek bir delil ortaya konulmuştur.⁶⁴⁹ İşte Allah (c.c) hakikatleri böylece ortaya çıkarmıştır.

Netice olarak Hz. Süleyman, *"Ey Rabbim! Bana, ana ve babama lütfettiğin nimetine şükretmemi ve senin razı olacağın iyi işler yapmamı bana ilham et. Rahmetinle beni de salih kullarının arasına sok."*⁶⁵⁰ duasını vird edinmiş, "...kullarım içinde şükreden azdır"⁶⁵¹ ayetinde zikredilen azınlığın içerisinde yer almış şekûr kullardandır.⁶⁵² İşte Hz. Süleyman, ihtişamlı saltanatının yanı sıra kendisine bahşedilen mucizevî nimetleri bir şükûr vesilesi olarak görmüş⁶⁵³ ve bütün bunları Allah'ın dinine yapmış olduğu hizmetler doğrultusunda kullanmıştır. Bunun neticesinde de Rabbinin övgüsüne mazhar olmuştur: *"Dâvûd'a Süleyman'ı bahşettik; o ne güzel bir kuldu! Doğrusu o daima Allah'a yönelirdi."*⁶⁵⁴ *"Doğrusu onun katımızda yakınlığı ve güzel bir istikbali vardır."*⁶⁵⁵

Kur'ân'daki şekliyle ortaya koymaya çalıştığımız Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarıyla Kur'ân muhataplarına çarpıcı mesajlar verilmektedir. Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman hem kral hem de peygamberdirler. Bu anlamda onların kıssalarıyla verilmek istenen mesajların hususî bir yeri söz konusudur. Bu anlayışla ele alındığında Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları, pek çok alanda Kur'ân muhataplarına ışık tutacaktır.

⁶⁴⁸ Bkz. Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXV/251.

⁶⁴⁹ Bkz. *A.e.a.y.*

⁶⁵⁰ Neml, 27/19.

⁶⁵¹ Sebe', 34/13.

⁶⁵² Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VI/357.

⁶⁵³ Sâd, 38/32.

⁶⁵⁴ Sâd, 38/30.

⁶⁵⁵ Sâd, 38/40.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**“KRAL VE PEYGAMBER OLARAK DÂVÛD (A.S.) VE SÜLEYMAN
(A.S.) KISSALARIYLA VERİLMEK İSTENEN MESAJLAR”**

Kur'ân kıssaları; Kur'ân'ın temel gayesi olan insanları doğru yola iletmek, onlara Allah'ı ve ahireti tanıtmak, adaleti tahakkuk ettirmek ve bu şekilde insanları hem bu dünyada hem de ahirette mutluluğa kavuşturmak gayesiyle zikredilmişlerdir. Dolayısıyla Kur'ân, insanlığa hangi gayelerle gönderilmişse, Kur'ân'ın en önemli anlatım şekillerinden birisi olan kıssaların da Kur'ân'da zikrediliş gayesi aynıdır. Öyleyse Kur'ân mesajını en doğru şekilde anlayıp hayata tatbik edebilmek için, Kur'ân muhtevasında önemli bir hacme sahip olan kıssalar ile verilmek istenen mesajları anlamak gerekmektedir.

Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları, Kur'ân'ın farklı bölümlerinde farklı yönleri öne çıkarılmak suretiyle işlenmiş olan önemli Kur'ân kıssalarındandır. Şüphesiz bu kıssaları önemli kılan hususların en başında, Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'ın hem kral hem de peygamber olmaları dolayısıyla örnek bir şahsiyeti temsil etmeleri gelmektedir. Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman, kral olarak idareleri altındaki toplumların yaşantılarına, mazhar oldukları ilahi vahyin getirmiş olduğu prensipler doğrultusunda yön vermişlerdir. Bu yüzden Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları, müslüman şahsiyetini inşa eden ahlakî ilkeleri ihtiva etmesinin yanı sıra, toplumsal yaşantı adına da İslamî bir çerçeve çizmesi bakımından önemli bir referans noktasını teşkil etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarıyla verilmek istenen mesajlar daha da önem kazanmaktadır. Bu yüzden Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarından çıkarılması gereken dersler konusunda titiz bir yaklaşıma sahip olmak gerekir ki; bu kıssaların satır aralarında hem bireyi hem de toplumu ilgilendiren Kur'ân'î ilkelere ulaşılabilsin.

İşte böyle bir yaklaşımla çalışmamızın bu aşamasında, Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarıyla verilmek istenen mesajları ortaya koymaya çalışacağız.

A. HÜKÜMDARIN ÖZELLİKLERİ VE UYGULAMALARINA DAİR VERİLEN KUR'ÂN'Î MESAJLAR

Başlangıçta zikrettiğimiz üzere Hz. Dâvûd'a ve Hz. Süleyman'a, peygamberliklerinin yanı sıra muazzam bir hükümdarlığın da verildiği Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılmaktadır. Hal böyle olunca onların kıssalarında, hükümdarın ya da daha güncel bir ifade ile bir devlet yöneticisinin veya daha genel bir ifade ile herhangi bir amirin sahip olması gereken özelliklere dair Kur'ân'î mesajlar karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu Kur'ân'î mesajları sadece hükümdara, devlet yöneticisine ya da bir amire münhasır kılmak evrensel mesaj Kur'ân'ın hitap kitlesini sınırlamak anlamına gelir. Bu yüzden Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarıyla verilen mesajlarda birey olarak her müslümanın payına düşen bir hissenin var olduğunu unutmamak gerekir.

Hükümdarın en önemli vazifesi, hiç şüphesiz adaletle hükmetmesidir. Dolayısıyla çalışmamızın bu aşamasında ilk olarak, Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarında adil olmak ve adaletle hükmetmekle ilgili noktaları ele alarak, bu hususlara dair vurgulanan Kur'ân'î mesajları ortaya koymaya çalışacağız.

1) Adaletle Hükmetmek

Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları değerlendirildiğinde bir yöneticinin sahip olması gereken özelliklerin en başında “Adalet”in geldiği görülecektir. Çünkü adalet, devleti ayakta tutan en temel yapı taşlarından bir tanesidir. Adaletin olmadığı bir toplumda zalimane kararlar hüküm sürecektir ki bu, devlet düzenini temelden sarsacak bir durumdur.⁶⁵⁶ Adaletin uygulanabilmesi için devleti ilk elden yöneten kimsenin, yani hükümdarın, adaletin takipçisi olması gerekir. Tam da bu noktada Dâvûd (a.s.) örneği karşımıza çıkmaktadır. Zira O, halk arasındaki davalara bizzat kendisi bakarak adaleti ilk elden tahakkuk ettiren bir hükümdardır. Daha önce de değinildiği üzere Hz. Dâvûd'un bizzat baktığı davalar, Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilmektedir.⁶⁵⁷ Bu davaların zikredilmesinin

⁶⁵⁶ Tabbâra, Afif Abdülfettâh, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 374.

⁶⁵⁷ Enbiyâ, 21/78; Sâd, 38/21-25.

hemen akabinde Hz. Dâvûd’a hitaben gelen Kur’ân ayeti, O’nun şahsında, adaleti tahakkuk ettirmek konumunda bulunan tüm hâkimler için çarpıcı mesajları ihtiva etmektedir.

*“Ey Dâvûd; seni gerçekten yeryüzüne halife kıldık. O halde insanlar arasında hak ile hükmet. Hevâ ve hevese uyma ki bu, seni Allah’ın yolundan saptırır. Şüphesiz ki Allah’ın yolundan sapanlara; onlara hesap gününü unuttuklarından ötürü, şiddetli bir azab vardır.”*⁶⁵⁸

İnsan, tabiatı gereği sosyal bir varlıktır. Hayatını sürdürebilmesi için topluluklar halinde yaşamaya ihtiyacı vardır. Bu anlamda insanın, ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için diğer insanlarla ilişki içerisinde olması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Birbirleriyle ilişki içerisinde olan insanlar arasında anlaşmazlıkların vuku bulması ise gayet doğaldır.⁶⁵⁹ Bu noktada insanlar arasındaki anlaşmazlıkları giderebilmek için öncelikle adaleti temin edecek evrensel prensiplere ihtiyaç vardır. Çünkü sübjektif değerlendirmelerle adalet dağıtmak mümkün değildir.⁶⁶⁰ Allah (c.c.) Hz. Âdem’den başlayıp Kur’ân-ı Kerîm ile son bulan vahiy silsilesiyle adaleti tesis edecek evrensel prensipleri insanlara bildirmiştir. İşte bu noktada Allah’ın bildirmiş olduğu evrensel prensiplerle insanlar arasında hüküm verecek ve hükmünü infaz etme gücüne sahip olacak bir hükümdar ihtiyacı doğmaktadır ki adalet tesis edilebilsin. Muhakkak ki böylesine hassas bir konumda bulunan hükümdarın hükümlerinin, ilahî prensipler doğrultusunda değil de hevâsına göre olması büyük zararlara yol açacaktır.⁶⁶¹ Çünkü adaletin olmadığı yerde zulüm, sömürü, haksızlık ve anarşi vardır.⁶⁶²

Hüküm vermek noktasında bulunan hâkimde hevâyâ uyma durumu; hasımdan intikam alma arzusu, güçlülere ve yakınları kayırma endişesi, güçsüzlere ve düşmanlara zulmetme duygusu, şöhret ve yükselme gibi nefsin arzularını tatmin etme eğilimi şeklinde gerçekleşebilir.⁶⁶³ İşte tam da bu noktada hâkimleri zalimane hükümler vermekten uzaklaştıran ilahî vasiyet devreye girmekte ve “hevâ ve hevesine uyma” emri gelmektedir.

⁶⁵⁸ Sâd, 38/26.

⁶⁵⁹ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXVI/199-200.

⁶⁶⁰ Saka, Şevki, *Yabancılaşma Karşısında Kur’ân*, Fecir Yay., Ankara 1997, s. 243.

⁶⁶¹ Tabbâra, *Kur’ân’da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 374.

⁶⁶² Saka, Şevki, *a.g.e.*, s. 240.

⁶⁶³ Tabbâra, *Kur’ân’da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 374.

Bundan başka Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok ayetinde adalet prensibine vurgu yapılmakta ve Kur'ân muhatapları adaletli olmaya davet edilmektedir. *"Allah adaleti ve ihsanı emreder."*⁶⁶⁴, *"Adil davranın, takvaya yakışan budur."*⁶⁶⁵, *"Allah, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder."*⁶⁶⁶, *"Ey iman edenler, adaleti tam yerine getirerek, Allah için şahitlik yapanlardan olun."*⁶⁶⁷

Başta zikretmiş olduğumuz Sâd suresi 26. ayetin devamında, adaletten uzaklaşıp hevâ ve hevesine uyanların akıbeti de açıklanarak Kur'ân muhataplarına dersler verilmektedir. Buna göre hesap gününü unutarak adaletten uzaklaşıp hevâ ve hevese göre hükmetmek, dünyevî anlamda telafî edilmesi güç zararlara yol açacağı gibi, uhrevî anlamda da kurtuluşu sağlayacak olan Allah'ın yolundan sapma anlamına gelecektir. Allah'ın yolundan sapmış olanlar ise ayetin ifadesiyle, "şiddetli azaba" duçar olacaklardır.⁶⁶⁸

Neticede diyebiliriz ki; adil olmak müslüman şahsiyetinin en belirgin özelliği olarak Kur'ân'ın birçok ayetinde vurgulanmıştır. Bu anlamda adaletle hükmetmek de hükümdarın en önemli sorumluluğudur. Dolayısıyla Dâvûd (a.s.) örneğinde olduğu gibi müslüman bir hükümdarın en belirgin özelliği adaleti temin ve tesis etmesi ve bu yolda hevâsına uymamasıdır. Adaletten uzaklaşıp hevâsına göre hüküm veren hükümdar, toplumu telafisi güç zararlara sokacağı gibi, ahiret için de kendisine şiddetli bir azabı hazırlamış olacaktır.⁶⁶⁹

⁶⁶⁴ Nahl, 16/90.

⁶⁶⁵ Maide, 5/8.

⁶⁶⁶ Nisa, 4/58.

⁶⁶⁷ Nisa, 4/135.

⁶⁶⁸ Bkz. Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXVI/200.

⁶⁶⁹ Geniş bilgi için bkz. Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXVI/199-200; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, XII/86; Tabbâra, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, 373-374; Saka, Şevki, *a.g.e.*, s. 240-245.

2) İlim Sahibi Olmak

İlmin yüceliği ve önemine dair Kur'ân'da zikredilen pek çok ayet ve bu konuda rivayet edilen pek çok hadis, her müslümanın ilim sahibi olmak konusunda sorumlu olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Zira Peygamberimiz (s.a.v.): *“Alimler nebilerin varisidir.”*⁶⁷⁰ buyurarak ilmin önemine vurgu yapmıştır. İlim sahibi olmak, en başta da Allah'ın ayetlerini kavrayıp, bunlarla amel edebilmek için bir gerekliliktir.⁶⁷¹ Bu anlamda zikredilen *“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri öğüt alırlar.”*⁶⁷² ayeti ile açık bir şekilde bu konuya işaret edilmektedir. Buradan yola çıkarak her müslüman için olduğu gibi bir hükümdar için de ilim sahibi olmanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

*“Andolsun ki, Dâvûd'a ve Süleyman'a ilim verdik. İkisi "Bizi mü'min kullarının çoğundan üstün kılan Allah'a hamdolsun" dediler.”*⁶⁷³

Hz. Dâvûd'a ve Süleyman (a.s.)'a ilmin yanı sıra başta hükümdarlık olmak üzere pek çok nimetler verilmiştir. Fakat söz konusu ayette sadece ve özellikle ilmin zikredilmiş olması, ilmin önemine yapılmış bir vurgu olsa gerektir. Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.)'ın, mü'min kulların çoğundan üstün kılınmalarının sebebinin onlara verilen ilim⁶⁷⁴ ve bu ilmin kaynağını unutmayıp şükürünü eda etmeleri⁶⁷⁵ dolayısıyla olduğu bu ayet bağlamında anlaşılmaktadır.

Müfessir Seyyid Kutub'un bu ayeti açıklamaya yönelik ifadeleri, özellikle bu ayetten çıkarılması gereken dersler hususuna ışık tutmaktadır.

“Bu ayette ilmin türü ve konusu hakkında malumat verilmemektedir. Çünkü ayette ön plana çıkarılmak ve ortaya konmak istenen ilmin içeriği değil kendisidir. Böylece bütün ilimlerin Allah'ın bir bağıışı olduğuna işaret ediliyor. Her ilim

⁶⁷⁰ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XIX/171.

⁶⁷¹ Zuhaylî, Vehbe, *Tefsîrû'l-Münîr*, çev. Hamdi Arslan bşk. komisyon, Risale Yay., İstanbul 2005. XII/261.

⁶⁷² Zümer, 39/9.

⁶⁷³ Neml, 27/15.

⁶⁷⁴ Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIV/185; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V/487.

⁶⁷⁵ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XI/129.

sahibine yakışan tutumun o ilmin kaynağını bilmesi, verilen bilgiye karşı Allah'a övgüde bulunarak O'na yönelmesi, bu ilmi bağışlayıp veren Allah'ı hoşnut edecek biçimde onu kullanması gerektiği belirtiliyor. Böyle bir ilim, Allah'ın bir bağışı ve lütfu olarak sahibini Allah'dan uzaklaştırmayacak, kendisine Allah'ı unutturmayacaktır. İnsanın kalbini Rabb'inden uzaklaştıran ilim, yolundan şaşmıştır. Kaynağından ve hedefinden sapmıştır. Sahibine ve insanlara bir fayda sağlayamaz. Onları mutlu edemez. Kötülükten, korkudan, bunalımdan ve yıkımdan başka bir ürün veremez. Zira kaynağından kopmuş, yönünü şaşırmış ve Allah'a giden yoldan sapmıştır.”⁶⁷⁶

Dâvûd ve Süleyman (aleyhimesselem)’in kendilerine verilen ilimlere şükretmeleri bu ayette ön plana çıkarılmış bir noktadır. Allah’ın vermiş olduğu ilme şükretmek bizzat şükür ifadeleri ile olabileceği gibi bu ilimle faydalı işler yapmak suretiyle de olabilir.⁶⁷⁷ Hem ilim sahibi olup hem de bu ilimden dolayı Allah’a olan şükür borcunu yerine getiren kimselerin, “Allah’ın inanmış pek çok kullarından daha erdemli ve daha üstün olacakları yine bu ayet bağlamında açıklanmaktadır.”⁶⁷⁸ Bir başka Kur’ân ayeti de bu gerçeği destekler niteliktedir; “...Allah içinizden iman edip kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltir.”⁶⁷⁹ Kalbi terbiye edip genişleten ve Allah’ın emirlerine itaat etmesini sağlayan ilim, insanın Allah katında yüksek derecelere ulaşmasını sağlar.⁶⁸⁰ Böylece ilmin değeri ve onu kullarına vermekle Allah’ın ne büyük bir lütufta bulunduğu ve bu nimete gereğince şükredebilen âlimlerin Allah katında ne kadar yüksek bir dereceye sahip oldukları ortaya çıkmaktadır.⁶⁸¹

Kanaatimiz odur ki; ilim konusunun önemine Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) gibi halk arasında adaletle hükmetmiş kral ve peygamberlerin kıssaları bağlamında değinilmiş olmasının en temel sebeplerinden birisi de, “ilim sahibi olmak” vasfının, bir hükümdarın taşınması gereken en önemli özelliklerden birisi olmasındandır. Muhakkak ki adaletle hükmedebilmek için sağlam bir iman yanısıra ‘ilim’ gibi adaleti tahakkuk ettirmek için

⁶⁷⁶ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XI/129-130.

⁶⁷⁷ El-Mevdûdî, Ebu'l A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, İnsan Yay., İstanbul 1987, IV/82.

⁶⁷⁸ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XI/129.

⁶⁷⁹ Mücadele, 58/11.

⁶⁸⁰ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XIV/350.

⁶⁸¹ A.e., XI/129.

gerekli olan donanımlara da sahip olmak gerekir. Bu yüzden Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları bağlamında ele alınan ilim konusu, hükümdarlık noktasından hareketle değerlendirildiğinde; ilim sahibi olmanın, adil bir hükümdar olabilmenin en temel şartı olduğu gerçeği de karşımıza çıkmaktadır.

Dâvûd (a.s.) ve O'na Zebur'un verilmesi hakkında zikredilen başka bir ayette de ilmin üstünlük vesilesi olduğuna dair mesajlar verilmektedir.

*“Rabbin, göklerde ve yerde olan herkesi en iyi bilir. Andolsun, biz peygamberlerin bir kısmını bir kısmına üstün kıldık ve Dâvûd'a da Zebûr'u verdik.”*⁶⁸²

Bu ayet içerisinde Dâvûd (a.s.)'un söz konusu edilmesi O'nun, nebiler arasında mümtaz bir yere sahip olduğunun göstergesidir. Hz. Dâvûd'a büyük bir dünya saltanatı nasip edilmiştir. Fakat bu ayetin kapsamında övgüye değer olarak, peygamberlik ve Hz. Dâvûd'a gönderilmiş ilahi kitap Zebur'dan bahsedilmektedir. Bunun sebebi şüphesiz dünya saltanatının, peygamberlik ve vahye mazhariyetin yanında zikredilmeye değer bir öneme haiz olmamasındandır.⁶⁸³ Dolayısıyla kimi insanların kimisine üstün kılınmasının kriterinin hükümdarlık ya da mülkün olmadığı, ilim ve dinin olduğu mesaj olarak bu ayet kapsamında verilmektedir.⁶⁸⁴

Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarında ilim konusu ile bağlantılı bir şekilde tevazu hakkında da dersler verilmektedir. Zira başta zikretmiş olduğumuz Neml suresi 15. ayette, *“Bizi mü'min kullarının çoğundan üstün kılan Allah'a hamdolsun”* ifadesi yer almaktadır. Dolayısıyla Dâvud (a.s.) ve Süleyman (a.s.), kulların tümünden değil bir kısmında üstün kılınmış olduklarını dile getirmişlerdir ki bu, kendilerinden daha üstün olan ilim sahiplerinin de bulunduğu gerçeğini ortaya koyar. *“Dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Her ilim sahibinden üstün bir bilen bulunur.”*⁶⁸⁵ ayeti de bu hususa işaret etmektedir. Bu durum âlim bir kimsenin, sahip olduğu ilim dolayısıyla her ne kadar bazı kimselerden üstün olsa da, kendisi gibi pek çok faziletli kimselerin bulunduğu inanması

⁶⁸² İsrâ, 17/55.

⁶⁸³ Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XX/230.

⁶⁸⁴ A.e.a.y.

⁶⁸⁵ Yusuf, 12/76.

gereğini hatırlatmaktadır.⁶⁸⁶ Neticede bu ayette; ilim sahibi olan bir kimsenin tevazû sahibi olması gerektiği mesaj olarak Kur'ân muhataplarına sunulmaktadır. Zira bu önemli noktayı vurgulayan bir başka ifadeye Hz. Süleyman kıssasında da rastlamaktayız.

Hz. Süleyman'ın, Sebe' melikesi ile ilgili anlatılan kıssasında, ordusunun bir neferi olan Hüdühüd kuşunun ortadan kaybolmasından sonra şöyle bir haberle geri döndüğü anlatılmaktadır: *“Senin haberdar olmadığın bir hakikate vakıf oldum. Sebe'den sana çok doğru ve mühim bir haber getirdim...”*⁶⁸⁷ Buradan anlaşıldığı üzere ilim ve marifetten birçok şeye nail olan Süleyman (a.s.)'a, Hüdühüd'ün bildiği şey gizli kalmıştır. Bu zayıf kuş, kendisine bahsedilen ilimle insanların dahi çoğuna üstün kılınmış Hz. Süleyman'ın karşısına, onun bilmediği bilgilerle çıkmıştır. Oysa bu esnada Hz. Süleyman, Hüdühüd'e vereceği cezayı düşünmektedir.⁶⁸⁸ Çünkü bu kuş, ordunun düzenini bozarak firar etmişti. Bu durumda öncelikle bir ordu komutanı olarak Süleyman (a.s.), isyana mahal verecek tutumları engellemek ve isyankârlara karşı sert bir tavır takınmak konumunda olduğu için Hüdühüd'e, ordudaki disiplini ve düzeni sağlamak adına bir ceza vermeyi düşünmüştür.⁶⁸⁹ Böyle bir durumda Hz. Süleyman, mühim haberler getirmesine rağmen, kendisine verilen ilmin büyüklüğüne dayanarak zayıf bir kuşun bilgisine itimat etmeyebilir ve ona vereceği cezayı uygulayabilirdi. Fakat Hz. Süleyman böyle yapmamış, getirilen haberi ciddiye alarak; *“Bakalım doğru mu söyledin, yoksa yalancılardan mı oldun...”*⁶⁹⁰ diyerek Hüdühüd'ün getirdiği haberi araştırma gereği hissetmiş, onu cezalandırmamış ve böylece büyük bir tevazu örneği göstermiştir.⁶⁹¹ Neticede bu olay, kendini beğenmeyi terk etmek hususunda Kur'ân muhataplarına ince bir uyarı olarak sunulmuştur.⁶⁹² Özellikle de bilgili kimselere arız olabilecek kendini beğenme duygusuna karşı insanı dikkatli olmaya çağıran bir uyarıdır.⁶⁹³ Öyleyse ilim sahibi mü'minler, ilimleri ne kadar geniş olursa olsun, ne kadar çok bilgiye muttali olurlarsa olsunlar, her durumda kendilerinden daha iyi bilen birisinin

⁶⁸⁶ Zuhaylî, Vehbe, *Tefsîrû'l-Münîr*, X/254; Tabbâra, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 381.

⁶⁸⁷ Neml, 27/22-26.

⁶⁸⁸ Neml, 27/20-21.

⁶⁸⁹ Bkz. Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVI/133.

⁶⁹⁰ Neml, 27/27.

⁶⁹¹ Tabbâra, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 381.

⁶⁹² Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIV/190.

⁶⁹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV/446.

bulunabileceğini unutmamalı ve ilimleri konusunda tevazu sahibi olmalıdırlar.⁶⁹⁴ İşte böylece Kur’ân, zikretmiş olduğu kıssalarla mü’min şahsiyetini her yönüyle inşa etmektedir.

3) Toplumsal Dengeyi ve Düzeni Gözetmek

Hz. Süleyman’ın ordusunda bulunan kuşları teftişi ile ilgili anlatılan kıssa, hükümdarın himayesi altındakileri görüp gözetmesi hakkında dersler ihtiva etmektedir. “(Hz. Süleyman) Bir de kuşları teftiş etti ve dedi ki: “Hüdhüdü neden göremiyorum, yoksa kayıplara mı karıştı? dedi. Kuvvetli ve geçerli bir mazeret ortaya koymadığı takdirde, onu şiddetli bir şekilde cezalandıracağım yahut boynunu keseceğim.”⁶⁹⁵

Bu âyet-i kerimede İslâm devlet başkanının ve yöneticilerinin, yönetimleri altında bulunanların durumlarını iyice araştırmalarına, onları gereği gibi korumalarına delil vardır.⁶⁹⁶ Hüdhüd kuşu küçük olmasına rağmen, onun yokluğu Süleyman (a.s.)’in gözünden kaçmamıştır. Bu durumda müslüman hükümdarın, tebaasından küçük ya da büyük olsun zayıf ya da güçlü olsun herkesi görüp gözetmek ve koruyup kollamakla mükellef olduğu anlaşılmaktadır. Zira Hz. Ömer’in bu konuda vermiş olduğu örnek, asırlar boyunca dillere pelesenk olmuştur. Hz. Ömer: “Fırat kenarında bir kurt bir keçiyi kapacak olsa, şüphesiz Ömer ondan sorumlu tutulacaktır.” demiştir.⁶⁹⁷ Bu çerçevede İslam âlimleri; devlet reisinin, halkının durumunu yoklamasının müstehap olduğu hükmünü istinbat etmişlerdir.⁶⁹⁸

Kur’ân’da anlatılan ve Dâvûd (a.s.) kıssası bağlamında ele aldığımız; birinin 99, diğerinin tek bir koyunu bulunan iki ortağın davasında, hükümdarların toplumsal dengeyi

⁶⁹⁴ Bkz. Tabbâra, *Kur’ân’da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 380-382.

⁶⁹⁵ Neml, 27/20-21.

⁶⁹⁶ Kurtubî, *el-Câmi’u li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XVI/131; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, V/491.

⁶⁹⁷ Kurtubî, *el-Câmi’u li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XVI/131.

⁶⁹⁸ Zuhaylî, Vehbe, *Tefsîrû’l-Münîr*, X/262.

gözetmesine dair dersler bulunduğu çeşitli kaynaklarda anlatılmıştır. Buna göre İmam Şafîî'den nakledilen bir rivayette Allah Teâlâ Hz. Dâvûd'a hitaben şöyle buyurmuştur; “Ey Dâvûd! Huzuruna iki hasım çıkar ve bunlardan birisine gönlünün meyli olursa, sakın “hak bunun olsa da hasmını yense” diye gönlünden geçmesin. Ey Dâvûd! Ben peygamberlerimi insanlara deve güden çobanlar gibi gönderdim. Çünkü onlar hakka riayetle insanları sevk ve idareyi bilirler. Onların vazifesi sürülerini görüp gözetmek ve zayıf olanı su ve otağa kavuşturmadır.”⁶⁹⁹ Bu ifadelerden; hükümdarın, zayıf ile güçlü, haklı ile haksız arasındaki dengeyi gözetmek ve bu anlamda toplumsal dengeyi sağlamakla sorumlu olduğu anlaşılmaktadır.

Netice olarak; Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarında, yönetim ve organizasyona dair ahlaki kuralların ipuçları bulunmaktadır. Bu anlamda yöneticilerin, idaresi altında bulunanların durumunu kontrol etmelerinin, onları koruyup gözetmelerinin, toplumsal dengeyi ve düzeni sağlamalarının Kur’ân’î bir ilke olduğu anlaşılmaktadır.

4) Hükümdarın Uygulamaları ve Tebaası İle İlişkileri Hakkında Verilen Diğer Kur’ân’î Mesajlar

a. Aceleci Olmamak, Metodik Hareket Etmek

Acelecilik insan tabiatının en belirgin özelliklerinden bir tanesidir. İnsan, olayların yarar veya zarar getirip getirmeyeceğini hesap etmeksizin hemen gerçekleşmesini arzu eder. Bu hususta Kur’ân’da; “*Şüphesiz insan pek acelecidir*”⁷⁰⁰; “*İnsan aceleci olarak yaratılmıştır. Size yakında (azaba dair) alametlerimi göstereceğim. Şimdi siz acele etmeyin*”⁷⁰¹ buyrulmaktadır. İnsan, aceleci özelliği nedeniyle önündeki küçük kazançları,

⁶⁹⁹ Ramazan Ayvallı bşk. Komisyon, *Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi* (Hz. Dâvûd mad.), İhlas Yay., İstanbul t.y., IV/82.

⁷⁰⁰ İsrâ, 17/11.

⁷⁰¹ Enbiyâ, 21/37.

gelecekteki büyük kazançlardan daha karlı görür.⁷⁰² Çünkü düşünerek ve ölçüp tartarak sabır gerektiren uzun vadeli kararlar vermek insan nefesine ağır gelen bir durumdur.

Hükümdarlar, verdikleri kararlarla bir milletin kaderini belirlerler. Bu bakımdan verilen kararlarda aceleci olmamak durumundadırlar. Çünkü fevrî uygulamaların neticesi, çoğunlukla hayırdan uzaktır. Hz. Süleyman kıssasında da hükümdarın aceleci olmaması gerektiği hususunda Kur'ân'î mesajlar verilmektedir.

Hz. Süleyman Hüdüd'ün getirdiği; Sebe' halkının güneşe tapmakta olduğu ve şeytanın onları Allah'ın yolundan alıkoyup yaptıklarını onlara güzel gösterdiği şeklindeki haber karşısında bir hükümdar sorumluluğu ile davranmıştır. Hüdüd'ü çabucak tasdik veya tekzip etmemiş, getirdiği büyük haberdan dolayı onu küçümsememiştir. Bilakis bu haberin sıhhatini anlamak için araştırmaya başlamıştır ki bu, adalet sahibi peygamberlerin ve kararlı hükümdarların vasfıdır.⁷⁰³ Bu noktada Kur'ân muhataplarının, aldıkları haberler karşısında acele ile hareket etmemeleri gerektiği hususunda ince bir mesaj söz konusudur. Zira Hz. Süleyman, almış olduğu bu haber karşısında acele etmekten kaçınmış ve takip ettiği Kur'ân'î metodla bir kavmin hidayetine vesile olmuştur. Bu yönüyle Hz. Süleyman, Kur'ân muhataplarına bir örnek olarak sunulmaktadır.

Hz. Süleyman bir mektup yazmak suretiyle Sebe' melikesini ve onun tebaasını Allah'ın dinine en güzel bir dille davet ederek sistematik bir yöntem izlemiştir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) de bu yöntemi kullanmış ve İslam dinine davet etmek için bazı devlet başkanlarına mektuplar göndermiştir.⁷⁰⁴

Sebe' melikesi Hz. Süleyman'ın göndermiş olduğu mektup hakkında halkının ileri gelenlerini bilgilendirirken, “*Süleyman'dan bana şerefli bir mektup gönderildi*” şeklinde bahsetmiştir. Hz. Süleyman'ın göndermiş olduğu ve Sebe' melikesinin de halkının ileri gelenlerine açıkladığı bu mektubun, içeriğinden dolayı şerefli olduğu muhtemeldir. Çünkü mektup öncelikle Allah'ın adıyla başlamıştır.⁷⁰⁵ Sebe' melikesi mektubun içeriğini

⁷⁰² Saka, Şevki, a.g.e., s. 115.

⁷⁰³ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XI/142.

⁷⁰⁴ Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVI/149.

⁷⁰⁵ Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIV/194; Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVI/149.

açıklarken şu ifadeleri kullanmıştır: “*Ey ileri gelenler! Bana, Bismillahirrahmanirrahim diye başlayan ve 'sakın bana karşı baş kaldırmayın ve teslim olarak gelin' diyen Süleyman'dan gönderilen önemli bir mektup bırakıldı.*”⁷⁰⁶ Kur'an'ın aktardığı mektubun ifade biçiminde bir üstünlük, ustalık ve kesinlik vardır. Bu da kraliçenin gönderilen mektubu "değerli bir mektup" şeklinde nitelemesinde etkili olmuştur.⁷⁰⁷ Bu mektubu takip eden olayların neticesinde, Sebe’ melikesi Hz. Süleyman’ın ziyaretine gelmiş ve akabinde de tebaasıyla beraber Allah’a teslim olmuştur. Dolayısıyla bu mektubun, tebliğdeki ince metodu göstermesi bakımından büyük bir öneme haiz olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu mektup, Allah Tealâ'ya kulluğa davet hususunda yumuşak söz ve öğüt, güzel istirham ve hoş ifadeler ihtiva etmesi, sövme ve lanet ihtiva etmemesi sebebiyle Sebe’ melikesi tarafından değerli bir mektup olarak tavsif edilmiş⁷⁰⁸ ve neticede de Sebe’ halkının müslüman oluş serüveninde atılmış ilk adım olmuştur.

Bu noktada Kur’ân muhataplarına tebliğ ve irşadda nazik bir üslup kullanılmasının gerektiği mesaj olarak verilmektedir. Tatlı dil ile irşad hakkında Kur’ân’da; “*Firavun'a gidin, doğrusu o azmıştır. Ona yumuşak söz söyleyin, belki öğüt dinler veya korkar.*”⁷⁰⁹ buyrulmaktadır. Bu ayeti ve Hz. Süleyman’ın uygulamasını bir arada düşündüğümüz zaman, hitap etme edebinin, krallarla ve devlet reisleriyle yapılan yazışmalarda Allah Tealâ'ya davet etme hususunda şer'an gerekli olduğu ve ayrıca genel anlamda bir tebliğ metodu olarak kullanılması gerektiği anlaşılmaktadır.⁷¹⁰

Neticede; hükümdarlık makamında bulunan ve bu anlamda sorumluluk sahibi olan Hz. Süleyman’ın bu uygulamalarından anlaşıldığı üzere; olaylar karşısında aceleci tavırlarla hareket etmemek, faydasını-zararını ölçerek hareket etmek bir hükümdarın en önemli vazifelerindendir. Bununla bağlantılı olarak Allah’ın yolundan sapmış bir milleti hak yoluna davet etmek için öncelikle tatlı dil ve edep çerçevesinde bir çağrıda bulunmak gereklidir. Aksi takdirde aceleci ve zorbaca bir tavırla hareket etmek, iman etmeye yakın olan birisini dahi küstürmek suretiyle Allah’ın yolundan uzaklaştırabilir. Zira Hz.

⁷⁰⁶ Neml, 27/29-31.

⁷⁰⁷ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XI/143.

⁷⁰⁸ Zuhaylî, Vehbe, *Tefsîrü'l-Münîr*, X/270.

⁷⁰⁹ Tâhâ, 20/43-44.

⁷¹⁰ Zuhaylî, Vehbe, *Tefsîrü'l-Münîr*, X/270.

Süleyman, Hüdhüd kuşunun getirmiş olduğu haberi aceleci bir tavırla değerlendirmemiş ve böylece bir milletin kurtuluşuna vesile olmuştur. İşte Kur'ân kıssaları böyle güzel örneklerle müslümanlara rehberlik etmektedir.

b. Geçerli Mazeretleri Kabul Etmek

Hiz. Süleyman'ın Hüdhüd kuşu ile ilgili anlatılan kıssasında geçerli bir mazerete sahip olanların özürlerinin kabul edilmesi gerektiği hususunda dersler verilmektedir.

Hüdhüd ordudaki yerini terk etmek suretiyle cezaî müeyyideyi hak eden bir iş yapmıştır. Çünkü bu fiil, anarşizmin engellenmesi için kesin tavır almayı gerektiren bir fiildir. Eğer bu konuda iş sıkı tutulmazsa diğer askerler için de kötü bir örnek teşkil edebilirdi.⁷¹¹ İşte bu nedenle disiplinli bir hükümdar olan Hiz. Süleyman, emrine aykırı olarak ortadan kaybolan bu askerine tehditler savurarak; *“Bana apaçık bir delil (mazeret) getirmelidir; yoksa onu ya şiddetli bir azaba uğratarım yahut keserim”*⁷¹² demiştir. Bundan kısa bir süre sonra⁷¹³ Hiz. Süleyman'ın huzuruna gelen Hüdhüd kuşu, hükümdarın kesin kararlılığını ve disiplinini bildiği için, ortadan kayboluşunu açıklayacak ve hükümdarın dinlemesini sağlayacak sürpriz bir haberle sözlerine başlıyor:⁷¹⁴ *“Senin bilmediğin bir şeye vâkıf oldum. Ben size Sebe'den doğru bir haber getirdim.”*⁷¹⁵ Hüdhüd bu şok etkiyle hükümdarın kendisini dinlemesini sağladıktan sonra Sebe' diyarından getirdiği kesin haberi ayrıntılarıyla anlatmaya başlamış,⁷¹⁶ onların Allah'ın yolundan yüz çevirdiklerini haber vermiştir.⁷¹⁷

Bu noktada Hiz. Süleyman'ın dilinden aktarılan *“Bakalım doğru mu söyledin, yoksa yalancılardan mısın?”* ayetinde, hükümdarın veya devlet başkanının, yönettiği kimselerin

⁷¹¹ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XI/139-140.

⁷¹² Neml, 27/21.

⁷¹³ Bu sürenin ne kadar olduğu hakkındaki açıklama için bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV/446; Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVI/134.

⁷¹⁴ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XI/140.

⁷¹⁵ Neml, 27/22.

⁷¹⁶ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XI/141.

⁷¹⁷ Neml, 27/24-26.

mazeretini kabul etmesi ve gizli mazeretleri dolayısıyla zahir hallerindeki cezaları onlardan uzaklaştırması gerektiğine dair delil vardır.⁷¹⁸ Çünkü Süleyman (a.s), Hüdüd'ün getirdiği haberi araştırmaya karar vererek hakikate ulaşmaya çalışmıştır. Neticede Hüdüd'ün doğru söylediği anlaşıldığında, bu durum onun suçu için bir mazeret teşkil etmiştir ve Hz. Süleyman da bu geçerli mazeret sebebiyle Hüdüde vermeyi düşündüğü cezaları uygulamaya koymamıştır.

Neticede bu kıssadan çıkarılacak ders; doğru sözle özür dilemenin ve geçerli mazeret beyan etmenin hak ve iman ehli nezdinde makbul olduğudur.⁷¹⁹

c. Şûrâ Prensibi Üzerine Verilen Mesajlar

İslamî yönetim düzenine dair Kur'ân'da zikredilen en belirgin prensip şûrâ prensibidir. Şûrâ; görüş ileri sürme yeteneği olan, toplumun görüşlerini temsil edebilecek ve meseleleri düşünüp çözüme bağlayabilecek ictihada sahip olan kimselerin toplanıp müzakere etmesi demektir.⁷²⁰

İstişare etmek, verilecek kararların isabetli olması için gerekli olan ilk şarttır. Çünkü bir mesele hakkında iyiden iyiye düşünülmeden, başkalarının fikir ve tenkitlerine başvurmadan verilen kararlar, çok defa hüsrân ve hezimetle sonuçlanır. Düşüncelerinde kapalı, başkalarının fikrine hürmet etmeyen birinin, üstün bir fitrat, hatta dâhi de olsa; her düşüncesini meşverete arzeden bir diğer insana göre daha çok yanıldığı görülür.⁷²¹ Milletler bazında düşündüğümüzde şûrâ prensibi; milletin hayrını temin eden, idare edenlerin şahsî gaye ve isteklerinden doğabilecek zararları millettten uzaklaştıran bir prensip olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷²² Çünkü tek bir aklın yanılması çoğu defa muhtemeldir. Fakat bir cemaatin yanlış bir fikir üzerinde ittifak etmesi çok uzak bir ihtimaldir.

⁷¹⁸ Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVI/147.

⁷¹⁹ Zuhaylî, Vehbe, *Tefsîrû'l-Münîr*, X/263.

⁷²⁰ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VI/359.

⁷²¹ Kazancı, Ahmet Lütfi, *Peygamberler Tarihi*, s. 541.

⁷²² Tabbâra, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 379.

Dolayısıyla bir hükümdarın sadece kendi görüşünü beğenmesi, milletin çöküşüne yol açacak ana sebeplerden birini teşkil eder ki tarih bunun misalleriyle doludur.⁷²³

Allah Teâlâ, Peygamberimiz (s.a.v.)'e, yetki sahibi kimselerin ya görüşlerinden istifade etmek ya da idari yükleri paylaşarak gönüllerini hoş tutmak için: "*İş hususunda onlarla müşavere et*"⁷²⁴ diye emir vermiştir. Ayrıca fazilet sahibi kimseleri; "*İşleri de aralarında müşavere iledir*"⁷²⁵ buyruğu ile methetmiştir. Bu ayetlerden anlaşıldığı üzere şûrâ prensibi, Müslümanların işlerinde başvuracakları yegâne çözüm metodu olarak tavsiye edilen Kur'ân'î bir prensiptir. Bu prensibe göre hareket edip işlerini düzenleyenlerin Allah'ın övgüsüne mazhar olduğu yine bu ayetlerden anlaşılmaktadır.

Hiz. Süleyman ile Sebe' melikesi arasında yaşanan olayların anlatıldığı kıssada da şûrâ prensibinin lüzumuna işaret edilmektedir. Hiz. Süleyman'ın mektubunu alan Sebe' melikesinin, devlet erkânını toplayarak onlara ne düşündüklerini sorması Kur'ân'da anlatıldıktan sonra,⁷²⁶ bu davranışı kötüleyen bir açıklama da yapılmamıştır. Her ne kadar bu uygulamayı gerçekleştiren kâfir bir melike ise de, Kur'ân'i prensiplerle çelişmediği için yaptığı şey kötülenmemiştir.⁷²⁷ Nitekim yukarıda zikrettiğimiz ayetlerde de istişare metodunun tavsiye edildiği açıkça ortaya konmuştur.⁷²⁸ Böylece Sebe' melikesi, henüz müslüman değilken uygulamış olduğu doğru bir yöntemle, hidayete giden yolda ilk adımı atmıştır. Nitekim daha sonra gelişen olaylar neticesinde Sebe' melikesi Hiz. Süleyman'ın çağrısına uyarak, tebaasıyla birlikte Allah'a teslim olmuştur.⁷²⁹ Öyleyse Kur'ân muhataplarının bu kıssadan çıkarması gereken dersler bulunmaktadır. Buna göre;

Müslüman, yapacağı işlerde güzel neticelere varabilmek için kendi düşünceleriyle iktifa etmemeli, başkalarının fikirlerinden de istifade etmeye çalışmalıdır. Bu anlamda İslam devletinin yöneticileri de şûrâ prensibini uygulamak suretiyle kollektif akla değer vermeli ve böylece milletini hayırlı neticelere ulaştırmaya çalışmalıdır. Nitekim medenî

⁷²³ A.e., s. 378.

⁷²⁴ Âl-i İmrân, 3/159.

⁷²⁵ Şura, 42/38.

⁷²⁶ Neml, 27/32-33.

⁷²⁷ Kazancı, Ahmet Lütfi, *Peygamberler Tarihi*, s. 540.

⁷²⁸ Bkz. Âl-i İmrân, 3/159; Şûrâ, 42/38.

⁷²⁹ Bkz. Neml, 27/32-44.

dünya şûrâ prensibini; halk meclisi, ihtiyar heyeti ve parlamento gibi isimlerle ifade etmekte ve uygulamaktadır. Netice olarak diyebiliriz ki İslam yönetim nizamı; İslam dininin güzelliklerini gizlemek çabasında olanların ısrarla iddia ettiğinin aksine, diktatörlük gibi baskıcı yönetim tarzlarıyla bağdaşmamakta, milletin selametini temin edecek şûrâ prensibini ortaya koymaktadır.

d. Doğruluğunda Şüphe Olmayan Haberleri Hükümdara İletmek ve Bu Anlamda İhbar Sorumluluğu

Yukarıda teferruatını açıkladığımız Hüdüh kuşu ile ilgili kıssada, doğruluğunda şüphe bulunmayan haberleri gerekli mercilere bildirmek konusunda çıkarılması gereken dersler söz konusudur. Buna göre Hüdüh, Sebe' diyarındaki topluluğun Allah'tan yüz çevirdiğine ve güneşe taptığına şahit olmuştur. Bu durum, Allah'ın emirlerini insanlara ulaştırmakla görevli olan Süleyman(a.s.)'ı yakından ilgilendirmekteydi. Çünkü her peygamberin olduğu gibi O'nun da öncelikli görevi insanlara Allah'ın dinini tebliğ etmektir.

Hüdüh Sebe' halkının durumuna tanık olurken firardaydı. Öte yandan Hz. Süleyman disiplinli bir hükümdardı. Muhtemeldi ki Hüdüh'ü ağır bir ceza beklemekteydi. Ancak yine de bu önemli haberin hükümdara ulaşması gerekiyordu. İşte bu noktada Hüdüh, adeta cezayı göze alarak Hz. Süleyman'ın huzuruna çıkmış ve bu önemli haberi O'na iletmıştır.⁷³⁰ Böylece bir nefer olarak, üzerine düşen vazifeyi yerine getirmiştir.

İşte bu olayın Kur'an muhataplarına sunduğu ince bir mesaj söz konusudur. Birey olarak her müslüman, doğruluğunda şüphe bulunmayan ve devleti için önemli olan bir habere vakıf olduğunda bunu gerekli mercilere bildirmek durumundadır. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, iletilecek haberde herhangi bir şekilde şüphenin bulunmaması gerektiğidir.⁷³¹ Aksi takdirde kesin doğru olduğu bilinmeyen haberlerle amel etmek devletlerarasında krize yol açabileceği gibi, bireylerinde haksız ithamla karşı karşıya getirilmesi neticesini de doğurabilir. Zira Hz. Süleyman da bir hükümdarın yapması gerekeni yapmış, firar edip suç işlediği için töhmet altında bulunan Hüdüh'ün getirmiş

⁷³⁰ Neml, 27/22-26.

⁷³¹ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, V/492.

olduğu haberi araştırma gereği duymuş⁷³² ve bu anlamda “*Bakalım doğru söyleyenlerden misin, yoksa yalancılardan mı oldun*”⁷³³ demiştir. Bu hususla ilgili olarak Kur’ân’da: “*Ey iman edenler! Eğer fâsık (yalancı, günahkâr) bir kimse size bir haber getirirse, önce (onun doğruluğunu) iyice araştırın ki bilmeyerek bir topluluğa sataşsınız da (bu hareketiniz doğru olmadığından) yaptığınıza pişman olan kimseler olursunuz.*”⁷³⁴ Bu ayetten yola çıkarak, Hz. Süleyman’ın uygulaması hakkında bir değerlendirme yapıldığında; devleti ilgilendiren önemli konularda haber-i vâhid ile amel edileceği zaman, bu haberi getirenin güvenilir olup olmamasına göre gerçeği titizlikle araştırmak gerektiği ortaya çıkmaktadır.⁷³⁵

Müslümanın, vakıf olduğu önemli bir haberi gerekli mercîlere bildirme sorumluluğunu biraz daha genişlettiğimizde, toplumsal duyarlılıkla ilgili önemli bir noktaya varmaktayız. Buna göre müslüman, toplum içerisinde tanık olduğu bir yanlışlığa seyirci kalmamalı, gücü yettiği ölçüde ve kurallara uygun şekillerde düzeltmeye çalışmalı veya düzeltilmesi için gerekli mercîlere ihbarda bulunmalıdır. Bu davranışı insanların ayıbını ve hatalarını araştırıp ortaya çıkarmak anlamında değil, toplumsal duyarlılık bağlamında değerlendirmek gerekir. Çünkü müslüman, “iyiliği emretmek ve kötülükten nehyetmekle” görevlidir. Bu hususa Kur’ân’ın birçok ayetinde vurgu yapılmaktadır.⁷³⁶ Basit bir örnek verecek olursak; trafik kurallarının çiğnendiğine tanık olan bir müslüman, zarara sebebiyet verebilecek bu duruma engel olmak maksadıyla, gerekli mercîlere ihbarda bulunmak durumundadır. Bu davranış hem dini hem de toplumsal bir sorumluluk olarak değerlendirilmelidir. Böylece Kur’ân kıssalarının, hayatın her yönüne ışık tutacak mesajları içerdiğini anlamaktayız.

⁷³² A.e., V/493.

⁷³³ Neml, 27/27.

⁷³⁴ Hucûrât, 49/6.

⁷³⁵ Bkz. Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, V/492-493.

⁷³⁶ Bkz. Âl-i İmrân, 3/110, 113-114; Â’râf, 7/164; Tövbe, 9/71; Hac, 22/41; Lokman, 31/17.

B. ŞÜKÜR BAHSİ HAKKINDA VERİLEN KUR'ÂN'Î MESAJLAR

Allah Teâlâ Hz. Dâvûd'a ve Hz. Süleyman'a sayısız nimetler vermiştir. Başta peygamberlik ve ilim olmak üzere, muazzam bir saltanatın yanı sıra onları olağanüstü güç ve yeteneklerle donatmıştır. Bu büyük nimetlere mazhar kılınan Dâvûd ve Süleyman (aleyhimesselem)'ın, Allah'a olan şükür borcunu nasıl eda ettiklerini anlamak, şükür konusunu anlamak noktasında atılacak büyük bir adımdır. Bu yüzden Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları, Allah'a şükür konusunda Kur'ân muhatapları için önemli bir örneği teşkil etmektedir.

Kur'ân'ın geneli ele alındığında, şükre dair ayetlerin çokluğu bu hususun önemine işaret etmektedir.⁷³⁷ Yaygın anlamıyla şükür, iyilik yapan kimseye yaptığı iyilik sebebiyle övgüde bulunmandır.⁷³⁸ Öyleyse şükür, Allah Teâlâ'nın hakkı ve mülküdür. Muhakkak ki Cenâb-ı Hakk, kullarına sonsuz nimet ve lütuflarda bulunmuştur ve bu sebeple hamde lâayk ve müstehak olan yegâne varlıktır.⁷³⁹

Hz. Dâvûd ve Süleyman (a.s.) da kendilerine bahşedilen sayısız nimetlere şükür ve tevazu ile mukabele etmişlerdir. Zira Kur'ân'da, Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları anlatılırken, onlara bahşedilen nimetleri sayan ayetlerin hemen akabinde, onların bu nimetlere nasıl şükrettikleri dile getirilmiştir.⁷⁴⁰

Örneğin Hz. Süleyman, kendisini ziyaret etmek üzere henüz yolda bulunan Sebe' melikesinin tahtının, Allah'ın izniyle, göz açıp kapayana kadar huzuruna getirilmesinin akabinde; *"Bu, şükür mü edeceğim yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınavan Rabbimin lütfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur; fakat nankörlük eden bilsin ki Rabbim müstağnidir, kerem sahibidir"*⁷⁴¹ demiş ve gönülden gelen bu sözler, şükür anlatan örnek bir ifade olarak Kur'ân-ı Hakîm'de takdim edilmiştir. Şüphesiz bu ayette Kur'ân muhataplarına verilen mesajlar bulunmaktadır. Buna göre Allah, vermiş olduğu nimetlerle insanları şükredip etmeyecekleri noktasında imtihana tabi tutmaktadır.

⁷³⁷ Bakara, 2/52, 56, 152, 158; Âl-i İmrân, 3/123, 144; Nisâ, 4/147; Mâide, 5/6, 89; En'âm, 6/53, 63...

⁷³⁸ Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, II/105.

⁷³⁹ Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, I/224.

⁷⁴⁰ Enbiyâ, 21/80; Neml, 27/15, 16, 19, 40; Sebe', 34/13.

⁷⁴¹ Neml, 27/40.

Fakat Allah, kimsenin hamdine ya da şükrüne muhtaç değildir.⁷⁴² Ancak kulun, verilen nimetlere şükretmesi veya nankörlük etmesi, yine kulun kendisine zarar veya fayda şeklinde râcî olur.⁷⁴³ Çünkü şükürün, Allah'ın nimetlerini artıracığı Kur'an'da beyan edilmiştir. “Şükrederseniz andolsun ki size karşılığını artıracayım; nankörlük ederseniz biliniz ki azabım pek çetindir.”⁷⁴⁴ Öyleyse Allah Teâlâ'nın Ulûhiyyeti, bir kimsenin nankörlüğü ya da şükran duygusundan yoksunluğu yüzünden ne bir damla eksilir, ne de bir damla artar.⁷⁴⁵ Fakat insan şükretmekle üzerindeki nimetin tamamlanmasına, devam etmesine ve o nimetin daha da artmasına hak kazanmış olur. Çünkü şükür sayesinde mevcut nimet sağlama bağlanmış olur, elde bulunmayan nimetlere ulaşmak adına da bir adım atmış olur.⁷⁴⁶

Neticede Kur'an muhatapları; bir kulluk vazifesini yerine getirip Allah'ın rızasına nail olmanın yanı sıra Allah'ın daha birçok nimetlerine mazhar olmak için O'nun vermiş olduğu nimetleri hatırlamalı ve gücünün yettiği nisbette şükürünü edâ etmeye çalışmalıdır. Çünkü insan ne kadar çok şükrederse etsin, Allah'ın vermiş olduğu sayısız güzellikler karşısında tam manasıyla şükürünü yerine getirmiş olmaz.

Allah'ın insanlara bahşetmiş olduğu sayısız nimetlere hakkıyla şükretmenin mümkün olmadığını yine Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları bağlamında zikredilen ayetlerden çıkarmaktayız. Allah (c.c.) Hz. Dâvûd'a hitaben; “Ey Dâvûd ailesi şükrederek çalışın! Kullarımdan şükredenler pek azdır”⁷⁴⁷ buyurunca, Allah Teâlâ ile Hz. Dâvûd arasında şöyle bir diyalogun gerçekleştiği kaynaklarda rivayet edilmiştir; “Rabbim! Şükür senden bir ni'met iken ben nasıl şükredebilirim? Yüce Allah da: İşte şimdi Beni tanıdın ve Bana şükretmiş oldun. Çünkü sen şükürün Benim tarafımdan verilen bir ni'met olduğunu itiraf ettin, buyurmuştur.”⁷⁴⁸

⁷⁴² Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, XI/148.

⁷⁴³ Zuhaylî, Vehbe, *Tefsîru'l-Münîr*, X/280.

⁷⁴⁴ İbrâhîm, 14/7.

⁷⁴⁵ Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIV/198-199; es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefâsîr*, II/409; el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, IV/100.

⁷⁴⁶ Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVI/171.

⁷⁴⁷ Sebe', 34/13.

⁷⁴⁸ Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an*, II/105.

Şükretmek dahi Allah'ın muvaffak kılmasıyla mümkün olduğuna göre gerçek manada şükredebilmek nasıl mümkün olabilir? Çünkü şükretmeye muvaffak kılınmış olmak da Allah'ın bahsetmiş olduğu bir nimettir. Her nimet şükrü intâc ettiğine göre, böyle bir nimet de şükretmeyi gerektirir.⁷⁴⁹ Hal böyle olunca eksiksiz olarak şükretmenin beşerin takatinin yeteceği bir şey olmadığı anlaşılmaktadır.⁷⁵⁰ Tam ve eksiksiz bir şükrü yerine getirmek mümkün olmadığına göre, Hz. Dâvûd'a hitaben gelen “*Kullarımdan şükredenler pek azdır*” ifadesinde işaret edilen kulların kimler olabileceği hususunda müfessir Râzî'nin yapmış olduğu açıklama bizce tatmin edicidir:

*“Tam şükreden kimse, Allah'ın kendisinden razı olduğu ve kendisine; "Ey kulum, yaptığın bu kadarcık şükrü kabul ettim. Seni, nimetlerimin tamamına şükredenlerden addettim. Benim bu kabulüm de ayrıca büyük bir nimettir. Ancak Ben seni, buna da şükretmekle mükellef tutmuyorum" dediği kimsedir.”*⁷⁵¹

Öyleyse şükrün hakiki olanı, şükretmekten aciz olduğunu bilmektir.⁷⁵² Bu anlamda Kur'ân muhatapları, Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarından dersler çıkarmalı ve Allah'ın rızasını kazanabilmek için, şükür konusunda nasıl bir gayret sarf etmek gerektiğinin bilincinde olmalıdır.

⁷⁴⁹ Bedüzzaman Said Nursî, *Risâle-i Nûr Külliyâtı –Mektubat-*, Şahdamar Yay., İstanbul 2007, s. 411.

⁷⁵⁰ Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXV/250

⁷⁵¹ A.e.a.y.

⁷⁵² Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, II/106.

C. TEVBE BAHSİ ÜZERİNE VERİLEN KUR'ÂN'İ MESAJLAR

İnsanı Allah'a yaklaştıran ve sarsılmaz bir inançla O'na bağlayan en etkili yollardan bir tanesi de tevbedir. Tevbe, günah olan bir işi yaptığına pişmanlık, o işi terk etmek ve işlenen günahı bir daha işlememeye azmetmektir.⁷⁵³ İnsan, tabiatı gereği yanılmaya müsait bir yapıya sahiptir. Bu yüzden her insanın hata yapabileceği bir gerçektir. Fakat aslanan yapılan hatalardan dönüp Allah'a yönelmektir. Zira Peygamberimiz (s.a.v.), Allah'ın, kullarının tevbe etmesinden çok memnun kaldığını belirten bir hadislerinde: *"Kulunun tevbesinden dolayı Allah'ın sevinci, sizden birinizin ıssız bir çölde devesini sonra tekrar bulduğu andaki sevincinden daha fazladır."*⁷⁵⁴ diye buyurmaktadır. Kur'ân'ın birçok ayeti de tevbenin önemine vurgu yapan ifadelerle doludur.⁷⁵⁵ Dolayısıyla Hz. Dâvûd ve Süleyman (a.s.) kıssalarında da tevbeyle dair verilen mesajlar bulunmaktadır.

Dâvûd ve Süleyman (aleyhimesselem)'in, peygamber olmalarına ve kendilerinden alenî bir günah varid olduğu beyan edilmemesine rağmen daima Allah'a yönelip tevbe ve istiğfarda bulundukları Kur'ân'da anlatılmaktadır.⁷⁵⁶ Hal böyle olunca sıradan bir kulun tevbe konusunda yapması gereken çok şey olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Dâvûd'un, mabedin duvarından tırmanıp gizlice yanına giren iki ortak arasında hüküm verdikten sonra, yanılmış olabileceğini düşünerek tevbe ettiği Kur'ân'da anlatılmaktadır. *"Dâvûd, kendisini denediğimizi sanmıştı da, Rabbinden mağfiret dileyerek eğilip secdeye kapanmış, tevbe etmiş, Allah'a yönelmişti."*⁷⁵⁷ Bu anlatımın akabinde Hz. Dâvûd'un tevbesinin kabul edildiği ve Onun, Rabbi katında güzel bir geleceği olduğu beyan edilmiştir. *"Böylece onu bağışladık. Yanımızda onun yüksek bir makamı ve güzel bir geleceği vardır."*⁷⁵⁸ Bu ayetlerde anlatılan olayda, Hz. Dâvûd'un hangi sebeple secdeye kapanıp tevbe ettiği hususunda, çoğu efsanevî olmak üzere pek çok yaklaşımın olduğunu

⁷⁵³ El-İsfahânî, Râğıb, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, s. 83.

⁷⁵⁴ Müslim, Sahih, *"Kitâbu't-Tevbe"*, 2102.

⁷⁵⁵ Bakara, 2/37, 160, 279; Âl-i İmrân, 3/89, Nisâ, 4/17; Mâide, 5/34, 39; A'râf, 7/153; Tevbe, 9/3, 5, 11, 15, 27, 102, 104, 106, 112, 117, 118, 126; Hûd, 11/90; Meryem, 19/60; Tâhâ, 20/82; Nûr, 24/5...

⁷⁵⁶ Sâd, 38/17, 24, 25, 30, 34-40.

⁷⁵⁷ Sâd, 38/24.

⁷⁵⁸ Sâd, 38/25.

daha önce zikretmiştik. Ancak burada Kur'ân muhataplarının dikkat etmesi gereken nokta; Hz. Dâvûd'un -mücerred bir hataya düştüğü ifade edilmemesine rağmen- hataya düştüğü zannıyla Allah'a yönelip secdeye kapanmış ve tevbe etmiş olmasıdır. Allah'ın peygamberinin, ortada katî bir günah olmamasına rağmen bu denli hassas davranması, ufacık bir hatada dahi mü'minin Allah'a yönelmesi gerektiği gerçeğini ortaya koymaktadır.⁷⁵⁹ Bu anlamda mü'min, nefsi kendisine kötü bir iş yapmayı telkin ettiğinde, henüz hataya düşmemişken dahi Allah'a yönelmeli ve tevbe kapısını çalmalıdır. Çünkü Allah, Kur'ân-ı Hakîm'inde; *"İçinizde olanları açıklasanız da gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çekecektir"*⁷⁶⁰ diye buyurmaktadır. Düşünce aşamasında olsa dahi kötü düşünceler, tedavi edilmeksizin kendi haline bırakılacak olursa insanın gidişatına zarar verir ve bir süre sonra fiillerine yansımaya başlar.⁷⁶¹ Bu anlamda günaha meyletmek, insanın yaratılıştan gelen temiz fitratında bozulma meydana getiren bir şeydir. Fakat tevbe ve nedâmet öze dönüş demektir. Dolayısıyla insanın hataya meyledebileceği yadsınamaz bir gerçektir. Ancak yanlış hayat hakkı tanımaksızın derhal söküp atmak ve Allah'a yönelip tevbe ve istiğfarda bulunmak mü'minin üzerine düşen bir vazifedir.

Hz. Süleyman kıssasında da tevbe bahsi ile bağlantılı bir şekilde imtihan gerçeğine vurgu yapılmakta ve tevbe ile Allah'a yönelerek dua etmenin önemine işaret edilmektedir. Bu meyandaki ayetlerde, Hz. Süleyman'ın, hükümdarlığının bir süre zayıflatılmak suretiyle imtihan edildiği, ardından bağışlanma dileği ile Allah'a yöneldiği ve O'ndan, "başka hiç kimseye nasip olmayacak bir hükümdarlığı" istediği, bu isteğinin de Allah tarafından kabul edildiği anlatılmaktadır.⁷⁶²

Hz. Süleyman'ın sınavdan geçirilmesi ve tahtının üstüne ceset konulmasının ne anlama geldiği, Allah'tan bağışlanmasını dilemesine sebep olan hatasının ne olduğu konularında tefsirlerde yine İsrâiliyyât türünden bazı rivayetler ve bir peygamberin kişiliğine yakışmayan hikâyeler bulunmaktadır.⁷⁶³ Oysa bu ayetlerde değinilen olayın

⁷⁵⁹ Bkz. Tabbâra, *Kur'ân'da Peygamberimiz ve Peygamberler*, s. 377-378.

⁷⁶⁰ Bakara, 2/284.

⁷⁶¹ Tabbâra, *Kur'ân'da Peygamberimiz ve Peygamberler*, s. 378.

⁷⁶² Sâd, 38/34-40.

⁷⁶³ Örnek olarak bkz. Et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'ul'l-Beyân An Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân (Tefsîr-i Taberî)*, çev. Hasan Karakaya Kerim Aytekin, Hisar Yay., İstanbul 1996, VII/132-133; Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVIII/198-204.

mahiyetinden ziyade, Kur'ân'ın vermek istediği mesaj önemlidir. O mesaj da şudur: Hz. Süleyman gibi Allah'ın "O ne iyi kuldu" diye övdüğü,⁷⁶⁴ kendi yanında kesin bir yakınlık derecesine sahip olduğunu bildirdiği⁷⁶⁵ büyük bir peygamber ve çok güçlü bir hükümdar bile bazı sıkıntılarla veya hatalarla imtihan edilebilir ve edilmiştir. Şu halde Allah katındaki manevî mertebesi ve dünyadaki gücü ne olursa olsun her insan Allah'ın yardımına, himayesine, affına ve keremine muhtaçtır; hiç kimse maddî gücüne, hatta manevî mertebesine güvenerek kendisini Allah'tan bağımsız hissetmemeli, bu anlama gelebilecek bir tutum içine girmemelidir.⁷⁶⁶ Neticede mü'min, her daim imtihan şuurunda olmalı, bir hata vârid olduğunda da zaman kaybetmeksizin Allah'a sığınmalı, tevbe ve istiğfarda bulunmalıdır.

⁷⁶⁴ Sâd, 38/30.

⁷⁶⁵ Sâd, 38/40.

⁷⁶⁶ Hayreddin Karaman Bşk. Komisyon, *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, D.İ.B. Yay., Ankara 2003, IV/508-510

D. DUA BAHSİ ÜZERİNE VERİLEN KUR'ÂN'Î MESAJLAR

İnsan muhtaç bir varlık olarak yaratılmıştır. Çok çeşitli ihtiyaçları ve arzuları vardır. İnsan imtihan dünyasında çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. İşte bu durumda insanın, yegâne sığınağı olan Rabbine müracaat etmesidir dua. Bu anlamda dua, “kulun Rabbinden inayet ve yardım talep etmesidir.”⁷⁶⁷ Duanın önemini, yöntemini, âdâbını ve gereklerini izah eden birçok Kur’ân ayeti vardır. Buna göre; “*Kullarım sana Beni sorarlarsa, bilsinler ki Ben, şüphesiz onlara yakınım. Benden isteyenin, dua ettiğinde duasını kabul ederim. Artık onlar da davetimi kabul edip Bana inansınlar ki doğru yolda yürüyenden olsunlar.*”⁷⁶⁸; “*Rabbimize gönülden ve gizlice yalvarın. Doğrusu O aşırı gidenleri sevmez.*”⁷⁶⁹; “*De ki: İbadetiniz (duanız) olmasa Rabbim size ne diye değer versin?*”⁷⁷⁰ Peygamberimiz (s.a.v.) de; “Dua ibadetin (iliği) özüdür”⁷⁷¹ buyurarak şu ayeti okumuştur; “*Rabbimiz: "Bana dua edin ki duanıza icabet edeyim. Bana kulluk etmeyi büyüklüklerine yediremeyenler alçalmış olarak cehenneme gireceklerdir"* buyurmuştur.”⁷⁷² Dolayısıyla diyebiliriz ki dua ibadettir, kulluğun özüdür. Dua Rabbe dönüş ve yönelişin adıdır. Kulluktan bahsedilen bir yerde, duadan bahsetmemek mümkün değildir.⁷⁷³

İslam âlimleri, Kur’ân ve hadislerden yola çıkarak duanın makbul olmasının şartlarını ortaya koymuşlardır. Buna göre dua eden kulun, öncelikle duaya Allah’tan başkasının icabet edemeyeceğini ve ihtiyacını karşılamaya kadir olanın sadece Allah olduğunu bilmesi gerekmektedir. Bu anlamda samimi bir niyet ve tam bir kalp huzuru ile dua etmek gerekmektedir. Gafil ve başka bir şeyle oyalanan kalple yapılan dua makbul bir dua değildir.⁷⁷⁴ Çünkü gaflet insanı Allah’tan alıkoyar. Böylece duanın, Allah’a yakın olmayı ifade ettiği ortaya çıkmaktadır. Zaten bu sebeple dua, ibadetlerin en üstünüdür.⁷⁷⁵ Allah Teâlâ, duanın üstünlüğünü beyan ederek onu emretmekle yetinmemiş, kendisine dua

⁷⁶⁷ Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, V/104-105.

⁷⁶⁸ Bakara, 2/186.

⁷⁶⁹ A'râf, 7/55.

⁷⁷⁰ Furkan, 25/77.

⁷⁷¹ Tirmîzi, *Kitabu't-Tefsîr*, Ğâfir, 2973; Ebû Dâvûd, Salât, 358 (1479).

⁷⁷² Mü'min, 40/60.

⁷⁷³ Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Terceme ve Şerhi –Hadis Ansiklopedisi-*, Akçağ Yay., Ankara t.y., V/486.

⁷⁷⁴ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, III/181

⁷⁷⁵ Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, V/106.

ile yönelmeyip bir şey istemeyenlerin gazaptan kurtulamayacağını⁷⁷⁶ beyan ederek; *“Onlar, kendilerine bizim azabımız geldiği zaman dua edip yalvarmalı değiller miydi? Fakat onların yürekleri katılaşmış, şeytan da yapmakta oldukları şeyleri onlara süslü göstermiştir”*⁷⁷⁷ buyurmuştur.

Hz. Süleyman’ın Kur’ân’da zikredilen duası, hem muhteviyatı hem de üslubu bakımından örnek bir dua olarak Kur’ân muhataplarına sunulmaktadır. Hz. Süleyman’ın yaptığı dua şöyledir; *“(Hz. Süleyman) Karıncanın sözü üzerine gülerek tebessüm etti ve şöyle dedi: “Rabbim! Bana ve ana-babama verdiğin nimete şükürde, hoşnut olacağın işi yapmakta beni muvaffak kıl. Rahmetinle, beni iyi kullarının arasına koy.”*⁷⁷⁸

Hz. Süleyman, karıncanın sözünü duymak ve anlamak gibi başka hiç kimseye vermediği bir nimeti kendisine verdiği için⁷⁷⁹ Allah’a dua ve niyazda bulunmuştur. Bu yüzden Hz. Süleyman duasının ilk kısmında, kendisine ve ebeveynine verilen nimetlere hakkıyla şükredebilme talebinde bulunmuştur. Hz. Süleyman, babası Hz. Dâvûd’a verilen nimetlerin kendisi için de bir lütuf olduğunu bildiği için, hem kendisine hem de Hz. Dâvûd’a verilen nimetlere de şükredebilmeyi dilemiştir.⁷⁸⁰ Daha sonra Hz. Süleyman, hem şükür hem de amel-i salih hususunda Allah’tan yardım istemekte; *“hoşnut olacağın işler yapmakta beni muvaffak kıl”* demektedir. Bu ifade şükrün yanı sıra ahiret mükâfatını elde etmeyi sağlayacak diğer güzel amelleri de ifade etmektedir.⁷⁸¹ Burada Kur’ân muhataplarının dikkat etmesi gereken ince nokta, Hz. Süleyman’ın direkt olarak ahiret mükâfatını istemesi yerine, önce ahiret mükâfatını temin edecek şükür ve salih ameller yapabilmeye muvaffak olmayı istemesidir. Böylece Kur’ân muhataplarına, dua ederken nasıl bir silsileye göre dua etmeleri gerektiği de anlatılmış olmaktadır.

Hz. Süleyman’ın duasının son kısmında, ahiret mükâfatını talep eden ifadelerde, Allah’ın rahmetine vurguda bulunmaktadır. Süleyman (a.s.) bir peygamber olmasına rağmen, salih kulların arasına dâhil olabilmek için Allah’ın rahmetine nail olmayı

⁷⁷⁶ Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, V/106.

⁷⁷⁷ En’âm, 6/43.

⁷⁷⁸ Neml, 27/19.

⁷⁷⁹ Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIV/188.

⁷⁸⁰ Hicâzî, Muhammed Mahmud, *Furkân Tefsîri*, çev. Mehmet Keskin, İlim Yay., İstanbul 1989, IV/403.

⁷⁸¹ Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIV/188.

dilemektedir. Bu ifadeden anlaşılan o dur ki insanın, iyi amelleri neticesinde cennete girmesi mümkün değildir.⁷⁸² Nitekim Yusuf (a.s.) da Hz. Süleyman gibi dua ederek: *“Rabbim! Beni müslüman olarak öldür ve salih kullarına kat.”* demiştir.⁷⁸³

Netice olarak; peygamberler dahi Allah’ın rahmeti olmaksızın cennete giremeyeceklerini ifade ederken, mü’minlerin bütün dualarında öncelikle Allah’ın rahmetini dilemesi gerektiği aşîkârdır. Ayrıca duanın makbul olması için, bir referans noktasını teşkil etmesi bakımından, Hz. Süleyman’ın takip ettiği silsileyi takip ederek, önce Allah’ın verdiği nimetlere şükretmeye muvaffak olmayı, daha sonra ahiret mükâfatını temin edecek amel-i salihî yapmaya muvaffak olmayı, ardından da ahiret mükâfatına Allah’ın rahmetiyle nail olmayı dilemek gerekmektedir.

⁷⁸² El-Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, IV/87; Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, XI/137.

⁷⁸³ Yûsuf, 12/101.

E. GAYBA DAİR BİLGİLERİN GİZLENMİŞ OLMASI

Kur'ân'ın geneli ele alınarak bir değerlendirme yapıldığında gayb bilgisinin sadece Allah katında olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Süleyman kıssasında da gayba dair bilgilerin gizlenmiş olduğuna dair deliller bulunmaktadır. Fakat Hz. Süleyman kıssasında özellikle peygamberlerin ve cinlerin bu konuda bilgi sahibi olmadığı vurgulanmaktadır.⁷⁸⁴ Zira gerek Kur'ân'ın nüzul döneminde, gerekse de Hz. Süleyman döneminde bu türden inançların insanlar arasında yaygınlaştığı bilinmektedir.⁷⁸⁵ Dolayısıyla Hz. Süleyman kıssası ve diğer zikredilen ayetlerle bu türden inançların yanlışlığı, inkâr edilemeyecek ispatlarla ortaya konmuştur.

Hz. Süleyman'ın vefatının ilginç bir şekilde gerçekleştiği Kur'ân'da anlatılmış ve insanlara O'nun vefatı vesilesiyle cinlerin gayba dair herhangi bir bilgilerinin bulunmadığı bildirilmiştir. *“Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, ancak değneğini yiyen kurt onun ölümünü cinlere fark ettirdi. O, ölü olarak yere düşünce ortaya çıktı ki, şayet cinler görülmeyeni bilmiş olsalardı alçak düşüren bir azap içinde kalmazlardı.”*⁷⁸⁶

Hz. Süleyman esasına dayalı bir şekilde ibadet ederken vefat etmiştir. Ancak Allah (c.c.), onun vefatını gizlemek suretiyle cinlerin gaybı bilmediklerini göstermeyi murad ettiği için Hz. Süleyman, vefat etmiş olmasına rağmen bir süre daha esasına dayalı bir şekilde ayakta kalmıştır.⁷⁸⁷ Bu zaman zarfında Hz. Süleyman'ın emrinde bulunan cinler, istihdam olundukları azab verici işlerde çalışmaya devam etmişlerdir. Ta ki Hz. Süleyman'ın cansız bedeninin dayanmış olduğu asayı bir ağaç kurdu kemirinceye kadar.⁷⁸⁸ Ağaç kurdunun kemirdiği asa kırılıp Hz. Süleyman'ın cansız bedeni yere yuvarlandığında sadece Onun vefatı anlaşılmamış, cinlerin gayba dair herhangi bir bilgilerinin olmadığı da anlaşılmıştır.⁷⁸⁹

⁷⁸⁴ Neml, 27/22; Sebe', 34/14.

⁷⁸⁵ El-Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, IV/456/457.

⁷⁸⁶ Sebe', 34/14.

⁷⁸⁷ Bkz. Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXV/251.

⁷⁸⁸ Taberî; İbn Abbas, Mücahid ve Katâde'den naklettiği rivayette bu sürenin bir yıl olduğunu zikretmektedir. Bkz. Taberî, *Tarih*, I/558.

⁷⁸⁹ Bkz. Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXV/251.

Hız. Süleyman ile Hüdüh kuşu arasında geçen kıssada gayba dair bilgilerin Peygamberlere de verilmediğine işaret edilmektedir. Daha önce anlatıldığı üzere Hüdüh kuşu, Süleyman (a.s.)'ın ordusundaki yerini terk etmiş, bu esnada da Sebe' diyarındaki durumlara şahit olmuştur. Hüdüh kuşu bir süre sonra geri döndüğünde Hız. Süleyman'a; *"Senin bilmediğin bir bilgiye vakıf oldum. Sana Sebe' diyarından doğru bir haber getirdim"*⁷⁹⁰ diyerek Sebe' halkının Allah'ın yolundan yüz çevirdiğini ve güneşe taptığını haber vermiştir. Bu ifadeden anlaşıldığı üzere Hız. Süleyman, kendisine bildirilmeden önce Sebe' halkının durumu hakkında herhangi bir bilgiye muttali olmamıştır. Dolayısıyla bu ifadelerle, Peygamberlerin de (Allah, dilediği kadarını vahiy yoluyla bildirmediği sürece)⁷⁹¹ gaybı bilmeyeceğine işaret edilmektedir.⁷⁹² Zaten Allah (c.c.) Kur'an'ın birçok ayetinde gayba dair bilgilerin kendi katında olduğunu, yalnızca kendisinin bildiğini açıkça beyan etmektedir; *"Gaybın anahtarları O'nun katındadır. O'ndan başka hiç kimse gaybı bilmez. Karada ve denizde olanı O bilir. O bilmeksizin bir yaprak dahi düşmez..."*⁷⁹³; *"De ki: "Göklerde ve yerde gaybı Allah'tan başka bilen yoktur." Ne zaman diriltileceklerini de bilmezler."*⁷⁹⁴

Yaratılış itibarıyla gizemli konuları araştırmaya meraklı olan insan, gayba dair bilgileri elde etmenin yollarını araya durmuştur. Ancak insanlık tarihi boyunca bu konuda atıldığı iddia edilen adımların hepsi bir aldatmacadan öteye geçememiştir. Öyleyse Kur'an muhatapları, Allah'ın, gayba dair bilgilerin kendisinden başka hiç kimseye verilmediğine dair açık seçik beyanına sarsılmaz bir iman ile sarılmalı, bu konuda ortaya atılan vehimlere kulak asmamalıdır.

⁷⁹⁰ Neml, 27/22.

⁷⁹¹ Allah'ın, gayb bilgisinden dilediği kadarını (istisnaî olarak) rasullerden seçtiği bazılarına açabileceğine dair değerlendirmeler Cinn suresi 26-27. ayetlerin tefsirleri yapılırken pek çok kaynakta ortaya konmuştur. Örnek olarak bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, VI/234; Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXX/168-170; et-Taberî, *Tefsîr-i Taberî*, VIII/455; Zuhaylî, Vehbe, *Tefsîru'l-Münîr*, XI/452; El-Bikâî, Burhaneddin Ebu'l-Hasan İbrahim b. Ömer, *Nazmu'd-Durer fî Tenâsubi'l Âyât ve's-Suver*, Dâru'l-Kitâbi'l-İslamî, Mısır t.y., XX/500-504

⁷⁹² Kurtubî, *el-Camiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVI/135; Zuhaylî, Vehbe, *Tefsîru'l-Münîr*, X/263.

⁷⁹³ En'am, 6/59.

⁷⁹⁴ Neml, 27/65.

F. DÜNYA-AHİRET DENGESİ VE MAL-MÜLK SEVGİSİ HAKKINDA VERİLEN KUR'ÂN'İ MESAJLAR

İnsanların çoğu, din ve dünya hayatını beraber yürütmenin imkânsız olduğunu düşünür. Çünkü onların nazarında dindar olmak ve ahiret hayatını kazanmak; dünyadan el etek çekmek, ibadet yerlerine kapanmak ve dünyadan nasibini almamakla olur.⁷⁹⁵ Bu anlamda mal-mülk sahibi olmayı ve zenginliği dindarlığın karşıtı olarak gören, zengin olmanın, tam manasıyla mü'min olmaya mani bir durum olduğunu düşünenler de vardır. Bu düşüncelerin yanlışlığını ortaya koyması bakımından, hem muazzam bir krallığın hükümdarı hem de Allah katında ecir sahibi peygamberler olan⁷⁹⁶ Hz. Dâvûd ve Süleyman (a.s.) kıssaları önemli mesajlar içermektedir.

Allah Teâlâ, Hz. Dâvûd'a bütün bedeni örtecek zırhlar yapmasını ve bu şekilde savaşın zararlarından korunmalarını emretmiştir. Bu anlamdaki ayetler şu şekilde gelmiştir; *"Dâvûd'a, sizi savaşta korumak için zırh yapma sanatını öğrettik, artık şükreder misiniz?"*⁷⁹⁷; *"Biz Davud'a tarafımızdan bir imtiyaz verdik: "Ey dağlar! Ey kuşlar! Onunla beraber tesbih edin, şevke gelip Allah'ın yüceliğini terennüm edin." dedik. Ayrıca demiri ona yumuşattık. Bütün bedeni örtecek uzun zırhlar yap, onları dokumada intizama dikkat et ve siz de ey Davud ailesi! Hepiniz faydalı ve makbul işler yapınız, çünkü Ben yaptıklarınızı görüyorum."*⁷⁹⁸

Özetle bu ayetlerde, Hz. Dâvûd'a zırh yapma sanatının öğretildiği ve bu şekilde insanların kendilerini savaşın zararlarından korumalarının sağlandığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu ifadelerde; sebeplere riayet ederek öncelikle dünyadaki saadeti temin etmek için çalışmak gerektiği, yapılan yararlı işlerle de ahiret hayatının kazanılacağı Kur'ân muhataplarına mesaj olarak sunulmaktadır. Öyleyse aslolan, dünyadan el etek çekmek suretiyle ahiret için çalışmak değil, sebeplere riayet etmek suretiyle hem dünyayı hem de ahireti kazandıracak güzel işler yapmaktır. Zira diğer başka Kur'ân ayetlerinde, sebeplere riayet ederek çalışmak gerektiğini ifade etmesi bakımından, düşmanın silahıyla

⁷⁹⁵ Tabbâra, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 375.

⁷⁹⁶ Sâd, 38/25, 40.

⁷⁹⁷ Enbiyâ, 21/80.

⁷⁹⁸ Sebe', 34/10-11.

silahlanmanın gerekliliği ifade edilmiştir; *“Düşmanlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın! Savaş atları yetiştirin ki bu hazırlıkla Allah’ın düşmanlarını, sizin düşmanlarınızı ve onların ötesinde sizin bilemeyip de ancak Allah’ın bildiği diğer düşmanları korkutup yıldırırsınız. Allah yolunda her ne harcarsanız, onun karşılığı size eksiksiz ödenir, size asla haksızlık yapılmaz.”*⁷⁹⁹

Hız. Dâvûd zamanında savaşlar kılıçla, okla veya mızrakla yapılmaktaydı. Bu itibarla zırhlar, kişiyi koruyan en önemli araçlardandı. Günümüzde ise son derece öldürücü silahların icadından sonra, savunmada kullanılan vasıtalar ileri bir safhaya ulaşmıştır. Dolayısıyla Hız. Dâvûd kıssasından dersler çıkarmak durumunda olan günümüz Kur’ân muhatapları, yeni yeni keşfedilen helak edici kuvvetlere karşı kendini savunmak ve bu kuvvetlerle mücadele etmekle vazifelidir ve bunu sağlayacak çalışmaları yapmak durumundadır.⁸⁰⁰

Hız. Dâvûd hakkında yukarıda değindiğimiz ayetler bağlamında, müslümanın bir sanat sahibi olmasının ve geçimini temin edecek şekilde çalışmasının önemine de işaret edilmektedir. Yüce Allah, peygamberi Dâvûd (a.s.)’un zırh yaptığını bize haber vermektedir. Aynı şekilde, Hız. Âdem’in çiftçilik, Nuh (a.s.)’un marangozluk, Lokman (a.s.)’ın terzilik, Tâlût’un da sakalık yaptığı söylenmiştir.⁸⁰¹ Öyleyse diyebiliriz ki kişi; sanat sahibi olmakla insanlara el açmaktan kendisini korur, sanat sayesinde kendisine gelecek zararları ve fakirliği uzaklaştırır. Bu hususta Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: *“Muhakkak Allah meslek sahibi (mesleğinde çalışan) zayıf, iffetli, hareket eden mü’mini sever. Buna karşılık ısrarla dilencilik yapan kimseye de buğz eder.”*⁸⁰² Yine bu anlamda Allah Teâlâ, dünya-ahiret dengesine işaret eden bir başka ayette şöyle buyurmaktadır: *“Allah’ın sana verdiğiinden (O’nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu gözet, ama dünyadan da nasibini unutma! Allah’ın sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et...”*⁸⁰³

⁷⁹⁹ Enfâl, 8/60.

⁸⁰⁰ Tabbâra, Kur’ân’da Peygamberler ve Peygamberimiz, s. 376.

⁸⁰¹ Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’ân, IV/253.

⁸⁰² A.e.a.y.

⁸⁰³ Kasâs, 28/77.

Kur’ân, bir yandan insanı dünyadan nasibini alması konusunda uyarırken, diğer yandan onun mala-mülke karşı bir zaafının da bulunduğu işaret ederek dünya-ahiret terazisindeki dengeyi, dünya hayatına dalmak suretiyle bozduğunda, ahiretteki azabı satın almış olacağını vurgulamış ve böylece insanı uyarmıştır.⁸⁰⁴ Günlük hayatın içinde mal sevgisinin insanı ne kadar kötü durumlara sürüklediği bilinen bir gerçektir.⁸⁰⁵ Yüce Allah insanın bu yönünü: “*Gerçekten insan mala pek düşkündür.*”⁸⁰⁶ buyurmak suretiyle eleştirmektedir.

Oysa insandaki mal sevgisi fitrîdir. İnsan istese de istemese de mala olan bu sevgisini tamamıyla gölünden söküp atamaz. Zaten insanoğlundan böyle bir şey de beklenmemektedir.⁸⁰⁷ Ancak insandan istenen şey mal sevgisini her şeyin önüne geçirmemesi ve bu sevgiyi ihtirasa dönüştürmemesidir. Daha güzel olanı da mal ve mülkün Allah’ın rızasını kazanmak uğruna sarfedilmesidir.

Süleyman (a.s) kıssasında, mal sevgisine dair Kur’ân muhataplarına dersler verilmektedir. Kıssa şöyle anlatılmaktadır; “*Dâvûd’a Süleyman’ı bahsettik; o ne güzel bir kuldu! Doğrusu o daima Allah’a yönelirdi. Ona bir akşamüstü, çalımlı, cins koşu atları sunulmuştu. Süleyman: Doğrusu ben bu iyi malları, Rabbimi anmayı sağladıkları için severim demişti. Koşup, toz perdesi arkasında kayboldukları zaman, "onları bana getirin" dedi. Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başlamıştı.*”⁸⁰⁸

Kur’ân’da anlatılan bu olay hakkındaki açıklamaları önceki bölümlerde zikretmiştik. Ayetlerden anlaşıldığı üzere Hz. Süleyman, duruşları ve koşuşları ile seyredenlere zevk veren bu atları izlemiştir. İman dolu sinelere her güzel şey Rabbini anımsattığı gibi, Hz. Süleyman’a da bu güzel hayvanlar Rabbini hatırlatmış ve “*Doğrusu ben bu iyi malları, Rabbimi anmayı sağladıkları için severim*” demiştir. Kimseye nasip olmayan bir iktidara sahip olan, ancak hiçbir şekilde bu iktidardan dolayı nefesine yenilmeyip, her daim Allah’ın dinine hizmet eden Hz. Süleyman’ın bu kıssası, mal sevgisini ihtirasa dönüştürüp Allah’tan uzaklaşmak yerine, eserden müessire ulaşmak

⁸⁰⁴ Bakara, 2/86; Âl-i İmrân, 10, 116; Nisâ, 4/10.

⁸⁰⁵ Saka, Şevki, *Yabancılaşma Karşısında Kur’ân*, s. 119.

⁸⁰⁶ Âdiyât, 100/8.

⁸⁰⁷ Saka, Şevki, *a.g.e.*, s. 119.

⁸⁰⁸ Sâd, 38/30-33.

suretiyle Allah'ı hatırlamaya ve O'nu zikretmeye bir vesile kılmak gerektiği mesajını vermektedir. Öyleyse Kur'ân muhatapları, mal sevgisinde ölçüyü Hz. Süleyman'ın zaviyesinden bakarak değerlendirmeli, kendilerine bahşedilen nimetleri kibir ve gurur ile zayi etmeyip Allah'ı zikretmeye vesile kılarak değerlendirmelidirler.

İnsanın en çetin imtihanlarından birini teşkil eden mal-mülk sevdası hususunda Hz. Süleyman kıssasında anlatılan ibretli konular bu kadarla da bitmemektedir. Hz. Süleyman Rabbinden “*Kimsenin ulaşamayacağı bir iktidar*”⁸⁰⁹ istemiştir. Allah Teâlâ da ona mucizevî nimetler, olağanüstü güçler sunmuştur. Bu noktada, Allah'tan güç ve iktidar istemenin doğru olup olmadığı sorusu akla gelmektedir. Öncelikle Hz. Süleyman'ın nasıl bir karaktere sahip olduğunu anlamak, ardından da aslında dünyevî nimetlermiş gibi görünen güç ve iktidarı hangi gaye ile Rabbinden istediğini anlamak bu konuyu aydınlatmaya yetecektir.

Hz. Süleyman'ın, olağanüstü güç ve saltanatına rağmen, bunlardan gelecek hiçbir şeye tenezzül dahi etmediğini, yoksullarla ve miskinlerle çokça vakit geçirip sık sık arpa ekmeği yediğini daha önce zikretmiştik.⁸¹⁰ Kendisi böyle bir zühd hayatı yaşarken, emrindeki cinlere havuzları andıran dev kazanlar yaptırmış ve bunları halkına vakfetmiştir.⁸¹¹ Öyleyse Hz. Süleyman'ın güç ve iktidar istemesinin başka bir sebebi olmalıdır!

Hz. Süleyman, mülk ve saltanatları ile övünen zalim diktatörlerin iş başında olduğu bir zamanda yaşamıştır. Diğer taraftan, hemen hemen bütün peygamberlere, irşad ve tebliğ vazifesini yerine getirirken kolaylık temin etmesi amacıyla, hitap ettikleri kitlelerde yaygın olan ve kabul gören hususlarda mucizeler bahşedilmiş ve bu şekilde Allah tarafından desteklenmişlerdir.⁸¹² Örneğin Peygamberimiz (s.a.v.), Arap dilinin zirve yaptığı, söz söyleme sanatının alabildiğine ilerlediği bir dönemde peygamber olarak gönderilmiştir. Böyle bir ortamda Peygamberimize, eşsiz ifade özelliklerine sahip olan ve

⁸⁰⁹ Sâd, 38/35.

⁸¹⁰ İbnu'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, I/129.

⁸¹¹ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VI/127.

⁸¹² Bkz. Beydâvî, *Tefsîru'l-Beydâvî*, II/900; Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi, “*Süleyman (a.s.) mad.*”, İhlas Yay., İstanbul t.y., IV/107.

Arapların ondaki ifadelere benzer tek bir cümle bile söylemeye muktedir olmadıkları mucizevî kitap Kur'ân-ı Kerîm gönderilerek, tebliğ vazifesini yerine getirmesinde ilahi bir destek sağlanmışır. Hz. Süleyman da kendi döneminde geçer akçe olan güç ve iktidarı işte bu sebeplerle Rabbinden dilemiştir. Nitekim duasının kabulüyle birlikte mazhar olduğu olağanüstü güçlerle Allah'ın dinine büyük hizmetlerde bulunmuş, başta Sebe' halkı olmak üzere kitlelerin hidayetinde vesile olmuştur.

Hz. Süleyman'ın, Sebe' melikesine göndermiş olduğu ve onları Allah'ın yoluna çağırın mektubuna cevaben, iktidarından ve gücünden korkulduğu için barış istemek maksadıyla kendisine hediyeler gönderilmesi, o dönemde güç ve iktidarın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ancak bu kıssada Kur'ân muhataplarının dikkatine sunulan asıl nokta, Hz. Süleyman'ın bu hediyeler karşısında takındığı tavidir. Zira Süleyman (a.s.); *"Bana mal ile yardım etmek mi istiyorsunuz? Allah'ın bana verdiği size verdiğinden daha hayırlıdır. Ama belki de siz kendi hediyeinizle sevinirsiniz. Onlara dön! And olsun ki, güç yetiremeyecekleri bir ordu ile gelir onları oradan alçalmış ve küçük düşmüş olarak çıkarırız"*⁸¹³ Hz. Süleyman bu sözleriyle mananın maddeye olan üstünlüğünü beyan etmiştir.⁸¹⁴ Hz. Süleyman'ın söylediği bu söz, hakka bağlılığın tam bir ifadesi, güç, iktidar, servet ve şöret gibi dünyevî lezzetlerin ters yüz edilışıdır. Çünkü hiçbir maddi kıymetin, Hz. Süleyman'ın bağlı olduğu hakikatle eşdeğer olması mümkün değildir.⁸¹⁵ İbret verici bu kıssadan Kur'ân muhatapları dersler çıkarmalı; öncelikle güç ve iktidarın amaç değil, Allah'ın rızasına ulaşmak için bir araç olması gerektiğini idrak etmelidirler. Bundan başka; insanın gönlü Allah ile birlikte olduğu ve sorumluluğunu unutmadığı sürece mal sevgisinin kötü olmadığı, aksine değerli malların, onları veren Allah'ı çokça anıp şükretmeye vesile olacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca bir kimsenin, Hz. Süleyman gibi yeryüzünde hakkı, iyiliği ve adaleti hâkim kılmak niyetiyle; varlığını ve gücünü Allah yoluna adaması, mal ve iktidar sevgisinin kendisine Allah'ı unutturmasına izin vermemesi, hatalarını görüp hemen tövbe ve istiğfarla tamir etmesi, adalete riayet etmesi ve nefsinin zararlı isteklerine karşı dirençli olması şartıyla en yüksek seviyede siyasi güç ve iktidar

⁸¹³ Neml, 27/36-37.

⁸¹⁴ Tabbâra, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 379.

⁸¹⁵ A.e., s. 380.

istemesinde bir sakınca olmadığı anlaşılmaktadır.⁸¹⁶

Bütün bu anlatılanların neticesinde; dünya hayatı ile ahiret hayatının birbirine bağlı olduğu ve birbirini tamamladığı ortaya çıkmaktadır.⁸¹⁷ Dolayısıyla Kur'ân mesajını anlamak ve hayata tatbik etmekle mükellef olan ve bunu yaptığı takdirde kurtuluşa erecek olan insanın, dünya veya ahiret hayatının herhangi birinden vazgeçmesinin, birini kazanmaya dalıp diğerini unutmasının doğru olmadığı anlaşılmaktadır.

⁸¹⁶ Hayrettin Karaman bşk. Komisyon, *Kur'ân Yolu*, IV/508-510.

⁸¹⁷ Tabbâra, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 377.

G. İNSANIN, YERYÜZÜNDE ALLAH'IN HALİFESİ OLDUĞU GERÇEĞİ

İnsan, hür iradesi ve aklı ile tüm yaratılmışlar içerisinde benzersiz bir yer işgal etmektedir.⁸¹⁸ Kur'ân'da insanın, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olduğu gerçeği birçok ayette vurgulanmaktadır.⁸¹⁹ Allah'ın halifesi olması, insanın yeryüzündeki konumunun ve öneminin ne kadar büyük olduğunun göstergesidir.⁸²⁰ Öte yandan Allah'ın halifesi olarak dünyaya gönderilen insan başıboş değildir. Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda yaşayarak, O'na kulluk yapmak durumundadır. İşte bu anlamda, Allah'ın halifesi olmak demek, öncelikle Allah'a iman etmek ve daha sonra da Allah'ın emir ve yasaklarına uymak suretiyle Allah'a kul olmak ve böylece yeryüzünde O'nu temsil etmektir. Çünkü halife, Mutlak otorite tarafından insana verilen görevleri O'nun adına yerine getirmek demektir.⁸²¹ Ancak insan fıtratı itibarıyla çok çeşitli zaafılara sahip olmakla birlikte, şeytan gibi onu Allah'ın yolundan saptırmakla meşgul olan bir düşmanla da karşı karşıyadır. Bizce insanın, yeryüzünde Allah'ın halifesi olması, bu olumsuzluklarla vereceği mücadele ile doğru orantılı bir gelişim sürecine sahiptir. İşte bu noktada Hz. Dâvûd ve Süleyman (a.s.) örneği, Kur'ân muhatapları için önemli bir referans noktasını teşkil etmektedir.

Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman, peygamber olmalarının yanı sıra bir kral olarak da toplumlarına yön vermişlerdir. Sahip oldukları olağanüstü güç yaşadıkları dönemi aşan bir üne sahip olmuştur. Bu durum bir çalışmanın ürünü değil, Allah'ın bahşetmesine bağlı olarak gerçekleşmiş bir şeydir. Nitekim Cenab-ı Hak; *“Ey Davud! Seni şüphesiz yeryüzünde halife kıldık, o halde insanlar arasında adaletle hükmet, hevese uyma yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır. Doğrusu, Allah'ın yolundan sapanlara, onlara, hesap gününü unutmalarına karşılık çetin azap vardır”*⁸²² buyurarak insanın, yeryüzünde Allah'ı temsil edebilme keyfiyetini öncelikle adil olma şartına bağlamıştır.⁸²³ Öyleyse insanın Allah'ın halifesi olması, çeşitli şartlara bağlıdır diyebiliriz. Çünkü Yüce Yaratıcı adına iş görecektir ve O'nu temsil edecek olan insanın halifelik özelliklerini taşıması ve halifelik makamının gerektirdiği bütün sorumluluklara sahip olması gerekir ki, ilahi iradenin

⁸¹⁸ Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'ân*, Ankara Okulu Yay., Ankara 1998, s. 49.

⁸¹⁹ Bakara, 2/30; Â'râf, 7/69; Yunus, 10/14.

⁸²⁰ Saka, Şevki, *Yabancılaşma Karşısında Kur'ân*, s. 94.

⁸²¹ El-İsfahanî, Râğıb, *El-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, s. 233.

⁸²² Sâd, 38/26.

⁸²³ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XII/385.

yeryüzünde gerçekleşmesini sağlayabilsin.⁸²⁴ Bu açıdan bakıldığında Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman, birer peygamber olmaları hasebiyle, halifelik noktasında ilahî icazeti almış olmakla beraber, yeryüzünü ıslah ve imar etme görevini yürütebilmek adına birer kral olarak da tam bir donanıma sahip olmuşlardır. Başta da değindiğimiz üzere Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'ın sahip olduğu bütün bunlar, Allah'ın bahsettiği bir lütuftur. Allah'ın halifesi olabilme keyfiyetine sahip oldukları için Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman, olağanüstü nimetlere mazhar olmuşlardır. Kuşlar ve dağlar Hz. Dâvûd'a ram olmuş, onun zikrine iştirak etmişlerdir. Demir gibi katı bir madde Hz. Dâvûd için mum veya hamur gibi yumuşak kılınmıştır.⁸²⁵ Rüzgâr, cinler ve şeytanlar Hz. Süleyman'ın emrine amade kılınmıştır. Kuşlar ve haşerat onun için dile getirilmiştir. Bakır madeni, Hz. Süleyman için su gibi akıtılmıştır.⁸²⁶ Çünkü Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman yeryüzünde Allah'ın iradesi tecelli ettiren halifeler olmuşlardır. Peygamber olarak insanlara Allah'ın yolunu göstererek rehber olmuşlardır. Kral olarak yeryüzünde Allah'ın hükümlerini hâkim kılmak için mücadele vermişlerdir. İşte bu nedenle diğer varlıklar onların emrine amade kılınmıştır. Bu durumundan yola çıkarak diyebiliriz ki; temiz fitratından uzaklaşmayıp Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi olmaya layık olabilen şerefli insan tipi, diğer varlıkların efendisi konumundadır. Zira Kur'ân'da, Allah'a gerçek manada kul olabilen şerefli insan, varlıkların en üstünü olarak tanımlanırken, temiz fitratından uzaklaşıp isyana dalan insan ise, varlıkların en aşağısı olarak tanımlanmaktadır.⁸²⁷ Öyleyse Kur'ân muhatapları, Hz. Dâvûd ve Süleyman (a.s.) örneğinden hareketle, insanın eşref-i mahlûk olduğunu hatırlından çıkarmamalı, yeryüzünde Allah'ın halifesi olarak Yüce Yaratıcıyı temsil edecek icraatlara imza atmaya çalışmalıdır ki neticede Allah, bu gayelerle hareket eden gerçek bir inanırı, Hz. Dâvûd ve Süleyman (a.s.) gibi maddi-manevi güçlerle donatacak, Rabbinin yolunda yürüyen şerefli insana yardımcı olacaktır. Bu açıdan bakıldığında Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları, vuku bulmuş birer örnek olarak Kur'ân muhataplarının karşısında durmaktadır.

⁸²⁴ Saka, Şevki, a.g.e., s. 94-96.

⁸²⁵ Enbiyâ, 21/79-80; Sebe', 34/10-11; Sâd, 38/18-19.

⁸²⁶ Enbiyâ, 21/81-82; Neml, 27/16-19; Sebe', 34/12-13; Sâd, 38/36-38;

⁸²⁷ Â'râf, 7/179; Tîn, 95/4-8.

H. DÂVÛD (A.S.) VE SÜLEYMAN (A.S.) KISSALARIYLA VERİLMEK İSTENEN DİĞER KUR'ÂN'Î MESAJLAR

1. Allah'ın İnayetinin İman Edenlerle Olması

Hz. Dâvûd'un, güçlü ve heybetli hükümdar Câlût'u öldürmesi Kur'ân-ı Kerîm'de kısaca ifade edilirken,⁸²⁸ birçok kaynakta bu olayın nasıl gerçekleştiğine dair geniş bilgilere yer verilmiştir.⁸²⁹ Bu bilgilere göre Dâvûd (a.s.), sapanıyla atmış olduğu bir taşla Câlût'un hakkından gelmiştir. Şüphesiz bu olayın gerçekleşmesi Allah'ın inayetiyle olmuştur. Çünkü Câlût'un ölümü, vuruşma konusunda ehil olan birisinin değil, çocuk denilebilecek bir yaşta olup çobanlık yapan Dâvûd (a.s.)'in eliyle gerçekleştirmiştir. Hem de kılıç ya da mızrakla değil, sapanı fırlayan bir taş ile bu olay vuku bulmuştur.⁸³⁰ Dolayısıyla bu olay Kur'ân muhataplarına; Allah Teâlâ'nın yardımının iyilerle birlikte olduğunu, zayıf gibi görünse de inançlı kimselerin, yüreklere korku salan zalimlerin üstesinden gelebileceğini anlatmaktadır.⁸³¹ Ancak burada gözden kaçmaması gereken husus tam bir iman ve ihlâs ile Allah'a yönelmiş olmak şartıdır. Bu keyfiyet sağlandığında; *"Nice az topluluk vardır ki, sayıca çok olan topluluğa Allah'ın izniyle üstün gelmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir."*⁸³² ayetinin tecellisi görülecektir. Ayrıca Allah (c.c.), kötülükleri ve kötü olanları, iyi kimselerle savıp yeryüzünün düzenini koruduğunu buyurmaktadır. *"Eğer Allah, insanların bir kısmıyla diğerlerini savmasaydı, yeryüzünün düzeni bozulurdu. Fakat Allah, bütün âlemlere karşı lütf sahibidir."*⁸³³ Dolayısıyla Allah'ın vaadi, iyilerin destekleneceği ve kötülüklerin bertaraf edileceği şeklindedir. Çünkü Allah, şerre asla

⁸²⁸ Bakara, 2/251.

⁸²⁹ Örnek olarak bkz. Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâthu'l-Ğayb*, VI/203; Taberî, *Tarih*, I/498; En-Neccâr, Abdülvehhâb, *Kasâsu'l-Enbiyâ*, s. 306; T.D.V. İslam Ansiklopedisi, *Dâvûd (a.s.) Mad.*, IX/21.

⁸³⁰ En-Neccâr, *Kasâsu'l-Enbiyâ*, s. 316.

⁸³¹ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, I/552.

⁸³² Bakara, 2/249.

⁸³³ Bakara, 2/251.

üstünlük ve galebe imkânı vermez.⁸³⁴

Tarih boyunca süregelen hâk-bâtıl mücadelesindeki sahnelere baktığımızda da aynı sonuç ortaya çıkmaktadır. İlk bakışta bâtıl, güçlü ve azametli görünse dahi, mü'minler türlü zulümlere maruz kalmış olsa bile, netice hep aynı olmuş ve bâtıl zail olmuştur.⁸³⁵ Çünkü mü'min kimseler, imanlarından aldıkları güçle bâtılın karşısında taviz vermeden durmuş, gerekirse canlarını bu uğurda feda etmişlerdir. Neticede Allah mü'minleri muzaffer kılmış, bâtıl davalar ortadan kalkmıştır. Çünkü bâtıl, Kur'ân'ın ifadesiyle su üzerindeki köpük gibidir. Köpük suyun üzerini kaplasa da çabucak yok olmaya mahkûmdur.⁸³⁶ Batıl davalar da suyun üzerindeki köpük gibi tarih sahnesinden yok olup gitmiş, ilelebet payidar kalamamıştır.

Öyleyse mü'minler, anarşinin yayılmaması, zulmün genelleşmemesi ve yeryüzünün fesada uğramaması için, tıpkı Dâvûd (a.s.) gibi iman dolu bir kalp ve halis bir niyetle, Allah'ın inayetini umarak kötülüklerin karşısında cesaretle dikilmelidirler.⁸³⁷ Muhakkak ki Allah, böyle davranan mü'minin çabasını zayıf etmeyecektir.

2. Helal Kazancın Övülmesi

Hiz. Dâvûd'a ve Süleyman (a.s.)'a peygamberliğin yanı sıra muazzam bir saltanatla birlikte mucizevî nimetler verildiğini daha önce zikretmiştik. Kur'ân'ın açık beyanına göre Hiz. Dâvûd'a verilen nimetlerden bir tanesi de demircilik ve zırh yapma sanatıdır. "... O'na demiri yumuşattık (demiri şekillendirme kudreti verdik) "Bütün bedeni örtecek uzun zırhlar yap, onları dokumada intizama dikkat et ve siz de ey Dâvûd ailesi! Hepiniz faydalı ve makbul işler yapınız, çünkü Ben yaptıklarınızı görüyorum." buyurduk."⁸³⁸; "Bir de sizi savaşınızın şiddetinden koruması için ona, zırh yapma sanatını öğrettik. Artık bütün bunlar

⁸³⁴ Es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, I/160.

⁸³⁵ İsrâ, 17/81.

⁸³⁶ Ra'd, 13/17.

⁸³⁷ Bkz. Hicâzî, Muhammed Mahmud, *Furkân Tefsiri*, I/197-199.

⁸³⁸ Sebe', 34/10-11.

için şükrediyor musunuz?”⁸³⁹

Bu hususta Kur’ân muhataplarının üzerinde düşünmesi gereken nokta Hz. Dâvûd’un maişetini bu sanattan kazanması ve elinin emeğini yemesidir.⁸⁴⁰ Dolayısıyla Hz. Dâvûd, hükümdarı olduğu onca mülküne rağmen maişetini elinin emeğiyle kazanmış, hanesini de bu şekilde geçindirmiş, krallıkla birlikte gelen mülke tenezzül etmemiş ve kimseye yük olmamıştır. Doğrusu Cenâb-ı Hakk’ın övgüsüne mazhar olan Hz. Dâvûd’un bu özelliği, övgüye mazhar olan diğer birçok güzelliğini itmam eden ve taçlandıran bir özellik olsa gerektir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v) de İslâm’ın sosyal ve ekonomik çizgisine ışık tutan çok mühim bir hadisinde Hz. Dâvûd’un bu özelliğini zikrederek mü’minlere nasihatte bulunmuştur: *“Hiçbir kimse kendi elinin emeğinden daha hayırlı bir rızık yememiştir. Zira Allah elçisi Dâvûd (a.s.) da elinin emeğini yerdı.”⁸⁴¹* Bu anlamda Dâvûd (a.s.), helal kazancın önemine dair eşsiz bir örnek olarak Kur’ân muhataplarının karşısında durmaktadır. Ayrıca Hz. Dâvûd’un bu davranışında, devleti yönetme konumunda bulunan kimselerin kamu malını kullanmak noktasında nasıl bir hassasiyet sahibi olmaları gerektiğine dair de işaretler bulunmaktadır. Hz. Dâvûd, bir hükümdar olarak belki zamanının çoğunu devlet işlerine harcamak durumundaydı. Bu yüzden devletin gelirlerinden, kendi maişeti için de bir pay tahsis edebilirdi ve bu yanlış bir tutum da olmazdı. Ancak buna rağmen Dâvûd (a.s.), kamuya ait mülkü kendisi için kullanmaktan imtina etmiş, Allah’ın bahşetmesiyle zırh yapma sanatını öğrenmiş ve maişetini bu sanatla temin etmiştir. Zühd ve takvada zirve demek olan bu davranışı ve daha birçok övülen yönleriyle Hz. Dâvûd’un durumu Kur’ân’da şöyle zikredilmiştir: *“...Doğrusu katımızda onun yakınlığı ve güzel bir geleceği vardır.”⁸⁴²*

Neticede Kur’ân muhatapları; tıpkı Hz. Dâvûd gibi Allah’ın övgüsüne mazhar olmak, rızasına nail olmak için, helal kazanç ile maişetlerini temin etmeli, özellikle de kamu mallarının kullanımı noktasında son derece hassas olmalıdırlar.

⁸³⁹ Enbiyâ, 21/80.

⁸⁴⁰ Taberî, *Tarih*, I/503.

⁸⁴¹ Buhari, Büyü’ 15; Enbiyâ 37.

⁸⁴² Sâd, 38/25.

3. Ortaklıktaki Güçlükler Hakkında Verilen Kur'ân'î Mesajlar

Hiz. Dâvûd, adaleti tahakkuk ettirmek için halk arasındaki davalara bizzat bakmıştır. Baktığı davalardan birisi, Kur'ân'da da zikredilen iki ortak arasındaki davadır. Bu davaya göre 99 koyunu olan kişi, tek bir koyunu olan ortağının koyununu alınca, aralarındaki anlaşmazlığı gidermesi için Hiz. Dâvûd'a başvurmuşlardır. Hiz. Dâvûd'un, davayı hükme bağlarken söylediği sözler, ortaklık üzerine yapılmış bir değerlendirme olarak Kur'ân'da zikredilmekte ve böylece Kur'ân muhataplarına dersler verilmektedir: *"Davud: "And olsun ki, senin dişi koyununu kendi dişi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlıkta bulunmuştur. Doğrusu ortakçılardan çoğu birbirlerinin haklarına tecavüz ederler. İnanıp yararlı iş işleyenler bunun dışındadır ki sayıları da ne kadar azdır!" demişti.*"⁸⁴³

Ayette "birbirinin hakkına tecavüz edenler" diye nitelendirilenlerin mal-mülk konusundaki ortaklar olduğunu belirten müfessirler olduğu gibi,⁸⁴⁴ ayetin manasını daha geniş değerlendirip, bu ifadede sadece ortakların değil birbiriyle alış-veriş içerisinde olan arkadaş, dost, yoldaş ve kardeş gibi kimselerin de kastedildiğini dile getiren müfessirler de vardır.⁸⁴⁵ Neticede bu görüş sahiplerinin ifade ettiği dost, kardeş, yoldaş v.s. gibi kimselerin arasındaki alış-veriş hukukunu da ortaklığın ya da ortak kullanımın farklı bir ifadesi olarak görmek mümkün olduğuna göre bu ayetten çıkarılabilecek mesajı genel anlamda ortaklar arasındaki durumlara dair bir vurgulama olarak görmek bizce uygundur.

Neticede Dâvûd (a.s.)'un lisanıyla vârid olan bu ayette, ortakların çoğunun birbirine haksızlık ettiği vurgulanmıştır.⁸⁴⁶ Ortak olsun yada olmasın, insanların pek çoğunun birbirine zulmettiği yadsınamaz bir gerçekken, bu ayette birbirine zulmedenler olarak neden sadece ortakların zikredildiği manidardır. Bu konuda müfessir Râzî'nin getirmiş olduğu açıklama bizce tatmin edicidir:

"Ortaklığın, birçok durumda münakaşaya ve çekişmeye sebep olduğunda şüphe yoktur. Çünkü iki kişi, birbiriyle içli-dışlı yaşadığında, herbiri diğerinin

⁸⁴³ Sâd, 38/24.

⁸⁴⁴ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, XII/192.

⁸⁴⁵ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VI/235.

⁸⁴⁶ Zuhaylî, *a.g.e.*, XII/192.

hallerine muttali olur. Taraflardan birinin sahip olduğu güzel şeylerden diğeri haberdar olduğunda, karşı tarafın o husustaki arzusu artar. Bu da kişiler arasında yarışma ve çekişmenin artmasına sebep olur. İşte bundan ötürü, Dâvûd (a.s) ortakları haksızlık yapma işi ile daha çok ilgili görmüştür.”⁸⁴⁷

Ortaklık kurmanın İslam dinine göre meşrû olduğu bilinen bir gerçektir.⁸⁴⁸ O halde ortakların birbirine zulmeden kimseler olmamaları için taşımaları gereken şartlar söz konusudur ki bu da mezkûr ayetin devamında açıklandığı üzere, iman edip salih amel işleyenlerden olma şartıdır. Bu anlamda iman edip salih amel işleyen ortakların birbirinin hakkına tecavüz etmeyecekleri vurgulanmış olmaktadır. Çünkü böyle insanların, birbirlerine karışmaları, ancak dînî ve gerçek ruhî mutlulukları elde etme maksadıyladır. Dolayısıyla iman edip salih ameller işleyen kimselerin ortaklığı, münakaşa, çekişme ve hasımlaşma doğuran bir ortaklık olmaz.⁸⁴⁹

Öyleyse Kur’ân muhataplarının, kurdukları ortaklıkla birlikte zulmeden kimselerden olmamaları için maddi ortaklıktan önce imanî noktada bir ortaklık tesis etmeleri gerekmektedir. İmanî noktada buluşan ortaklar, bu imanın bir gereği olarak, her işlerinde öncelikle Allah’ın rızasını gözetmek durumunda olurlar. Böylece iman-amel bütünlüğü içerisinde yapılan işler salih amel kategorisi içerisine gireceğinden, ortakların birbirine karışması, sadece birbirine hakkı tavsiye etmek noktasında olacaktır ki bu durumda zulümden bahsetmek mümkün olmaz. Oysa sadece maddi anlamda çıkar ilişkisine dayanan bir ortaklıkta, insanın nefsânî dürtülerinin yansıması olarak, bir adım öne geçme, daha çok şeye sahip olma gibi habis duygular ortaya çıkacaktır ki bu durumda tarafların birbirine zulmetmesi kaçınılmaz olur. Dolayısıyla Dâvûd (a.s.)’un lisanıyla zikredilen bu ayetten çıkarılacak sonuç, Kur’ân muhataplarının, yaptıkları ortaklıkları öncelikle iman temeline dayandırmaları gerektiğidir.

⁸⁴⁷ Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXVI/197.

⁸⁴⁸ Zuhaylî, *a.g.e.*, XII/192.

⁸⁴⁹ Er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXVI/197

4. İlmî Anlamda Geleceğe Dair Verilen İpuçları

Hız. Süleyman kıssasında yer alan; “ *Kendisinde kitap ilmi bulunan bir adamın*” bir anda Sebe’ melikesinin tahtını Süleyman (a.s.)’ın huzuruna getirmesi⁸⁵⁰ olayında da müslümanlar için dersler vardır. Zira bu olayın gerçekleşmesinin, Hız. Süleyman’ın gerçekleştirdiği bir mucize ile değil, ilim sahibi bir kişinin ilmi ile olduğu Kur’ân’da açıkça beyan edilmiştir. Mezkûr adamın ilmine dair teferruatlı açıklamalara Kur’ân’da yer verilmemiştir. Fakat bu olayın bir mucize sonucu değil, ilimle gerçekleştiği açıktır. Bu durumda günümüz dünyasında böyle bir ilme vakıf olunabileceğine dair işaretler bulunmaktadır. Zaten günümüzde seslerin ve suretlerin nakledilmesi konusunda adeta çağ atlanmıştır. Ancak Kur’ân’da anlatılan bu ilme vakıf olunduğunda cisimlerin de bir anda nakledilmesinin mümkün olabileceği anlaşılmaktadır ki, günümüzde bu yönde çalışmaların var olduğu bilinmektedir.⁸⁵¹ Teknolojik anlamda çağ atlayan günümüz dünyasında benzer bir olayın gerçekleştirilmesinin imkânsız olmadığı bu olay neticesinde anlaşılmış olmaktadır.⁸⁵² Neticede Kur’ân muhataplarının, Kur’ân kıssalarında anlatılan sahneleri dikkatle inceleyerek ilmî anlamda da büyük gelişmelere imza atabilecekleri anlaşılmış olmaktadır.

5. Hayvan Sevgisinin Önemine Dair Verilen Dersler

“Süleyman’a bir akşamüstü, çalınmış, cins koşu atları sunulmuştu. Süleyman: “Doğrusu ben bu iyi malları, Rabbimi anmayı sağladıkları için severim” demişti. Koşup, toz perdesi arkasında kayboldukları zaman: “Onları bana getirin” dedi. Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başlamıştı.”⁸⁵³

Hız. Süleyman kıssası bağlamında zikredilen bu ayetler, bir yönüyle müslümanlar için hayvan sevgisinin önemine de işaret etmektedir. Çünkü inanan bir kişi Allah’ın yarattığı canlılardaki derin hikmetleri, yaratılış güzelliklerini kavrayabilir. Nitekim Hız.

⁸⁵⁰ Neml, 27/39-40.

⁸⁵¹ Şengül, İdris, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, s. 333.

⁸⁵² A.e.a.y.

⁸⁵³ Sâd, 38/31-33.

Süleyman da, yağız atların koşuşunu seyrederek Rabbinin mükemmel yaratmasını temaşa etmiş ve “*Doğrusu ben bu iyi malları Rabbimi anmayı sağladıkları için severim*” demiştir. Daha sonra da bu güzel atlar tekrar kendisine getirildiğinde onların bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamıştır. Bu durum Hz. Süleyman’ın atları sevdiğine ve onlara itina gösterdiğine işarettir.⁸⁵⁴ Dolayısıyla Hz. Süleyman’da gördüğümüz bu hayvan sevgisi, Allah’ın kusursuz yaratmasına duyulan hayranlığın ifadesidir. Bu anlamda hayvanlar, diğer pek çok canlı gibi Allah’ın mükemmel yaratmasını tabiat sahnesinde sergileyen kevnî ayetlerden bir tanesidir. Nitekim Kur’ân’da; “*Akşam eve getirirken ve sabah otağa çıkarırken onlarda (hayvanlarda) bir güzellik bulursunuz.*”⁸⁵⁵ buyrularak bu gerçeğe dikkat çekilmektedir. Bu ayetler neticesinde Kur’ân muhataplarına; hayvan sevgisinin, Allah’ın mükemmel yaratmasını gözler önüne sermesi ve bu anlamda insanı tefekküre sevk etmesi bakımından önemli olduğu mesajı verilmektedir.

⁸⁵⁴ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VI/239.

⁸⁵⁵ Nahl, 16/6.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm, insanlık tarihi boyunca Allah tarafından, peygamberler aracılığıyla insanlara gönderilen vahiy silsilesinin son halkası olmasıyla birlikte, inzal edildiği dönemden itibaren tüm zamanlara hitap eden, insanlara yolların en doğru ve sağlamını bildiren, kendisine bağlananları Yaratıcı'ya ulaştıran ve her türlü tahriften uzak olan İlâhî Kitap'tır. Dolayısıyla Kur'ân, "Allah'ın halifesi" olarak nitelediği insanın her iki dünya saadetini temin edecek ilkeleri ihtiva etmektedir. İşte bu ilkeler Kur'ân muhataplarına sunulurken, onu her yönüyle kuşatıp etki altına alan farklı üsluplar kullanılmaktadır. Bu anlamda ilahi hitabın her türlü inceliklerinin adeta eşsiz bir motif gibi işlendiği Kur'ân'da kullanılan en önemli üsluplardan bir tanesi de kıssalardır.

Kur'ân-ı Kerîm, insanlığa hangi gayelerle gönderilmişse, Kur'ân'ın en önemli anlatım şekillerinden birisi olan kıssaların da Kur'ân'da zikrediliş gayesi aynıdır. Öyleyse Kur'ân mesajını en doğru şekilde anlayıp hayata tatbik edebilmek için, Kur'ân muhtevasında önemli bir hacmi kaplayan kıssalar ile verilmek istenen mesajları anlamak gerekmektedir.

Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları, Kur'ân'ın farklı bölümlerinde farklı yönleri öne çıkarılmak suretiyle işlenmiş olan önemli kıssalardandır. Şüphesiz bu kıssaları önemli kılan hususların en başında, Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'ın hem kral hem de peygamber olmaları dolayısıyla örnek bir şahsiyeti temsil etmeleri gelmektedir. Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman, kral olarak idareleri altındaki toplumların yaşantılarına, mazhar oldukları ilahi vahyin getirmiş olduğu prensipler doğrultusunda yön vermişlerdir. Bu yüzden Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları, Müslüman şahsiyetini inşa eden ahlakî ilkeleri ihtiva etmesinin yanı sıra, toplumsal yaşantı adına da İslamî bir çerçeve çizmesi bakımından önemli bir referans noktasını teşkil etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarıyla verilmek istenen mesajlar daha da önem kazanmaktadır.

Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları incelendiğinde, İslam yönetim nizamından toplumsal düzene dair ilkelere, dua, tevbe, şükür gibi Allah-kul ilişkisine dair hususlardan, hayvan sevgisi gibi en ince ahlakî ilkelere varıncaya kadar pek çok konuda Kur'ân muhataplarına dersler verildiği görülmektedir. İşte biz bu çalışmamızda, verdiği

mesajlar bakımından geniş bir yelpazeye sahip olan Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarıyla Kur'ân muhataplarına verilmek istenen mesajları ortaya koymaya çalıştık.

Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarıyla verilmek istenen mesajlar çerçevesinde netice olarak varılan nokta şudur ki; toplumsal anlamda huzurun temin edilebilmesi için öncelikle adaletin tesis edilmesi gerekmektedir. Bu noktada iş öncelikle yönetici konumunda olan kimselere düşmektedir. Dolayısıyla öncelikle yöneticilerin adaletle hükmetmesi ve bu anlamda adaleti tecelli ettiren ilk el olması gerekmektedir. Adaleti tecelli ettirebilmek için de gerekli donanımların en başında gelen husus ilim sahibi olmaktır. Bu yüzden hüküm verme noktasında bulunan hükümdarın öncelikle yeterli ilmî donanıma sahip olması gerekir.

Toplumsal huzurun ve düzenin sağlanması yönetim şekli ile de yakından alakalıdır. Bu anlamda takip edilmesi gereken ilke, sadece Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarında değil, Kur'ân'ın genelinde işaret edilen bir prensip olan şûrâ prensibidir.

Toplumun güçlü ve huzurlu bir yapıya sahip olabilmesi için bireylerin de birtakım sorumlulukları bulunmaktadır. Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarından, bu hususlar hakkında çıkarılması gereken dersler de söz konusudur. Bu anlamda mü'minin öncelikle sağlam bir manevî yapıya sahip olabilmesi için Allah-kul ilişkisi açısından dikkat edilmesi gereken noktalarda hassasiyet sahibi olması gerekir. Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarında, Allah ile kul arasındaki ilişkilerin üçlü sacayağını oluşturan dua, tevbe ve şükür konularında yapılan vurgulamalar bu anlamda Kur'ân muhataplarının dikkatine sunulmaktadır. Ayrıca dünya-ahiret dengesi adına nasıl bir yol takip edilmesi gerektiği hususunda bu kıssalar, Kur'ân muhatapları için önemli bir yol haritası mesabesindedir. Bundan başka Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları, bireyin diğer bireylerle olan ilişkilerini düzenleyen ilkeleri de ihtiva etmektedir. Bunların başında da ekonomik yapının vazgeçilmez unsurlarından biri olan ortaklık hususunda Kur'ân muhataplarına verilen mesajlar gelmektedir. Ayrıca bireyin diğer canlılarla ilişkisini düzenlemesi bakımından, hayvan sevgisine dair vurgulamalar da Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları çerçevesinde ele alınmaktadır.

Neticede Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları, birçok konuda çok önemli mesajları ihtiva etmesi bakımından Kur'ân muhataplarının hassasiyetle incelemesi ve

dersler çıkarması gereken kıssaların başında gelmektedir. Bu anlamda Kur'ân, Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları vasıtasıyla, hem toplumsal hem de bireysel anlamda mü'min şahsiyetini inşa etmekte, dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştıracak yol haritasını Kur'ân muhataplarına sunmaktadır.

ÖZET

ATİK, Bilal, *“Kral ve Peygamber Olarak Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) Kıssalarıyla Verilmek istenen Mesajlar”*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. İdris ŞENGÜL, 173+VIs.

Kur’ân-ı Kerîm insanların dünya ve ahiret saadetini kazanmaları için indirilmiştir. Bir hidayet rehberi olarak inen Kur’ân-ı Kerîm, sunduğu mesajın muhatapları tarafından iyi anlaşılması için çeşitli üsluplar kullanmıştır. Bu üslupların bir tanesi de kıssa üslûbudur. Kıssa üslûbuyla Kur’ân, tarihte yaşanmış olaylardan, muhataplarının dersler çıkarmalarını ve öğüt almalarını amaçlanmıştır.

Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları, Kur’ân’ın farklı bölümlerinde farklı yönleri öne çıkarılmak suretiyle işlenmiş önemli kıssalardandır. Şüphesiz bu kıssaları önemli kılan hususların en başında Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman’ın hem kral hem de peygamber olmaları dolayısıyla örnek birer şahsiyeti temsil etmeleri gelmektedir. Bu anlamda Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssaları, Müslüman şahsiyetini inşa eden ahlakî ilkeleri ihtiva etmesinin yanı sıra, toplumsal yaşantı adına da İslamî bir çerçeve çizmesi bakımından önemli bir referans noktasını teşkil etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarıyla verilmek istenen mesajların ehemmiyeti bir kat daha artmaktadır. İşte biz bu çalışmamızda Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarıyla verilmek istenen mesajları ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamız, giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde kıssalar hakkında genel bir değerlendirme yaptık. Birinci bölümde konumuza temel teşkil etmesi bakımından, genel anlamda İsrailoğulları tarihine değindikten sonra Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) dönemlerini ele aldık. Ayrıca Kitab-ı Mukaddes’teki şekliyle onların kıssalarını anlattık. İkinci bölümde Kur’ân’daki şekliyle Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarını anlattık. Üçüncü ve son bölümde de bu kıssalarla verilmek istenen mesajları tüm detaylarıyla ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Kur’ân, Kıssa, Dâvûd, Süleyman, Amaç, Mesaj.

ABSTRACT

ATİK, Bilal. **“The Messages Conveyed through the Stories of David and Solomon, as a King and Prophet.”** M.A Thesis. Supervisor: Prof. Dr. İdris ŞENGÜL, 173+VI p.

Qur'an has been sent to the earth to help people gain peace both in heaven and on the world. The Glorious Qur'an, a guide book leading to eternal salvation true path, uses various stylistics and methods for its readers to get the message understood. One of them is the moral of the story. With their stylistics, the moral stories are told to Qur'an's audience to advise and teach lessons.

The stories of David and Solomon are the striking stories told in different parts of the Qur'an in different contexts, some episodes of which were prioritized. The first thing here is that both David and Solomon are both prophets and kings, thus making them eminent historical figures and role-models. In this context, their stories not only shape the moral framework of the believers – building up their character but also a societal Islamic guideline for a social life, making them referential. From this respect, the importance of the messages highlighted in their stories doubles. In this study we have tried to deal with the messages told through the stories of David and Solomon.

Our study is comprised of three main chapters. In the introduction, a general overview has been dwelt upon. In the first chapter, a brief history of Jewish people has been focused on and the reigns of David and Solomon have been elaborated. Besides, their stories were told in biblical way. In the second chapter, the Quranic versions of their stories have been told. In the last chapter, all the messages tried to be conveyed have been explained in detail.

Key Words: Qur'an, Story, David, Solomon, Intent, Message.

BİBLİYOGRAFYA

- Abay, Muhammed, *Kur'ân Kıssaları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- Adam, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Seba Yay., Ankara 1997.
- , *Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Diğer Dinler*, Pınar Yay., İstanbul 2002.
- , “*Yahudiliğin Hristiyanlığa ve İslam'a Bakışı*”(makale), Dinler Tarihi Araştırmaları I, T.D.V. Yay., Ankara 1998.
- Ahmet Cevdet Paşa, *Kısâs-ı Enbiyâ*, Türk Neşriyat Yurdu, İstanbul t.y.
- Akıncı, Ahmet Cemil, *Peygamberler Tarihi*, Bahar Yay., İstanbul 2005.
- Albayrak, Halis, *Tefsir Usûlü*, Şûle Yay., İstanbul 1998.
- Âlûsî, Ebu's-Senâ Şihâbuddîn Seyyid Mahmud, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut t.y.
- Ateş, Süleyman, *Kur'ân'da Peygamberler Tarihi*, Yeni Ufuklar Neş., İstanbul 2004.
- Aydemir, Abdullah, *İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler*, T.D.V Yay., Ankara 2006.
- , *Tefsirde İsrailiyyât*, Beyan Yay., İstanbul 2000.
- , “*Hz. Süleyman*” (makale), D.E.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, Şafak Yay., İzmir 1983.
- Aydın, Fuat, *Yahudilik*, İnsan Yay., İstanbul 2004.
- Baş, Mustafa, *Yahudilik ve Hristiyanlık*, Rüya Mat., Ankara 2001.
- Baş, Erdoğan-İnci, Salih, *Ana Hatlarıyla Yahudilik Hristiyanlık ve İslam*, Erkam Yay., İstanbul 2006.
- Bedüzzaman Said Nursî, *Risâle-i Nûr Külliyyâtı*, Şahdamar Yay., İstanbul 2007.
- El-Behiy, Muhammed, *İslamî Düşüncede Oryantalist Etki*, çev. İbrahim Sarmış, Ekin Yay., İstanbul 1996.

Besalel, Yusuf, *Yahudi Tarihi*, Gözlem Gazetecilik Basın Yay. Aş., İstanbul 2003.

El-Beydâvî, Nasıruddin Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envâru't-Tenzîl ve Esraru't-te'vîl -Tefsiru'l-Beydâvî-*, Daru's-Sadr, Beyrut 2001.

El-Bikâî, Burhaneddin Ebu'l-Hasen İbrahim b. Ömer, *Nazmu'd-Durer fî Tenâsubi'l Âyât ve's-Suver*, Dâru'l-Kitâbi'l-İslamî, Mısır t.y.

Blech, Rabi Benjamin, *Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü*, çev. Seval Vali, Gözlem Gazetecilik Basın Yay. Aş., İstanbul 2004.

Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Terceme ve Şerhi –Hadis Ansiklopedisi-*, Akçağ Yay., Ankara t.y.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2001.

Cevad, Ali, *Tarihu'l-Arab Kable'l-İslam*, Matbûatu'l-Cemu'l-İlmiyyu'l-Irakî, Bağdat 1956.

El-Cevheri, İsmail bin Hammâd, *es-Sihah*, Daru'l-Kutubi'l-'Arabî, Mısır 1956.

Demir, Şehmus, *Mitoloji, Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yay., İstanbul 2003.

Derveze, Muhammed İzzet, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Dâru'l-İhyâi'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut 1962.

Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf el-Endelusî, *Bahru'l-Muhît*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.

Ebu's-Suûd, Muhammed b. Ammâd el-Hanefî, *İrşâdu Akli's-Selîm İlâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm*, thk. Abdülkadir Ahmed Atâ, Matbaâtu's-Saâde, Riyad t.y.

Eisenberg, Josy-Kaufmann, Francine, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik (makale)*, çev. Mehmet Aydın, A.Ü.İ.F Dergisi, A.Ü. Basımevi, Ankara 1987.

En-Neccâr, Abdülvehhâb, *Kasâsu'l-Enbiya*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1934.

Eren, Şâdi, *Kur'ân'da Teşbih ve Temsiller*, Yeni Akademi Yay., İstanbul 2006.

Er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefatihü'l-Ğayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981.

-----, *Peygamberlerin Masumiyeti*, çev. Hasan Fehmi Ulus, İlim Yay., İstanbul 1986.

Es-Sa'lebî, İbn İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Nisâburî, *Arâisu'l-Mecâlis fi Kasâsi'l-Enbiyâ*, Mektebetu's-Saidiyye, Mısır t.y.

Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'ân*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2005.

Gazzalî, Muhammed, *Nazârât fi'l-Kur'ân*, Kahire 1962.

Görgün, Tahsin, *“Kur'ân Kıssalarının Neliği(Mahiyeti) Üzerine”* (makale), IV. Kur'ân Sempozyumu, Fecr Yay., Ankara 1998.

Güler, Mehmet Nuri, *“Kıssa ve Hukuk”* (makale), IV. Kur'an Sempozyumu, Fecr Yay., Ankara 1998.

Günaltay, Şemsettin, *İbraniler*, Akşam Mat., İstanbul t.y.

Gündüz, Şinasi, *“Kur'ân Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit Mi?”*(makale), IV. Kur'ân Sempozyumu, Fecr Yay., Ankara 1998.

Halefullah, Muhammed Ahmed, *Kur'ân'da Anlatım Sanatı*, çev. Şaban Karataş, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002.

Harman, Ömer Faruk, *“Tefsir Geleneğinde Yahudilere Bakış”* (makale), Dinler Tarihi Araştırmaları IV, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yay., Ankara 2004.

Hicâzî, Muhammed Mahmud, *Furkân Tefsîri*, çev. Mehmet Keskin, İlim Yay., İstanbul 1989.

El-İsfahanî, Rağıb, *Mufredâtu Elfazi'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan Davudî, Daru's-Şamiyye, Beyrut 1992.

İbn Arabî, Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmu'l-Kur'an*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2008.

İbn Asâkir, *Tarih*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1979.

İbn Aşûr, Muhammed Tâhîr, *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru't-Tunûsî, Tunus 1984.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Matbaâtu's-Saâde, Mısır 1932.

-----, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Müessesetu Kurtuba, Mısır 2000.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mukrim, *Lisanu'l-Arab*, Dâru Lisani'l-Arab, Beyrut, t.y.

İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el Kureyşî el-Bağdâdî, *Zâdu'l-Mesîr Fî İlmi't-Tefsîr*, Mektebetu'l-İslamî, Dimeşk 1984.

İbn Esîr, Ebu'l-Hasen Ali, *El-Kâmil fî't-Târîh*, İdâretu't-Tibâatu'l-Müniriyye, Mısır 1929.

El-Kâsımî, Muhammed Cemaleddin, *Mehâsinu't-Te'vîl –Tefsîru'l-Kâsımî-*, Daru'l-İhyâi'l-Kutubi'l-Arabî, Kahire 1957.

Kazancı, Ahmet Lütî, *Peygamberler Tarihi*, İpek Yay., İstanbul t.y.

Kesler, M. Fatih, *Kur'an'da Yahudilik ve Hristiyanlık*, Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1993.

Kılıç, Sadık, *“Tarih Felsefesi Açısından Kur'an Kıssaları” (makale)*, I. Kur'an Sempozyumu Tebliğler- Müzakereler, Bilgi Vakfı Yay., Ankara 1994.

Kitab-ı Mukaddes –Eski ve Yeni Ahit-, Kitab-ı Mukaddes Yay., İstanbul 2006.

Komisyon (Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş), *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, D.İ.B Yay., Ankara 2003.

Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2007.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekir, *El-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 2006.

Kurt, Ali Osman, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2007.

“*Kur'ân-ı Kerîm'de Ehl-i Kitap*”, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, Ensar Neş. İstanbul 2007.

Kutub, Seyyid, *Fî Zilali'l-Kur'ân*, çev. Bekir Karlığa, M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Hikmet Yay., İstanbul t.y

-----, *Kur'ân'da Edebî Tasvir*, çev. Süleyman Ateş, Hilal Yay., Ankara 1967.

Lembel, Boger, *Yahudi Tarihi ve Siyon Önderlerinin Protokolları*, çev. Sami Sabit Karaman, Yeni Cezaevi Mat., Ankara 1943.

Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, Dâru's-Sa'âde, Mısır 1964.

Mevdûdî, Ebu'l A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, İnsan Yay., İstanbul 1987

Örs, Hayrullah, *Musa ve Yahudilik*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.

Öztürk, Mustafa, *Kur'ân ve Aşırı Yorum*, Kitabiyât Yay., Ankara 2003.

Paçacı, Mehmet, *Kur'ân'a Giriş*, İsam Yayınları, İstanbul 2006.

Paret, Rudi, *Kur'ân Üzerine Makaleler*, çev. Ömer Özsoy, Bilgi Vakfı Yay., Ankara 1995.

Ramazan Ayvallı başkanlığında bir heyet, *Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi*, İhlas Yay., İstanbul t.y.

Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Kalem, Beyrut 1976.

-----, *Kur'ân'ın Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, çev. Suat Cebeci-Bilal Delice, Dilek Mat., İstanbul t.y.

Sağlam, Bahâeddin, *İlmî ve Edebî Yönleriyle Kur'ân Kıssaları*, Tebliğ Yay., İstanbul, 1985.

Saka, Şevki, *Yabancılaşma Karşısında Kur'ân*, Fecir Yay., Ankara 1997.

Sarıkcıoğlu, Ekrem, *Dinler Tarihi*, Fakülte Yay., 5. Baskı, Isparta 2004.

Sayar, Süleyman, *“Yahudi Karakteri” (makale)*, Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Furkan Mat., Bursa 2000.

Shahak, Israel, *Yahudi Tarihi Yahudi Dini*, çev. Ahmet Emin Dağ, Anka Yay., 3. Baskı, İstanbul 2004.

Şehristânî, Ebu'l Feth Muhammed b. Abdülkerîm, *el-Milel ve'n-Nihâl*, çev. Mustafa Öz, Litera Yay., İstanbul 2008.

Şelbî, Ahmed, *Mukârenetu'l-Edyân el-Yahudiyye*, Mektebetu'n-Nahdati'l-Mısriyye, Mısır 1966.

Şengül, İdris, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, Işık Yay., İzmir 1994.

-----, *“Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri” (makale)*, Diyanet İlmî Dergi, Gaye Mat., Ankara 1996.

-----, *“Kur'ân Mesajını Ulaştırmada Kıssaların Önemi” (makale)*, I. Kur'ân Sempozyumu Tebliğler-Müzakereler, Bilgi Vakfı Yay., Ankara 1994.

-----, *“Kur'ân Kıssalarının Tarihî Değeri” (makale)*, IV. Kur'ân Sempozyumu, Fecr Yay., Ankara 1998.

Şeybe, Abdülkadir, *Çağdaş Dünya Dinleri ve Mezhepleri*, çev. Osman Cilacı, Umut Mat., İstanbul 1995.

Tabbârâ, Afif Abdülfettah, *el-Yehûd fi'l-Kur'ân – Kur'ân Açısından Yahudi Menşei ve Karakteri-*, çev. Mehmet Aydın, Rabıta Yay., İstanbul 1978.

-----, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, çev. Ali Rıza Temel, Yahya Alkın, Gonca Yay., İstanbul 1982.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Tarihu'l-Umem ve'l-Mulûk*, çev. M. Faruk Gürtunca, Sağlam Yay., İstanbul t.y.

-----, *Câmiu'l-Beyân An Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân –Tefsir-i Taberî-*, thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî, Salih Ahmed Rıza, çev. Mehmet Keskin, Hikmet Neş., İstanbul 2006.

Serinsu, Ahmet Nedim, *Kur'ân Nedir?*, Şûle Yay., İstanbul 1996.

Tantâvî, Muhammed Seyyid, *Benû İsrâîl fi'l-Kur'ân ve's-Sünne*, ez-Zehrâu li'l-i'lâmi'l-Arabî, Mısır 1987.

Tümer, Günay – Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2002.

T.D.V. İSLAM ANSİKLOPEDİSİ.

Watt, W. Montgomery, *Kur'ân'a Giriş*, çev. Süleyman Kalkan, Ankara Okulu Yay., Ankara 2006.

-----, *İslamî Hareketler ve Modernlik*, çev. Turan Koç, İz Yay., İstanbul 1997.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Akçağ Yay., Ankara t.y.

Yıldırım, Suat, *Kur'ân-ı Kerîm ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000.

-----, *Kur'ân-ı Kerîm'de Kıssalar (makale)*, Atatürk Üniv. İslamî İlimler Fakülte Dergisi, Sevinç Mat., Ankara 1979.

Yiğit, İsmail, *Peygamberler Tarihi*, Kayıhan Yay., İstanbul 2007.

Yusufoğlu, Selman, *Kur'ân'daki Peygamberler*, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2007.

Zehebî, Muhammed es-Seyyid Hüseyin, *Tefsir ve Hadiste İsrailiyyât*, çev. Yıldırım, Enbiya-Asiye, Rağbet Yay., İstanbul 2003.

Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ömer, *Tefsîru'l-Keşşâf*, Mektebetu'l-Abîkân, Riyad 1998.

Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsîrü'l-Münîr*, çev. Hamdi Arslan başkanlığında bir komisyon, Risale Yay., İstanbul 2005.